

Thomas Vold

Venner på tur.

Naturguiding som relasjonell kunnskap

DISSERTATION FROM THE NORWEGIAN SCHOOL OF SPORT SCIENCES • 2015

978-82-502-0511-6

FORORD

Og så har tiden kommet og det begynner å gå opp for meg at en lang reise med doktorgradsarbeid er over. Jeg ønsker her å takke alle som har bidratt til å gjøre reisen mulig, til de som har støttet meg og skapt motivasjon i de tunge motbakkene og til de som har kommet med velmenende kritikk og tilbakemeldinger. Reisen har vært utfordrende og lærerik og jeg har stort sett gledet meg til å ta fatt på hver etappe. Men nå kjennes det godt å være ved veis ende.

Aller først vil jeg rette en stor takk til naturguidene og turistene som har vært med i dette prosjektet. Særlig gjelder dette guidene som har sluppet meg inn i sine hverdagsliv og vist meg hvordan guidete turer gjøres, fortalt meg hva de tenker om turene og vist meg hvordan de deler kunnskap om det å lage turer, seg i mellom. Jeg retter her og en takk til den lokale reiselivsnæringen på Svalbard, bedriftsledere og guideansvarlige som har gitt av sin tid og åpnet opp for kontakt med guider, turister og deltakelse på guidete turer. Uten deres velvilje og tillit ville ikke dette prosjektet vært mulig.

Dernest vil jeg takke min hovedveileder Gunn Engelsrud, for hennes sterke engasjement i prosjektet, men og for den motstand jeg har hatt behov for. Mang en tur hjem fra kontoret på sene kveldstimer, har jeg tenkt på alt det fine jeg har lyst å skrive i forordet om deg Gunn, men alt det er det ikke plass til! Jeg nøyer meg derfor i denne omgang med å fremheve din fantastiske evne til å se både det faglige og det personlige i arbeidet som veileder, og at dette henger sammen.

Min biveileder Kjetil Steinsholt har og vært en viktig støttespiller. Til deg vil jeg rette en stor takk for å ha introdusert meg til Alfred Schutz verden, for kritisk lesing av mine tolkninger og for opplysende tilbakemeldinger. Takk og til Kirsti Pedersen Gurholt som har bidratt med innspill og veiledning i prosjektets første fase.

Takk til Norges Idrettshøgskole som har gitt meg mulighet til å ta en slik utdanning, som et doktorgradsløp er. Takk for at dere har lagt til rette og gitt meg arbeidsbetingelser som har bidratt til at avhandlingen kunne ferdigstilles. Takk til arbeidsmiljøet på seksjon for kroppsøving og pedagogikk, for faglige innspill og tilbakemeldinger, men og for det fagfelleskap og vennskap vi skaper sammen hver dag. Takk til IKT og biblioteket på NIH, som har bistått med programvare, brukerstøtte og bestilling av litteratur.

I tillegg har miljøet på reiselivsfag ved det arktiske universitet i Nord-Norge vært viktig for min egen kunnskapsutvikling. Takk for at jeg har fått delta på de forskningsseminarer dere har arrangert, for at jeg har fått mulighet til å legge fram arbeid under utarbeiding, og for konstruktive tilbakemeldinger. For meg som ikke har reiselivsbakgrunn har dette vært svært nyttig.

Utover dette har det også vært andre engasjerte medspillere. Foreldre, søsken, svigerfamilie og venner må selvsagt nevnes. Alle stunder jeg har hatt med dere har bidratt til å gi krefter og motivasjon til å bli ferdig. En særlig takk til Svigerforeldre for at dere har trådt til med hjelp i hjemmet, passet barna og holdt hjulene i gang, slik at jeg har kunnet vie meg til arbeidet.

Tre personer står likevel i en særstilling; ektefellen min Bente F. vold og barna mine Jens og Selma, som i løpet av denne prosessen har gitt meg kjærlighet og pågangsmot. Alle tre har sett

lite til meg det siste året, men nå er jeg ferdig. Jens på tolv, skal omsider få «ti- års-turen» jeg har lovet, og Selma, du skal få «ti-års-turen» din mens du ennå er ti år. Kjære Bente. Takk for den tålmodighet og forståelse du har vist. For en person som ikke liker å vente, skjønner jeg at dette har kostet. Innspurten på et doktorgradsarbeid kan tære på et forhold og familieliv, men det å stå sammen når ting er utfordrende, kan og bidra til å skape samhold og styrke – slik det har gjort for oss. Det er jeg umåtelig glad for. Denne avhandlingen er til dere tre!

Norges Idrettshøgskole, Oslo 19.12-2014

Thomas Vold

SAMMENDRAG

Avhandlingens tema er naturguiding. Temaets aktualitet relateres til det naturbaserte reiselivet i Norge, der vekst og internasjonal konkurranse har bidratt til å skjerpe kravene til kunnskap om helse, miljø og sikkerhet (HMS), og kvalitet i guiding. I det naturbaserte reiseliv omtales guidete turer som produkter og naturopplevelser som kvaliteter ved naturen i seg selv. I HMS-perspektiver vektlegges rutiner og standarder for å minimalisere risiko for ulykker og slitasje på natur og kulturminner. Mens HMS-perspektiver i guiding har blitt viet mye oppmerksomhet, har spørsmål om hva som kan være kvalitet i guiding, fått langt mindre oppmerksomhet. Avhandlingen sikter seg ut fra dette inn på å undersøke guidingens innhold og hvordan guidete turer i natur blir til gjennom samhandlingen mellom naturguider, turister og natur. Avhandlingen bygger på et fenomenologisk grunnperspektiv, med Alfred Schutz' fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi. Ut fra dette er de metodiske valgene tatt i form av deltakende observasjon og kvalitative intervjuer av guider og turister. Svalbard er valgt som undersøkelsens stedlige og kulturelle kontekst. Denne studien tar sikte på å få frem hva kvalitet i guiding kan være, gjennom å stille følgende spørsmål:

«Hvilken kunnskap om det å lage turer kommer til uttrykk i naturguiders samhandling med turister på guidete turer?»

«Hva forteller naturguiders kunnskap om turistenes opplevelser av å være på tur, om det å arbeide som guide, og om turisme og reiseliv som fenomen?»

Resultatene er bygget opp gjennom fem kapitler, der de fire første følger turens gang; herunder guidenes forforståelser av turister, det første møtet ansikt til ansikt, gjennomføringen av turen, når turen er kommet til veis ende, og hva som skjer i møter mellom guider og turister etter at turen er over. Det siste kapitlet trekker sammen de fire foregående og tematiserer hvordan opplevelser av natur skapes gjennom turen.

Kapitel 6 *Kartlegging*. Her vises hvordan naturguidene konstruerer ulike typeforståelser av turister, og hvordan de deler og kommuniserer sine forståelser av turistene. Guidenes typifisering av turister aktualiseres særlig i forberedelsene til turene, der slike inngår i det de kaller for «kartleggingsarbeidet» av turistene. Her kommer det frem at guidenes typeforståelse får betydning for hvordan turister blir sett og tolket av guidene i forkant og starten av turer, noe som også videreføres i hvordan turistene deltar i utformingen av turene.

Kapitel 7 *Å få til gruppen* omhandler hvordan kommunikasjon og samhandling skapes gjennom gjensidig oppmerksomhet mellom guider og turister. Turister og guider både gir hverandre og inntar ulike roller. Guidene blir satt på prøve av turister som opptrer som «kuppmakere» og «råkjørere». Herunder vises også hvordan guider som er kvinner, blir utfordret av turistenes oppfatninger av dem, noe som avstedkommer forhandlinger om og kompenserende strategier for å bli gjenkjent som en legitim guide (mann).

Kapittel 8 *En felles visjon*. Her undersøkes hvordan guidene arbeider med å få frem turistenes forventninger i forkant av turene, hvordan guidene tolker det turistene forteller, og bruker dette til å «justere» og «vende» turistenes forventninger mot det de selv oppfatter som vesentlig ved turen. Herunder skapes også nye forventninger, og guidene opplever at det å lykkes med å skape «en felles visjon», er avgjørende for gjennomføringen av turen. For å skape «en felles visjon»

inngår en rekke «møter» i forkant og underveis på turene der guider og turister utveksler og deler erfaringer og forventninger.

Kapittel 9 *Å komme i turmodus*. Her vises hvordan forholdet mellom guider og turistenes deltakelse og medskapning av turer endrer seg underveis, og hvordan en slik endring henger sammen med endringer i forståelsen av egen og «den andres» rolle, slik disse også endres underveis. Endring i involvering/deltakelse og endring av roller er temaer som griper inn i hverandre og inngår i det guidene kaller for «å komme i turmodus», et ideal som guidene arbeider mot, der «alle deltar og ser hva som trengs å gjøres», og der forholdet mellom guider og turister preges av «å være venner på tur».

Gjennomgående i de fire kapitlene er hvordan «turens gang» både bygger på tidligere turer guidene har foretatt, og nye erfaringer som oppstår i relasjonene guiden–turistene–natur. Turens innhold er slik sett ikke et ferdig produkt, men gjendives, videreutvikles og endres gjennom kommunikasjon og samhandling. Turene er dermed bevegelige, dynamiske fenomener, samtidig som de har en klar struktur.

Kapittel 10 *Å skape interesse*. Sentralt her er hvordan guidene uttrykker og får frem det de ønsker at turistene skal bli opptatt av. Guidene tar utgangspunkt i de forholdene de til enhver tid har, og velger ut temaer som de gjør relevante gjennom bruk av kropp, stemme og fortellinger/aneddoter. En sentral side ved guidens kunnskap er deres pendling mellom å tiltrekke og unndra seg turistenes oppmerksomhet i henhold til det de til enhver tid ser som potensielle muligheter for å få turistene interesserte i. I dette kapitlet vises også hvordan opplevelse av kvaliteter ved natur som eksempelvis «villmark» er en sosial konstruksjon som guidene må forhandle med seg selv for å opprettholde overfor turistene. Her inngår at guidene forsøker å avskjerme turistene fra andre turister og «invasjonen» fra masseturisme og reiselivets innsalg av Svalbard som opplevelsesprodukt.

Avhandlingens resultater og perspektiver får samlet sett frem at guidete turer kan forstås som et felles prosjekt der guider og turister sammen bidrar til å utforme turen som *erfart virkelighet*, mer enn et produkt av ferdige forestillinger generert fra reiseliv eller HMS-debatter. Guidene både bruker og skaper kunnskap seg imellom og sammen med turistene, med andre ord en relasjonell kunnskap om turens fellesskapsgenererende erfaringer, som også er personlige og unike både for turister og guider.

Med de rike analyser av turens opplevde innhold tilfører avhandlingen ny kunnskap til den pågående sertifiseringsdebatten om naturguiders kunnskap. Analysene synliggjør at kvalitet i guiding skjer i relasjoner mellom turister, guider og natur, og at disse elementene spiller sammen i stadig nye variasjoner. Her vises at kvalitet i guiding er mulig å dokumentere på linje med andre former for kunnskap som inngår i guiding, og at relasjoner mellom turister, guider og natur kan undersøkes ved feltarbeid og kvalitative tilnærminger. Undersøkelsens funn av den relasjonelle kunnskapens betydning for kvalitet i guiding svarer også på de utfordringene som reiselivsnæringen erfarer når det gjelder økt konkurranse og kvalitetskrav. I avhandlingen argumenteres det for at relasjonell kunnskap i guiding bør oppvurderes og gjøres sentral i utdanning/opplæring/sertifisering av guider for å imøtekomme de utfordringene som næringen står overfor, og for å gjøre naturguiding til et attraktivt yrke. Guidens kunnskap, uttrykt i samhandling med turistene, er avgjørende for turistenes opplevelse av naturen, seg selv, det å være på tur og turen som erfart virkelighet. Det å perspektivere den guidete turen som et

relasjonelt fenomen kan dermed få stor betydning både i den pågående sertifiseringsdebatten om naturguiders kunnskap, i utdanning av guider, for reiselivsnæringens forståelse av «naturopplevelse» og ikke minst for forskning i friluftslivsfag og guiders egen selvforståelse.

SUMMARY

The subject of the thesis is nature guiding. This subject is related to nature-based tourism in Norway, where growth and international competition have contributed to increasing the requirements for knowledge of health, safety and the environment (HSE), and the quality of guiding. In nature-based tourism, guided tours are referred to as products, and nature experiences as qualities of nature itself. From an HSE perspective, an emphasis is placed on routines and standards in order to minimise the risk of accidents and damage to nature and cultural artefacts. While the HSE aspects of guiding have attracted a lot of attention, questions about what may represent quality in guiding have received much less attention. On the basis of this, this thesis aims to investigate the content of guiding and how guided tours in nature come into being through the interaction between nature guides, tourists and nature. The thesis is based in a phenomenological perspective, building from Alfred Schutz's phenomenological sociology and his sociology of knowledge. From this, the methodological choices have been made in the form of participatory observation and qualitative interviews with guides and tourists. Svalbard has been chosen as the local and cultural context of the investigation. This study aims to identify what quality in guiding may be, by asking the following questions:

«What knowledge about producing tours is expressed in nature guides' interaction with tourists on guided tours?»

«What does nature guides' knowledge about the tourists' experiences of being on a tour, about working as a guide, and about tourism as a phenomenon, tell us?»

The results are built up through five chapters, with the first four following the course of a typical tour, including the guides' preconceptions of tourists, the first face-to-face meeting, the implementation of the tour, when the tour has reached journey's end, and what happens in meetings between guides and tourists after the tour is over. The last chapter draws the four preceding chapters together and thematises the ways in which experiences of nature are created by the tour.

Chapter 6 *Mapping [Kartlegging]*. This shows how the nature guides construe different «types» of tourists, and how they share and communicate their perceptions of the tourists. The guides' typification of tourists is particularly relevant during the preparations for the tours, where it forms part of what they call the «mapping work» of the tourists. It emerges here that the guides' perceptions of types are significant to how tourists are viewed and interpreted by the guides ahead of, and at the start of, tours, something which is also passed on in how the tourists participate in shaping the tours.

Chapter 7 *Creating the group [Å få til gruppen]* deals with how communication and interaction are created by guides and tourists paying attention to each other. Tourists and guides both assign each other, and play, various roles. The guides are tested by tourists who act as «insurgents» and «reckless drivers». The chapter also shows how female guides are challenged by tourists' perceptions of them, something which triggers both negotiations about, and compensating strategies for, being recognised as a legitimate guide (male).

Chapter 8 *A shared vision [En felles visjon]*. This chapter investigates how the guides work to bring out the tourists' expectations ahead of the tours, how the guides interpret what the tourists say and use this to «adjust» and «turn» the tourists' expectations towards what they themselves perceive as being important about the tour. These actions also create new expectations, and the

guides experience that being successful in creating «a shared vision» is crucial to the implementation of the tour. In order to create «a shared vision» a number of «meetings» are included ahead of and during the tours, with guides and tourists exchanging and sharing experiences and expectations.

Chapter 9 *Getting into tour mode [Å komme i turmodus]*. This chapter shows how the relationship between guides and tourists' participation and co-creation of tours changes along the way, and how such a change is linked to changes in the understanding of their own role and that of «the other», so these are also changed along the way. Changes in involvement/participation, and changes of roles, are subjects which intertwine and co-create each other; both are involved in what the guides call «getting into tour mode», an ideal which the guides work towards, in which «everyone participates and sees what needs to be done», and where the relationship between guides and tourists is influenced by «being friends on tour».

A recurring theme in these first four chapters is how «the course of the tour» builds on both previous tours conducted by the guides and on new experiences which arise in guide–tourists–nature relations. Viewed in this way, the content of the tours is not a finished product, but is instead driven, further developed, and changed through communication and interaction. This makes the tours fluid, dynamic phenomena which also have a clear structure.

Chapter 10 *Creating interest [Å skape interesse]*. How the guides express and bring out what they want the tourists to be preoccupied with is central to this chapter. The guides take their current circumstances as their starting point and select topics which they make relevant by using their bodies, voices and stories/anecdotes. A central aspect of guides' knowledge is the way they move between attracting and dodging the tourists' attention in relation to what they regard as potential opportunities to get the tourists interested at any given time. This chapter also shows how experiences of qualities in nature, such as «wilderness», are socially constructed, in part by the guides who shape the tours so that such experiences are available to the tourists. This includes the guides attempting to shield the tourists from other tourists, from «the invasion» of mass tourism and from tourism's sale of Svalbard as an experience product.

Taken as a whole, the results and perspectives of the thesis establish that guided tours can be understood as a joint project in which guides and tourists together contribute to shaping the tour as *experienced reality*, more than a product of conclusive preconceptions generated by the tourism industry or HSE debates. The guides both use and create knowledge among themselves and with the tourists; that is, they create relational knowledge about the tour's community-generating experiences which are also personal and unique for both tourists and guides.

With a rich analysis of the tour's experienced content, the thesis brings new knowledge to the ongoing certification debate about nature guides' knowledge. The analysis renders visible the processes by which the quality of guiding is generated by relations between tourists, guides and nature, and that these elements interact in a growing number of new variations. The thesis demonstrates that it is possible to document quality in guiding in line with other forms of knowledge which form part of guiding, and that relations between tourists, guides and nature can be investigated through field work and qualitative approaches. The investigation's finding of the significance of relational knowledge for quality in guiding also answers the challenges which the tourism industry experiences when it comes to increased competition and quality requirements. The thesis argues that relational knowledge in guiding should be upgraded and made central in

the training/teaching/certification of guides in order to meet the challenges facing the industry and in order to make nature guiding an attractive occupation. The guides' knowledge, expressed in interaction with the tourists, is crucial to the tourists' experiences of nature, of themselves, of being on a tour and of the tour as experienced reality. The act of putting the guided tour into perspective as a relational phenomenon may become more significant, both in the ongoing certification debate about nature guides' knowledge, in training guides, for the tourism industry's understanding of «nature experiences» and not least for research in outdoor education subjects and guides' own self-knowledge.

Innhold

FORORD.....	1
SAMMENDRAG.....	3
SUMMARY.....	6
DEL I.....	14
1. INTRODUKSJON.....	15
1.0 Tema og aktualitet.....	15
1.1 Reiselivsnæringen som naturguidenes kontekst.....	17
1.1.1 «Merkevaren Norge» og naturbasert reiseliv	19
1.2 Nasjonal standardisering og sertifisering av guider	22
1.3 Avhandlingens problemstillinger	25
2. SVALBARD, NATURGUIDER, TURISTER OG DET LOKALE REISELIVET	27
2.1 Samfunn og kulturhistorie.....	27
2.2 Reiselivsnæringen på Svalbard	29
2.2.1 Turistene	30
2.2.2 Naturguiding som del av turistnæringen	31
2.2.3 Turprogram	32
2.2.4 Guidene innen Svalbards turistnæring.....	34
2.2.5 Utdanning og kvalifiseringsløp for guider.....	36
<i>Opplæring av nye guider og kunnskapsdeling mellom guider</i>	<i>37</i>
3. KUNNSKAPSSTATUS.....	39
3.1 Avgrensning og litteratursøk.....	39
3.2 Guidete turer	40
3.2.1 Guidete turer sett i et relasjonelt perspektiv	44
3.2.2 The performance turn	46
3.3 Guideroller	47
3.3.1 Nyere studier av turguiderollen	52
3.3.2 Guider og guidete turer innenfor friluftslivsfag	53
3.4 Oppsummering	53
Del II.....	55
KAPITTEL 4. TEORI	56

4.1 Plassering av sosiologisk fenomenologi og kunnskapssosiologi	56
4.2 Hverdagslivets verden.....	60
4.2.1 Hverdagslivets verden som en av flere virkeligheter	61
4.2.2 Hverdagslivets verden – en praktisk og pragmatisk orientert virkelighet	62
4.3 Kunnskap og kunnskaping.....	63
4.3.1 Sunn-fornuft-kunnskap.....	65
<i>En begrenset og absolutt virkelighet.....</i>	<i>65</i>
4.3.2 Kunnskapens sosiale karakter.....	67
<i>En subjektiv og objektiv virkelighet</i>	<i>68</i>
4.4 Relevansstrukturer.....	69
4.4.1 Tematisk relevans	70
4.4.2 Fortolkende relevans.....	71
4.4.3 Motivasjons-relevans.....	72
4.5 Kunnskapsforrådets sosiale struktur	73
4.5.1 Den sosiale strukturering av kunnskap.....	73
<i>Idealiseringen av perspektivers ombyttelighet.....</i>	<i>74</i>
<i>Idealiseringen av relevanssystemenes overenstemmelse</i>	<i>74</i>
4.5.2 Tid, rom og sosiale relasjoner.....	76
<i>«Persontyper» og «selvtypifisering»</i>	<i>77</i>
4.6 Kritikk av Schutz’ fenomenologiske sosiologi	80
4.7 Oppsummering	81
5. METODISKE VALG OG ETISKE REFLEKSJONER	82
5.1 Feltarbeid med deltakende observasjon som metode	83
5.2 Kvalitative intervjuer som metode	86
5.3 Kontakt med feltet.....	88
5.3.1 Godkjenning fra ledelsen.....	88
5.3.2 Rekruttering av informanter	91
5.3.3 Det endelige utvalget av informanter	96
5.4 Avgrensning av feltarbeidet – brakkeliv og guidete turer.....	97
5.4.1 Snøscootertur i mars	98
5.4.2 Sommertur med baseleir.....	100

5.5 Den situerte forsker.....	102
5.6 Å produsere materiale i naturmiljø.....	104
5.7 Intervjuene.....	107
5.7.1 Organisering av intervjuene.....	109
5.8 Analysenes oppbygning.....	110
5.9 Etiske refleksjoner.....	115
5.9.1 Anonymisering	117
DEL III.....	119
6. KARTLEGGING	120
6.1 «Spionasjetaktikk»	121
6.1.1 «Gamlinger» og «råkjørere».....	123
6.2 Typeinndeling av turister og videre planlegging av turer	126
<i>Hvem sover hvor og med hvem?</i>	127
6.3 Kartlegging i det første møtet med turistene	128
6.4 Individualitet og typikalitet	130
6.4.1 Å «kle av» turistene.....	132
«Å gå på litt»	133
«Kartleggingstur».....	134
6.5 Turer og turister gjensidig konstituerende	136
6.6 En delt virkelighet	138
6.7 Oppsummering	140
7. Å FÅ TIL GRUPPEN	142
7.1 Fra Du til Vi.....	142
7.1.1 Å skape kommunikasjon	144
«Å by på seg selv»	146
7.2 Rolleavklaringen.....	148
7.2.1 Guidens kjønnede rolle.....	150
<i>Det å bruke forventningsbrudd i guidingen.....</i>	152
7.2.2 Korrespondanse mellom guider og turistens roller	154
7.2.3 Kulturkollisjoner og kuppemakere	158
«Kuppemakere»	159

7.3 Å gjøre turistene kjent med hverandre	161
<i>Rom for å gjøre noe sammen</i>	<i>162</i>
7.4 Oppsummering	164
8. EN FELLES VISJON	166
8.1 Å etablere et «felles» utgangspunkt for turen	167
8.1.1 En «felles forståelse», språket og samtalen som verktøy	170
8.1.2 Å tilpasse turen til turistene eller turistene til turen?	175
8.1.3 Å vende forventninger	178
8.2 En «felles visjon» som en løpende prosess gjennom turen	180
8.2.1 Endring av planer	182
8.3 En helhetlig tur	186
8.4 Oppsummering	188
9. Å KOMME I TURMODUS	190
9.1 Involvering av turistene	191
9.1 Eierskap til turene	193
9.1.1 Tumlerom og «tilbaketrunket guiding»	194
9.1.2 Turistenes opplevelse av «tumlerom»	197
9.1.3 Handling, prosjekt og motiv	198
9.2 Å bli venner	202
9.2.1 Å «frigjøre seg fra roller»	202
9.2.2 Intimitet og primærgruppe	205
9.2.3 Vennsksapsrelasjoner og det å trives på jobb	208
9.2.4 «Masseturisme» og guidenes forståelse av eget yrke	210
9.3 Turens slutt	211
9.3.1 Sistedagssyndromet	211
9.3.2 Slutten på vennskapet	214
9.4 Oppsummering	216
10. Å SKAPE INTERESSE	218
10.1 Å tiltrekke seg oppmerksomhet	219
10.1.1 Å tiltrekke seg turistenes oppmerksomhet gjennom å skape brudd	222
10.2 Å skape interesse for de temaer som velges ut	225

10.2.1 Å få til turer når forholdene er vanskelige	226
10.3 Å skape interesse ved å unndra seg oppmerksomhet.....	228
10.3.1 Å få tema til å angå turistene.....	233
10.4 Å veksle mellom å tiltrekke seg oppmerksomhet og unndra seg oppmerksomhet	233
10.4.1 Å vite når du skal være «av» eller «på»	236
10.5 Om det å skape opplevelse av villmark i en natur der stadig flere ferdes	239
10.6 Oppsummering	244
DEL IV	247
11. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	248
11.1 «Typiske» turister	249
11.2 Fra Du til Vi.....	251
11.3 Å tilpasse turen til turistene og turistene til turen	253
11.4 Nærhet og distanse	255
11.5 Naturopplevelse som produkt	256
11.6 Et kritisk tilbakeblikk på prosjektet	259
11.6.1 Overførbarhet.....	262
11.7 Konklusjon.....	263
VEDLEGG.....	266
Liste over vedlegg	266
Meldeskjema.....	267
Kopi av innsendt meldeskjema.....	267
Litteraturliste.....	309

DEL I

1. INTRODUKSJON

Naturguider og kunnskap

En guide må være flink med folk! Han må kunne lese turistene. Om ikke turistene trives med deg på tur, hjelper det ikke hvor mye du kan om historie og naturen og alt det andre (Ståle).

1.0 Tema og aktualitet

Én ting er temmelig sikkert: Min første tur som naturguide på Svalbard kommer jeg aldri til å glemme. Dette skyldes ikke bare den store opplevelsen det var å padle inn i en flokk med 10–15 kvithvaler, vel så mye var det oppdagelsen av å stå alene i en situasjon hvor jeg som fersk guide ikke visste hva jeg skulle gjøre. Da hvalene brått dukket opp rundt båtene, hørte jeg gjennom lyden av hvalenes inn-pust og ut-pust en av turistene spørre meg: «*Are they dangerous*»? Jeg hadde aldri sett en kvithval før og kjente på angsten av å mangle svar på spørsmålet. Etter hvert fikk jeg stotret frem: «*Don't worry, this happens all the time.*» Ingenting farlig skjedde, hvalene svømte etter kort tid videre, og turistene var i ekstase. For meg ble hendelsen et eksempel på at svar og fortellinger kan fungere på flere vis, selv fra et svært usikkert ståsted, slik mitt eget var på dette tidspunkt. På denne første turen oppdaget jeg noe jeg skulle få erfare flere ganger som fersk naturguide: at arbeidet stilte nye og andre krav til kunnskap enn det jeg hadde tilegnet meg gjennom friluftslivsstudier og egen praksis fra friluftsliv. Ved å leve og arbeide sammen med andre guider og ved å få tilbakemelding fra turister på turer tilegnet jeg meg kunnskap som jeg opplevde som viktig for å lykkes i arbeidet som guide. Særlig gjaldt dette hvordan det sosiale samspillet mellom guider og turister virket sentralt for hvordan de guidete turene ble (ut)formet og opplevd, av både turister og guider.

I denne avhandlingen tar jeg utgangspunkt i de erfaringene jeg gjorde som guide på Svalbard, og er særlig opptatt av å undersøke hvordan guidete turer «blir til», og hvordan samhandling mellom guider og turister skapes og uttrykkes. Nærmere bestemt omhandler avhandlingen hvordan et utvalg av naturguider innenfor reiselivsnæringen på Svalbard arbeider (sammen) med turister på

guidete turer. I undersøkelsen er jeg særlig opptatt av å få frem hvilken kunnskap naturguider skaper i det sosiale samspillet med turister.

Naturguider blir omtalt som den siste yrkesgruppen i en kjede av tjenesteytere innenfor det naturbaserte reiselivet, noe som gjør dem til en særlig viktig aktør innenfor reiselivet (Mossberg, 1995; Nærings- og Handelsdepartementet, 2012; Pond, 1993). Til tross for at flere sentrale aktører innenfor den norske reiselivsnæringen er opptatt av guidenes rolle (Nærings- og Handelsdepartementet, 2012; Solheim, 2013), finnes det i dag svært lite forskningsbasert kunnskap om hvilken betydning naturguider har for turistenes opplevelse av norsk natur (Hansen, 2013). Norsk reiselivsforskning har i hovedsak undersøkt forholdet mellom turister, lokalsamfunn og verter samt turismens innvirkning på natur og miljø (Jacobsen & Viken, 2008), i tillegg til markedsundersøkelser og markedsøkonomisk undersøkelser (Gelter, 2007). Forskning på turisme og reiseliv i Norge har i likhet med internasjonal forskning viet (natur)guider og guidete turer liten oppmerksomhet (Jonasson, Hallin, & Smith, 2013; Mykletun, 2013; Zillinger, Jonasson, & Adolfsson, 2012). Grunnen til en slik manglende interesse mener Pond (1993) kan tilskrives den lave status som guider blir gitt innenfor reiselivsnæringen. Pond (1993) gir følgende beskrivelse av guidenes status innenfor reiselivet: «*Guides have been aptly called the orphans of the travel industry, somewhat hidden as they are within the trade*» (s. 13).

Like fullt er etterspørselen etter mer kunnskap om turguider og guidete turer nå i ferd med å få økt oppmerksomhet innenfor forskning i Norge, Norden og internasjonalt. En grunn til dette kan være som Zillinger et al. (2012) skriver:

Guided tours are multi-faceted, situatedly designed and continuously developed in order to meet needs from new audience around the world. From this, it could be concluded that the importance of guided tours is continuously growing, as tourism becomes more and more globalized (s. 1).

En av de største skandinaviske tidsskriftene for forskning på reiseliv, «Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism», viet i 2012 og 2013 to hele nummer til temaene «Performing Guided Tours» og «Guided Tours and Tourism». I 2009 ble det stiftet et internasjonalt forskningsforum for forskning på guidete turer, «International Research Forum on Guided Tours» (IRFGT), som frem til 2013 har gjennomført tre forskningskonferanser på temaet guidete turer. I det hittil største

forskningsprosjektet på reiseliv i Norge, forskningsprosjektet «Opplevelser i Nord»,¹ blir problemstillinger knyttet til guiders betydning i opplevelsesproduksjon tematisert i blant annet stipendiat Ann-Heidi Hansens pågående doktorgradsarbeid. Det er en generell oppfatning innenfor forskning på guider og guidete turer at feltet trenger mer forskning (Jonasson et al., 2013; Mykletun, 2013; Zillinger et al., 2012).

Jeg vil starte med en kort introduksjon til reiselivsnæringen som fenomen. Dette er den globale konteksten som guidene i avhandlingen arbeider innenfor. Deretter vil jeg ta opp kravene som er fremsatt om nasjonal standardisering og sertifisering av guiding. Disse to fenomenene utgjør den tematiske konteksten for de spørsmålene jeg arbeider videre med i avhandlingen.

1.1 Reiselivsnæringen som naturguidenes kontekst

Ifølge World Tourism Organization (WTO) er reiselivsnæringen den raskest voksende næringen i verden, med en økning fra 25 millioner reisende turister i 1950 til 806 millioner turister i 2005. Før fallet i verdensøkonomien høsten 2008 forventet WTO en dobling av antall turister på verdensbasis fra 2005 til 2020, tilsvarende 1,6 milliarder reisende. Økningen av antall reisende turister på verdensbasis har også ført til omfattende vekst og sysselsetting innen reiselivsnæringen i Norge. I Norge var det i 2009 13 832 bedrifter som til sammen omsatte for over 100 milliarder kroner². Dette utgjorde 4 prosent av det norske BNP og 7 prosent av den totale sysselsettingen. Reiselivsnæringen blir omtalt som en av de hovednæringene som nordmenn skal leve av når oljenæringen en dag trappes ned og tar slutt (Brakstad, 2011; Melgård, 2013). Regjeringen har besluttet å satse på reiseliv som en prioritert vekstnæring frem mot 2015,

¹ Opplevelser i Nord er et forskningsprogram som drives av et konsortium bestående av Handelshøgskolen i Bodø (HHB), Universitetet i Tromsø (UiT), Høgskolen i Harstad (HiH), Nordlandsforskning (NF), NORUT og Bioforsk. Programmet er finansiert gjennom Forskningsløft Nord, Norges forskningsråd. Prosjektet har en rekke nasjonale og internasjonale samarbeidspartnere innen forskning samt en bred forankring i nettverk og prosjekter som omfatter 85 reiselivsbedrifter i Nord-Norge. Programmet består av 15 delprosjekter med problemstillinger relatert til innovasjon/læring, markedsføring, kundeperspektiv, verdiskaping, destinasjonsutvikling, organisering og ledelse innen service og opplevelsesorienterte reiselivskontekster i Nordområder spesielt.
<http://www.opplevelserinord.no/index.php/nb/>

² Reiselivsnæringen er næringer hvor salget til turister utgjør en markant andel av produksjonen i næringen. Reiselivsprodukter er varer og tjenester som turistene er store brukere av, for eksempel hotelltjenester, serveringstjenester og transporttjenester. Samlet turistkonsum i Norge er definert som norske og utenlandske turistenes samlede turistrelaterte utgifter innenfor norsk område (2012).

og det er et overordnet nasjonalt reiselivsmål at Norge skal tiltrekke seg en million flere utenlandske turister (Nærings- og Handelsdepartementet, 2012).

Selv om den norske reiselivsnæringen har vært i stor vekst har det, fra politisk hold, vært påpekt at en generell utfordring er mangel på kunnskap og lønnsomheten (Nærings- og Handelsdepartementet, 2012). Flere peker på at det generelle utdanningsnivået innenfor næringen er lavt, og at det er en utfordring å holde på arbeidskraft og rekruttere tilstrekkelig kvalifisert arbeidskraft (Jacobsen & Viken, 2008; Synovate, 2008). Fra Nærings- og Handelsdepartementet (2012) uttrykkes det et generelt behov for kunnskapsheving innenfor hele næringen. Nærings- og handelsdepartementet (2012) hevder at behovet for økt kunnskap henger sammen med at dagens og morgendagens turister stiller stadig større krav til kvalitet, service og kunnskap.

Reiselivsnæringen er en internasjonal næring der norsk reiseliv blir en liten aktør sammenliknet med land med atskillig større markedsføringsbudsjetter (Nærings- og Handelsdepartementet 2012; Synovate 2008). Økt internasjonal konkurranse og økte kvalitetskrav fra turistene er et argument som brukes for å skjerpe kunnskapsbehovet, og som dermed har bidratt til å synliggjøre at norsk reiseliv står overfor noen kunnskapsutfordringer. Hva disse kunnskapsutfordringene nærmere bestemt består av, er noe jeg tar fatt i, og som ikke fremgår i Nærings- og handelsdepartementets dokumenter. Det fremheves imidlertid at det at Norge er et høykostland hvor det er svært dyrt å være turist, medvirker til at det stilles ekstra krav til kvaliteten på norske reiselivsprodukter (ibid.). Hva som blir forstått som «kvalitet» og «produkt» i en norsk reiselivskontekst, er imidlertid uklart og noe jeg vil vende tilbake til i neste avsnitt. Inntil det nøyer jeg meg med å oppsummere at fra reiselivsnæringens perspektiv, må Norge, om landet skal vinne frem i konkurransen om å kapre stadig mer kvalitetsbevisste og kjøpsterke turister, øke satsingen på kunnskap innen alle ledd i reiselivsnæringen (Nærings- og Handelsdepartementet 2012; Synovate 2008). Her griper min forskningsinteresse inn i kravene næringen generelt er opptatt av når det gjelder hvem som skal bidra til å gjøre turistenes opplevelse av og i natur tilfredsstillende, og hvordan dette gjøres ulike steder i feltet. I det videre følger jeg opp denne konteksten med noen flere detaljer om hvilken rolle «naturen» tillegges fra reiselivspolitisk hold.

1.1.1 «Merkevaren Norge» og naturbasert reiseliv

Attraksjonskraften i Norge som reisemål knyttes først og fremst til potensialet Norges mangfoldige natur tilskrives som opplevelsesresurs (Nærings og Handelsdepartementet 2012; Synovate 2008). Naturens betydning for norsk reiseliv kommer tydelig frem i arbeidet fra Innovasjon Norge³. Her fremstilles det som sentralt å utvikle en felles markedsføringsstrategi, gjennom det de kaller for «merkevaren Norge»⁴:

Friskhet og sterke opplevelser i vakker og ren natur er essensen i Norges merkevare. Norges visjon er å være det nordiske landet som byr på de sterkeste og mest attraktive opplevelsene i vakker og ren natur. [...] En ferie i Norge skal først og fremst tilby opplevelser til gjester som ønsker opplevelser i vakker og ren natur, opplevelse av lokal kultur og levemåte og aktive naturopplevelser (Innovasjon Norge, 2008).

Gjennom «merkevaren Norge» kommer det frem at det er opplevelse av og i natur som skal utgjøre kjernen i det norske «reiselivsproduktet», og at kvaliteten i et slikt «produkt» måles ut fra «styrken» i hvordan naturen oppleves som «vakker» og «ren». Om en tar målsettingene som kommer frem i Innovasjon Norges merkevarebygging og relaterer dem til behovet for kunnskap, som flere har uttrykt overfor reiselivsnæringen, blir spørsmålene jeg trakk frem innledningsvis nærliggende: Hvilken kunnskap og hvem sin kunnskap kan eventuelt bidra til å realisere slike målsettinger? Ved å lese informasjonsmaterialet jeg har henvist til, kommer viktige spørsmål om hvordan natur og opplevelse av natur skal tolkes og forstås, og fremfor alt om opplevelseskategorier knyttet til natur blir ansett som iboende egenskaper ved naturen «i seg selv»? Jeg ble inspirert til å nærme meg disse og flere spørsmål, da det kan skapes et inntrykk av at Innovasjon Norges markedsføringsstrategi bygger på bestemte antagelser, som for eksempel:

³ Innovasjon Norge er et statlig organ eid av Nærings- og fiskeridepartementet og fylkeskommunene. I 2004 overtok Innovasjon Norge oppgavene til Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND), Norges Eksportråd, Statens veiledningskontor for oppfinnere (SVO) og Norges Turistråd. Innovasjon Norge er det fremste organet i Norge til å ha den overordnede koordineringen og utviklingen av Norge som reiselivsdestinasjon.

Formålet til Innovasjon Norge er at vi ved hjelp av innovasjon, internasjonalisering og profilering skal bidra til å skape lønnsomme bedrifter av regionale og lokale ressurser og fortrinn (Innovasjon Norge, 2014).

⁴ «Merkevaren Norge» er navnet på en kommunikasjonsstrategi utarbeidet av sentrale aktører innenfor reiselivsnæringen i samarbeid med Innovasjon Norge. Denne strategien skal danne grunnlag for en tydeligere posisjonering av Norge som reisemål (Innovasjon Norge, 2008).

De sterke opplevelsene du får [min fremheving] når du utforsker de spektakulære fjordene, de arktiske naturfenomenene, den fantastiske kysten og kystkulturen, den urørte, endeløse fjellheimen og villmarken. Den rene og klare luften og lyset vil gi deg ny energi og livsgnist. La deg fasinere! La deg berøre! Kjenn at du lever igjen! Frisk og naturlig energi – rett fra kilden (Innovasjon Norge, 2008, s. 88).

I merkevarestrategien brukes opplevelseskategorier som «endeløs», «urørt» og «villmark», og det kan virke som slike egenskaper tolkes som iboende egenskaper ved naturen «i seg selv», noe «naturlig». En slik fremstilling skaper inntrykk av at naturen er en ferdig «vare» eller «produkt», som ligger der klar for «konsum», der opplevelsene av «urørt villmark» er noe turistene får idet de eksponeres for fjorder, fjell, vidder, skoger og det arktiske nord. Viken (2008) stiller spørsmål ved om det i en norsk reiselivskontekst kan være riktigere å snakke om naturen som en ressurs inntil noen foredler den:

Mye av det som turistene oppsøker og opplever, er ikke å anse som produkter. Det kan derimot betraktes som ressurser. Dersom noen foredlet dem, ville de kunne bli produkter. [...]. Landskapet, som er selve produktkjernen i det norske turismeproduktet, selges mer eller mindre som råvarer. Generelt må norsk reiseliv derfor sies å ha en lav foredlingsgrad (Viken 2008, s. 69).

Et hovedpoeng jeg senere kommer tilbake til flere ganger i avhandlingen, er at et syn på natur som et produkt bør problematiseres og kritiseres dersom turistnæringen mener alvor med at det er ønskelig med mer kunnskapsbasert turisme.

Et alternativt perspektiv på opplevelse av natur, og som er mitt utgangspunkt i denne avhandlingen, er at opplevelseskategorier av den typen som kommer frem hos Innovasjon Norge, er noe som skapes gjennom sosial samhandling i og med natur, og at personers erfaringer og opplevelser i naturen og av seg selv i naturen er sosialt konstruerte fenomener (Fink, 2003; Woon, 1995). Ut fra et slikt perspektiv vil personers forståelse av natur og hva som skaper meningsfulle opplevelser, henge sammen med de fortolkningsrammene personer har til rådighet som medlemmer av de samfunn de kommer fra (Woon 1995). Å endre eller skape nye måter å tolke og forstå natur på skjer i et slikt perspektiv, gjennom sosial samhandling med andre

personer som har andre eller alternative fortolkninger av naturen (ibid.). I avhandlingen vil jeg anvende et slikt perspektiv på guidenes arbeid med turister hentet fra **Alfred Schutz**' (1899–1959) fenomenologiske sosiologi og kunnskapsfilosofi.

Kan det tenkes at merkevarestrategien til Innovasjon Norge bygger på en kulturell konstruksjon om at naturen alltid vil oppleves som nettopp «vill», «vakker» og «endeløs»? Og at de tar for gitt at en slik måte å forstå natur på er egenskaper ved naturen i seg selv, noe «naturlig», «slik den bare er»? Med andre ord kan næringen stå i fare for å overse den betydningen aktører som for eksempel guider kan ha for den meningsdanning som skjer i turistenes møte med norsk natur. Et slikt inntrykk forsterkes når direktør i Virke Reise⁵, Hilde Charlotte Solheim, i intervju med NRK (15.06.2013) sier:

Norge er kaldt, dyrt og langt borte. Da holder det ikke at vi har fin natur. Det har alle. Vi må ha søkelys på hvor vi kan tjene penger. I 120 år har vi fortalt verden at vi har natur, men vi må guide folk inn til opplevelsen.

Solheim understreker i dette intervjuet at «fin natur» i seg selv ikke skaper opplevelsene reiselivsnæringen ønsker å formidle. Hun er av den oppfatning at turister må guides «inn i opplevelsene» slik at turistene i større grad kan få møte og oppleve natur på måter som er tilpasset deres ønsker og behov. Solheim henviser i intervjuet med NRK til rapporten «Konjunkturbarometer for Nord-Norge». Denne rapporten konkluderer med at turistene i stigende grad etterspør spesialprodukter som ekstremsport/risikoaktiviteter, fugletitting, fenomenattraksjoner, jakt og fiske (Menon Economics og Bedriftskompetanse AS, 2013). Solheim hevder at guider med kunnskap innenfor denne typen av aktivitetsbasert opplevelsesturisme kan spille en sentral rolle i arbeidet med å realisere reiselivets målsettinger, og får støtte for et slikt syn av Handels- og næringsdepartementet som skriver: «*Rekruttering og*

⁵ «Virke Reise» er en avdeling innenfor Hovedorganisasjonen Virke, som er næringslivets nest største hovedorganisasjon og representerer over 18 000 virksomheter i Norge. Virke Reise Norge er bransjefelleskap for norske reiselivsbedrifter og bedrifter som jobber med innkommende turisme til Norge. Blant medlemmene finnes bedrifter innenfor overnatting, servering, turoperatører som setter sammen og selger reiser til Norge i det internasjonale markedet, bilutleiefirmaer, de største guidefirmaene i Norge, de fleste cruiseagentene i Norge. Virke deltar i arbeidet med den norske reiselivssatsingen og møter blant annet i reiselivsutvalget i Nærings- og handelsdepartementet (Reise Norge, 2014).

opplæring av guider er viktig for kvaliteten på opplevelsene» (Nærings- og Handelsdepartementet 2012, s. 63).

Opplæring av guider og hvilken kunnskap en slik opplæring kan inneholde, er et tema som en rekke ulike aktører har engasjert seg i, og er tema for neste avsnitt.

1.2 Nasjonal standardisering og sertifisering av guider

Veksten innenfor norsk reiseliv har skapt et økt arbeidsmarked for naturguider. Flere turister, lengre turistsesonger og mulighet for å jobbe som naturguide andre steder i verden når det er lavsesong i Norge, gjør at naturguiding fremstår som et arbeid det er mulig å satse på og gjøre til levebrød. Vekst i antall naturguider og næringens behov for å øke det generelle kunnskapsnivået har bidratt til oppretting av lokale kurs og utdanningstilbud samt egne studier på universitets- og høghskolenivå⁶. En slik utvikling kan ses som en profesjonalisering av naturguiders arbeid. I takt med utviklingen har det fra ulike aktører som forvaltende myndigheter⁷, utdanningsinstitusjoner⁸ og reiselivsnæringens egne organisasjoner⁹ blitt fremmet forslag og krav om formalisering av guiders kunnskap med nasjonal standardisering og sertifisering. Slik sett etterspørres ordninger som skal motvirke det som i dag gjør at «hvem som helst» kan kalle seg guide uavhengig av hvilken kunnskap de har, og ta med seg grupper av turister på tur.

Slike forslag og krav om nasjonal standardisering og sertifisering har i hovedsak vært rettet mot tre aspekter ved naturguiders arbeid. Det første omhandler håndtering av risiko; kunnskap om hvordan guider kan ivareta turistens liv og helse på turer. Flere av aktivitetene som tilbys turister på guidete turer, som for eksempel padling, scooterkjøring, brevandring, rafting, bratt skikjøring og klatring, er aktiviteter med potensielt høy risiko for liv og helse. Veksten i det naturbaserte reiselivet har bidratt til en økning i antall ulykker i forbindelse med slike aktiviteter (Eriksen, 2013). I land som Frankrike, Østerrike, Sveits, Canada, England, New Zealand og Sverige er det

⁶ Siste skudd på stammen er en egen utdanning i Arktisk naturguiding på Svalbard. Denne utdanningen er på 60 stp. og krever grunnstudier i friluftsliv eller tilsvarende for opptak. Fra høsten 2013 var det mulig å bruke denne utdanningen i bachelor for reiselivsfag eller idrettsfag på UIT Norges arktiske universitet, avdeling Alta (UIT Norges Arktiske universitet, 2014).

⁷ Miljøverndepartementet (MD) og Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB).

⁸ Nortind, Norges arktiske universitet og Universitetet i Stavanger.

⁹ Innovasjon Norge, NOH-Reiseliv, Virke Reiseliv og Norges Guideforbund.

lovforbud mot å guide eller drive opplæring knyttet til bestemte risikoaktiviteter i natur uten formell utdanning og sertifisering godkjent av offentlige myndigheter. For å redusere antall ulykker og øke sikkerheten for turister i Norge har det blitt fremmet forslag fra blant annet Nortind og Norsk naturguideforbund om tilsvarende krav til offentlig standardisering og sertifisering av naturguiders kunnskap (Norsk hotellhøgskole, 2014).

Det andre aspektet omhandler forhold ved guidenes arbeid som det å ivareta lokal natur, naturbruk, kultur og kulturminner. Økningen i antall turister som driver med ulike aktiviteter i naturen, kan være en trussel for naturmiljøet i form av økt belastning og slitasje på lokale økosystemer, kultur og kulturminner (Viken, 2004). Friluftslivsloven gir turoperatører og turister de samme rettigheter til opphold og ferdsel som andre brukere av natur i fritidsammenheng. Reiselivets bruk av fellesgoder som friluftsområder kan derfor bidra til å presse andre brukere ut av disse områdene ved å redusere områdenes subjektive opplevelsverdi gjennom økt trafikk og slitasje (ibid.). En annen mulig miljøutfordring er at reiselivsnæringen skaper nye måter å ta i bruk naturen på, eksempelvis helliskiing,¹⁰ rafting, juving¹¹, bruk av taubaner og via ferrata.¹² Hvilke konsekvenser slike nye aktiviteter har for naturmiljøet, er uklart.

Forvaltende myndigheter med Direktoratet for naturforvaltning og klima og Miljødepartementet har sett de potensielle utfordringene som veksten i det naturbaserte reiselivet kan medføre for bærekraftig natur- og kulturbruk. En strategi for å imøtekomme utfordringene har, fra disse aktørenes side, vært å bidra økonomisk til opprettelsen av lokale guideopplæringer og utdanninger som formidler forvaltningsmessig kunnskap til naturguider. Handels- og næringsdepartementet innvilget for eksempel i 2010 penger til opprettelsen av et eget arktisk naturguidestudium på Svalbard. I pressemeldingen fra Nærings- og handelsdepartementet fremheves det i overskriften: «*Nærings- og handelsdepartementet gir 1 million kroner til et nyskapende studium i naturguiding i arktiske strøk. Studiet på Svalbard skal utdanne guider med ekspertise i bærekraftig reiseliv, sikkerhet, miljøvern og formidling*» (Nærings- og Handelsdepartementet, 2010). Fra et forvaltningsperspektiv har hensikten med en slik støtte vært todelt. Det ene er troen på at naturguider som besitter kunnskap om naturmiljø og kulturminner i

¹⁰ Bruk av helikopter som skyssmiddel for å frakte skiløpere til toppen av fjell, som de kan kjøre ned fra.

¹¹ Klatring og svømming i elvejuv.

¹² Fastmonterte klatreinnetninger; bolter, vaiere, stiger og liknende som åpner for ferdsel i bratt fjellterreng der det tidligere har vært liten eller ingen ferdsel.

de områdene de arbeider i, vil være i bedre stand til å bevare disse i arbeidet med turister. Det andre er troen på at naturguider som kunnskapsformidlere kan bidra til å øke turistenes kunnskap om natur og kulturminner, og derigjennom turistenes holdninger til bærekraftig naturbruk (Nærings- og Handelsdepartementet 2010).

Det tredje aspektet handler om «nivået» eller etterretteligheten på den kunnskapen som guider formidler om lokal historie, natur, kultur og samfunn, kunnskap som inngår i de fortellingene som guider formidler på turer. I forbindelse med en klage som internasjonale cruiseoperatører rettet mot kunnskapsnivået hos lokale guider i Geiranger sommeren 2012, uttalte leder av Norges Guideforbund Kari Steinsvik i intervju med Aftenposten (27.02.2012) følgende: *«Alle etterspør kvalitet, men ingen gjør noe med det. Nå er det på tide at noen stiller krav til dem som skal formidle Norge til turistene, mener Steinsvik.»* Steinsviks uttalelser til Aftenposten fikk i det samme intervjuet støtte fra daværende direktør for Hovedorganisasjonen Virke Reiseliv, Knut Almquist, om at kravspesifikasjoner til guiders kunnskap og formidlingsevne var velkomne. Steinsvik og Almquist mente at slike kravspesifikasjoner måtte komme gjennom et pålegg om at alle guider som skal arbeide i Norge, må gjennomføre en egen nasjonal utdanning med egen kunnskapsprøve og påfølgende sertifisering (ibid.).

Mye taler for at offentlige krav til standardisering av utdanning og påfølgende sertifisering av guider kan bli en realitet i Norge. Høsten 2013 inviterte Norsk hotellhøgskole ved universitetet i Stavanger, i samarbeid med Innovasjon Norge, NHO Reiseliv, Norges Guideforbund og Virke reise, til en konferanse med overskriften «Nasjonal utdanning og sertifiseringsordning for profesjonelle guider». Konferansen var rettet mot aktører som utdanner naturguider. I programmet for konferansen ble det oppgitt at formålet var «å skape en åpen diskusjon om hvordan de mange og gode initiativene innen guideutdanning, autorisasjon og sertifisering av profesjonelle guider kan konkretiseres og organiseres» (Norsk hotellhøgskole, 2014). I februar 2013 offentliggjorde Heyerdahl Refsum AS, på oppdrag fra Virke Reise, en rapport om fremtidens guidebehov for reiselivsnæringen. Rapporten konkluderte med at den største utfordringen for fremtidens guidetjenester er *«å sikre høy og relevant kompetanse og kvalitet på norske guidetjenester. I dette inngår utviklingen av en nasjonal sertifiseringsordning som ikke finnes i Norge i dag»* (Heyerdahl Refsum AS, 2013). Her reises igjen spørsmål om kvalitet og relevant kunnskap, uten at de sosiale sidene ved kunnskapen trekkes inn. Hva som kan være «høy

og relevant kompetanse» i en slik ordning, slik det uttrykkes i rapporten til Heyerdal og Refsum, eller hva som er «kvalitet» på guidete turer, slik Steinsvik sier til Aftenposten, vil, som jeg har antydnet, variere med de ulike aktørers forståelse og interesse. Så langt har kunnskap om hvordan guidete turer kan skapes i samhandling mellom guider og turister, i liten grad blitt tematisert i debatten rundt standardisering og sertifisering av guiding.

1.3 Avhandlingens problemstillinger

Mitt anliggende er å bidra i den pågående diskusjonen rundt sertifisering og standardisering av kunnskap knyttet til naturguiding. Slik jeg ser det, mangler diskusjonen vesentlige aspekter ved guiders arbeid. Som tidligere naturguide opplever jeg at de relasjonelle aspekter ved forholdet mellom guider og turister, eller det som Ståle (i sitatet innledningsvis av kapittelet) kaller «å være flink med folk», er lite tematisert eller nærmest fraværende i diskusjonen om guiders kunnskap. En mulig grunn kan være at dette er kunnskap som skapes og opprettholdes i den konkrete utøvelsen av arbeidet, noe som i liten grad er gjort eksplisitt i form av språk eller forskningslitteratur. Hvordan guider kan opptre i møter med turister for å skape gode opplevelser, faller gjerne inn under kunnskapsformer som *taus kunnskap* (Polanyi, 1967), *praktisk kunnskap* (Dewey, 1922; Schön, 1983) eller *common sense-kunnskap* (Schutz, 1967). Slik implisitt/tatt-for-gitt-kunnskap kan være vanskelig å få øye på, ikke minst for naturguidene selv. Det er her min forskningsinteresse tar tak, og jeg er særlig opptatt av å finne ut mer om de til nå «tause» formene for kunnskap og utforske dette videre i avhandlingen.

Mot det bakteppet jeg har presentert, stiller jeg følgende hovedspørsmål:

«Hvilken kunnskap kommer til uttrykk i naturguiders samhandling med turister og daglige arbeid med å lage guidete turer?»

«Hva forteller naturguiders kunnskap om turistenes opplevelser av å være på tur, om det å arbeide som guide, og om turisme og reiseliv som fenomen?»

I denne avhandlingen bygger jeg videre på de erfaringene jeg gjorde som guide på Svalbard, og undersøker hvordan guidete turer blir til gjennom samhandling mellom guider og turister. Nærmere bestemt undersøkes hvordan et utvalg av naturguider innenfor reiselivsnæringen på Svalbard arbeider (sammen) med turister på guidete turer. I undersøkelsen er jeg særlig opptatt av å få frem den kunnskapen som naturguider skaper i sosialt samspill med turister. Dermed avgrenses avhandlingen til å omhandle turen som et sosialt fenomen brakt frem gjennom min bruk av Alfred Schutz' teorier om kunnskap og sosial virkelighet. Grunnen er som jeg har vist i innledningen, at kunnskap i dette feltet etterspørres både fra turistnæringen og utdanningsfeltet (Heyerdahl Refsum AS 2013;Nærings- og Handelsdepartementet 2012;Synovate 2008). Siden jeg selv som nevnt har kjent mye av den implisitte og sosialt genererte kunnskapen «på kroppen», er det dette perspektivet jeg har valgt for avhandlingen.

Avhandlingens materiale er utviklet gjennom feltarbeid på Svalbard, og undersøkelsen plasserer seg innenfor kvalitativ friluftsvivsfaglig turisme og reiselivsfaglig samfunnsforskning. Det er selve gjennomføringen av guidede turer som er mitt undersøkelsesobjekt, og jeg har til hensikt å utforske hvilke former for kunnskap som derigjennom kan identifiseres om det å lage guidete turer.

2. SVALBARD, NATURGUIDER, TURISTER OG DET LOKALE REISELIVET

Undersøkelsens stedlige kontekst

På kajakkur vil du komme tettere på naturopplevelsene og mestre en spennende og tradisjonell form for arktisk ferdsel. I Adventfjorden opplever vi kontrastene mellom det tilrettelagte samfunnet Longyearbyen, og den historiske østsiden av Adventfjorden med rester etter kullproduksjon (Spitsbergen Travel, 2013).

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for den stedlige konteksten for mine undersøkelser av guidete turer. Jeg vil starte med å gi en kort innføring i Svalbards natur og kulturhistorie, og deretter vise hvordan sider ved disse aktualiseres i hverdag og samfunnsliv på Svalbard i dag, og bidrar til å konstruere Svalbard som sted. Svalbard som stedlig kontekst blir slik sett gitt både en *realistisk* og *konstruktivistisk* tilnærming. Videre følger en nærmere presentasjon av den lokale reiselivsnæringen i Longyearbyen, hvordan denne har vokst frem, hvem turistene er, og hvilke turer som tilbys. Kapittelet avsluttes med en nærmere presentasjon av guidene som arbeider innenfor reiselivsnæringen på Svalbard, hvilken type kvalifikasjoner som etterspørres av reiselivsbedriftene, hvordan kunnskap om det å lage guidete turer deles mellom guider, og hvordan nye guider får del i denne kunnskapen.

2.1 Samfunn og kulturhistorie

Svalbard er fellesnavnet for en øygruppe i Arktis, som ligger halvveis mellom Fastlands-Norge og Nordpolen. Det totale landarealet tilsvarer størrelsen på Nordland og Troms fylke til sammen. Øya Spitsbergen er den største av øyene og utgjør nærmere halvparten av det totale landarealet. Alle bosetninger på Svalbard ligger på denne øya, med unntak av to meteorologiske værstasjoner, på henholdsvis Bjørnøya og Hopen. Til tross for størrelsen på landarealet bor det i underkant av

3000 «fastboende» personer på øygruppen, i hovedsak nordmenn og russere. Hva det betyr å være «fastboende», forstås imidlertid noe annerledes på Svalbard enn i Fastlands-Norge. På grunn av Svalbards korte og særegne kulturhistorie har det ikke før inntil nylig vært vanlig med familiesamfunn, så få av dem som lever der, er født og oppvokst på Svalbard (Arlov, 2001). De fleste «fastboende» kommer fra ulike steder i Fastlands-Norge og bosetter seg på Svalbard i en viss periode av livet for å arbeide innenfor en av de tre hovednæringene; kullgruvedrift, forskning eller reiseliv (ibid.). Samfunnene er slik sett preget av stor «gjennomtrekk» og av personer i yrkesfør alder.

Svalbards kulturhistorie er relativt kort og kan deles i tre ulike perioder (ibid.). Øygruppen ble oppdaget i 1596 av William Barents, og i de påfølgende 200 årene ble øygruppen i hovedsak brukt som sommerbase for hvalfangstekspedisjoner. Mot slutten av 1700-tallet hadde en uregulert nedslakting av hvaler og marine pattedyr redusert bestandene slik at fangsten ikke lenger var lønnsom, og den første epoken i Svalbards kulturhistorie var over (ibid.). På grunn av Svalbards kalde og tørre klima går nedbryting av organisk materiale sakte. En finner derfor mange spor etter hvalfangernes aktiviteter langs kysten. Såkalte spekkovner der de kokte olje av hvalspekket, og strender dekket av hvite hval- og hvalross-knokler ligger synlig i terrenget. Slike historiske gjenstander/steder inngår som tema på de guidete turene og brukes av guidene i de fortellingene som skapes om Svalbard som sted.

På slutten av 1800-tallet startet det som kan kalles for «kullgruveperioden», og med denne de første regulære helårs bosetninger på øygruppen (ibid.). De tre største bosetningene på Svalbard, Longyearbyen, Barentsburg og Ny-Ålesund, vokste frem rundt gruvene. Spor fra gruvedriften i form av industribygg, kullkraftverk og installasjoner for transport og utskiping av kull bidrar til å prege arkitektur og infrastrukturen i disse bosetningene i dag. Under «kullgruveperioden» var bosetningene preget av å være såkalte «company towns» (Viken, 2001), der gruveselskapene eide byene og infrastrukturen, og arbeiderne levde på selskapets nåde (ibid.). Livet i bosetningene under denne tiden var preget av et skarpt klasseskille, der arbeidere og ledelse/funksjonærer bodde på ulike steder av bosetningene og hadde svært ulik standard knyttet til mat og bolig. Rester etter et slikt klasseskille er godt synlig i Longyearbyen i dag, i form av at bebyggelsen er sentrert mellom tre ulike geografiske sentre som følger det gamle bosetningsmønsteret. Noen av bosetningene befinner seg fremdeles i «kullgruveperioden», slik som Barentsburg, en russisk

bosetning som er preget av å være en typisk «company town». Andre bosetninger, som Ny-Ålesund, har ikke lenger gruvedrift. Der er gruvedrift og gruvearbeidere byttet ut med forskning og forskere, og stedet fremstår i dag som en internasjonal bosetning med forskere fra hele verden. I Longyearbyen utgjør fremdeles gruvedriften en sentral del av bybildet, selv om aktiviteten rundt byen trappes ned og flyttes til andre steder på Spitsbergen.

I Longyearbyen er både «fangstperioden» og «kullgruveperioden» synlig til stede og inngår i de fortellingene som skapes lokalt av Svalbard som sted. Her finner en steder som Barentz pub, oppkalt etter William Barents, og på hotellene henger det bilder av fangstskuter og fangstmenn på veggene. Sentralt i byen ligger Lompensenteret, stedet som gruvearbeiderne brukte som omkleddningsrom før og etter at de hadde vært i gruvene. I dag er «lompen» omgjort til et kjøpesenter, men navnet er beholdt. Generelt preges navnsetting og arkitektonisk utforming i Longyearbyen av temaer hentet fra «fangstperioden» og «kullgruveperioden» og bidrar til å trekke fortid og samtid sammen. I begge disse periodene var bosetningene/tilstedeværelsen preget av å være nærmest rene mannssamfunn (Arlov, 2003). Det maskuline uttrykket som begge disse periodene rommer, bidrar til å skape et inntrykk av Longyearbyen som et litt «barskt» og «røft» sted. Den stedlige konteksten inngår på ulike vis i de guidete turene slik jeg viser med sitatet innledningsvis, og bidrar til å skape den forståelsen som turistene får av Svalbard og Longyearbyen som sted.

2.2 Reiselivsnæringen på Svalbard

Til tross for at Svalbard er et gammelt reisemål, har reiselivsnæringen på øygruppen stort sett utviklet seg etter 1990 (Viken, 2001). Både i 1890 og i 1930 ble det gjort forsøk på reiselivsetablering uten særlig hell. Da myndighetene på 1980-tallet besluttet å «normalisere» Longyearbyen og samfunnslivet på Svalbard, fikk reiselivet vilkår og infrastruktur som muliggjorde vekst og utvikling (ibid.). Frem til 1980-tallet hadde Longyearbyen vært eid og drevet som en «company town», der «Store Norske», det lokale kullgruveselskapet, eide og drev det meste av byens institusjoner og infrastruktur (Arlov, 2001). Da kullreservene i området rundt Longyearbyen begynte å ta slutt i løpet av 1980-tallet, ble næringsveier som reiseliv og turisme, sammen med forskning og utdanning, nye satsingsområder (ibid.).

I løpet av de drøyt 20 årene med reiseliv på Svalbard økte antall gjestedøgn i Longyearbyen i perioden fra 1993 til 2011 fra 23 854 til 85 785 (Sysselmann på Svalbard, 2012). I samme periode økte antall turister som besøkte Svalbard med oversjøiske cruiseskip, fra 15 400 passasjerer til ca. 24 200 (ibid.). I 1993 besto overnattingsstilbudet til turistene av ca. 200 senger, i rom med lav kvalitet. 20 år senere er overnattingskapasiteten oppe i 850 senger, i rom med høy hotellstandard (Viken, 2001). Fra 2008 og frem til i dag virker det som om veksten i antall turister har stabilisert seg på rundt de verdiene som er nevnt for 2011.

2.2.1 Turistene

Hvilke turister som kommer til Svalbard, varierer med årstiden. Om sommeren utgjør nordmenn 35 prosent av de besøkende, med engelskmenn som nummer to med 15 prosent og svensker som nummer tre med 10 prosent (Enger & Jervan, 2010). Om vinteren utgjør nordmenn 67 prosent av de besøkende, mens ingen andre nasjonaliteter fremhever seg markant (Enger, 2011). Enger (2011) mener at en slik ulikhet mellom sommer- og vinterturister skyldes at vinteren på Svalbard er hard og de aktivitetene som de lokale turoperatørene tilbyr, utfordrende. Dette bidrar til at dem som allerede er fortrolig med arktisk vinter og vinteraktiviteter, som nordmenn kanskje er, er dem som velger å komme da (ibid.).

De fleste «sommerturistene» er på Svalbard for første gang (79 prosent), hoveddelen av de norske kommer fra Oslo og Akershus (60 prosent), de fleste er mellom 40 og 60 år, de reiser sammen med ektefelle/samboer (41 prosent), har høy utdanning, dvs. mer enn fire år på universitet/høyskole (44 prosent) og har en gjennomsnittlig husstandsinntekt på 700 000 kr (Enger & Jervan, 2010). Kjønnssfordelingen blant sommerturistene er omentrent lik (ibid.).

Blant «vinterturistene» utgjør besøkende fra Nord-Norge sammen med besøkende fra Oslo og Akershus en hovedandel av norske turister (58 prosent med ca. en halvdel hver) (Enger, 2011). Nærmere halvparten av vinterturistene har vært på Svalbard tidligere, de er gjennomgående yngre enn sommerturistene, har like høy utdanning som «sommerturistene», men de fleste reiser uten ektefelle eller samboer og har en gjennomsnittlig husstandsinntekt på 900 000 kr (ibid.). Kjønnssfordelingen om vinteren er 57 prosent menn og 42 prosent kvinner (ibid.).

Hovedmotivasjonen for å komme til Svalbard er både for sommerturister og vinterturister det å oppleve «arktisk urørt nature» (Enger 2011; Enger and Jervan 2010). For sommerturistene er det å oppleve et nytt og annerledes feriested også blant hovedmotivene (Enger and Jervan 2010).

2.2.2 Naturguiding som del av turistnæringen

Som allerede nevnt er reiselivet/turistnæringen en av stedets største arbeidsplasser. I Longyearbyen finnes flere små og mellomstore bedrifter som tilbyr varer og tjenester for turister. Hvor grensen går mellom reiseliv og annen virksomhet, er vanskelig å sette, ettersom hele handelsstanden, utelivsbransjen, gallerier og museer har rettet mye av sin virksomhet mot turistene. (Viken, 2001) karakteriserer en slik «turistifisering» av næring og samfunnsliv i Longyearbyen som en bevegelse fra «company Town» til «turistresort», der byen har gått fra å være et industrisamfunn til å bli et turistsamfunn. Turoperatørene på Svalbard, de som tilbyr guidete turer, kan deles opp i to hovedkategorier – «lokale» og «eksterne» operatører. De lokale består av 2 store bedrifter med mange ansatte guider som tilbyr et bredt spekter av turer, og 12–15 mindre bedrifter, som rommer alt fra enkeltmannsforetak til familiebedrifter med 2–5 ansatte, som har spesialisert seg innenfor et mindre utvalg av turer samt transport og logistikkjenester for forskere, fotografer, journalister eller andre som trenger en guide til å frakte dem rundt på Svalbard. De eksterne kan deles etter hvorvidt de har med seg egne grupper av turister eller ikke. Store cruisebåter som legger ruten innom Svalbard i løpet av sommersesongen, og guider som flyr til Svalbard med egne grupper av turister, er eksempler på førstnevnte. De sistnevnte består i hovedsak av små aktører som kommer med båter (seilbåter og passasjerbåter) til Longyearbyen om sommeren, hvor disse brukes som charterbåter (lengre turer) for turister som kommer med fly til Svalbard, eller som passasjerbåter for turister som bor i Longyearbyen og som ønsker å delta på dagsturer eller sightseeing i nærområdene. Sistnevnte båter blir også brukt av de lokale aktørene til transport av turister og guider, til og fra ulike camper eller turer rundt om på øygruppen. Mellom de lokale og eksterne operatørene drives det et utstrakt samarbeid med utveksling av guider og tjenester. Alt i alt bidrar dette til å skape reiselivsnæringen på Svalbard.

2.2.3 Turprogram

«En guidet tur» er et fenomen som opptrer i flere varianter, med ulike temaer og vanskelighetsgrader. Muligheter for guidete turer er å finne de fleste steder der det finnes turister, og de fleste turister har også deltatt på guidet turer (Meged, 2010). For turister som kommer til Svalbard, utgjør guidete turer en vesentlig del av aktivitetene ved oppholdet, og så mye som 90 prosent av dem deltar på guidete turer (Sysselman på Svalbard, 2012). Turene annonseres av de lokale turoperatørene gjennom annonser i norske aviser, friluftsmagasiner, egne nettsider og gjennom oppslag i Longyearbyen, som henger strategisk plassert der turister ferdes. De guidete turene varierer i lengde og innhold, fra turer på et par timer i nærområdet til Longyearbyen, til turer over flere dager og uker på ulike steder rundt på øygruppen. Antall deltakere per tur kan variere fra 4 til 40 alt etter hvilken type tur det er snakk om. Blant de lokale operatørene er det vanlig å sette et tak på antall turister per tur og per guide. Eksempelvis er maks grense satt på seks turister per guide på scooterturer. Blant cruisebåtoperatørene er det vanligere at guidene har med seg større grupper opp til 40 på omvisninger når de er i land. Turene deles i likhet med sommer- og vinterturister i «sommersesong» og «vintersesong». Da jeg arbeidet som guide (1997–2001), varte vintersesongen fra mars til midten av mai, og sommersesongen startet i midten av juni og varte til midten av august. I dag er sesongene «strukket» i begge ender, slik at det er mer snakk om en sammenhengende turistsesong. I starten av sesongen er det korte og kalde dager med en gjennomsnittstemperatur på -15. Lengre perioder med temperaturer ned mot -30 eller mer er ikke uvanlig i denne perioden. På grunn av det kalde klimaet og mangel på dagslys¹³ er det kortere dagsturer med snøscooter eller hundespann, sammen med turer i isgrotter¹⁴, i nærområdene til Longyearbyen, som tilbys i denne perioden. De siste årene har det blitt vanlig å la båter fryse inn i isen i fjordene. Noen av de før nevnte passasjer-/seilbåtene som brukes om sommeren, blir brukt til dette og fungerer som «baser» eller flytende «hoteller» for de lokale turoperatørene. Så fort isen er farbar fra slutten av januar/midten av februar, reiser de første

¹³ I slutten av oktober kaster solen sine siste stråler over landskapet, før Svalbard gradvis dekkes av mørke. I perioden mellom 14. november og 29. januar er det «polarnatt», dvs. ingen forskjell på natt og dag. Da ligger øygruppen i et totalt mørke, kun opplyst av stjerner og nordlys som like gjerne kan observeres midt på dagen som på kveld og natt. Om det inntreffer klarvær under fullmåne i denne perioden, kan en oppleve et spektakulært vinterlandskap som ligger badet i månelys. I periodene 26. oktober til 14. november og 29. januar til 14. februar er solen også under horisonten, men lyset fra solen når ennå opp over horisonten og gir en «skummringsperiode».

¹⁴ Isgrøtter er huler i isbreer som smeltevannet fra breelvene graver ut om sommeren. Om vinteren tørker elvene inn, og det er mulig å vandre/krype inn i hulene og se hvordan elva har laget ganger og rom med ulike formasjoner av is og stein.

turistgruppene ut til disse båtene med scooter eller hundesleder og bor om bord. Det å la båter fryse inn i isen er noe kjente polfarere som Fritjof Nansen og Roald Amundsen benyttet seg av på sine ekspedisjoner, og reiselivsoperatørene spiller på dette i sin markedsføring av slike turer.

Basecamp Spitsbergen, en av de lokale turoperatørene, skriver dette i starten av sin turbeskrivelse:

Følg fotsporene til de berømte polfarerne Nansen og Amundsen og sov om bord i seilskuta som er frosset inn i Tempelfjorden. Basecamp Spitsbergen gir deg en unik mulighet til å oppleve den arktiske natur slik gutta på polarskipet «Fram» opplevde området for 100 år siden (Basecamp Spitsbergen, 2013).

I mars blir dagene lengre, og i slutten av april er det midnattssol og full vinter. I denne perioden er det at hovedtyngden av vinterturistene kommer. Da tilbys det i tillegg til dagsturer med scooter og hund også lengre scooterturer, hundesledeturer og skiturer. De lengre scooterturene varer alt fra to til fem dager, mens hundesledeturene og skiturene kan gå fra noen få dager til flere uker. På hundesledeturene og skiturene er det vanlig at følget har med seg alt det trenger for å bo og sove ute, på scooterturene er det vanligere å overnatte på hotellet i Barentsburg, på den gamle radiostasjonen «Isfjord Radio», innefrosne båter eller hytter, såkalte lodges, som de ulike firmaene har plassert rundt om på Spitsbergen.

Når føret for scooter- og hundesledekjøring begynner å bli dårlig i starten av mai, er det i hovedsak lange skiturer som tilbys frem til sommersesongen kommer i gang i løpet av juni. Da er det mulig å få alt fra ukesturer til langturer som Svalbard på langs, som kan ta en drøy måned. I den perioden varmer solen godt, og fravær av scootertrafikk bidrar til at det annonseres turer med mulighet for å oppleve stillhet og fravær av andre turister:

I begynnelsen av juni er sommeren i anmarsj, og denne perioden er dermed en ideell tid for skiturer på Svalbard. Ved hjelp av tilrettelagt båttransport er det mulig å kunne gå lange skiturer i en fantastisk natur uten å møte andre mennesker (Svalbard Wildlife expeditions, 2013).

I løpet av juni smelter mesteparten av isen i fjordene, og horder med sjøfugl kommer trekkende inn til øygruppen for å hekke i de mange fuglefjellene. Med sommeren kommer de store

cruisebåtene. Om bord arbeider det guider fra Longyearbyen som har ansvaret for guiding i forbindelse med ilandstigninger ved ulike kultur-/naturattraksjoner. I tillegg holder guidene foredrag om ulike «svalbardtemaer» om bord mens båtene seiler.

I det lokale reiselivet tilbys det om sommeren i nærområdene til Longyearbyen dagsturer med kajakk, fotturer, topturer, breturer, fossilplukking-turer, hundekjøringsturer med vogn, fjordrafting med såkalte RIB-båter, rideturer og flora- og fugleturer. I tillegg arrangeres det lengre turer, såkalte «camper» eller «ekspedisjoner», der grupper av turister blir fraktet ut fra Longyearbyen til ulike steder rundt på Svalbard hvor de enten padler eller beveger seg til fots i alt fra tre dager til flere uker, før de blir plukket opp av båter som tar dem tilbake til Longyearbyen.

2.2.4 Guidene innen Svalbards turistnæring

De første som arbeidet som guider i Longyearbyen, var gruvearbeidere som så en mulighet til å bruke sin lokalkunnskap til å ta med turister ut på turer og tjene noen ekstra kroner på fritiden (Kristoffersen, 2009). Hvorvidt de første guidene kalte seg for guider, er uklart, men fra min tid som guide på slutten av 1990 tallet kan jeg huske at både termer som «turleder» og «kjentmann» ble anvendt. Flere av de første guidene gikk etter hvert over til å arbeide som guide på heltid. Noen startet også egne bedrifter og ble turoperatører med deltidsansatte guider. De første turoperatørene levde av å tilby turer til de turistene, som kom til Longyearbyen (ibid.). Arbeidsforholdene for mange guider foregikk uten arbeidskontrakter, og det var liten kontroll med næringen (ibid.). Fra denne første perioden finnes det eksempler på at ungdom fra fastlandet uten særlige forkunnskaper om Svalbard ble fraktet opp av lokale turoperatører, for å jobbe tolv timers dager sju dager i uken, for kost og losji (ibid.). I ett tilfelle besto losjiet av en konteiner hvor guidene sov i soveposer på liggeunderlag og spiste turmat som de tilberedte på primus (ibid.). Etter hvert som tilstrømmingen av turister økte mot slutten av 1990-tallet, ble turoperatørene bedre organisert og markedsorientert. Økt konkurranse om turistene og turister med betalingsvilje bidro til at det ble satset mer på å ansette guider med friluftslivsfaglig utdanning og med spisskompetanse på ulike aktiviteter som brevandring, fjellskiløping, klatring og padling. I 1996 organiserte det lokale reiselivet seg og opprettet «Svalbard Reiselivsråd», en sammenslutning bestående av bedrifter i Longyearbyen innenfor reiselivs- og reiselivsrelaterte næringer (Svalbard Reiseliv, 2013). Reiselivsrådet utarbeidet blant annet retningslinjer for

næringen, med hvor mange turister en guide kan ha med seg alene på tur, og hvilke traseer som skal følges på scooterturer for å redusere muligheten for at turister møter andre grupper på tur. I 2001 opprettet reiselivsrådet «Svalbard Reiseliv A/S», et destinasjonsselskap som ble tillagt ansvar for drift av turistinformasjon og markedsføringen av Svalbard som turistdestinasjon. I tillegg har Svalbard Reiseliv laget en egen lokal guideutdanning, «Svalbard guideopplæring» (SGO) med tilhørende sertifiseringsordning. Guider som har gjennomført SGO-utdanningen, kan etter gjennomført praksis i bedrift søke om å få «godkjenning/sertifisering» som «svalbardguide»¹⁵ (Svalbard Reiseliv, 2013). Vinteren 1998 startet det først kullet, og våren 1999 ble de to første guidene¹⁶ «sertifisert» som «svalbardguider». Til tross for at sertifiseringsordningen har eksistert i nærmere 15 år, har dette ikke bidratt til en økt bevissthet fra turistenes side på hvorvidt den guiden de reiser på tur med, har en slik «status» (Enger & Jervan, 2010). Men blant reiselivsbedriftene er sertifiserte guider etterspurt og får bedre betalt enn dem uten sertifisering. I dag arbeider Svalbard Reiseliv med å få svalbardguide-opplæringen godkjent som studiepoenggivende utdanning (Svalbard Reiseliv, 2013).

På slutten av 1990 tallet var det rundt 50 guider som arbeidet i Longyearbyen i løpet av vinter- og sommersesongene. De aller fleste hadde deltidsjobb eller sommerjobb, kun et fåtall hadde fast ansettelse. De aller fleste var menn, uten barn, i alder fra 25 til 40. Kvinneandelen var ca. 20 prosent. Ingen instans har oversikt over hvor mange guider som arbeider i Longyearbyen i dag, hvem guidene er, hvor de kommer fra, hvilken bakgrunn de har osv. Guide og turlederansvarlig Sveinung Toppe i Spitsbergen Trawel regner med at det i løpet av sesongen er om lag 200 guider som arbeider på Svalbard, og at godt og vel halvparten av disse har naturguiding som heltidsarbeid. Kvinneandelen har også økt betraktelig. En av lederne ved en av reiselivsbedriftene fortalte at de nå fikk like mange jobbsøknader fra kvinner og menn som ønsker å arbeide som guider.

Benevnelsen naturguide fungerer i denne sammenhengen som en analytisk samlebetegnelse, ettersom det er vanlig at «naturguider» innenfor det naturbaserte reiselivet bruker benevnelser ut

¹⁵ Intensjonen med en «sertifiseringsordning» var at næringen ønsket en kvalitetssikring av guidene, og at det på sikt bare skulle være sertifiserte guider som fikk arbeide på Svalbard. Men etterspørselen etter flere naturguider og utfordringen med å holde på «sertifiserte» guider gjorde at en slik intensjon ikke lot seg realisere. I praksis betyr dette at mange av guidene som arbeider på Svalbard i dag, ikke har gjennomført guideopplæringen (SGO) og mangler sertifisering.

¹⁶ De to første sertifiserte svalbardguidene var Andre Horgen og Thomas Vold. Begge ble sertifisert som henholdsvis «feltguide-sommer», «feltguide-vinter» og «by-guide».

fra hvilke typer aktivitet eller temaer som aktualiseres på turene. Breguide, scooterguide, kajakkguide, geologiguide og floraguide er eksempler på dette. På Svalbard inngår imidlertid de fleste av de overnevnte aktivitetene og temaene i guidenes daglige arbeid, og det gir derfor ikke mening å bruke denne typen «spissede» benevnelser. Blant guidene på Svalbard er det heller ikke vanlig at guidene bruker slike «spissede» benevnninger, de fleste guidene kaller seg vanligvis bare for guide.

2.2.5 Utdanning og kvalifiseringsløp for guider

Det finnes i hovedsak to «kvalifiseringsløp» for guideyrket på Svalbard. Det ene er friluftslivsinteresserte studenter som har studert arktisk biologi ved universitetet på Svalbard (UNIS). Disse kan i løpet av studietiden bli tilbudt guideoppdrag av lokale operatører. I en slik kvalifikasjon inngår særlig kunnskap om natur- og kulturhistorie, noe som blant annet etterspørres om bord på cruiseskipene som seiler rundt Svalbard om sommeren. Guidene gir foredrag om bord og guider kortere natur- og kulturturer ved ilandstigninger. Om vinteren arbeider flere av disse guidene på båtenes turer til Antarktis.

Den andre veien inn i yrket er guider som har friluftslivsfaglig utdanning fra høyskoler og universiteter på fastlandet eller fra den nye ettårige guideutdanningen «arktisk naturguiding» (ANG)¹⁷. De fleste av disse har ulike typer av kurs og «sertifiseringer» fra «aktivetsfriluftslivet»¹⁸ og mye erfaring fra eget friluftsliv. Disse guider ofte de litt lengre turene på scooter, ski, til fots eller i kajakk. Utover disse to hovedveiene inn i yrket finnes også guider som er vokst opp på Svalbard, og som gjennom det å leve og bo på øygruppen og interessere seg for friluftsliv besitter kunnskap som «kvalifiserer» for arbeid som guide. Det å komme fra

¹⁷ Studiet ble opprettet med midler fra Handels- og næringsdepartementet i 2009 og er et samarbeidsprosjekt mellom Svalbard Reiseliv A/S, UNIS og UiT Norges arktiske universitet, avdeling Finnmark.

¹⁸ Innenfor aktiviteter som klatring, hav- og elvepadling, rafting og brevandring har ideelle organisasjoner som Den Norske Turistforening, Norges klatreforbund og Norges padleforbund utformet egne kurs og utdanningsordninger for opplæring av personer i de ulike aktivitetene, samt utdanning av «instruktører/veiledere» som kan lede og drive opplæring i aktivitetene. Slike kurs og utdanningsordninger er ordnet som en rekke av kurs etter et såkalt «stigeprinsipp», der hvert nytt kurs utgjør et trinn i stigen. De som gjennomfører de øverste trinnene i stigen, får godkjenning/sertifisering til å lede aktivitet og drive kursing og opplæring. En slik godkjennings-/sertifiseringsordning administreres av de ulike ideelle aktørene og har ikke noen formell offentlig status, slik tilfellet er i land som Norge kan sammenliknes med i reiselivssammenheng. Se kapittel 1 (s.22).

landsbygda og primærnæringen med kunnskap om snøscootere, terrengkjøretøy, maskiner/motorer og jakt kan også kvalifisere for arbeid som naturguide på Svalbard.

Opplæring av nye guider og kunnskapsdeling mellom guider

For nye guider eksisterer det i tillegg til den formelle svalbardguide-opplæring (SGO) en mer uformalisert opplæringspraksis for nye guider. Denne opplæringspraksisen er «uformell» i den forstand at den ikke er eksplisitt uttalt eller nedfelt i noen form for skrevne retningslinjer i den enkelte bedrift eller via Svalbard Reiseliv, men eksisterer som en delt forståelse av hvordan opplæring «vanligvis gjøres». Opplæringen består av at nye guider arbeider med de mer erfarne guidene og lærer av dem hvordan guidete turer kan gjøres, tilsvarende en form for «mesterlære» (Kvale, Nielsen, Bureid, & Jensen, 1999). I starten av opplæringen deltar de nye guidene på turene til de mer erfarne guidene, hvor de får roller som «medhjelpere» eller «observatører». Etter hvert som de mer erfarne guidene ser at nye guider mestrer arbeidet, får de mer ansvar. På turer hvor erfarne guider har med seg nye guider, er det vanlig å benevne de erfarne guidene for «førsteguiden» eller «hovedguiden» og de nye guidene for «andreguiden». Etter hvert som nye guider får mer erfaring, får de ansvar for å guide kortere dagsturer i nærområdene til Longyearbyen alene, og de blir med som «andreguide» på lengre og mer krevende turer. Det er en uskreven regel om at nye guider ikke får være «førsteguide» på turer de ikke først har deltatt på som «andreguide». I tillegg til den uformelle opplæringen av nye guider i bedriftene foregår det en utstrakt kunnskapsdeling mellom guidene ved at de ofte bor og lever sammen med andre guider i bokollektiver i Longyearbyen eller om bord i cruiseskipene. Det er også vanlig for guider å arbeide «frilans», der de tar oppdrag for ulike arbeidsgivere eller arbeider for flere arbeidsgivere samtidig. En slik praksis bidrar til at kunnskapsdeling ikke bare er noe som skjer mellom guider i en bedrift, men også på tvers av bedrifter.

Naturen på Svalbard og Longyearbyen som sted, slik disse uttrykkes gjennom bruk av navn, arkitektur og fortellinger, utgjør sammen med det lokale reiselivet, turistene og guidene sentrale sider ved konteksten for de guidete turene. Min presentasjon av kontekst er en avgrensning av en større helhet som danner bakgrunn for guider og turisters handlinger på guidete turer, og bidrar til å meningsbelegge disse. Ettersom denne presentasjonen av kontekst er

noe «grovkornet» i forhold til noen av analysekapitlene, vil jeg presentere noen «skarpere» utsnitt av konteksten som innledning i disse.

Før jeg går videre i denne avhandlingen, vil jeg presentere en oversikt over de sentrale undersøkelsene som er gjort på temaene (natur)guider og guidete turer, hvilke tilnærminger som har vært anvendt, og hvilken kunnskap disse har bidratt med til feltet.

3. KUNNSKAPSSTATUS

Forskning på guiderollen og guidete turer

*«En god guide kan lage en god tur for
turister i without og null sikt, en dårlig guide
kan ødelegge en tur i solskinn og silkeføre»
(Stian).*

I dette kapittelet vil jeg presentere forskningslitteratur på temaene guideroller og guidete turer, temaer som inntil nylig har fått relativt lite oppmerksomhet fra forskerhold. I første del av kapittelet gjør jeg rede for hvordan jeg har gått frem i arbeidet med å finne den litteraturen jeg har valgt ut, herunder viser jeg hvordan guider og guidete turer fremstilles og forstås ulikt i litteraturen, og hvilken betydning slike ulikheter har i et litteratursøk. I litteraturgjennomgangen har jeg valgt å skille mellom litteratur som omhandler guidete turer, og litteratur som tar for seg rollen som guide. Disse to temaene presenterer hver for seg.

3.1 Avgrensning og litteratursøk

Innenfor forskningslitteraturen er guideroller og guidete turer fenomener som aktualiseres innenfor en rekke ulike stedlige og tematiske kontekster, som eksempelvis «fjellguiding» (Beedie, 2003), «bussguiding» (Holloway, 1981), «guiding i statlige nasjonalparker» (Tilden, 1957), «guiding på historiske steder» (Bruner, 2005) og «by-guiding» (Larsen & Meged, 2013). I litteraturen knyttes ofte guidenes arbeidskontekst til benevnelsen guide, eksempelvis «mountain guide» (Beedie 2003), «indigenous tour guide» (Howard, Thwaites, & Smith, 2001) og «coach guide» (Holloway 1981), eller gis helt andre benevnelser, som eksempelvis; «interpreter», (Tilden & Craig, 2007), «docent» og «urban historien» (Pond, 1993). Pond (1993) beskriver denne variasjonen i typer av guider på følgende måte: *«There are as many types of guides as there are places to visit. As leisure time and tourism increases, more opportunities for specialized guides will arise» (s. 31).*

I litteraturgjennomgangen har jeg forsøkt å ta hensyn til variasjonen i bruk av benevnelser på guider og guidete turer og foretatt søk med søkeord som «tour guide», «tourist guide», «nature guide», «mountain guide», «interpreter», «guided tours», «guide role» og tilsvarende søkeord hvor ordet guide er med. Ordet guide alene gir 2 220 000 000 treff i Google, så jeg fant tidlig ut at søkene måtte avgrenses til egne søkemotorer som kun søker blant peer-reviewed vitenskapelige artikler. Eksempler på søkemotorer jeg har brukt, er: «Google Scholar», «Scirus», «SiteSeerX» og «GetSITED». En fordel med slike søkemotorer er at de viser hvilke tidsskrifter som siteres oftest, hvor ofte de ulike arbeider siteres, og av hvem. Søket ga mulighet til å få oversikt over sentrale bidrag i feltet samt hvordan disse arbeidene har blitt kritisert og videreutviklet. I tillegg fungerer flere av søkemotorene slik at de kommer med forslag til «tilsvarende artikler».

I utvalget av arbeider trekker jeg særlig på forskere som Boorstin (1961), MacCannell (1976), Schmidt (1979), Holloway (1981), Cohen (1985), Tilden og Craig (2007) og Pond (1993). Dette er arbeider som siteres hyppig både i fag- og forskningslitteraturen. De tre første av disse arbeidene undersøker guidete turer som sosiale fenomener, hvordan guidete turer blir strukturert, hva slags virkelighet turister erfarer på guidete turer, hvilke oppgaver guider har, og hvilke funksjoner turer har for turister. Holloway (1981) er den første til å rette en særlig oppmerksomhet på turguidene og deres rolle på turene, mens Cohen (1985) undersøker turguiderollens historiske fremvekst og funksjon. Tilden og Craig (2007) utvikler en egen pedagogisk arbeidsform for amerikanske nasjonalparksguider. Pond (1993) undersøker guider, arbeidsgivere og turistenes forståelse av guiderollen og lager den første helhetlige lærebok som bygger på vitenskapelige arbeider om guider og guidete turer. Jeg vil starte med å presentere disse sentrale arbeidene, deretter følger en oversikt over nyere arbeider som utvider og utfordrer tidligere kunnskap innenfor feltet.

3.2 Guidete turer

Historikeren Daniel J. Boorstin gir i sin bok «The Image. A guide to pseudo-events in America» (1961) en kritisk fremstilling av fremveksten av moderne reiseliv og masseturisme. Boorstin

hevder at turister i premoderne tid var drevet av en søken etter autenticitet¹⁹ og sannhet, mens moderne turister, ved å delta på guidete turer, velger bort «virkeligheten» og «sannheten». Boorstin beskriver guidete turer som inautentiske «pseudo-events», der «virkeligheten» og det «sanne» er byttet ut med reproduerte etterligninger i form av prefabrikkerte turer og attraksjoner. Boorstin hevder at turguidenes rolle er å fungere som «gjetere» mens turistene fremstilles som passivt og viljeløst «kveg»:

The cities of Italy [are] now deluged whit droves of these creatures, for they never separate, and you see them forty in number pouring along a street whit their director – now in front, now at the rear, circling round them like a sheep dog – and really the process is like herding as may be. I have already met three flocks, and anything so uncouth I never saw before. The men, mostly elderly, dreary, sad-looking; the women, somewhat younger, travel-tossed but intensely lively, wide-awake and facetious (s. 87–88).

Boorstins fremstilling av guidete turer viser en virkelighet der guidene har en aktiv rolle som formidlere og produsenter, mens turistene fremstilles som passive deltakere og konsumenter.

Sosialantropologen Dean MacCannell (1976) anvender et sosialkonstruktivistisk perspektiv i sin etnografiske fremstilling av reiseliv i boken «The Tourist. A new theory of the leisure class». I likhet med Boorstin (1961) forstår MacCannell turisme som et moderne fenomen. MacCannell er kritisk til Boorstin og beskylder ham for å mislike turisme og reiseliv. Ifølge ham plasserer Boorstin seg selv og alle «ikke-turister» i en moralsk høyere posisjon enn turister og bidrar med dette til å nedvurdere turisme og guidete turer som fenomen. Zillinger et al. (2012) hevder at Boorstins negative syn på turisme og reiseliv har vært med på å nedvurdere guiding og guidete turer som forskningstema, og at dette er noe av årsaken til den manglende oppmerksomhet guider og guidete turer har fått fra forskerhold. MacCannell (1976) er i likhet med Boorstin opptatt av den virkeligheten som skapes gjennom guidete turer. Han hevder at moderniteten er preget av endring og en stadig omskriving av virkeligheten, og forstår turister som pilegrimmer på søken etter autenticitet gjennom å observere «de andre» og deres hverdagsliv. På den måten fremstilles turister som personer som søker å overskride det MacCannell mener er modernitetens mangel på helhet og kontinuitet (s. 13). MacCannell hevder imidlertid at en slik søken etter autenticitet

¹⁹ Autenticitet har etter Boorstin (1961) blitt stående som et sentralt begrep innenfor forskning på turisme og reiseliv.

vanskelig lar seg realisere, ettersom turister møter en iscenesatt (staged) virkelighet på turistdestinasjoner. MacCannell anvender Erving Goffmans (1971) rolleteori²⁰ og teatermetaforene «front stage» og «back stage», og hevder at turistene søker etter den virkelighet som finnes bak den iscenesatte virkeligheten (fasade) som presenteres for turister, da de opplever denne som mer virkelig enn den som presenteres front stage. For MacCannell fungerer den guidete turen som en inngang til livet bak scenen. I turistenes søken etter autentisitet har turguiden mulighet til ta turister med til typiske back stage-områder som vanligvis vil være lukket for turister. Dette kan være områder i en by hvor det kan være farlig for turister å ferdes alene, puben hvor de lokale går for å møtes, eller det kan være naturområder der turister mangler nødvendig kunnskap for å ferdes. I slike tilfeller blir guiden ifølge MacCannell en representant for livet bak scenen, en som kan hjelpe turistene med å få et «virkelighetsnært» bilde av destinasjonen, samtidig som guiden blir en garantist for turistenes sikkerhet. MacCannell (1976) forstår imidlertid ikke turistenes møte med det som skjer bak scenen nødvendigvis som virkelige en det som skjer i front, ettersom han hevder at guidene isenesetter eller regisserer turistenes møte med livet bak scenen:

What is being shown to the tourists is not the institutional back stage, as Goffman defined this term. Rather, it is a staged back region, a kind of living museum for which we have no analytical terms (MacCannell 1976, s. 99).

Både Boorstin (1961), og MacCannell (1976) fremstiller guidete turer som en konstruert og inautentisk virkelighet, der de sammenlikner guidete turer med personers hverdagsliv som fremsettes som autentisk, mer virkelig og sant.

En forståelse av guidete turer som inautentisk virkelighet forsterkes i MacCannell (1976), som hevder at turister ledes inn i egne sosiale rom/plasser, «tourist space» som er spesielt tilrettelagt/opprettet med henblikk på hva turister får/ikke får se og oppleve på guidete turer:

²⁰ Erving Goffmans «rolleteori» slik den fremstilles i boken «The Presentation of Self in Everyday Life» (1959), på norsk i (1992) med tittelen «Vårt rollespill til daglig», har vært anvendt i en rekke arbeider innenfor forskning på turisme og reiseliv (Edensor, 2000; MacCannell, 1976; Holloway, 1981; Edensor, 1998; Edensor, 2001). Særlig har teatermetaforene «front stage» og «back stage» blitt anvendt, for å beskrive forholdet mellom autentisitet og inautentisitet, der virkeligheten «back stage» forstås som mer autentisk enn den virkeligheten turistene blir presentert for «front stage».

This space can be called a stage set, a touristic setting, or simply, a set depending on how purposefully worked up for tourists the display is. [...] Characteristics of sets are: the only reason that need be given for visiting them is to see them – in this regard they are unique among social places (MacCannell 1976, s. 100).

I MacCannells fremstilling av guidete turer fremstår guidene som regissører eller koreografer og den stedlige konteksten, turist spaces, som scenen hvor guidene arbeider etter mer eller mindre prefabrikkert script.

Sosiologen Catherine J. Schmidt (1979) er i likhet med MacCannell (1976) opptatt av hvordan guidete turer iscenesettes, og rommets betydning i denne sammenhengen. I hennes arbeid «The guided tour: Insulated adventure» anvender hun et strukturalistisk perspektiv i undersøkelse av guidete turer. Hun utførte feltstudier med deltakende observasjon på guidete bussturer (site seing) og omvisninger i bygninger i amerikanske storbyer. Schmidt tar MacCannells forståelse av turistic spaces videre og hevder at slike rom struktureres på måter som reduserer turistenes mulighet for samhandling med hverandre og påvirkning av den guidete turen. Et av hennes poeng er at dette gjøres for å gi guidene kontroll over turene, slik at turene kan gjennomføres slik som planlagt, uten det hun tolker at guidene ser som unødig innblanding fra turistene. Eksempler hun bruker, er måten turistene blir plassert på i en buss, i seter etter hverandre, eller at turistene følger etter hverandre i en flokk med guiden fremst, gjennom trange korridorer og små rom som vanskeliggjør samhandling. Schmidts resultater får frem at guidete turer i hovedsak tjener fire ulike funksjoner. Den første er at guidene velger ut hvilke attraksjoner turister bør få med seg innenfor den korte tiden de har på en destinasjon. Den andre er å redusere interessekonflikter i en gruppe med ulike ønsker om hva de vil se og gjøre, ved at dette er opp til guidene og at turene slikt sett fungerer som et slags kompromiss. Det tredje er at turen kan fungere som en legitimeringsmekanisme for personer som verdsetter kunnskap, eller som er opptatt av å få med seg mest mulig og ikke «kaste bort tid» mens de er på reise. Det siste handler om at turen skal tjene som et eventyr, en «flukt»/et «avbrudd» fra hverdagen, noe forfriskende og lærerikt der guiden står som garantist for sikkerheten.

Både Boorstins (1961), MacCannells (1976) og Schmidts (1979) tolkninger av guidete turer tegner et bilde av turene som en praksis som foregår innenfor en lukket og iscenesatt virkelighet, der guidene får en rolle som aktive formidlere og turistene en rolle som passive mottakere. En

slik lukket virkelighet har blant annet blitt beskrevet som en «invironmental bubble» (Holloway 1981), «insulated adventures» (Schmidt 1979) og «enclavic tourist spaces» (Edensor, 1998). Dette er et perspektiv på guidete turer som har preget kunnskapsfeltet over lengre tid (Haldrup & Larsen, 2009; Meged, 2010), og som er videreført og utvidet av blant annet (Edensor, 1998; Edensor, 2001; Edensor, 2000).

3.2.1 Guidete turer sett i et relasjonelt perspektiv

En kritikk som har vært rettet mot arbeidene til Boorstin, MacCannell, Schmidt og Edensor, er at de underkommunerer rollen turister har som aktive medskapere av den virkeligheten som oppleves og erfares på guidete turer. En slik kritikk rettes i første rekke fra Holloway (1981) og Bruner (2005). Sosiologen Christopher Holloway anvendte i sin undersøkelse av guidete turer ledet av både sertifiserte London-guider og bussjåfører et relasjonelt perspektiv og Erving Goffmans (1959) rolleteori. Holloway deltok på en rekke guidete bussturer (coach tour) eller det han kaller «ekskursjoner» til ulike turistattraksjoner i London. På turene observerte han samhandlingen mellom guider, sjåfører og turister. I etterkant av turene fulgt han opp med kvalitative intervjuer av guider og sjåfører. Holloway fikk frem at en viktig del av guidenes arbeid handlet om å skape samhandling (være en «katalysator») mellom dem selv og turistene, og mellom turistene. Han bryter dermed med forståelsen av at den guidete turen er en prefabrikkert setting der guidene fremstår som «produsenter» som fremfører standardiserte script, og hvor turistene er passive «konsumenter». Holloway observerte at turguidene ofte stilte åpne spørsmål til turistene, og derved inviterte til dialog. Slike dialoger mente Holloway bidro til å bryte ned rutinepreget på turene. Han observerte videre at guidene valgte å stå med ryggen mot kjøreretningen slik at de kunne få blikk-kontakt med turistene, og at de vandret opp og ned midtgangen for å øke kontakten med den enkelte turist. Holloway oppsummerer at enhver guidet tur må forstås som en unik «forestilling», der en ny og annerledes gruppe entrer «scenen», og at turguiden anvender et register av ulike dramaturgiske grep for å skape variasjon og interaksjon med turistene. Holloway konkluderer på følgende måte:

The coach tour setting is revealed as a form of public transit which, though transient, provides a framework for social interaction. The guide acting as a catalyst, aims to

stimulate such interaction, which is seen as an essential element in the total touristic experience. Passengers themselves seek out-of-the-ordinary experiences in their guided tour, which may be cultivated artificially by the guide through the use of dramaturgical skills, in which an attempt is made to share with the passengers some «unique personal experience» (Holloway 1981, s. 398).

Antropologen Edward M. Bruner tar i sin bok «Culture on tour: ethnographies of travel» (2005) steget videre fra Holloway (1981) og sidestiller guider og turister som likeverdige skapere av den virkeligheten som skapes på guidete turer. Bruners interesse for turisme startet da han selv arbeidet som turguide i Indonesia. Bruners bok baseres på mer enn 20 års antropologisk feltarbeid ved ulike turistdestinasjoner over store deler av verden, fra Afrika til ulike regioner i Østen og til historiske steder i USA, og fremstår som et av de mest omfattende arbeidene innenfor forskning på guidete turer. I boken forsøker han å klargjøre hva autentisitet er, og ender opp med å stille spørsmål ved hele begrepet og sier: «Who determines authenticity»? Bruner viser hvordan turistenes opplevelse av et sted konstrueres gjennom samhandling mellom turistene, guiden, de lokale og stedet. Bruner argumenterer for et skifte i perspektiv på forståelsen av turistenes opplevelse og guidete turer, bort fra dikotomier som autentisk/inautentisk, original/kopi og front stage/back stage, og mot et perspektiv som ser på turer og turistenes opplevelse som noe dynamisk, som forhandles, skapes og gjenskapes gjennom samhandling. For Bruner finnes det ingen annen «virkeligere» virkelighet, utover den som til enhver tid skapes og gjenskapes på guidete turer, og som guider og turister på ulike vis, bidrar til å skape sammen.

Men Bruner (2005) fremholder imidlertid at turistiske opplevelser og opplevelser i hverdagslivet er ulike konstruksjoner, ettersom turisme er et fenomen som utfolder seg i det han kaller en «turistisk grensesone», mellom hverdagsliv og ferie. I denne grensesonen er det ingen som lever permanent, den er ifølge Bruner flyktig, der nye turister kommer og går. Bruner sier om dette:

The touristic borderzone is like an empty stage waiting for performance time; this is so for both the audience of tourists and for the native performers. The native too, then, move in and out of the touristic borderzone. But the perception of the two groups are not the same, because what for the tourists is a zone of leisure and eroticization, for the natives is a site of work and cash income (Bruner 2005, s. 192).

Den turistiske grensesonen er ifølge Bruner ikke noe som «bare er der», et «naturlig» møtested mellom destinasjonen/lokalbefolkningen og turistene, den (re)konstrueres i møte mellom turister, guider, stedet og de lokale.

3.2.2 *The performance turn*

Holloways (1981), og Bruners (2005) bidrag har etter hvert bidratt til en endring i hvordan guidete turer kan forstås. Haldrup og Larsen (2009) kaller en slik endring for en «performance turn» og beskriver denne på følgende måte;

By shifting to ontologies of acting and doing (Frankling and Crang 2001) the corporality of tourist bodies and their creative potentials as well as significance of technologies and the material affordance of place are exposed. Like the practice turn within consumption studies, the performance turn dislocates attentions from symbolic meaning and discourses to embodied, collaborative and technologized doing and enactments (Haldrup and Larsen 2009, s. 3).

Haldrup og Larsen hevder at «the performance turn» tilbyr en alternativ fortolkningsramme. Dikotomien mellom turguidene som «koreografer» og «produsenter» og turistene som «skuespillere» og «konsumenter» overskrides og viskes ut. Ved å se på den guidete turen som dialektisk blir turene forstått som det guider og turister skaper sammen. De senere år har det vært produsert en rekke arbeider med utgangspunkt i et slikt perspektiv. Meged (2010) viser i sin avhandling «The guided tour: a co-produced Tourism Performance» hvordan maktbalansen på guidete turer forhandles frem, for eksempel ved at turistene følger sin egen individuelle agenda ved å «logge av og på» guidingen. Videre vises hvordan turistene også anvender ulike taktikker i den hensikt å «perform their own habituale version of the guided tour» (s. 208). Jonasson og Scherle (2012) viser i sin artikkel «Performing Co-produced Guided Tours» hvordan en guidet tur kan forstås som en kompleks sosial kontekst, der guider veksler mellom ulike roller i sin utøvelse (performing) av guidingen. Overend (2012) viser i sin artikkel «Performing Sites: Illusion and Authenticity in the Spatial Stories of the Guided Tour» hvordan historiske steder /plasser må forstås som dynamiske steder; «*constantly becoming, and porous*» (s. 54). Han argumenterer for at guidete turer på slike steder må forstås som en performativ og relasjonell

prosess som bidrar til å skape/gjenskape stedet som besøkes. Larsen og Meged viser i sin artikkel «Tourists Co-producing Guided Tours» (2013) hvordan guiding er en relasjonell praksis som involverer kroppslige og verbale forhandlinger, flytende maktrelasjoner og interaksjon mellom turister og guider og mellom turister. Deres beskrivelse av guidete turer er: «*It is an interactive, communal service performance where the audience sometimes take control of the stage*» (s. 100).

3.3 Guideroller

Holloway (1981) er blant de første til å rette spesifikk oppmerksomhet mot hvordan guider utformer rollen som guide på turer. Han får i sin undersøkelse frem at rollen som guide består av en rekke «underroller» («sub-roles»), som guidene veksler mellom i samhandlingen med turistene på turene:

Typical sub-roles will include types such as «information-giver and fount of knowledge,» «teacher or instructor,» «motivator and initiator into rites of touristic experience,» «missionary or ambassador for one's country,» «entertainer or catalyst for the group,» «confidant, shepherd and ministering angel,» and «group leader and disciplinarian» (Holloway 1981, s. 385).

Andre som har undersøkt rollen som guide, har funnet nye eller tilsvarende (under)roller: «mentor» og «pathfinder» (Cohen, 1985), «surrogate parents» (Schuchat, 1983), «mediators» (Nettekoven & de Kadt, 1979), «culture brokers» (McKean, 1976) og «conduit» (Pond 1993). Holloway (1981) fremhever at blant de ulike underrollene, er rollen som «information giver» den som flest av guidene identifiserer seg med. Årsaken til en slik identifisering mener han skyldes den vektleggingen som teoretisk kunnskap har innenfor guidenes utdanning. Holloway observerer at guidene ofte formidler kunnskap utover det som er knyttet til de ulike attraksjonene på turene, og at turguidene har utviklet et bredt spekter av kunnskap om britisk samfunnsliv generelt. Holloway opplever at flere av turguidene har det å formidle denne typen av kunnskap nærmest som det han kaller et kall («missionary zeal»), og at guidene kan fremstå som det han kaller fontener av kunnskap («fount of knowledge»), som pøser ut kunnskap. Han observerer at en slik måte å guide på noen ganger later til å komme i konflikt med det han ser som turistenes ulike

motiver for å delta på turene. Holloway får frem at turister deltar på turer av ulike årsaker, noen mener han deltar for «å slå i hjel tid», som han kaller det, andre deltar for det sosiale som ligger i det å dele turen med andre. Holloway finner at guider i situasjoner der de opplever at turistene har denne typen av motiver, kan føle seg presset til å opptre i roller som «entertainere», en rolle han ser få av dem finner tilfredsstillende, og som de ofte velger bort til fordel for rollen som «information giver». Slike intra-rollekonflikter hevder Holloway indikerer at guiderrollen både for turister og guider bærer preg av å være lite institusjonalisert:

The guiding role is composed of a number of sub-roles, some of which may give rise to intra role conflict [...] The guiding role is not yet ritualized and institutionalized, but is subject to continuous reinterpretation by passengers, and by guides them self (Holloway 1981, s. 398).

Det at guiderrollen later til å være lite institusjonalisert, er et inntrykk flere undersøkelser har bidratt til å styrke (Cohen 1985), (Pond, 1993), (Meged 2010). Holloway hevder at en årsak til det han ser som guiderrollens mangel på institusjonalisering, skyldes at guidete turer for mange turister er en ny erfaring, og at turistene derfor vet lite om hva de kan forvente av en guidet tur og en guide. Et annet moment han nevner, er at turister som har deltatt på guidete turer andre steder i verden, der guiderrollen utøves på andre måter, tar med seg sine erfaringer fra dette, og at dette skaper forventninger til den lokale guiden som ikke går overens med den lokale guidens forståelse av egen rolle.

Sosialantropologen Eric Cohen (1985)²¹ bygger videre på Holloways tolkning av turguider i artikkelen «The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role». I dette arbeidet ser Cohen de mange ulike tolkningene av guiderrollen og beskrivelser av intra-rollekonflikter, i lys av det han mener er guiderrollens historiske opphav og utvikling. Cohen hevder at guiderrollen har sitt opphav i to ulike historiske ledelinjer som han benevner «the pathfinder» og «the mentor». Disse to hevder han vokser sammen i løpet av 1700- og 1800-tallet, i forbindelse med det som har blitt kalt det europeiske borgerskapets dannelsesreiser (s. 7). «The pathfinder» blir av Cohen primært forstått som en geografisk orientert guide uten noen form for spesialisert trening eller utdanning,

²¹ Eric Cohen er ifølge Benckendorff og Zehrer (2013) den mest siterte forsker innenfor forskning på turisme og reiseliv, og artikkelen «The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role» (1985) er den artikkelen blant dem jeg har valgt ut, som har blitt sitert flest ganger (348 på Google Scholar).

en lokal person som kjenner den lokale kulturen og det geografiske området, som kan fungere som en mellommann mellom de reisende og de lokale, og som kan finne og lede vei. Cohen hevder at det alltid har eksistert slike kjentmenn eller stifinnere så lenge det har vært mennesker på reise, og kaller derfor slike for «the original guide».

«The mentor» blir av Cohen forstått som en mer åndelig orientert guide, en som guider personer mot innsikt, læring og utvikling. Eksempler som Cohen bruker på mentorer, er åndelige veiledere av typen guruer eller reisetutorer; en type lærer som fulgte borgerskapets ungdom på dannelsesreisene, med ansvar for deres læring og dannelse (s. 8). Cohen hevder at de to ledelinjene inngår som sentrale bestanddeler i dagens moderne guiderrolle, og at det eksisterer en indre spenning mellom de to rollene som bidrar til de mange og til dels motstridende rollene som ulike forskere har tillagt turguiderollen:

The role of the modern tourist guide combines and expands elements from both antecedents, that of the pathfinder and that of the mentor [...] The two however do not necessarily merge harmoniously; rather there exist incongruences and tension between these two major components of the modern role, which at least partly account for its developmental dynamics as well as its further differentiation (Cohen 1985, s. 9).

Cohen hevder at «the pathfinder» og «the mentor» korresponderer med to sentrale oppgaver knyttet til turguiderollen, respektivt lederskap og formidling. Han hevder videre at både lederskap og formidling retter seg mot indre og ytre forhold ved turistgruppen. Årsaken til den store variasjonen i forståelse av turguiderollen mener han skyldes at ulike typer av guider vektlegger formidling og ledelse og indre og ytre aspekter ved gruppen ulikt. Cohen plasserer disse fire faktorene inn i en firefeltsmodell der han ekstraherer fire ulike idealtyper av guider (figur 1).

De fleste turguider er ifølge Cohen hybrider mellom de fire idealtypene, og han mener at alle varianter av turguiderollen kan plasseres på et kontinuum mellom det han ser som den «opprinnelige guiden» (the pathfinder), som ifølge ham er mer opptatt av ledelse og ytre aspekter som logistikk, og det han kaller for den «profesjonelle guiden», som han mener er mest opptatt av formidling og indre aspekter som læring og opplevelse.

	Ytre rettet	Indre rettet
Lederskap (The pathfinder)	(1) «Opprinnelig guide» (logistikk)	(2) «Aktivitetsleder» (det sosiale)
Formidling (The mentor)	(3) «Turleder» (mellommann)	(4) «Profesjonell guide» (formidling)

Figur 1. Bygger på Cohens (1985) tolkning av den «moderne guiderollens» historiske opphav. Figuren viser hvordan rollene «the pathfinder» og «the mentor» personifiserer respektivt lederskaps- og formidlingsaspekter ved guiderollen. Både lederskapsdelen og formidlingsdelen av turguiderollen har ifølge Cohen et indre og et ytre aspekt knyttet til turistene. I spennet mellom indre og ytre aspekter og mellom ledelse og mediering mener Cohen at alle de ulike guiderollene og underrollene som er beskrevet av andre i forskning på turguider, kan plasseres. Cohens firefeltmodell «ekstraherer» fire «idealtyper» av guider. De fleste turguider er ifølge Cohen hybrider mellom disse fire (Cohen 1985, s. 17).

Cohen hevder at guidens evne til å formidle kunnskap og opplevelser avgjør i hvilken grad han eller hun kan forstås som profesjonell. Cohen fremmer med dette en forståelse av profesjonalitet i guideyrket, som en bevegelse fra lederskap mot mediering, og fra en ytre rettet vektlegging over til en indre rettet vektlegging på turistene og gruppen, der det formidlingsmessige aspektet blir forstått som kjernen i den «profesjonelle» turguiderollen (Pond 1993).

Cohens skjematiske fremstilling av turguiderollen blir av flere fremhevet som det mest sentrale bidraget i arbeidet med å forstå turguiderollen (Meged 2010; Pond 1993; Zillinger et al. 2012). Men fremstillingen har også blitt kritisert av blant andre Pond (1993), som hevder at Cohens forståelse av profesjonalitet i guideyrket mangler empirisk forankring. Pond gjennomførte på begynnelsen av 1990-tallet en spørreundersøkelse blant turguider, deres arbeidsgivere og turister, der de blant annet ble spurt om hva de oppfattet som «turguiders primære rolle». Svarene hun fikk, viste at de tre gruppene hadde til dels svært ulike forståelser av hva som er viktig i turguiders arbeid. Basert på disse resultatene kom Pond frem til at dagens turguider må forstås

som «hybrider» mellom Cohens «original guide» og «professional guide», i langt større grad enn det som kommer frem i hans arbeid. Pond hevder at guider må kunne fungere innenfor alle «rollene» som Cohen presenterer, om de skal kunne gjennomføre arbeidet på den måten som turister og arbeidsgivere forventer:

The extent to which a guide operates more dominantly in one role or another often depends less on the professionalism of the guide than on the circumstances of a particular tour, the wishes of the guide's employer, and the needs of the visitors. It is virtually a requirement that guides not only embody all of Cohen's components but swing easily into different modes, as the situation demands (s. 70).

Pond tar Holloways og Cohens arbeider et steg videre og utarbeider på bakgrunn av deres egne undersøkelser fem roller som hun mener guiders arbeid må forstås i relasjon til. Disse fem er: «the leader», «the educator», «the public relations representative», «the host» og «the conduit». Pond understreker at hennes forståelse av disse fem ulike rollene ikke må forstås som en beskrivelse av ulike typer av guider, og sier om dette: «*All of these roles are interwoven and synergistic. In actual practice, they are inseparable*» (s. 70). Det som ifølge Pond bidrar til å skape en slik dynamisk helhet i guiderrollen, er det hun kaller for «rollen» som «conduit», en side ved turguiders arbeid som hun mener har fått for lite oppmerksomhet, men som hun mener er av særlig betydning. Rollen som «conduit» beskrives av Pond som en form for praktisk «know how», og hun sier om dette:

«You know it when it is there; if you need to have it explained, it's probably not happening.» It is the innate understanding of when to be silent, when to step back, when to encourage, when to move on. It is finding the delicate balance of employing all the guide roles simultaneously (Pond 1993, s. 84).

Pond tillegger denne siden ved guiderrollen særlig betydning, idet hun hevder at det er «the conduit guide» som skaper de sterkeste båndene til turister, og som gjennom synergien av å «veksle mellom roller» skaper multidimensjonale opplevelser, som hun mener er større enn summen av de ulike «del-rollene».

3.3.1 Nyere studier av turguiderollen

Flere nyere studier tar for seg guiderollen og tematiserer denne på ulike vis. Ap og Wong (2001), og Zhang og Chow (2004) undersøker begge guider i Hong Kong som arbeider med en stadig større strøm av kinesiske turister. Ap og Wong hevder at guider spiller en sentral rolle i turistenes opplevelse av Hong Kong og viser at guider kan endre turistenes forståelse av en tur, fra å være en mer «teknisk» tilrettelegging til å bli en «opplevelse». Både Ap og Wong, og Zang og Chow finner at guiderollen er lite institusjonalisert, at guidene har lav status, lav inntekt og et varierende kunnskapsnivå, dette er faktorer de mener påvirker kvaliteten i guidenes arbeid og bidrar til å redusere turistenes opplevelser. Både Ap og Wong, og Zang og Chow argumenterer for at oppretting av egne utdanninger og sertifiseringsordninger vil bidra til å øke standarden og turistenes tilfredshet. En tilsvarende undersøkelse av engelske guider (Smith, Hallin, & Solli, 2010) og en gjennomgang av undersøkelser som tar for seg forholdet mellom guider og turistenes tilfredshet (Black & Weiler, 2005) kommer frem til de samme konklusjoner og forslag til tiltak som Ap og Wong, og Zang og Chow.

Howard et al. (2001) undersøker aboriginer som arbeider som guider innenfor det de kaller for «indigenous tourism». De finner at guider som selv er del av den kulturen de formidler (indigenous guides), er opptatt av å bevare lokal kultur og verdier, gjennom å begrense og regulere interaksjon mellom turister og lokalbefolkning. Howard et al. hevder med dette at «indigenous guides» har inkorporert rollen som «portvakter» i sin utøvelse av guiderollen.

Dahles(2002) undersøker indonesiske guider og deres rolle som kunnskapsformidlere av indonesisk kultur og historie. I hennes arbeid kommer det frem at indonesiske guider blir brukt strategisk av politiske myndigheter for å skape et fordelaktig bilde av indonesiske styresmakter og deres ideologi.

Salazar (2005) undersøker i likhet med Dahles (2002) indonesiske guider, men har oppmerksomheten rettet mot lokale og globale perspektiver på guiderollen. Han finner at indonesiske guider er del av «den internasjonale populærkulturen», og at de inkorporerer både det globale og det lokale i sine rekonstruksjoner av indonesisk kultur og historie på turer. Salazar hevder at turguider er såkalte «front-runners of globalization» (s. 628), og at deres deltakelse i den globale og lokale virkelighet bidrar til at de skaper en «*commoditized and mystified version of the global, represented and packaged as local for global export*» (s. 642).

3.3.2 Guider og guidete turer innenfor friluftslivsfag

I litteraturgjennomgangen har jeg funnet få forskningsarbeider fra friluftslivsfaglige miljøer som ser på guider eller guidete turer. Min egen hovedfagsoppgave «Svalbardturistenes naturforståelse» (Vold, 2000) og en masteroppgave om kvinnelige naturguiders yrkeserfaring på Svalbard (Moen, 2010) er blant de få bidragene på dette feltet. Innenfor læreboklitteratur for friluftslivsfag har jeg kun funnet guiding tematisert i ett av kapitlene i boken «Perspektiver på friluftslivets pedagogikk» av Bjørn Tordsson og Torbjørn Ydegaard (2006). I dette kapitlet fremstilles guiden i kontrast til rollen som veileder i friluftsliv, slik de tolker denne:

«Men vejledning har derudover til hensigt at dygtiggjøre den enkelte, og gruppen som gruppe, til selvstændigt at leve friluftsliv. For guiden er den enkelte tur eller enkelte arrangement målet. Vejlederen må derfor finde måder at dele ansvar med gruppen på, og måder at trække deltagerne ind i vurderinger og beslutninger. Guiden er mere alene om ansvaret, og forventes at tage initiativerne og sørge for gode beslutninger» (Tordsson and Ydegaard 2006, s. 186).

I Tordsson og Ydegaard (2006) fremstilles guidens rolle tilsvarende lik den til Boorstin (1961), MacCannell (1976) og Schmidt (1979), der guidene fremstilles som aktive formidlere og turistene mer som passive mottakere.

Til tross for at det naturbaserte reiselivet i Norge er i vekst og lenge har utgjort et betydelig arbeidsmarked for studenter med friluftslivsfaglig utdanning, virker det som om interessen for forskning på turisme og reiseliv har vært nærmest fraværende innenfor friluftslivsfaglige forskningsmiljøer.

3.4 Oppsummering

I litteraturgjennomgangen får jeg frem at bidragene til forskningen på guider og guidete turer spenner vidt når det gjelder geografisk opprinnelse, og viser at dette er fenomener som vekker interesse internasjonalt. Forskningsarbeidene kommer fra ulike fagtradisjoner som sosiologi, sosialantropologi, samfunnsgeografi, økonomi og psykologi og viser at guider og guidete turer også er fenomener som fanger interesse på tvers av fagfelt. En slik observasjon støttes av

Benckendorff og Zehrer (2013) som i sin gjennomgang av forskningsfeltet for turisme og reiseliv finner at: «*The field of tourism research is largely viewed as fragmented and there appears to be some consensus that it is an inter-disciplinary field of study*» (Benckendorff and Zehrer 2013, s. 123).

Autentisitet og virkelighet fremstår som sentrale temaer i den litteraturen jeg har valgt ut. Bruk av begreper som «pseudo-events» (Boorstin 1961), «front stage», «back stage» (Holloway 1981; MacCannell 1976), «invironmental bubble» (Holloway 1981), «touristic space» (MacCannell 1976), «insulated adventures» (Schmidt 1979) og «touristic borderzone» (Bruner 2005) viser at hva som forstås som virkelighet og autentisk, spenner fra et naturalistisk perspektiv der steder/natur forstås som objektiv virkelighet uavhengig av hvem som opplever den, til en konstruktivistisk forståelse av virkelighet, der virkelighet forstås som det som skapes gjennom samhandling mellom turister, guider og stedet/naturen.

Hvilke roller guider og turister tar eller får på turer, og den betydning disse har for utforming av turene som produkt, står også sentralt i den litteraturen jeg har valgt. Her får jeg frem ulike posisjoner, der guider blir forstått som produsenter av et mer eller mindre ferdig produkt som turistene konsumerer gjennom å delta på turene, til at turen blir et produkt som guider og turister på ulike vis skaper sammen. Skillet mellom disse to måtene å forstå guider og turister, og turen som produkt, kan også ses som et skille mellom en naturalistisk og en konstruktivistisk tilnærming til fenomenene.

Denne avhandlingen plasseres som nevnt i kapittel 1. innenfor et konstruktivistisk perspektiv med Alfred Schutz og hans sosiologiske fenomenologi. I neste kapittel vil jeg gi en nærmere presentasjon av et slikt perspektiv.

Del II

KAPITTEL 4. TEORI

Avhandlingens filosofiske og teoretiske grunnlag

«Hvordan jeg gjør turistene interessert i det jeg ønsker å formidle? Det synes jeg er vanskelig å svare på, det er ikke slik en går rundt og tenker på, men jeg vet det når jeg møter dem» (Gøril).

Som allerede nevnt²² har jeg valgt et konstruktivistisk perspektiv, med **Alfred Schutz'** (1899–1959) fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi som teoretisk grunnlag for min undersøkelse av naturguiders kunnskap og guidete turer. I dette kapitlet vil jeg gi en nærmere presentasjon av et slikt perspektiv. Jeg vil starte med å plassere Schutz' fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi innenfor den fenomenologiske vitenskapstradisjonen og redegjøre for hva et slikt perspektiv kan bidra med i mine undersøkelser. Deretter vil jeg gi en nærmere presentasjon av Schutz' fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi. Begrepene *everyday life-world* (hverdagslivets verden), *common-sence* (sunn fornuft), *typification* (typifisering), *relevans structure* (relevansstruktur), *stock of knowledge* (kunnskapsforråd) blir sammen med ulike begreper som relateres til *tid*, *rom* og *sosiale relasjoner* her sentrale begreper.

4.1 Plassering av sosiologisk fenomenologi og kunnskapssosiologi

Schutz regnes som grunnleggeren av fenomenologisk sosiologi, en retning som av flere blir sett på som en kritikk av positivistisk sosiologi (Bengtsson, 2002; Zahavi & Overgaard, 2005). Schutz vokste opp i en jødisk familie i Wien og utdannet seg innenfor jus og sosialøkonomi. Til tross for Schutz' omfattende bidrag til fenomenologien og sosiologien var det ikke før helt på slutten av hans yrkesaktive karriere at han ble tilknyttet noe universitet i form av en vitenskapelig stilling. Schutz arbeidet mesteparten av sitt liv som bankmann, og hans teoretiske arbeider var noe han drev med på fritiden, eller som Husserl har beskrevet ham: «bankmann om dagen og

²² Kapittel 1 (Innledning) og kapittel 3 (Kunnskapsstatus).

fenomenolog om naturen» (Bengtsson 2002). Schutz ble sentral i mellomkrigstidens debatt om forholdet mellom naturvitenskapen og samfunnsvitenskapen og deres metoder («The Vienna Circle»). Schutz var kritisk til det han så som en naturvitenskaplig dominans og tenkemåte innenfor samfunnsvitenskapen. Hans kritikk gikk i hovedsak ut på at de undersøkelsesgjenstander som naturvitenskapen og samfunnsvitenskapen beskjeftiger seg med, har grunnleggende ulike egenskaper, og at dette måtte få metodologiske konsekvenser. Schutz mente at samfunnsforskerens undersøkelsesgjenstander, den sosiale verden, har en egen iboende struktur som naturvitenskapens undersøkelsesgjenstander ikke har, og at denne strukturen har betydning for de personer som lever, tenker og handler i den:

The world of nature as explored by the natural scientist does not «mean» anything to molecules, atoms and electrons. But the observational field of the social scientist – social reality – has a specific meaning and relevance structure for the beings living, acting and thinking within it (Schutz, 1962, s. 59).

Ifølge Schutz må samfunnsforskere inndra slike menings- og relevans-strukturer i sitt vitenskapelige arbeid om de vil forstå den sosiale virkelighet. Schutz mente at samfunnsvitenskapen sto overfor en alvorlig utfordring i det å utvikle metodologiske fremgangsmåter for å få frem objektiv og verifiserbar viten med utgangspunkt i subjektive meningsstrukturer.

Alfred Schutz' overordnede prosjekt med den fenomenologiske sosiologien handler om å skape en vitenskapsfilosofisk grunn (ontologi) for sosiologiske metoder til bruk i undersøkelser av sosial virkelighet. I arbeidet med å skape en slik ontologi var Schutz særlig inspirert av tenkere som Max Weber (1864–1920) og hans *fortolkende sosiologi*, Edmund Husserl (1859–1938) og hans *fenomenologiske filosofi* og Henri Bergson (1859–1941) og hans begreper om *bevissthet* og *indre tid*. Etter at Schutz og hans familie ble tvunget til å flykte fra Østerrike under nazistenes jødeforfølgelser under andre verdenskrig, dro han først til Paris og så videre til USA, der han slo seg ned i New York. I USA nærmet Schutz seg amerikansk pragmatisme, der han hentet inspirasjonen fra personer som John Dewey (1859–1952), William James (1842–1910) og Georg Herbert Mead (1863–1931).

Inspirert av Max Weber og hans fortolkende sosiologi hevder Schutz at personers *meningsfulle handlinger* må utgjøre sosiologiens sentrale emne og undersøkelsesgjenstand (Schutz, 1967). Men Schutz (1967) kritiserer samtidig Webers forståelse av meningsfulle handlinger og hevder at den er mangelfull og tilslører komplekse meningsskapende prosesser som handlinger må forstås i lys av:

But, imposing as Weber's concept of «interpretative sociology» is, it is based on a series of tacit presuppositions. It is a matter of urgent necessity to identify these presuppositions and to state them clearly, for only a radical analysis of the genuine and basic elements of social action can provide a reliable foundation for the future progress of the social sciences (Schutz 1967, s. 7).

Schutz hevder at handlinger ikke bare betyr noe for den som handler, men at handlinger også uttrykker mening og betyr noe for andre personer, inkludert samfunnsforskeren (ibid.). Schutz hevder at handlinger har utspring i et sett av felles meningsskapende strukturer som personer grunnleggende sett deler, og som bidrar til å skape en felles sosial virkelighet. I arbeidet med å identifisere og utforske de grunnleggende elementer som Schutz mener at handlinger må bygge på, vender han seg mot Husserls transcendentale fenomenologi og hans forståelse av begrepet *livsverden* (Bengtsson, 2005). Med livsverden forstår Husserl «*den konkret erfarbara verklighet som vi daglig lever våra liv i och tar för given i alla våra aktiviteter*» (Bengtsson 2005, s. 18). En slik virkelighet, hevder Husserl, kommer forut for og er den grunn som all handling og kunnskap springer ut fra, den er hva han kaller en *førrefleksiv* og *førvitenskaplig* verden (ibid.). Ifølge Husserl befinner personer seg allerede i en verden som de er fortrolig med og tar for gitt, den er selvsagt alltid der, og med denne verden som implisitt og anonym bakgrunn blir ulike handlinger meningsfulle (ibid.). Husserl kaller en slik tatt-for-gitt-innstilling til den virkeligheten som preger personer i deres daglige liv, for *den naturlig innstilling*, et begrep Schutz ble særlig opptatt av i arbeidet med å utvikle den fenomenologiske sosiologien.

Selv om Weber var opptatt av meningsfulle handlinger, så problematiserer han ikke hvorvidt personers forståelse av egne handlinger skiller seg fra sosiologens forståelse. (Zahavi and Overgaard 2005). Det er nettopp denne mangelen som Schutz forsøker å utbedre ved hjelp av Husserls teorier om livsverden og den naturlige innstilling:

THE SCIENCES that would interpret and explain human action and thought must begin with a description of the foundational structures of what is prescientific, the reality which seems self-evident to men remaining within the natural attitude. This reality is the everyday life-world. It is the province of reality in which man continuously participates in ways which are at once inevitable and patterned (Schutz and Luckmann 1973, s. 3).

Schutz' prosjekt med den fenomenologiske sosiologien blir slik sett å få frem en teori om hvordan sosial virkelighet skapes og struktureres, gjennom å utforske de meningsstrukturer som han mener gjennomtrenger sosial virkelighet og muliggjør det Husserl kaller for en naturlig innstilling.

Schutz overtar ikke Husserls begreper ukritisk, men gjør det til sin oppgave å underlegge livsverden en fenomenologisk undersøkelse. Schutz' fenomenologiske sosiologi blir slik en refleksiv fenomenologisk undersøkelse av den naturlige innstilling, fra eller innenfor den naturlige innstilling selv (Bengtsson 2005). Det vil si at Schutz aksepterer og går ut fra at den sosiale verden eksisterer slik den tas for gitt, enten det nå er i det hverdagslige liv eller gjennom samfunnsvitenskapelige undersøkelser. Schutz' avdekking av de meningsstrukturene som gjennomtrenger den sosiale virkelighet, gjør at han kan hevde at hans arbeider er av fenomenologisk karakter, eller det han kaller for «the inner sphere of appearance» (Schutz 1967, s. 44).

I hele sitt arbeid var Schutz opptatt av de strukturene han anså som sentrale i konstruksjon av sosial virkelighet. Gjennom dette arbeidet kom Schutz også med en kritikk av den tradisjonelle kunnskapssosiologien, som han mente var en «feilbenevnt disiplin» (Schutz, 2005). Hans arbeid med kunnskapssosiologiske perspektiver ble tatt videre av hans elever Peter Berger og Thomas Luckmann, som mente at kunnskapssosiologien måtte være opptatt av «*alt som kan regnes som kunnskap i et samfunn*», og ikke bare den vitenskapelige kunnskapen (Berger & Luckmann, 2000, s. 26). Berger og Luckmann delte Schutz' grunnleggende tese om at det er hverdagslivets «common sense»-kunnskap som skaper de meningsstrukturene som ethvert samfunn bygger på.

Schutz' fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi bidrar i mine undersøkelser med et perspektiv på guidete turer, der turen forstås som en sosial virkelighet som skapes gjennom den samhandlingen som finner sted mellom guider, turister og natur. I forbindelse med mine

undersøkelser av naturguiders kunnskap tilbyr Schutz' analyser av meningsskapende strukturer et sett av begreper som kan få frem hvordan guidene gjennom samhandling med turister og natur utvikler kunnskap om det å lage turer, hvordan naturguidenes kunnskap kommer til uttrykk og gjøres meningsbærende i samhandling med turistene, og hvordan turistene på sin side uttrykker mening gjennom sine handlinger. Det Schutz tilbyr, er en helhetlig teori om hvordan kunnskap og sosial virkelighet skapes.

4.2 Hverdagslivets verden

I arbeidet med å undersøke de meningsskapende strukturene som Schutz anser som grunnleggende for sosial virkelighet, utarbeider han begrepet hverdagslivets verden: «*By the everyday life-world is to be understood that province of reality which the wide-awake and normal adult simply takes for granted in the attitude of common sense*» (Schutz and Luckmann 1974, s. 3). Inspirasjonen til dette begrepet henter han fra Edmund Husserls begrep livsverden (Bengtsson, 2005; Jørgensen, 2005; Zahavi & Overgaard, 2005). Det hersker imidlertid uenighet om hvorvidt Schutz forstår hverdagslivets verden som synonymt med livsverden, eller om han mener noe annet (Bengtsson 2005). Schutz bidrar selv til å skape en slik usikkerhet, i og med at han tidvis blander sammen begrepene livsverden og hverdagslivets verden, som om de skulle være synonymer. Jørgensen (2005) hevder at Schutz pragmatisk transformerer Husserls livsverdensbegrep til hverdagslivets verden (s. 12). Zahavi og Overgaard (2005) mener at Schutz' hverdagslivs verden først og fremst er et forsøk på å beskrive livsverdens strukturer. Mens Bengtsson (2001) mener at det er et skille mellom hverdagslivets verden og livsverdenen: «*vardagslivet är en region eller ett utsnitt av livsvärlden och inte identisk med den. Vardagen kan överskridas av helg och fest, men vardag, helg och fest överskrider inte livsvärlden*» (s. 49). Ved en nærmere lesing av Schutz forstår jeg forholdet mellom livsverden og hverdagslivets verden mest i tråd med Bengtsson (2001). Schutz' hverdagslivs-verden er ikke identisk med livsverden, ei heller en egen verden løsrevet fra denne, den er heller som Schutz hevder en blant flere virkeligheter innenfor livsverdenen, som personer kan engasjere seg i (Schutz and Luckmann 1974, s. 6).

I avhandlingen vil Schutz' teorier om hverdagslivets verden anvendes som en overordnet forståelse for hvordan sosial virkelighet skapes, både den hverdagsvirkeligheten som guider kan sies å dele med andre guider, og den virkeligheten som guider og turister skaper sammen på turer.

4.2.1 Hverdagslivets verden som en av flere virkeligheter

Som allerede antydnet forstår Schutz hverdagslivets verden som en av flere virkeligheter innenfor livsverdenen. Schutz viser til at personer kan bevege seg mellom en mengde ulike former for virkeligheter, og bruker det han kaller for drømme-verdenen, lek-verdenen, teaterets verden, vitenskapens verden og hverdagslivets verden som eksempler på slike. (Schutz 2005). Schutz gir det han ser som ulike former for virkeligheter, benevnelsen «meningsprovins» og legger i dette at enhver virkelighet må forstås som en avgrenset virkelighet med særegne meningsstrukturer, som bidrar til at virkeligheten erfares ulikt innenfor hver av dem (ibid.). Schutz viser til at det er mulig for personer i «drømme-verden» å oppleve at de kan hoppe frem og tilbake i tid, og at de opphever alle fysiske begrensninger personer er bundet av i hverdagslivets verden. Drømmenes særegne struktur tilhører drømmeverden og lar seg ikke anvende på andre verdener eller virkeligheter, hevder han (ibid.). Tilsvarende kan personer gjennom lek skifte identiteter og innta en mengde nye og ulike roller som de ikke har i hverdagslivet, og steder og gjenstander kan tillegges ny og annen mening (ibid.).

Schutz hevder at overgangen fra hverdagslivets virkelighet til andre former for virkelighet karakteriseres av et slags *sprang* («leap»), der personer setter den virkeligheten de erfarer i hverdagslivets verden, «på vent» eller «ut av kraft» (ibid.). En slik måte å sette hverdagslivets verden «på vent» eller «ut av kraft» på kaller han for en «epoché». Når personer drømmer eller leker, utfører de epoché på de regler som gjelder i den virkeligheten som preger hverdagslivets verden, hevder han. Overgangen mellom ulike virkeligheter og tilbake til hverdagslivets verden karakteriserer han på motsatt vis som et slags «sjokk»; som når dagdrømmeren vekkes av at det bankes på døren, eller som når teppet går ned og applausen markerer at en teaterforestilling er ferdig (Schutz 2005).

Selv om Schutz opererer med flere virkeligheter, fremhever han at hverdagslivets verden står i en særstilling som personers altoverskyggende virkelighet, eller det han kaller for; «*man's*

fundamental and paramount reality» (Schutz and Luckmann 1974, s. 3). Schutz gir hverdagslivets verden en slik særstilling ettersom dette er en virkelighet der personer lever sammen med andre, der de knyttes sammen gjennom felles påvirkning og arbeid og skaper en felles kommuniserbar sosial virkelighet.

Med Schutz vil guiders og turistenes utgangspunkt for turene kunne sies å representere ulike former for virkelighet. For guidene utgjør turene en sentral del av deres daglige gjøremål og kan slik sett forstås som del av deres hverdags-virkelighet. For turistene kan turene utgjøre et avbrekk fra hverdagen og inngå i andre former for virkelighet («ferie-virkelighet»). Hvordan et slikt møte mellom «virkeligheter» får betydning for utformingen av guidete turer og for den kunnskapen guider uttrykker innenfor en slik tematikk, er noe jeg særlig vil komme tilbake til i analysekapittel 10 («Å skape interesse»).

På tross av Schutz' fremheving av hverdagslivet i sin fremstilling av hvordan sosial virkelighet skapes, velger jeg å bruke hans perspektiver både på å få frem den virkeligheten som guidene skaper og deler med andre guider i deres hverdagsliv, og den virkeligheten som guider og turister skaper sammen i møte mellom guidenes hverdagsliv og turistenes «ferieliv». Jeg mener at Schutz' vektlegging av handling og sosiale relasjoner bør kunne overføres på enhver livsverdlig situasjon der personer deler tid og rom i samhandling, da det er handling og handlingers sosiale betydning som Schutz fremhever som grunnleggende for konstitusjon av sosial virkelighet. I avhandlingen vil Schutz' teorier om hverdagslivets verden anvendes som en overordnet forståelse for hvordan sosial virkelighet skapes, både den hverdags-virkeligheten som guider kan sies å dele med andre guider, og den virkeligheten som guider og turister skaper sammen på turer.

4.2.2 Hverdagslivets verden – en praktisk og pragmatisk orientert virkelighet

Sentralt i Schutz' forståelse av hverdagslivets verden ligger det at dette først og fremst er en *praktisk orientert virkelighet*, og at dette er en verden som både muliggjør handling og yter motstand mot personers handlinger:

«Vore kroppsbevegelser – kinestetiske, lokomotive, operative – griber så at sige ind i verden og forandrer dens genstande og deres inbyrdes forhold. Omvendt yder disse

genstande modstand mod våre handlinger, en modstand, vi enten må overvinde eller give efter for. Det vil således være korrekt at sige, at vor naturlige instilling til hverdagslivet er styret af pragmatiske motiver. I den forstand er verden noget, vi må omforme gennem vore handlinger, eller som omformer vore handlinger» (Schutz 2005, s. 81).

Det Schutz beskriver som en dobbelthet ved hverdagslivets verden, bidrar til å forme det han kaller for pragmatiske motiver. I dette legger han at hverdagslivets verden er en virkelighet som personer må tilegne seg *tilstrekkelig* kunnskap om, slik at de kan realisere de mål («prosjekter») de setter seg. Slik kunnskap hevder Schutz skapes gjennom de handlingene som personer foretar i arbeid og hverdagsliv (ibid.).

De handlingene som personer utfører i hverdagslivets verden, blir av Schutz (2005) omtalt som «virksomme handlinger» (s. 145). I dette legger han at det er en gjensidighet mellom personers handlinger og den virkeligheten som personer tar for gitt i hverdagslivet. Den kunnskapen som personer skaper gjennom virksomme handlinger, virker tilbake på personer i form av retningslinjer for hvordan de kan tolke og forstå ulike situasjoner, og som oppskrifter på hvordan de kan orientere seg og handle til daglig (Schutz & Luckmann, 1973). Hverdagslige handlinger og hverdagslivets verden blir slik sett gjensidig konstituerende.

Naturguiders handlinger blir i et slikt perspektiv både et produkt av de guidete turene og et bidrag til å skape turene som produkt. Et slikt perspektiv blir grunnleggende i mine analyser av den samhandlingen som finner sted mellom guider og turister på turene.

Hvordan personers handlinger bidrar til å forme en felles sosial virkelighet, beskriver Schutz og Luckmann (1973) som en typifiseringsprosess. Dette blir tema for neste avsnitt.

4.3 Kunnskap og kunnskaping

Inspiriet av Husserls intensjonalitetsteori gir Schutz personers *erfaring* en sentral betydning for konstituering av sosial virkelighet. Schutz knytter erfaring an til de handlingene som personer utfører i sitt hverdagsliv, og hevder at erfaringen bidrar til det han kaller for en «typifiseringsprosess» (Schutz and Luckmann 1973, s. 99). Han låner i denne sammenheng Webers begrep idealtipe, men utvider det ved hjelp av Husserls intensjonalitetsteori og viser

hvordan slike idealtyper oppstår og blir til kunnskap om verden i personers bevissthet (ibid.). Ifølge Schutz er det slik at når personer handler, vil handlingene skape nye erfaringer av verden, samtidig som handlingene bekrefter allerede erfarte sider ved den. Schutz og Luckmann (1973) hevder at nye erfaringer legges til tidligere erfaringer og bidrar til at det over tid formes det de kaller for «idealtyper». Idealtyper forstås av Schutz som «avgrensede meningsenheter», bestående av alle de egenskaper og kvaliteter som personer har erfart at en gjenstand kan ha, og utgjør slik den kunnskapen som personer har om den verden de lever i (ibid.).

Schutz hevder at idealtyper danner et slags lager av kunnskap, som han kaller for «stock of knowledge» (kunnskapsforråd) (ibid.). Begrepet kunnskapsforråd får som jeg vil vise, en svært sentral plass i hans fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi. For Schutz blir kunnskapsforrådet den samlede kunnskapen som personer har om verden, og den bakgrunnen som personer sanser og tolker virkeligheten med (ibid.). Schutz hverdagslivs-verden blir slik sett i likhet med Husserls livsverden en fortolket virkelighet, der kunnskapsforrådet fungerer som et slags «referanseskjema» som personer bruker til å orientere seg i verden:

«All of my experiences in the life-world are brought in relation to this schema [stock of knowledge], so that the objects and events in the life-world confront me from the outset in their typical character – in general as mountains and stones, trees and animals, more specifically as a ridge, as oaks, birds, fish and so on» (Schutz & Luckmann 1973, p. 7).

Ifølge Schutz er det ikke bare gjenstander som steiner, dyr og trær som typifiseres, også personer, situasjoner, handlingsalternativer og alt som personer kan ha en bevissthet om, typifiseres og lagres i personers kunnskapsforråd (ibid.). Kunnskapsforrådet bidrar med dette til at personer kan gjenkjenne gjenstander som tilsvarende lik tidligere erfarte gjenstander, eller som de samme gjenstandene de har møtt tidligere. Schutz legger til at også gjenstander som erfares som individuelle (de samme som), har en typikalitet, idet den gjenkjennes ut fra typifiserte trekk ved den aktuelle gjenstanden (Schutz 2005, s. 28).

Utgangspunktet for en slik typifiseringsprosess er ifølge Schutz at personer i hverdagslivets verden erfarer at hendelser *gjentar seg* (ibid.). Enhver tolkning av en ny situasjon forutsetter og bygger på erfaring fra tidligere situasjoner og rommer fra starten av noe kjent («familiarity»), noe som er tilsvarende likt eller det samme som tidligere situasjoner (Schutz and Luckmann 1973).

4.3.1 Sunn-fornuft-kunnskap

Hverdagslivets verden fremstår som jeg har vist (i avsnitt 4.2.2), som en pragmatiske motivert og praktisk orientert virkelighet. Schutz hevder på denne bakgrunn at personer i hverdagslivets verden i hovedsak er orientert mot «praktisk know how», ferdige løsninger på hverdagslige/rutinepregede problemer og utfordringer (Schutz and Luckmann 1973). Schutz hevder at slike «ferdige løsninger» inntar en helt sentral plass i personers kunnskapsforråd, og han kaller denne typen kunnskap for «knowledge of recepi» (reseptkunnskap) (ibid.). Det at personers kunnskapsforråd i hovedsak består av slik reseptkunnskap, bidrar ifølge Schutz til at personer opplever hverdagslivets verden som en *kjent virkelighet*, en virkelighet som personer er fortrolige med, der de *allerede vet* hvordan de kan handle *i forkant* av situasjonene (ibid.). Det at hverdagslivets verden erfares som kjent og forutsigbar, bidrar ifølge Schutz til at personer i hverdagslivets verden preges av en bestemt type holdning eller innstilling til sine omgivelser, der de «erfarer» verden som det Schutz kaller for en «common-sense-reality» (sunn-fornuft-virkelighet) (ibid.). Schutz tar her utgangspunkt i Husserls begrep «den naturlige innstilling» og knytter dette til personers kunnskap om verden. Med sunn-fornuft-innstilling mener Schutz at den kunnskapen som personer har om hverdags-virkeligheten tas for gitt, at personer i liten grad reflekterer over hvorfor de gjør som de gjør og tenker som de tenker, kunnskapen er allerede der «at hand» (for hånden), som han sier, klar til bruk i forkant av personers rutinemessige handlinger i hverdagslivet. Schutz kaller også kunnskapsforrådet for «the stock of knowledge at hand» (Schutz and Luckmann 1973, s. 8). Kunnskapsforrådet blir slik sett et slags lager av sunn-fornuft-kunnskap, som får den sosiale virkeligheten til å fremtre på en selvfølgelig måte hvor personer handler ut fra *vane* uten å vie handlingens hvorfor større oppmerksomhet.

En begrenset og absolutt virkelighet

Schutz legger imidlertid til at personers sunn-fornuft-innstilling også er preget av et forbehold, som han kaller for «*until further notice*» (et inntil videre), (Schutz and Luckmann 1973, s. 12). Personer opplever også med jevne mellomrom at det som de tar for gitt som ferdige løsninger på hverdagslige utfordringer i form av idealtyper, blir problematiske, at det ikke lenger består sin prøve i praktiske sammenhenger. Når slikt skjer, vil personer ifølge Schutz rette oppmerksomheten mot det «før tatt for gitt» og stille spørsmål ved det, det blir hva han kaller for

«tematic» (tematisk), og nærmest krever en utforskning av personen (Schutz, 1970). Idealtyper har ifølge Schutz en kjerne bestående av noe velkjent i tillegg til et «ytre uklart lag», eller det han kaller for en «horisont», bestående av noe som er mindre kjent (ibid.). Ordet horisont brukes av Schutz i denne sammenhengen som en metafor for hvor langt personers pragmatiske hverdagskunnskap strekker seg. Bak horisontene vet personer ifølge Schutz at det alltid finnes mer å oppdage, at det alltid finnes mer å vite om en «gjenstand», om det skulle bli behov for det. En slik «viten» hevder Schutz inngår som en del av det å tenke innenfor hverdagslivets sunn-fornuft-innstilling (ibid.). Om personer erfarer at noe blir problematisk, må personen om hun eller han ønsker å mestre situasjonen, utforske horisonten av sin forståelse. Gjennom utforskning av horisonten vil det kunne dukke opp egenskaper og kvaliteter («temaer») som så «uklart ut» fra «sentrum», egenskaper og kvaliteter som personer har mangelfull kunnskap om, men som de går ut fra finnes der, og som kan utforskes ved behov (ibid.).

Hva personers oppmerksomhet rettes mot under slik utforskning av horisonten, bestemmes ifølge Schutz av hva som oppleves som *relevant* innenfor den «kontekst» situasjonen inngår i (Schutz 1970). Dette er et tema som Schutz viet mye oppmerksomhet, og som jeg vil komme tilbake til (i 4.4) og behandle som eget tema. Gjennom personers undersøkelse av horisonten for deres forståelse hevder Schutz at nye erfaringer legges til («sedimenteres») og bidrar til at idealtypen «vokser», det vil si at horisonten rundt den utvider seg og får det idealtypiske til å fremstå med flere kjente kvaliteter og egenskaper (Schutz and Luckmann 1973). Men slike horisontutvidelser kan ifølge Schutz også føre til at idealtyper deler seg opp i undertyper, og ved noen anledninger til at helt nye idealtyper oppstår (ibid.). Kunnskapsforrådets idealtyper består slik sett av *løsninger på tidligere problematiske situasjoner*, der den tatt for gitt kunnskapen har vært utfordret, utforsket og løst (ibid.).

På tross av at det som tas for gitt i hverdagslivets verden også er omgitt av usikkerhet, og at personer tar for gitt at horisonter kan utvides, hevder Schutz at personers praktiske kunnskap er fundamental og determinert i en pragmatisk forstand, det vil si: De er tilstrekkelige for å handle, «inntil videre» (ibid.). Schutz fremhever med dette at idealet for kunnskap i hverdagslivets verden ikke er sikker og absolutt viten, men *tilstrekkelig viten* og *sannsynlighet* (Schutz and Luckmann 1973).

Et slikt perspektiv vil brukes for å få frem hvilke typeforståelser guider skaper gjennom sitt arbeid, og til å få frem hvordan guidene bruker erfaringer fra ulike situasjoner de har opplevd som utfordrende, i møte med ny «typisk» liknende situasjoner som oppstår på turer.

Inntil nå har jeg i hovedsak vist hvordan Schutz ser for seg at virkelighet i hverdagslivets verden skapes gjennom enkeltpersoners handlinger. Men For Schutz er hverdagslivets verden først og fremst en sosial virkelighet, en virkelighet som personer deler. Jeg vil nå vise hvordan Schutz ser for seg at en slik deling av virkelighet skapes.

4.3.2 Kunnskapens sosiale karakter

En fundamental dimensjon ved hverdagslivets verden er ifølge Schutz at den er en sosial virkelighet som personer grunnleggende sett deler med andre personer. I denne verdenen er det mulig for personer å forstå andre og selv bli forstått. Schutz skriver følgende om dette: «Normally, in the natural attitude we 'know' what it is that another is doing, why he does it, and why he does it now and under these circumstances» (Schutz & Luckmann, 1973, s. 15). Den sunn-fornuft-kunnskap som personer i hverdagslivets verden orienterer seg etter, er ikke bare en individuell orienteringsmodell, men en felles og refererer til den kunnskap som «alle og enhver», «folk flest» eller de som representerer det Schutz kaller for en «inn-gruppe», deler og tar for gitt (Schutz, 1976). Naturguidene i mitt prosjekt kan forstås som en inn-gruppe, med tanke på den kunnskapen de har felles og som utgjør deres delte «sunn-fornuft-forståelse», deres felles orienteringsmodell, for hvordan de kan lage turer for turister på et sted som Svalbard.

Det som muliggjør at personer gjensidig kan forstå hverandres ord og handlinger, er ifølge Schutz at mesteparten av det personer «vet» og som ligger lagret som sunn-fornuft-kunnskap i deres kunnskapsforråd, er kunnskap og erfaringer som de deler med andre. Personer deler denne kunnskapen fordi de fødes inn i en sosial verden, som har eksistert lenge før dem. Denne verdenen har allerede blitt erfart, fortolket og meningsbelagt av andre, deres for-fedre og -mødre, før dem. De «arver» slik sett en *ordnet verden*, som nå er gjenstand for deres erfaringer og fortolkninger (ibid.). Mesteparten av personers kunnskapsforråd er ifølge Schutz ikke et produkt av personers egne erfaringer, fra deres egne utforskninger av horisonter, men et produkt av andre

personers tidligere erfaringer, kunnskap som de får overlevert fra sine foreldre, lærere og andre personer som er sentrale i formidling av kunnskap:

(...) the specific elements of knowledge, the typical «contents» of the subjective stock of knowledge, are not for the most part acquired through processes of explication, but rather are derived socially. That they are taken from the «social stock of knowledge,» namely, from the socially objectivated results of Others' experiences and explications. The larger part of the stock of knowledge of the normal adult is not immediately acquired, but rather learned (Schutz and Luckmann 1973, s. 243–244).

Størsteparten av kunnskapsforrådet er ifølge Schutz sosialt avledet og bidrar til at hverdagslivets verden ikke bare er en sunn-fornuft-virkelighet slik den fremstår for enkeltpersoner, men også en sunn-fornuft-virkelighet slik den fremstår for flere personer, den er som han sier «et oss» (Schutz 1970). Schutz anvender termen «det sosiale kunnskapsforrådet» på det han ser som en felles «orienteringsmodell». De som deler en slik orienteringsmodell, er dem han kaller for «inngruppen» (Schutz 1976).

Schutz gir språket en særstilling i formidling av kunnskap: «*Det tybificerende medium par excellence for den sosialt afledte viten er hverdagssprogets ordforråd og syntax*» (Schutz 2005, s. 35). Ord og begreper er ifølge Schutz benevnelser på typifiseringer og rommer mening som personer kan formidle eller utveksle. I analysene bruker jeg en slik innsikt for å få frem hvordan guider gjennom utvikling av egne ord og benevnelser (terminologi), som de anvender seg imellom, skaper en felles forståelse av hvordan guidete turer gjøres.

En subjektiv og objektiv virkelighet

Selv om hverdagslivets verden presenteres som en felles virkelighet for personer som deler et sosialt kunnskapsforråd, fremhever Schutz at dette ikke betyr at personer opplever en slik virkelighet identisk (Schutz 1970). Ifølge Schutz befinner personer seg i hverdagslivets verden alltid i det han kaller for en «autobiografisk betinget situasjon», som utgjør denne personens spesifikke livssituasjon (ibid.). Denne situasjonen hevder Schutz er et resultat av «(...) *the outcome of my personal history of all the experiences I have had and which are preserved in my memory or are available within my present stock of knowledge at hand*» (Schutz 1970, s. 2). At

situasjonen er autobiografisk, betyr at den har en historie, den er også et resultat av personens egne tidligere erfaringer, organisert som en del av kunnskapsforrådets innhold, og slik sett den enkelte persons unike eiendom (Schutz 2005, s. 30). Begrepet autobiografisk situasjon henviser slik til at personer inntar en posisjon i hverdagslivets verden fylt med egne erfaringer, og dermed blir personers liv også fylt med subjektive opplevelser av hva som er viktig, riktig, likegyldig, spennende, interessant og liknede, kort sagt hva som motiverer personer til å handle på den ene eller den andre måten. Schutz forståelse av subjektive erfaringers betydning for handling vil bli brukt for å få frem hvordan kjønn erfares ulikt av guider som er menn og guider som er kvinner, og slik sett bidrar til at kvinner og menn velger å handle ulikt i «tilsvarende like» situasjoner.

Kunnskapsforrådet slik det har blitt presentert så langt, viser «hvordan» personer skaper seg en forståelse av verden og «hvordan» denne blir til en «felles» orienteringsmodell for personer som deler et sosialt kunnskapsforråd. Det som imidlertid mangler og som Schutz viet mye oppmerksomhet i sitt arbeid, er spørsmålet om *hvorfor* personers bevissthet rettes mot bestemte gjenstander, eller egenskaper og kvaliteter ved disse, i ulike situasjoner, og hvilken betydning dette får for personers måte å handle på i verden. Jeg vil nå ta for meg det Schutz kaller for «relevans» og «relevansstrukturer», som omhandler nettopp dette spørsmålet.

4.4 Relevansstrukturer

Når personer handler i hverdagslivets verden, rettes oppmerksomheten deres ifølge Schutz mot utvalgte gjenstander blant mengden av kjente gjenstander som personer har kunnskap om i form av idealtyper (Schutz 1970). Med andre ord kan kun et bestemt utsnitt av hverdagslivets verden gjøres tilgjengelig for personer i enhver situasjon. Tilsvarende gjelder det for bestemte «gjenstander». Personer er vanligvis kun opptatt av noen utvalgte egenskaper og kvaliteter ved de aktuelle gjenstandene i ulike situasjoner (ibid.). Det personer blir opptatt av i en situasjon, er som jeg har vist (i 4.3.1), det Schutz kaller for situasjonens tema, og består av det som skiller seg ut som relevant innenfor den konteksten situasjonen inngår i: «*it becomes problematic to him and therefore thematic*» (Schutz 1970, s. 26). Alle andre kvaliteter og egenskaper vil ifølge Schutz havne i bakgrunnen og utgjøre situasjonens horisont (ibid.). Det som til en hver tid er tematisk, det vil si gjenstand for oppmerksomhet, utgjør ifølge Schutz sentrum av personers tilværelse «her

og nå», mens alle de andre egenskaper og kvaliteter «befinner seg» i ytterkant/horisonten, som potensielle temaer som kan havne i sentrum av situasjonen om situasjonen endrer seg (ibid.). Schutz hevder at det er personers relevanssystem som avgjør hvilke temaer som i en gitt situasjon blir sentrum for personens «her og nå», og hvilke som blir værende i horisonten.

Sentralt i Schutz' forståelse av relevansstrukturer ligger som jeg viste i forrige avsnitt, at enhver situasjon har en «biografi», (Schutz 1970). I dette legger han at enhver idealtipe som situasjonen forstås ut fra, som bidrar til å avgrense den som situasjon, rommer referanser til de situasjoner og kontekster som bidro til å konstituere dem som typer. Hva oppmerksomheten ble rettet mot i tidligere situasjoner og hvorfor, inngår i den prosessen som former idealtypene, og gir slik sett retning for fremtidige handlinger (ibid.). I Schutz' teorier om kunnskapsforrådets relevanssystem deler han relevanssystemet opp i tre kategorier, som han understreker må forstås integrert i hverandre i de fleste situasjoner, men som allikevel kan anvendes analytisk for å beskrive hvordan ulike temaer blir relevante i ulike situasjoner (ibid.). Disse tre kategoriene er: «thematic relevance» («tematisk relevans»), «interpretational relevance» («fortolkningsrelevans») og «motivational relevance» («motivasjonsrelevans»).

4.4.1 Tematisk relevans

Begrepet tematisk relevans refererer til det fenomen at personer har en tendens til å rette oppmerksomheten mot det som på en eller annen måte er usedvanlig, det som ikke passer inn, det som skiller seg ut, eller som på en eller annen måte virker uklart (Schutz 1970). Schutz deler tematisk relevans opp i tre undertyper ut fra tre grunnleggende holdninger til situasjonen. Den ene er at *noe ytre trenger seg på* og så og si krever at personer retter oppmerksomheten sin mot det. Det kan være noe allerede kjent, men som ikke passer inn i personers forventninger til en bestemt situasjon. Schutz kaller dette for «påtvunget tematisk relevans». Den andre er at personer styres av indre krefter angående skifte av tema, og oppsøker situasjoner der de *forventer* å møte noe som er nytt og ukjent. Dette kaller han «frivillig tematisk relevans». Kategorien «frivillig tematisk relevans» rommer i tillegg en form for relevans som tar for seg hvordan et tema som personer har rettet sin oppmerksomhet mot, henger sammen med «tilstøtende» temaer, og at disse kan tiltrekke seg personers oppmerksomhet og bidrar til et skifte av tema. Et slikt fenomen kaller Schutz for «temautvikling» (ibid.). Den tredje er at personers oppmerksomhet rettes mot noe som

ikke er tilstrekkelig klart til at personer klarer å avgjøre hva slags tema oppmerksomheten er rettet mot, og derfor ikke helt vet hva de skal forvente av situasjonen. Oppmerksomheten rettes derfor mot mulige fremtidige senarioer, forestillinger om hva som vil skje dersom det oppmerksomheten er rettet mot, er det ene eller det andre. Schutz kaller dette for «hypotetisk tematisk relevans» og sier om en slik form for relevans: «*Finally, many routine «safety precautions» have originated from hypothetical relevance* (Schutz and Luckmann 1973, s. 196).

Begrepet tematisk relevans vil i analysene brukes for å få frem hvordan guider på ulike vis søker å rette turistenes oppmerksomhet mot det de ønsker å formidle, eller går frem for å skape bestemte erfaringer de ønsker at turistene skal tilegne seg av naturen på Svalbard.

4.4.2 Fortolkende relevans

I eksemplene med tematisk relevans viser Schutz hvordan temaer «tvinger seg på» personer fordi de på ett eller annet vis skiller seg ut fra den hverdagslige strømmen av selvfølgeligheter som personer i deres tatt for gitte sunn-fornuft-innstilling forventer. Fortolkende relevans på motsatt side handler om hvordan oppmerksomheten rettes når personer møter fenomener slik de forventer å møte dem. I motsetning til tematisk relevans registrerer personer ikke temaet som unikt eller uvanlig eller uten referanse til tidligere tilsvarende situasjoner. Schutz (1970) deler fortolkende relevans i to ulike former. En form hvor det som er tematisk, erfares tilsvarende likt gjenstandens typifiserte form i personens kunnskapsforråd. Det vil si dens egenskaper ble erfart tilsvarende lik idealtypen, og den blir rutinemessig behandlet og bekrefter typen som fortsatt gyldig (ibid.).

Den andre formen av fortolkende relevans er hvor en gjenstand rutinemessig blir gjenkjent som det samme som dens idealtipe tilsvarer i kunnskapsforrådet, men hvor det er noe ved den som ikke stemmer helt, hvor den blir problematisk for personen og krever en nærmere undersøkelse (ibid.). Der hvor tematisk relevans bevarer status quo for det som tematiseres i personers kunnskapsforråd, vil fortolkende relevans søke å transformere de nye erfarte egenskaper og kvaliteter ved en gjenstand og legge disse til personens idealtyper. Slik sett kan fortolkningsrelevans bidra til å utvide eksisterende typer eller skape nye undertyper, som endrer fortolkningsrelasjonen til gjenstanden (Schutz 1970).

4.4.3 Motivasjons-relevans

I de foregående relevans-typene viser Schutz hvordan noe blir relevant i kraft av at oppmerksomheten rettes mot mer eller *mindre varige* eller øyeblikkelige hendelser. Motivasjons-relevans henger sammen med mer *varige* former for relevans, der oppmerksomheten rettes mot det som personer opplever som relevant for situasjonens overordnede mål og motivasjon for handling (Schutz 1970). Det kan ifølge Schutz dreie seg om alt fra små kortvarige prosjekter til det han kaller den overordnede livsplan eller livsprosjekt (ibid.). Motivasjons-relevans er rettet mot hva som motiverer for handling, sett i relasjon til motivers tidsmessighet. Dette er ifølge Schutz den vanligste og dominerende formen for relevans i personers hverdagsliv (ibid.). Schutz deler også denne formen for relevans opp i to ulike former, en han kaller for «åpen form», og en han kaller for «bunden form».

Den åpne formen for motivasjonell relevans hevder Schutz kan karakteriseres av det han kaller et «for-å-motiv» (Schutz 1970, s. 45). Et slikt for-å-motiv er rettet mot fremtiden og omhandler både enkelthandlinger og kjeder av handlinger som har til hensikt å realisere prosjekters overordnede mål, det personer ønsker å oppnå med handlingen (ibid.). Et eksempel Schutz ofte bruker, er «morderen»: «*Vi kan si, at en morders motiv var at få fatt i offerets penge*» (Schutz 2005, s. 45).

Den lukkede formen kaller Schutz «fordi-motiv» (Schutz 1970, s. 50). Dette motivet skiller seg tidsmessig fra for-å-motiver, ved at motivet for handlingen er å finne i *fortiden*, sammen med de faktorene som fikk personen til å overveie å utføre den aktuelle handlingen (ibid.). Om vi tar eksemplet brukt ovenfor kan svaret på hvorfor personen utfører en slik handling, ligge i personens livshistorie og sosiokulturelle bakgrunn. Eksempelvis kan personen ha hatt en problemfylt barndom, blitt mobbet, droppet ut av skolen osv.

Mens begge de to tidsmessige motivene i dagligspråket kan uttales i «fordi»-setninger, så kan kun «for-å-motiver» uttrykkes i «for-å»-setninger. Mens det både gir mening å si at jeg ranet banken «fordi» jeg ville få tak i penger, eller «fordi» jeg har hatt en problemfylt barndom, så kan kun den første setningen forvandles til en «for-å» setning. Mens «jeg ranet banken for å få penger» gir mening, er «jeg ranet banken 'for-å' ha en problemfylt barndom» meningsløst.

Schutz' forståelse av motiver for handling brukes i analysene for å få frem hvordan tidsmessige aspekter ved guidenes og turistenes handlinger bidrar til å få frem ulike meningsdimensjoner ved handlingene. Tolkning av «for-å-motiver» peker fremover i tid mot de målene (prosjektene) som guider og turister søker å realisere gjennom sine handlinger. Tolkning av «fordi-motiver» vil i analysene peke tilbake på de erfaringene som bidrar til at guider og turister velger å handle slik de gjør.

4.5 Kunnskapsforrådets sosiale struktur

Kunnskapsforrådets sammensetting med dets typifiseringer og tilhørende relevansstrukturer bidrar ifølge Schutz og Luckmann (1973) til å strukturere hverdagslivets verden på måter som muliggjør sosialt samspill, og skaper det han kaller for en sunn-fornuft-virkelighet (ibid.). Schutz fremhever tre aspekter ved kunnskapsforrådet som særlig sentrale for konstitusjonen av sosial virkelighet, disse er hva han kaller for den *sosiale*, den *romlige* og den *tidslige* struktureringen av kunnskap.

4.5.1 Den sosiale strukturering av kunnskap

Schutz hevder at konstruksjonen av kunnskap i personers kunnskapsforråd er sosialt strukturert eller ordnet på tre ulike vis, disse er det han kaller for «perspektivenes gjensidighet», «den genetiske sosialisering av kunnskap» og «den sosiale fordeling av kunnskap» (Schutz 2005, s. 32). Jeg vil videre i dette avsnittet særlig utdype hva Schutz legger i begrepet «perspektivenes gjensidighet».

I hverdagslivets sunn-fornuft-innstilling hevder Schutz at personer tar for gitt at andre personer i utgangspunktet har de samme naturgitte forutsetninger for å oppnå kunnskap om den verden de lever i (Schutz 2005). En slik innstilling innebærer at de «gjenstandene» som befinner seg i verden, i prinsippet er tilgjengelig for alles kunnskap, det vil si at personer i en innstilling av sunn-fornuft tar for gitt at deres medmennesker enten har en kunnskap eller kan skaffe seg en kunnskap om disse gjenstandene (ibid.). Men Schutz legger til at personer også vet at den samme gjenstanden også betyr noe forskjellig fra person til person, og at dette skyldes to grunnleggende

aspekter ved sunn-fornuft-tenkning (ibid.). Det ene er at personer befinner seg i en romlig orientert virkelighet i hverdagslivets verden, der de med utgangspunkt i sine bevegelige kroppar alltid vil finne seg i forskjellige posisjoner i forhold til det oppmerksomheten retter seg mot. Schutz sier om dette:

Når jeg befinner mig «her», står jeg i et andet forhold til genstandene og betrakter andre aspekter ved dem som typiske end den person som befinner sig «der». Af samme grund er visse genstande udenfor min rækkevidde (...) men indenfor hans og omvendt» (Schutz 2005, s. 32).

Det andre er som jeg har vært inne på tidligere, at personers «her og nå» også er preget av deres egne erfaringer, at situasjonen er autobiografisk betinget. Dette betyr ifølge Schutz at personers «for hånden værende formål», det vil si de overordnede mål for de prosjektene de for øyeblikket er engasjert i, og deres relevanssystemer som har opprinnelse i disse formål, til en viss grad må være forskjellige (ibid.).

Schutz hevder imidlertid at personers sunn-fornuft-innstilling «overvinner» en slik motsetning som ulikhet i perspektiv og relevanssystem utgjør i samhandling, ved hjelp av to idealiseringer som han kaller for «the interchangeability of perspectives» (idealiseringen av perspektivers ombyttelighet) og «the congruence of relevance» («relevanssystemenes overenstemmelse»).

Idealiseringen av perspektivers ombyttelighet

I personers sunn-fornuft-innstilling hevder Schutz at personer tar for gitt og går ut fra at andre personer gjør det samme – at hvis de bytter plass, slik at: (...) «hans 'her' bliver mit, da vil jeg stå i det samme forhold til genstandene og se dem med den samme typicalitet, som han aktuelt gjør; endvidere vil de samme ting ligge indenfor min rækkevidde, som aktuelt ligger inden for hans» (Schutz 2005, s. 33). Personer tar slik sett for gitt at de ser «saken» ut fra ulike perspektiver.

Idealiseringen av relevanssystemenes overenstemmelse

I personers sunn-fornuft-innstilling hevder Schutz at personer tar for gitt inntil videre, og går ut fra at andre personer gjør det samme – at de ulikheter som personers autobiografiske situasjon utgjør, ikke er av betydning for deres felles forhåndenværende formål (felles prosjekt) når de handler sammen: (...) at det andet menneske og jeg, at «vi» antager at vi hver i sær har udvalgt

og fortolket de aktuelt eller potensielt felles genstande og at disse genstandes karakteristika på samme måte eller det mindste «empirisk» samme måte, det vil sige på en måte, dær rækker til alle praktiske formål» (Schutz 2005, s. 33).

Schutz kaller disse to overnevnte idealiseringer samlet sett for «the reciprocity of perspectives» («den generelle tese om perspektivers gjensidighet»), (Schutz 2005, s. 33). Slike idealiseringer kaller Schutz idealiseringer av «tankegenstander», det vil si idealtyper, og «erstatte» personers private idealtyper i samhandling. Den generelle tese om perspektivenes gjensidighet bidrar slik til at personer i sin sunn-fornuft-innstilling i hverdagslivets verden tar for gitt at den delen av verden som en person tar for gitt, også tas for gitt av andre, «eller rettere sagt den tages for gitt av «oss» (Schutz 2005, s. 34). Med «oss» mener Schutz enhver som tar del i et felles sosialt kunnskapsforråd med dets idealiseringer og relevansstruktur, det vil si de som tilhører inngruppen.

Den generelle tesen om perspektivenes gjensidighet «opphever» motsetningen som ligger i at den kunnskapen som en person har aktuell kunnskap om, og som en annen person har potensiell kunnskap om, oppfattes som alles kunnskap (ibid.). En slik kunnskap oppfattes ifølge Schutz som en objektiv og anonym kunnskap, løsrevet fra personers individuelle biografiske betingelser og forhåndenværende formål (ibid.). Det som ansees som allmenn kunnskap hos enhver i en inngruppe, er ifølge Schutz: «inn-gruppens» *oppfattelse af den naturlige, den gode og den riktige måde at leve på*» (Schutz 2005, s. 34). Dette utgjør slik sett alle de typifiserte oppskrifter på hvordan personer forventes å opptre i sosial samhandling, hva som er god skikk og bruk (ibid.). Dette er kunnskap som Schutz kaller for sosialt strukturert, og har sitt grunnlag i hverdagslivets verden som en allerede ordnet virkelighet som personer fødes inn i, og hvor kunnskap i stor grad er noe personer «arver» (ibid.).

Schutz' forståelse av hvordan samhandling muliggjøres gjennom «den generelle tese om perspektivenes gjensidighet», vil i avhandlingen brukes for å få frem hvordan guider og turister med sine ulikheter i kunnskap om det å lage guidete turer, skaper eller forhandler frem en felles grunn for samhandling.

4.5.2 Tid, rom og sosiale relasjoner

Ifølge Schutz (2005) erfarer personer seg selv og sin biografiske «her og nå» som ordnet i «virkelighetslag» omkring dem, der de selv utgjør sentrum. Disse virkelighetslagene er både tidslig og romlig strukturert og får en særlig betydning for personers forståelse av hverandre og for samhandling (ibid.). Med hensyn til den tidslige strukturen skiller Schutz mellom tre virkelighetslag:

I tidsdimensionen finnes der i forhold til mig i mit aktuelle biografiske moment «samtidige» med hvem der kan etableres et gensidigt samspill af handling og reaktion; der findes «forgængere» som jeg ikke kan påvirke, men hvis fortidige handlinger og disses resultater ligger åbne for min fortolkning og kan have indflydelse på mine egne handlinger; og der findes «efterfølgere», som det er umuligt at have nogen kendskab til, men som jeg kan rette mine handlinger mod gennem en mere eller mindre tom forventning. Alle disse relationer udviser højst forskelligartede former for intimitet og anonymitet, fortrolighed og fremmedhed, intensitet og omfang (Schutz 2005, s. 38).

For mitt formål er det først og fremst forholdet mellom samtidige som er relevant, da turister og guider vanligvis deler tid og rom på turer. Blant samtidige eksisterer det romlige «lag» av nærhet og fjernhet, familiaritet og fremmedhet. Det nærmeste romlige laget kaller Schutz (2005) for «omverden», og det består av den sonen som er innenfor personers aktuelle rekkevidde, hørevidde og synsvidde. Schutz poengterer at dette er en sone som personer kan «manipulere» og teste ut gjennom kroppsbevegelser («zone of operation»), (s. 100.). Schutz og Luckmann (1973) gir omverden en særlig status for personers opplevelse av virkelighet, i og med at det er i omverdenen at personer kan handle og teste ut sine forventninger til verden og erfare deres grad av gyldighet: «*Only the experience of physical objects in the manipulative zone gives us the 'fundamental test of reality,' namely the experience of resistance*» (Schutz and Luckmann 1973, s. 42).

Personer som deler tid og rom, kaller Schutz (2005), for «konsosiater», og forholdet mellom slike er hva han kaller for et «ansikt-til-ansikt-forhold». Med begrepet ansikt-til-ansikt-forhold refererer han til helt formelle aspekter ved sosiale relasjoner, som gjelder like mye for venner som deler en fortrolig samtale, som for fremmede personer som sitter ved siden av hverandre i en buss (ibid.). Når personer deler fellesskap i rom, sier Schutz: «(...) *er en vis del af omverdenen*

like tilgjengelig for begge parter og inneholder genstande af fælles interesse og relevans»

(Schutz 2005, s. 39). Han indikerer med dette at personer som deler rom, også kjennetegnes ved at de ofte tar del i felles prosjekter, eller prosjekter hvor formål og relevanssystemer overlapper. Slike ansikt-til-ansikt-forhold deler Schutz opp i to ulike typer av innstillinger. Den ene er det han kaller for en «du-innstilling», som kjennetegnes ved at en person blir bevisst eller «stiller seg inn» på en annen person. En slik innstilling fungerer da som en enveis-innstilling (Schutz 1967). Den andre typen innstilling er det han kaller for en «gjensidig stille inn-relasjon» (ibid.). I en slik innstilling er begge parter gjensidig oppmerksomme på hverandre og «stilt inn» på hverandre (Schutz, 1951). Schutz sier at en slik felles innstilling danner det han kaller for en «vi-relasjon», og hevder at denne danner grunnlag for kommunikasjon og samhandling (Schutz 1951). I en «vi-relasjon» kan begge parter sanse den andres kropp, bevegelser, tale og ansiktsuttrykk direkte, ikke bare som «gjenstander» eller begivenheter i omverdenen, men som uttrykk for den andres tanker og følelser (Schutz 1967). Når personer deler felleskap i tid (både indre og ytre tid), vil personer kunne ta del i hverandres fremadskridende liv, og personer kan følge hverandres tanker og følelser i takt med at de bygges opp (ibid.). Schutz (1967) hevder at dette bidrar til at personer kan dele hverandres forventninger til fremtiden i form av planer, håp og bekymringer (ibid.). Schutz sier om dette: *«Konsosiater er kort sagt gensidigt engageret i hinandens biografi; de bliver ældre sammen; de lever i hvad vi kunne kalde et rent Vi-forhold»* (Schutz 2005, s. 39).

Et slikt perspektiv blir særlig relevant i de delene av analysene hvor guider og turister møtes for første gang «ansikt-til-ansikt», i forkant av turer, og vil anvendes for å få frem hvordan kommunikasjon skapes mellom guider og turister.

«Persontyper» og «selvtypifisering»

Avstand i tid og rom har ifølge Schutz (1967) betydning for hvorvidt personer forstår hverandre som det han kaller for «unike individer» eller som «persontyper». Kun i rene Vi-forhold, sier Schutz, kan den andre erfares som et unikt individ (Schutz 1967). Men han legger til at det kun er snakk om et delvis selv, ettersom det bare er deler av vedkommendes personlighet som kommer til uttrykk i en unik biografisk situasjon, i tillegg til at det bare er bruddstykker av en slik situasjon som erkjennes (ibid.). I alle andre former for sosiale relasjoner kan et medmenneskes selv bare forstås ved hjelp av forestillingens hjelp, det vil si gjennom konstruksjoner av typiske væremåter,

med typiske mønstre av underliggende motiver og typiske holdninger hos en person, kort sagt gjennom det Schutz kaller for konstruksjoner av «persontyper» (ibid.). Schutz skriver om dette:

Når jeg putter et brev i postkassen, så forventer jeg, at folk, jeg ikke personlig kender, nemlig postbude, vil handle på en typisk måte, som jeg ikke helt forstår, med det resultat, at mit brev typisk vil nå adressaten inden for en acceptabel tidsramme. Uden nogensinde at have mødt en franskmand eller en tysker så forstår jeg, «hvorfør Frankrig frygter en tysk genoprustning». Når jeg følger en regel i den engelske grammatik, så følger jeg et sosialt accepteret adfærdsmønster, som jeg må tilpasse mig, hvis jeg ønsker at blive forstået av mine samtidige engelsktalende medmennesker. Og, endelig, en hvilken som helst brugsgenstand refererer til det anonyme medmenneske, som har produceret det, for at det kan blive brugt af andre anonyme medmennesker til at opnå typiske mål ved hjælp af typiske midler (Schutz 2005, s. 40).

Persontyper kan slik sett forstås som idealiseringer/konstruksjoner som er nødvendige for å kunne «forstå/forutse» den andres «væremåte». Eksempelene som Schutz anvender, viser at økt anonymitet (avstand i tid og rom) bidrar til mindre innholdsfylde. Jo mer løsrevet en persontype er fra en bestemt person, desto færre aspekter ved vedkommendes personlighet og væremåte inngår i typifiseringen som relevante for det forhåndenværende formål, som har bidratt til typedannelsen (ibid.). Schutz sier: *«Hvis vi skelner mellem (subjektive) persontyper og (objektive) handlingsforløbstyper, kan vi sige, at konstruktionens øgede anonymitet fører til, at førstnævnte erstattes af sidstnævnte»* (Schutz 2005, s. 41). Ved fullstendig anonymitet betraktes personer som innbyrdes ombyttelige, og handlingsforløptypen henviser til forventede handlinger og bakenforliggende motiver hos hvem som helst som måtte handle på en måte som idealtypen definerer som typisk (ibid.). Tilsvarende hevder Schutz at hvis en person følger en annen persons handlingsforløpstype tilbake til personens bakenforliggende typiske motiver, kommer vedkommende frem til konstruksjonen av en persontype (ibid.). En slik innsikt er ifølge Schutz avgjørende for å forstå fenomener som «sosiale roller» og den betydning slike har for samhandling (ibid.).

Når en person inngår i samhandling med en annen person som han eller hun «tolker» som en bestemt persontype, som utfyller typiske roller og funksjoner, motsvares dette ifølge Schutz av det han kaller for en «selv-typifisering» (Schutz 2005). Schutz bruker følgende eksempel på dette; «Når jeg definerer den Andens rolle påtager jeg mig samtidig selv en rolle. Når jeg

typificerer den Andens adfærd, typificerer jeg samtidig min egen, der er forbundet med hans, idet jeg gør mig selv til passager, forbruger, skatteyder, læser tilskuer osv.» (Schutz 2005, s. 42).

Hovedparten av de persontyper/sosiale roller som kommer til uttrykk i samhandling, er ifølge Schutz sosialt avledet, det vil si «arvet», og inngår derfor som sunnfornufts-konstruksjoner i hverdagslivets verden og bidrar med dette til at personer gjennom å innta sosialt anerkjente/institusjonaliserte roller kan skape gjensidige forventninger i samhandling. Schutz bruker i denne sammenheng de før nevnte for-å-motiv og fordi-motiv i sin beskrivelse av hvordan sosial samhandling ordnes. Enkelt forklart vil en persons for-å-motiv i samhandling kunne bli til den andre personens fordi-motiv (ibid.). Schutz foretrukne eksempel i denne sammenheng er forholdet mellom brevsendere og postfunksjonærer:

1) Jeg tager det for givet, at min handling (for eksempel at lægge en konvolutt forsynet med et frimærke og den korrekte adresse i en postkasse) vil tilskynde mine medmennesker (postbude) til at udføre typiske handlinger (befordring af post) i overensstemmelse med typiske for-å-motiver (at leve op til deres arbejdsmæssige forpligtelser) med det resultat, at den tingenes tilstand, jeg har planlagt (levering af brevet til adressaten inden for rimelig tid), vil blive virkeliggjort. 2) Jeg tager det ligeledes for givet, at min konstruktion af den Andes handlingsforløpstype i alt væsentligt vil stemme overens med hans egen selvtypifisering, og at der til sidstnævnte knytter sig en typificerende konstruktion af min, hans anonyme partners, typiske adfærd, som er baseret på typiske og antagelige uforanderlige motiver. («Enhver, der lægger en konvolut med korrekt adresse og frimærke i postkassen, må formodes at have til hensigt at få den leveret til adressaten inden for rimelig tid.»). 3) derudover må jeg i min egen selvtypifisering – det vil sige, når jeg påtager mig rollen som kunde hos postvæsenet – planlægge min handling på den typiske måde, som jeg formoder, at den typiske postmedarbejder forventer, at en typisk kunde typisk vil opføre sig på» (Schutz 2005, s. 50–51).

Schutz kaller slike konstruksjoner av innbyrdes uløselige kjeder av for-å-motiver og fordi-motiver for «the reciprocity of perspectives» («idealiseringsen av motivenes gjensidighet») og legger til at en slik idealisering bygger på den før nevnte «generelle tese om perspektivenes gjensidighet» (ibid.). Jo mer institusjonalisert eller standardisert et slikt gjensidig handlemønster er, jo større er sjansen for at personers selvtypifiseringer vil frembringe de overordnede mål som er utgangspunktet for handlingene.

Schutz' forståelser av forholdet mellom *unike individer*, *persontyper* og *handlingsforløp* blir særlig aktuelle med tanke på å undersøke hvordan turister og guider tolker hverandre og ordner

det sosiale samspillet underveis på turene. Ved å anvende et slikt perspektiv gjennomgående, for turens løp, fra før turen starter og til turens slutt, vil jeg se om guider og turisters forståelse av hverandre endrer seg over tid, og på hvilke måter dette bidrar til utforming av turene. Og motsatt, hvordan utformingen av turene bidrar til hvordan guider og turister ser hverandre. Turene forstås slik sett både som en virkelighet som guider og turister bidrar til å skape sammen, og som en virkelighet som bidrar til å forme guider og turisters forståelse av hverandre.

4.6 Kritikk av Schutz' fenomenologiske sosiologi

I arbeidet med utformingen av den sosiologiske fenomenologien er Schutz som nevnt innledningsvis inspirert av Husserls transcendentale fenomenologi. Husserl utarbeider livsverden-begrepet i en epistemologisk kontekst, der livsverden utgjør et utgangspunkt for et prosjekt som har til hensikt å skape en absolutt og sikker grunn for vitenskapen (Bengtsson, 2005). I den transcendentale fenomenologi nøyer ikke Husserl seg med en livsverdslig grunn alene, men ser det som sin oppgave å overvinne det han ser som livsverdens relativitet, forstått som en subjektiv erfaringsverden (ibid.). I den transcendentale fenomenologien innfører Husserl *den fenomenologiske reduksjon* som en metode for å frembringe det han anser som sikker viten (Bengtsson, 2001). Ved hjelp av den fenomenologiske reduksjon mener han at forskeren kan sette sin tatt for gitte innstilling til virkeligheten «ut av kraft», og slik sett rette oppmerksomheten bort fra fenomenene og mot bevisstheten og hvordan den fungerer (Føllesdal, 2006). Hensikten med den fenomenologiske reduksjon er at vitenskapen skulle kunne tilbakeføre alle tatt forgitte erfaringer av verden, forstått som essensen av denne, til en ren og absolutt bevissthet. En slik bevissthet mente Husserl var overordnet all livsverdslig relativisme, og kunne tjene som en absolutt sikker grunn for vitenskapen (ibid.). Husserls transcendentale reduksjon er blitt kritisert for å være dogmatisk og at den selv ikke følger fenomenologiens grunnleggende prinsipp om å *la verden få fremtre på egne premisser*, men at han skiller eksistensen fra essensen (Bengtsson 2005). Kritikere av et slikt syn hevder at et skille mellom essens og eksistens bidrar til at den transcendentale fenomenologien mister livsverdenens betydning for mennesker. Kritikerne hevder at den virkeligheten som fenomenologien forsøker å si noe om, springer ut fra den enhet som eksistens og essens utgjør sammen, og at disse ikke kan skilles fra hverandre (Bengtsson 2005).

Istedenfor å skape en nærhet til menneskers erfaringer av verden, slik som fenomenologien i utgangspunktet har til hensikt, skaper den transendentale fenomenologien en distanse som motvirker fenomenologiens grunnleggende prinsipp om å gå tilbake til tingene selv slik de erfares av personer (Bengtsson 2005).

Bengtsson (2005) hevder at Schutz er uklar på hvorvidt han følger Husserls transcendentale program og anser at sosiologiske undersøkelser kan føres tilbake til en transcendental bevissthet, eller om det er livsverdenen som utgjør «den ytterste grunn» (s. 27). Spørsmålet for meg blir hvorvidt Schutz' teorier rammes av den samme kritikk som Husserls transcendentale fenomenologi? Til dette svarer Bengtsson (2001) at Schutz med en viss tvil må regnes blant dem som har videreført fenomenologien uten en transcendental reduksjon (s. 45). I Bengtsson (2005) hevder han imidlertid at Schutz er uklar på dette punktet, og legger til: «*Skal vi använda Schütz' teorier, tvingas vi därför ta ställning på denne punkt*» (s. 27). Thomason (1982) hevder på sin side at Schutz' fenomenologiske utforskning av livsverdenen og den naturlige innstilling på ingen måte bygger på en fenomenologisk reduksjon, men at Schutz' *sosiologiske metode*, i likhet med Husserls transcendentale fenomenologi forutsetter en slik reduksjon. Spørsmålet om Schutz' forhold til den fenomenologiske reduksjon blir slik jeg tolker det et metodologisk spørsmål. Hvilken stilling jeg tar til Schutz på dette området, slik Bengtsson (2005) hevder at samfunnsforskere må gjøre, vil jeg vise i neste kapittel; «Metodiske valg og etiske refleksjoner».

4.7 Oppsummering

Gjennom dette teorikapittelet har jeg presentert det blikket jeg har tilegnet meg gjennom å lese Alfred Schutz' fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi. Guidenes kunnskap om hvordan guidete turer kan gjøres på et sted som Svalbard, skapes gjennom de utfordringene de erfarer i sitt daglige arbeid med turister på tur ut i naturen. Den kunnskapen som guidene besitter, blir med Schutz den virkelighetsforståelsen guidene bringer med seg i møte med turister, og blir retningsgivende for hvordan guidene velger å handle i møte med turistene. Turistene på sin side har sin kunnskap og virkelighetsforståelse av guidete turer, som bidrar til å styre deres valg av handlinger. Gjennom den samhandlingen som finner sted mellom guider og turister på turer, kommer deres kunnskap og virkelighetsforståelse av hvordan turer kan gjøres, til uttrykk.

5. METODISKE VALG OG ETISKE REFLEKSJONER

Derfor er de konstruksjoner, samfunnsforskeren anvender, så at si konstruksjoner av en annen orden, nemlig konstruksjoner av de konstruksjoner, der bliver dannet af netop de aktører på den sociale scene, hvis adfærd forskeren iagttager og forsøker å forklare (Schutz 2005, s. 26).

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for de forskningsmetodene jeg har valgt, og hvordan jeg har gått frem i mine undersøkelser. Som jeg har vist i forrige kapittel, har jeg plassert avhandlingen i et samfunnsvitenskapelig teoriunivers, med utgangspunkt i Alfred Schutz' teorier om sosial virkelighet. Mot en slik bakgrunn vil mine tolkninger, slik Schutz fremhever, ses som tolkninger av en allerede fortolket virkelighet, som guider og turister skaper og gjensker på guidete turer. En metodisk konsekvens av en slik tilnærming er at forskeren som tolker, *alltid spiller med* i produksjon og analyse av data. Dette er en problemstilling Schutz var særlig opptatt av i sin sosiologiske metode, der han, som jeg nevnte avslutningsvis i forrige kapittel, velger å følge Husserls transendentale fenomenologi. Schutz argumenterer for en metodologi der han mener at forskeren kan få frem objektive konstruksjoner av sosial virkelighet, gjennom å innta det han kaller en «desinteressert» innstilling til de personer som observeres: «*The attitude of the social scientist is that of a mere disinterested observer of the social world*» (Schutz, 1963, s. 335). I dette legger han at forskeren må distansere seg fra de personene som undersøkes, ved å «erstatte» sin egen biografiske situasjon med det han ser som en vitenskapelig situasjon. Forskeren skal i et slikt perspektiv ikke delta eller ha interesser i den virkeligheten som undersøkes, men observere utenfra: «*The scientist is not involved in the observed situation because to him or her this is merely of cognitive interest*» (Schutz, 1963, s. 246). Problemet her er at en «disinterested» forsker ikke vil være i stand til å bruke livsverden som en avgjørende ressurs. I det metodiske arbeidet velger jeg å ikke følge Schutz' metodologi, men å holde på hans teoretiske perspektiver og heller anvende metodeteoretikere som åpner opp for en mer aktiv involvering av forskeren i den sosiale virkeligheten som studeres.

Ettersom den sosiale virkelighet jeg studerer er en virkelighet jeg allerede er del av og arbeider innenfor, vil min medvirkning i produksjon av data og analyser være noe jeg vil vende tilbake til flere steder i avhandlingen, da dette gjennomsyrrer hele forskningsprosessen min.

Jeg vil starte med å presentere de valgte metodene – feltarbeid med deltakende observasjon og intervjuer – slik disse fremstilles i litteraturen jeg bygger på. Dette er metoder som er anvendt i flertallet av de vitenskapeliges arbeidene jeg har valgt ut i litteraturgjennomgangen (kapittel 3), noe som indikerer at dette er anerkjente metoder innenfor feltet. Deretter går jeg nærmere inn på selve gjennomføringen av undersøkelsen, herunder valg av felt og tilgang til feltet, rekruttering av informanter, sammensetting av utvalget og gjennomføring av intervjuer og deltakende observasjon. Jeg reflekterer videre over erfaringer, tilstedeværelse i feltet og de ulike feltrollene jeg inntok og forvaltet, herunder hvordan ulike feltroller har bidratt til å åpne noen sider av feltet og lukke andre for meg, og hvordan min posisjonering i ulike roller har bidratt i generering av data. I forlengelse av disse momentene utdyper jeg hvilke strategier jeg har benyttet i arbeidet med å analysere materialet, samt refleksjoner rundt validitet og reproduserbarhet. Kapittelet avrundes med refleksjoner rundt etiske og metodiske utfordringer som jeg har erfart med å gjøre feltarbeid i en kultur som jeg selv er en del av.

5.1 Feltarbeid med deltakende observasjon som metode

Feltarbeid med deltakende observasjon er en metode for studie av menneskelig samhandling, med historiske røtter som strekker seg tilbake til tiden før sosiologi og antropologi ble konstituert som egne universitetsfag (Fangen, 2004). Innenfor samfunnsvitenskapen har metoden vært anvendt innenfor en rekke fagområder og fremstår i dag som en av de mest sentrale metodene (ibid.). Gjennom å velge feltarbeid med deltakende observasjon og kvalitative intervjuer som metode har det vært mulig å komme «tett på» guider og turister. Gjennom å engasjere meg i hva de gjorde og lytte til hva de hadde å fortelle, har jeg fått mulighet til å utvikle et erfaringsnært materiale, om naturguidenes kunnskap om det å lage guidete turer og om den sosiale virkeligheten som skapes gjennom turisters og guides samhandling på turer.

Sentralt i deltakende observasjon ligger det at den sosiale virkeligheten som forskeren undersøker, kan gjøres tilgjengelig for forskeren gjennom egen deltakelse, der forskeren inngår i relasjoner med personers handlinger, erfaringer, holdninger og forventninger, eller gjenstander og redskaper som inngår i feltet (Fangen, 2004; Thagaard, 2009; Van Maanen, 1988). Ved å utføre deltakende observasjon kommer forskeren i posisjoner som gir mulighet til å høre, se, sanse, kjenne på kroppen hvordan virkeligheten fremtrer, og hva personene i feltet gjør og uttrykker. Dette gjøres gjennom å delta sammen med, og noen ganger gjennom å leve på tilsvarende måte som personene som forskeren samhandler med (Øygarden, 2000; Thagaard, 2009; Van Manen, 1997).

Fangen (2004) hevder at det er et ideal for feltforskere å opparbeide så intim kunnskap som mulig om miljøet, den kulturen eller organisasjonen som skal studeres, samtidig som det opprettholdes en analytisk distanse som gjør det mulig for forskeren å innta en kritisk refleksiv holdning til feltet (s. 101). (Øygarden, 2000; Wadel, 1991) fremhever at en slik balansegang henger sammen med de posisjoner (deltakerroller) som forskeren inntar i feltet, og forskerens involvering i feltet. Ytterpunktene i en slik balansegang blir av Fangen (2004) karakterisert som «skrivebordsforskeren» som gjør hele sitt feltarbeid observerende fra sidelinjen, med fare for å skape for mye distanse til feltet, og feltforskeren som på den andre side ender opp med å «go native», slutter å observere, mister sin forskerrolle og blir fullstendig deltaker i den kulturen som utforskes, og dermed mister analytisk distanse (s. 101). Fangen (2004) beskriver problematikken rundt forskerens involvering i feltet som en veksling mellom «innside» og «outside» (s. 101). Innsiden representerer forståelsen til personene i feltet (insiderne), og utsiden representerer outsiderens perspektiv – de som ikke kjenner feltet. Utfordringen for feltforskeren er å forstå som en insider, men å kunne beskrive denne forståelsen slik at en outsider forstår (ibid.). Det er feltforskerens mulighet til å veksle mellom innside og outside, eller «nærhet» og «distanse», som er feltforskerens privilegium, og som gir han eller henne mulighet til å fortolke (ibid.). Forholdet mellom «nærhet» og «distanse» er ofte en utfordring i feltarbeid. Som forsker i egen kultur kan særlig det å oppnå tilstrekkelig distanse være utfordrende (Wadel 1991). Forskeren må derfor arbeide gjennom hele feltarbeidet «*for å finne sin posisjon på balansevippet mellom deltagelse og analytisk distanse*» (Fangen 2004, s. 101).

(Wadel 1991) fremhever at feltforskeren må posisjonere seg i feltet på måter om gjør det mulig å samhandle med de personene som inngår i feltet, for å komme på «innsiden» av den sosiale virkeligheten som forskeren undersøker. Forskerens posisjoner (feltroller) bidrar til at noen sider av feltet gjøres tilgjengelig, mens andre sider forblir skjult. Idealet for feltarbeid er derfor ifølge Wadel (1991) å innta ulike posisjoner som får frem ulike sider ved feltet, slik at fenomenene som er gjenstand for undersøkelse, kan belyses fra ulike perspektiver (ibid.).

Forskerens relasjon til feltet og metodiske gjennomføring er et sentralt tema i forskningslitteraturen i kvalitativ forskning. Ifølge Fossåskaret (1997) er forskeren selv en del av forskningsmetoden i feltarbeid. Med dette sikter han til at det er forskeren underveis i feltarbeidet som genererer data ut fra ulike situasjoner i feltet. Eller som Paulgaard (1997) poengterer: *«Fortolkningene ligger ikke der åpent og tilgjengelig som data forskeren bare kan dra ut i felten og samle inn. Data skapes av forskeren som ledd i det arbeidet han eller hun utfører i felten»* (s. 70). Fangen (2004) bruker metaforen «instrument» på feltforskeren og argumenterer for at feltforskeren må utvikle en forståelse av hva slags instrument han eller hun er, for å kunne si noe om verdien av de data som genereres. Ifølge Neumann og Neumann (2012) innebærer det å arbeide med kvalitative metoder at forskeren «situerer» seg selv, både selvbiografisk, i kontekst, så vel som i tekst. Med dette mener de at forskeren må reflekterer over og redegjøre for sin egen rolle som forsker i forskningsprosessen, slik at den som leser resultatene, gis mulighet til å se på hvilke måter forskeren spiller med i de tolkningene og den kunnskapen som produseres.

Et feltarbeid kan gjennomføres på svært mange måter, og det finnes ikke en fast standard for hva som er måten å gjøre det på (Fangen 2004). Hvordan et feltarbeid best kan gjennomføres, avhenger blant annet av de spørsmålene som stilles, hva slags type felt som undersøkes, hvilken kjennskap forskeren har til feltet, om det er feltarbeid i en kultur som forskeren er en del av, eller en kultur som er fremmed (Fangen 2004; Thagaard 2009; Wadel 1991). Mitt feltarbeid kan beskrives som det Wadel (1991) kaller for et «feltarbeid i egen kultur» (s. 18). Med valg av Svalbard som sted og naturguider som sosial enhet plasserte jeg meg som forsker innenfor en kontekst som jeg har inngående (og implisitt) kjennskap til fra rollen som naturguide. Et slikt utgangspunkt for feltarbeidet rommer, som jeg vil vise, både utfordringer og fordeler.

Feltarbeidet har bestått av gjentatte reiser til Svalbard over en toårsperiode (2009 og 2010), med til sammen seks turer av én til to ukers varighet. Feltarbeidet kan slik sett karakteriseres som et

feltarbeid med flere «fieldbrakes» (Fangen 2004, s. 99), der forskeren «kommer og går» i feltet. Videre kan min deltakelse i feltet karakteriseres som «fulltids deltagende observasjon» (Fangen 2004, s. 104), idet at jeg har bodd og levd sammen med guidene og turistene på turene, deltatt i guidenes hverdagslige gjøremål før og etter turer og vært sammen med dem på fritiden deres.

5.2 Kvalitative intervjuer som metode

Samtale som utgangspunkt for å få innblikk i andre personers erfaringer og synspunkter er en grunnleggende form for samhandling mellom personer i deres hverdagsliv. Forskningsintervjuer som metode for å få frem personers språk og erfaringer bygger på den hverdagslige samtalen, men skiller seg også fra denne ved at den har en mer eller mindre formalisert/fastlagt struktur og en bestemt hensikt (Kvale & Brinkmann, 2009). Hensikten med kvalitative forskningsintervjuer er å produsere kunnskap om den verden som personene i undersøkelsen lever i. Gjennom intervju får forskeren innsikt i personenes «levde erfaringer» (Van Maanen 1997). Personers levde erfaringer er som Van Maanen (1988) hevder «representasjoner» av den verden personene lever i, og som derfor kan bidra til å gjøre den synlig for andre (s. 3).

Kvalitative intervjuer som metode er en form for samtale der kunnskap genereres gjennom det å utveksle perspektiver mellom forsker og intervjuperson (Kvale and Brinkmann 2009). I dette ligger det at samtalen ikke er en enveissamtale der forskeren stiller forberedte spørsmål og intervjupersonen svarer. Metoden legger opp til dialog og gjør det mulig for begge parter å stille oppfølgingsspørsmål og teste ut sine tolkninger av den andres perspektiv (ibid.). Kvale og Brinkmann (2009) skriver om dette: «*An interview is literally an inter view, an inter-change of views between two persons conversing about a theme of mutual interest*» (s. 2).

Den innsikten som intervjuer får i intervjupersonens livsverden, er ikke begrenset til innholdet i samtalen som sådan, også aspekter som intervjupersonens kroppsspråk, språklige uttrykksmåte, emosjoner, bekledning og konteksten for selve intervjuet spiller med i den kunnskapen som genereres i intervjuer (Fontana & Frey, 2005). Når en av guidene i min undersøkelse slår neven i bordet og rister på hodet da hun forteller om en tur hvor hun opplevde at turistene «kuppet

turen», så bidrar denne handlingen til å understreke overfor meg som intervjuer den meningen historien har for henne.

Kvale og Brinkmann (2009) fremhever at kvalitative forskningsintervju er strukturert samtale. Struktur refererer her til den formen som intervjuet får, det vil si hvordan forskeren planlegger og utformer spørsmål/tema, og på hvilken måte spørsmålene/temaene skal være styrende for samtalen angående hvilken rekkefølge de kommer i, og hvor strikt forskeren velger å forholde seg til disse (ibid.). Kort sagt hvilke rammer som legges for den måten samtalen utvikler seg på. For mine intervjuer har jeg valgt det Kvale og Brinkmann (2009) kaller for «semistrukturerte intervjuer» (s. 130). Dette er en form som gir rom for å ha predefinerte temaer og spørsmål, men som samtidig åpner for at samtalen kan «ta sine egne veier», og for at andre kanskje mere relevante spørsmål som oppdages underveis, kan tematiseres (ibid.). En slik struktur skal kunne bidra både med forutsigbarhet, slik at en ikke ender opp med å snakke om hva som helst, og med fleksibilitet, slik at nye relevante temaer som dukker opp gjennom samtalen, kan tas med (ibid.). Både Kvale og Brinkmann (2009) og Fontana og Frey (2005) er opptatt av at kvalitative intervjuer åpner for både bredde og dybde i de temaene som aktualiseres gjennom intervjusamtalen. Gjennom en intervjusamtale kan forsker og intervjuperson komme innom flere ulike temaer, samtidig som det er mulig å stoppe opp ved temaer som kanskje virker særlig relevante eller er uklare for partene i det aktuelle intervjuet, og gå i dybden på disse.

Den kvalitative forskningstradisjonen innenfor samfunnsvitenskapen er relativt ung og er fremdeles under utvikling (Thagaard 2009). Det er derfor viktig for forskere som anvender kvalitative metoder, å gjøre rede for de prinsippene som de kvalitative metodene bygger på (ibid.). Thagaard (2009) skriver om dette: «*Forskningsresultatenes troverdighet og overførbarhet er avhengig av at grunnlaget som kunnskapen hviler på, gjøres eksplisitt*» (s. 11). Dette innebærer å gjøre rede for fremgangsmåter for å skape data, opplegg for analyse og hvordan resultatene tolkes.

Jeg har nå gjort rede for noen prinsipper fra et utvalg forskningslitteratur om kvalitativ forskning. Jeg vil videre gjøre rede for hvordan jeg mer konkret har gått frem i min undersøkelse.

5.3 Kontakt med feltet

Det at jeg i forkant av mine undersøkelser hadde inngående kjennskap til Svalbard og reiselivsnæringen i Longyearbyen (kapittel 2), bidro til at jeg allerede visste hvor jeg kunne finne informanter, og hvor jeg kunne henvende meg for å få kontakt med feltet. Dette er momenter som både Wadel (1991) og Fangen (2004) fremhever som fordeler ved valg av feltarbeid i egen kultur. I tillegg visste jeg i likhet med Paulgaard (1997) i forkant av feltarbeidet om hvilke hindringer jeg måtte være forberedt på å møte på veien. Valg av Svalbard bidro slik til at jeg kunne spare tid og resurser på å gjøre meg kjent med stedet.

For å gjøre feltarbeid med deltakende observasjon var jeg avhengig av å få kontakt med naturguider og turister, og få tilgang til å observere og delta i arbeidet med forberedelser, gjennomføring og etterarbeid av guidete turer. Det å få kontakt med feltet og «den sosiale enheten» (Thagaard 2009) som ønskes undersøkt, beskrives av flere forskere som en kritisk og avgjørende fase i feltarbeidet, og som ofte er forbundet med utfordringer (Fangen 2004; Thagaard 2009; Wadel 1991). I arbeidet med å få kontakt med feltet ble noen av de posisjonene jeg tidligere har hatt i feltet «reaktivert», samtidig som jeg i posisjonen som forsker «aktiverte» nye «statuser» (Aase, 1997) i feltet. De statuser som posisjonen som forsker ble tillagt av feltet, bidro tidvis til en ny og endret «asymmetri» (Fossåskaret 1997) enn den jeg var kjent med fra tidligere, noe som tidvis ble opplevd som utfordrende.

5.3.1 Godkjenning fra ledelsen

Ut fra kjennskap til feltet visste jeg at det å få delta på guidete turer og intervju guider og turister først måtte godkjennes av bedriftsledere og guideansvarlige i de ulike reiselivsbedriftene. Bedriftsledere og guideansvarlige kan sammenliknes med det Fangen (2004) kaller «portvakter» (s. 63), sentrale personer i reiselivsnæringen i Longyearbyen med makt til å bestemme hvorvidt jeg som feltforsker kunne få kontakt med feltet. Men disse var også som Fangen (2004) fremhever: «*personer som kan formidle kontakt med de andre medlemmene*» (s. 63). Van Maanen og Kolb (1985) skriver: «*Gaining access to most organizations is not a matter to be taken lightly but one that involves some combination of strategic planning, hard work and dumb luck*» (s. 11). Måten jeg opparbeidet kontakt med feltet på, passer godt til en slik beskrivelse. Underveis i

arbeidet med planlegging av prosjektet, høsten 2008, ble jeg kontaktet på e-post av en person som satt sentralt i styret til Svalbard Reiselivsråd. Vedkommende fortalte at reiselivsrådet arbeidet med å få på plass et lokalt forankret høyskole-/universitetsstudium i naturguiding på Svalbard. I den forbindelse tenkte de at jeg som tidligere naturguide på Svalbard, og nåværende universitetslektor i friluftsliv på NIH, var en som kunne bidra med råd til hvordan et slikt studium kunne realiseres. Jeg ringte vedkommende og fortalte i løpet av samtalen at jeg var i gang med et doktorgradsprosjekt om «naturguiding», og i den sammenheng ønsket å gjennomføre et feltarbeid på Svalbard. Vedkommende ble interessert i det jeg hadde å fortelle, og inviterte meg til Longyearbyen for å holde et innlegg på en konferanse for guider og ekspedisjonsledere. Jeg takket ja til dette tilbudet og så det som en god anledning til at vi kunne diskutere mitt feltarbeid nærmere og jeg gjenopprette kontakt med feltet. Jeg utvidet oppholdet med en uke og fikk mulighet til å presentere prosjektet for bedriftsledere og guideansvarlige i de ulike reiselivsbedriftene. Både Fangen (2004) og Thagaard (2009) understreker betydningen av at forskeren presenterer prosjektet og seg selv på en tillitsvekkende måte i første fase av prosjektet, og at en som feltforsker må regne med å presentere prosjektet sitt flere ganger til nye personer som en kommer i kontakt med underveis.

Jeg laget en prosjektbeskrivelse i form av en relativt forseggjort PowerPoint-presentasjon, med en intensjon om å skape et seriøst og tillitsvekkende inntrykk. Jeg oppdaget imidlertid at en slik form for presentasjon fungerte dårlig i denne konteksten. Underveis i den første presentasjonen opplevde jeg at presentasjonen ble for omfattende, «akademisk» i språket og lite fleksibel for å få til dialog. Jeg observerte at de tilstedeværende ikke «hang med», og at interessen for det jeg hadde å si, dalte. Jeg slo derfor av PC-en og fortsatte å snakke med personene. Vi fikk kontakt og dialog, og jeg erfarte at en muntlig «improvisert» form på presentasjonen bidro til å skape en helt annen intimitet og «ærlighet» i kommunikasjonen med de to. Med «ærlighet» mener jeg at jeg ikke kunne «skjule» meg bak en godt forberedt presentasjon, men måtte «by på meg selv». I stedet for «å skjule meg» bak PowerPoint prøvde jeg å komme raskt til de poengene som var viktig for dem, og innenfor den tid de brukte på meg. Jeg tror endringen av presentasjonsform bidro til å skape den tilliten og kontakten som gjorde at vi kom videre. Etter presentasjonen sendte personen fra Reiselivsrådet ut en mail til alle reiselivsbedriftene med informasjon om prosjektet. I denne mailen sto det blant annet: *«Kommer det en tidligere naturguide som nå*

arbeidet som forsker, og spør om å få tilgang til å intervju guidere eller delta på guidete turer, så må dere ta godt i mot han.»

I møte med bedriftsledere og guideansvarlige ble ulike «statuser» (Aase, 1997) jeg hadde i relasjon til dem vektlagt. Det kunne for eksempel være å vektlegge sider ved rollen som tidligere guide, venn, nordlending, tidligere lærer eller kollega. Begrepsparene status og rolle brukes ofte noe om hverandre innenfor kvalitativ forskning (Fossåskaret 1997). Men det er også vesentlig å skille mellom dem, da de refererer til ulike aspekter ved det å inneha posisjoner i en sosial virkelighet (ibid.). En vanlig tolkning av begrepet status er at det refererer til bestemte posisjoner innenfor et sosialt system som aktørene i dette systemet knytter et sett av rettigheter og plikter til (Aase 1997; Wadel and Wadel 1990). Slike rettigheter og plikter kan være formaliserte, i form av lover og regler som samfunnet har tillagt posisjonen, men det eksisterer også uformelle normer og regler, eller det Fossåskaret (1997) refererer til som «rolleforventninger», som formidler forventninger til hvordan personer kan handle i henhold til bestemte situasjoner. Når statuser aktiviseres i sosialt samspill, kan en si at personer spiller roller (Wadel and Wadel 1990). I møte med bedriftsledere og guideansvarlige føltes det noen ganger «riktig» å tone ned rollen som forsker og posisjonere meg nærmere statusen som «tidligere guide». Grunnen til dette er at rollen som forsker ikke er del av det «statusinventaret» (Fossåskaret 1997) som inngår på guidete turer, og at rollen som forsker vanligvis ikke er den som gir lettest kontakt med et felt (Wadel 1991). Jeg var usikker på hvorvidt rollen som forsker ville få bedriftsledere, guideansvarlige og guider til å overveie om det å ha en forsker «hengende rundt» på guidete turer, ville forstyrre samspillet mellom guider og turister og bidra til å redusere opplevelsene for turistene. Ved å bære merket som viser at jeg er sertifisert svalbardguide²³, og innlede samtaler med å snakke om «sånt som naturguider snakker om, seg i mellom», brukte jeg det Hammersley og Atkinson (1996) kaller for «inntrykksteknikker». Det å vise at jeg allerede kjente konteksten for de guidete turene, tror jeg bidro til at bedriftsledere, guideansvarlige og guider følte seg tryggere på at jeg ville finne en «balansegang» i min involvering i turene som ikke ville bidra til å redusere turistenes opplevelser unødige.

I løpet av denne første uken i feltet presenterte jeg prosjektet for bedriftsledere og guideansvarlige ved de fleste av reiselivsbedriftene i Longyearbyen. Alle, foruten én bedrift, var

²³ Se kapittel 2 (s. 35) for nærmere forklaring av hva det vil si å være sertifisert svalbardguide.

positivt innstilt og ga sin godkjenning til å rekruttere naturguider og delta på turer. Forutsetningen var imidlertid at naturguidene samtykket til dette.

Etter å ha fått den «overordnede» godkjenningen jeg trengte for å ta kontakt med naturguider, startet «steg to» – finne guider og turister som kunne være informanter i mitt prosjekt, og rekruttere disse til undersøkelsen. Dette er tema for neste avsnitt.

5.3.2 Rekruttering av informanter

Med bedriftsledernes og de guideansvarliges tillatelse gikk jeg i gang med å rekruttere informanter. Jeg ønsket å rekruttere ut fra tre ulike kategorier: «erfarne guider», «nye guider» og «turister». Kategorien «erfarne guider» skulle bestå av personer som hadde arbeidet på Svalbard lenge nok til at jeg kunne anta at disse tok del i store deler av den kunnskapen som jeg med Schutz og Luckmann (1973) forståelse av begrepet «det sosiale kunnskapsforrådet» går ut fra at naturguider på Svalbard deler og bruker i arbeid med å lage turer. Jeg satte et kriterium på minimum fem år som heltidsarbeidende guide for denne kategorien. Tatt i betraktning den omskiftningen det er på guider innenfor reiselivsnæringen, og den raske utviklingen som næringen har gjennomgått både lokalt og nasjonalt²⁴, anslo jeg at guider som har arbeidet full tid i fem år, kunne regnes som «erfarne» guider i denne sammenhengen. Kategorien «nye guider» skulle bestå av guider som var nye i faget, og som ikke hadde arbeidet mer enn én sesong, eller som var i gang med sin første sesong. Jeg planla å rekruttere turister fra de turene som jeg selv ville delta på.

Et slikt utvalg av informanter kan både betegnes som det Thagaard (2009) kaller for et «strategisk utvalg» og et «kategoribasert utvalg». Med «strategisk utvalg» mener Thagaard (2009) at forskeren velger ut informanter som har de egenskaper og kvalifikasjoner som er strategiske for problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver (s. 55). Et kategorisert utvalg handler om å sikre bredde i utvalget (s. 57). Med hensyn til valget av «erfarne» naturguider mente jeg at det ville være strategisk riktig å velge ut guider som i kraft av sin erfaring kunne anses som sentrale bærere av det Schutz (2005) kaller for «inn-gruppens» «sosiale kunnskapsforråd». «Nye guider» kunne i kraft av det å komme «utenfra» og innta en «mellomposisjon» i forhold til «inn-

²⁴ Se kapittel 1 (s.17) og kapittel 2 (s. 30) om den vekst og utvikling som har funnet sted innenfor næringen.

gruppen» bidra med alternative perspektiver og få frem implisitte og tatt for gitte sider ved de erfarne naturguidenes kunnskap. Turistenes erfaringer med det å bli guidet kunne gi ytterligere perspektiver på hvordan guidenes handlinger erfares fra deres posisjon på turene.

Ettersom det var åtte år siden jeg hadde arbeidet i feltet, var det ikke lenger opplagt for meg hvilke personer som kunne inngå i kategoriene «nye» og «erfarne guider». Få av de guidene jeg hadde arbeidet sammen med i min tid som guide, guidet lengre. De fleste hadde enten flyttet ned til fastlandet²⁵ eller gått over i stillinger som bedriftsledere, guideansvarlige eller tilsvarende lederjobber innenfor reiselivsnæringen i Longyearbyen. Jeg var derfor avhengig av hjelp for å finne de «erfarne» og «nye» guidene. De «erfarne guidene» fant jeg ved å anvende en variant av det Fangen (2004) kaller for «snøballmetoden», en metode for rekruttering av informanter der feltforskeren får hjelp av allerede rekrutterte informanter til å finne nye informanter (s. 55). Jeg spurte bedriftsledere og guideansvarlige ved de ulike reiselivsbedriftene om hvem de anså som de fem mest erfarne/dyktige naturguidene i feltet. Jeg noterte navnene jeg fikk på en liste, i den rekkefølgen de ble gitt. Etter å ha snakket med de fleste bedriftene sammenstilte jeg de ulike svarene og sto igjen med en liste med elleve navn, sortert etter den rekkefølgen som bedriftsledere og guideansvarlige feltet anså som «riktig». De to guidene som ble rangert på topp, en mann og en kvinne, var begge guider som samtlige av de spurte hadde plassert øverst, og når det gjaldt de ni neste, var det også stor grad av overenstemmelse. For å finne «nye guider» spurte jeg bedriftsledere og guideansvarlige om de hadde noen «slike» i guidestaben. De som hadde det, fikk utdelt et skjema med informasjon om prosjektet. Jeg oppfordret dem til å gi de nye guidene informasjonen, slik at de var klar over at jeg kom til å ta kontakt med dem.

Med oversikt over hvilke personer i feltet som kunne utgjøre et «strategisk utvalg» for min undersøkelse, gikk jeg i gang med å rekruttere informanter. De fleste viste seg å være positivt innstilt til å delta, og det ble tydelig at min rolle som tidligere guide var den som ble vektlagt blant guidene som takket ja. Kommentarer som: *«du vet jo hva dette handler om, så det blir ingen problemer med å ha med deg på tur»* eller *«så flott at du som vet hva dette handler om, gjør en slik undersøkelse»* var reaksjoner jeg fikk. Denne erfaringen underbygger Wadels (1991) og Paulgaards (1997) argumenter om at det å gjøre feltarbeid i egen kultur vanligvis gjør det enklere å rekruttere informanter og få kontakt med feltet. Jeg hadde som forsker i eget felt

²⁵ Fastlandet er den benevnelsen personer på Svalbard bruker om Fastlands-Norge.

allerede en rolle (guiderollen), som guidene var fortrolig med, og den bidro til å skape den tilliten jeg var avhengig av å få fra mine informanter for å få komme på «innsiden» av deres hverdagsliv.

Samtidig ble det tydelig for meg at guidenes kommentarer rommet en implisitt beskjed til meg om at jeg var en som «visste hva dette handlet om», noe som på dette tidspunktet posisjonerte meg i relasjon til dem, som «en av dem». Slike kommentarer kan på den ene siden ses som en tillitserklæring til forskeren. På den andre siden viser slike utsagn også noe om forventninger om «lojalitet», og at min oppgave kunne forstås dit hen at jeg var kommet for å fortelle «deres historie» eller «vår» felles historie, og at jeg derfor ikke kom til å skrive noe som kunne være ufordelaktig for guider og reiselivsnæringen på Svalbard. En slik forventning kunne jeg jo ikke innfri, da det ville redusere min rolle som forsker til et «mikrofonstativ» for guidene, for å bruke en metafor fra Fangen (2004).

Dette at forskeren også blir konstruert av felt, tar blant annet Nyheim Solbrække (2006) opp i sin avhandling om kjønn og makt i den norske reklamebransjen. Men der hvor Solbrække opplevde å bli «degradert» i rollen som forsker av enkelte informanter, erfarte jeg det motsatte. Like fullt bidro mine tolkninger av slike utsagn på samme måte som for Nyheim Solbrække (2006) til en økt forståelse av feltet. Etter hvert som jeg har arbeidet mer med prosjektet og min teoretiske forståelse av feltet har fått utviklet seg, ser jeg at disse utsagnene også forteller noe om naturguidenes status innenfor reiselivsnæringen. Som jeg har vist tidligere i kapittel 3(Kunskapsstatus), tillegges guiderollen relativt lav status innenfor næringen (Pond 1993). Den positive tilbakemeldingen fra guidene kan tolkes som en begeistring over at de nå får den oppmerksomheten de mener de «fortjener», og at forskning på guider kan bidra til å øke forståelsen for det arbeidet de gjør, og heve deres status.

I tråd med Nyheim Solbrækkes (2006) erfaringer gikk mine forsøk på å posisjonere meg i ulike roller i feltet ikke alltid slik jeg hadde tenkt og forventet ut fra mitt tidligere «fortolkningsrepertoar», for å låne et begrep fra Thagaard (2009). Det at jeg hadde fått godkjenning til å kontakte guider og turister «ovenfra», ved å først henvende meg til ledelsen, bidro under mitt andre besøk i feltet til en episode som viste at en slik tilgang også skapte mistenksomhet og uklarhet rundt min rolle blant guider. I forbindelse med feltarbeidene fikk jeg tilbud fra en bedriftsleder som fattet særskilt interesse for prosjektet, om gratis losji på en brakke hvor det bodde fem andre guider. Jeg takket ja til tilbudet og vurderte dette som en god mulighet

til å bli kjent med guider som kunne være aktuelle å rekruttere. Mitt første møte med guidene på brakka var en fredagskveld, rett etter min ankomst til Longyearbyen. Da jeg ankom brakka, satt guidene rundt et bord i stua og drakk brennevin og øl. Det var høylytt prat og latter, og jeg kunne høre dem på lang avstand. I det øyeblikket jeg kom inn i stua, stanset all latter og prat, og det ble helt stille. Helt til en av de mest frittalende guidene, som kanskje hadde «tittet lengst ned i glasset», brøt den pinlige stillheten og sa rett ut: «*Hvem er du!?*» Min umiddelbare respons var at jeg ble «testet ut», og at de ville se hvordan jeg ville reagere, så jeg svarte på samme måte: «*Hvem er du!?*» Alle lo, og jeg opplevde å «bryte den første isen». Etter å ha installert meg på soverommet tok jeg en whiskyflaske som jeg hadde kjøpt på taxfree, med meg ut i stua, skjenket meg et glass, satte meg ned sammen med dem og satte flasken midt på bordet. Handlingen fra min side var ment som en invitasjon til alle om at de var velkomne til å forsyne seg av flasken. Før jeg gikk ut og satte flasken på bordet, hadde jeg blitt stående på soverommet og overveid om det å ta med flasken var tilsvarende «inntrykksteknikker» som jeg tidligere har omtalt. I ettertid ser jeg denne handlingen både som etiske betenkelig og som uttrykk for en noe ukritisk involvering fra min side inn i en kulturell maskulinitet (Connell, 2005) knyttet til guiderollen. Med kulturell maskulinitet mener jeg at det jeg oppdaget i ettertid var min egne «tatt-for-gitt-het» av rollen som guide og betingelsene de bodde under, samt væremåter som at det å «ta en øl» inngår i repertoiret. Det som der og da var mest i forgrunnen for meg, var at jeg opplevde det som ubehagelig å skulle «trenge meg på» guidene som jeg ikke kjente, midt i «festen» deres og kanskje «dumme meg ut». Men jeg tenkte samtidig at om jeg skulle bli akseptert og få tillitt av guidene i bofellesskapet, kunne jeg ikke bli værende på soverommet. Min erfaring fra tiden som guide var at det var vanlig blant guider å «teste hverandre ut», for å se om nye guider hadde «selvtillit» og «mot» i sosiale situasjoner. Egenskaper som ble verdsatt høyt og som ga status blant guidene. Om jeg ble værende på soverommet, ville jeg kunne bli oppfattet som en «feiging», en som ikke hadde «bestått testen», og jeg tenkte at det ville gjøre det vanskeligere å bli akseptert i bofellesskapet om jeg ikke satte meg ned med dem. Ved å sette meg ned sammen med dem, og ta sjansen på å «dumme meg ut», kunne jeg gi inntrykk av å ha det «motet» som skulle til, for å vise meg som «en av dem» i bofellesskapet. I denne sammenhengen fulgte jeg Prieurs (1994) oppfordring om at: «Det eneste som er verre enn å dumme seg ut, er å ikke tørre å gjøre det.»

Da kvelden var over, hadde vi blitt bedre kjent med hverandre. Alkoholen hadde «løst opp stemningen», men jeg hadde kanskje også «abdisert» vel mye inn i den maskuline guiderollen, egenskaper ved guiderollen som jeg etter hvert ble oppmerksom på og særlig opptatt av i møter med kvinner som er guider, hvor det å gjøre guiderollen uttrykkes på andre måter. Det etisk betenkelige ved denne situasjonen var at de ble informert om prosjektet mens de drakk alkohol. Imidlertid er bruk av alkohol i sosiale sammenhenger en utbredt vane blant guider, som ofte møtes på kveldstid over noen øl på puben eller til et glass eller to hjemme hos hverandre. Den kvelden fortalte de meg at sjefen deres, dagen før, hadde informert dem om at det skulle komme en forsker og bo hos dem, og at denne forskeren skulle studere naturguider i deres daglige arbeid. De fortalte at de hadde ventet på meg den kvelden. De hadde spøkt og ledd, og sa at de hadde sett for seg en «tulling» som skulle sitte i et hjørne, på en stol med penn og papir og notere alt som skjedde på brakka, slik som i Bent Hamers film «Salmer fra kjøkkenet». De hadde i utgangspunktet ikke vært så fornøyd med at det skulle komme en «fremmed» som skulle «spionere» på dem, og kanskje fortelle sjefen deres hva de drev på med på brakka. Det ble tydelig for meg at de tilla meg en rolle som «venn av sjefen», der de ikke kunne stole på at deres privatliv på brakka ble ivaretatt. Denne observasjonen underbygger det Thagaard (2009) fremhever som en utfordring med tilgang «ovenfra»; *«forskeren kan bli sett på som ledelsens utsending»* (s. 67). Jeg fortalte at den informasjonen jeg kom til å få tilgang til på brakka, ikke ville gå til sjefen, og at min rolle innebar konfidensialitet, noe sjefen deres også var informert om. Etter denne første kvelden på brakka opplevde jeg at guidene hadde innlemmet meg i sitt univers, og spørsmålet om det å «go native» trengte seg på. Dette kommer jeg tilbake til, siden min egen innforståtte forståelse er noe jeg hele veien har blitt utfordret til å reflektere over.

I ettertid ser jeg at denne hendelsen aktualiserer flere metodiske problemstillinger som det å få tilgang ovenfra, der forskeren kan bli sett på som ledelsens utsending og derfor blir mistenkeliggjort av de ansatte (Thagaard 2009), etiske overveielser med hensyn til hvilke aktiviteter en feltforsker bør delta i under feltarbeid, og informantenes rett til å reservere seg mot å bli forsket på, balansegangen mellom nærhet og distanse (Fangen 2004), og hvordan forskerens deltakerroller er en forhandlingssak mellom feltet og forskeren under feltarbeid (Aase, 1997; Marshall & Rossman, 2006).

5.3.3 Det endelige utvalget av informanter

Det endelige utvalget av informanter besto av to «erfarne guider» som jeg har valgt å kalle for Per og Ståle. Disse to fulgte jeg i arbeid med forberedelser, gjennomføring og etterarbeid av hver sin langtur, det vil si turer av flere dagers varighet. Den ene av disse var den som sto øverst på listen over «erfarne guider», den andre sorterte noe lenger ned. Begge ble intervjuet i forkant og etterkant av turene. Det at jeg både har fulgt dem i arbeid og intervjuet dem, bidrar til at disse to fremstår som det Wadel (1991) kaller for «nøkkelinformanter» (s. 53). Fra turene rekrutterte jeg i tillegg to grupper turister bestående av henholdsvis tre og fire personer som ble intervjuet i etterkant av turene. Utover dette rekrutterte jeg fem «erfarne» og fire «nye guider» til å delta i intervjuer. De «erfarne guidene» ble intervjuet én gang, mens de «nye guidene» ble intervjuet to ganger; en gang i starten av første sesong og på nytt etter ett år. Begrunnelsen for å gjøre to intervjuer av de «nye guidene» var å få frem om det forelå endringer i deres «kunnskapsforråd» i takt med stigende erfaring. Ved å intervjuer i to omganger var intensjonen å få frem prosessen i kunnskapen, noe som innebar å ha tid mellom første og andre intervju. I kategorien «nye guider» var det frafall av en guide (David). Frafallet var ikke på noe vis relatert til deltakelse i prosjektet.

«Erfarne guider»	Deltakende observasjon	Intervju 1	Intervju 2
Per	X	X	X
Ståle	X	X	X
Iselin	-	X	-
Sverre	-	X	-
Eirik	-	X	-
Gard	-	X	-
Stian	-	X	-
«Nye guider»	Deltakende observasjon	Intervju 1	Intervju 2
Knut	-	X	X
Gøril	-	X	X
Stella	-	X	X
David	-	X	-
«Turister»	Deltakende observasjon	Intervju 1	Intervju 2
Gruppe 1	X	X	-
Gruppe 2	X	X	-

Tabell 1. Tabellen viser oversikt over utvalget av informanter, hvem som har blitt observert og intervjuet.

Til sammen endte jeg opp med et strategisk utvalg av naturguider bestående av 3 kvinner og 8 menn, som arbeidet i 3 ulike bedrifter. Guidene hadde et aldersspenn fra 22 til 48 år, og blant guidene var det 3 ulike nasjonaliteter. Utvalget av turister besto av 6 menn og 1 kvinne, alle i aldersgruppen 30 til 40 år, fra 5 ulike nasjonaliteter. Kvinneandelen her ble lav ettersom det bare deltok menn på den ene turen og få kvinner på den andre. Jeg velger å ikke gi en nærmere presentasjon av guidene her, da dette vil kunne gå på bekostning av den anonymisering som deltakerne har krav på. Dette er et tema jeg vil ta opp igjen mot slutten av dette kapittelet.

5.4 Avgrensning av feltarbeidet – brakkeliv og guidete turer

Etter å ha avgrenset feltet til Svalbard og reiselivsnæringen i Longyearbyen valgte jeg å avgrense observasjon og deltakelse til guidete turer. Fangen (2004) betegner de valgene som feltforskere gjør i feltarbeid for en «selektiv utvelgelse». Fangen trekker frem to ting. Den ene er at forskeren alltid har begrensede resurser og derfor må velge noe inn og noe annet ut, blant de alternative muligheter som finnes, fordi som hun sier: *«du kan ikke observere alt, fordi 'alt' er for mye selv for et helt forskningsteam»* (s. 48). Det andre er at selv om forskeren har en relativt klar plan for valg av sentrale aspekter som sted, sosial enhet, personer, tidsbruk og hendelser, må forskeren også la slike aspekter få komme «naturlig» etter som tilnærmingen til feltet utvikler seg. I likhet med Fangen (2004) opplevde jeg det som viktig å avgrense feltarbeidet og å «tørre» å ta valg, la noen muligheter ligge og ikke følge alt som bød seg. Samtidig oppdaget jeg at selv om jeg hadde en relativt klar plan, var feltarbeidet mer komplekst enn det jeg hadde planlagt for i forkant. I likhet med (Fangen 1999; Paulgaard 1997) kunne det jeg ønsket å undersøke, oppstå på steder og i situasjoner jeg var uforberedt på. Jeg erfarte derfor noen ganger at jeg måtte endre mine planer og la andre sider ved feltet enn dem jeg hadde planlagt å delta i, få komme i forgrunnen. Et eksempel på dette er den betydningen det å bo på «guidebrakkka» under feltoppholdene etter hvert skulle vise seg å få for min tilgang til utvidet innsikt i naturguiders hverdagsliv og arbeid. Ved å leve sammen med naturguidene på guidebrakkka fikk jeg delta i hverdagsrutiner som felles frokost, middag og samlinger i stua om kvelden. Under slike sammenkomster deltok jeg i og lyttet til samtaler der guidene delte erfaringer fra «dagen i dag»; om utfordringer de erfarte med ulike «typer» av turister, om hvordan de hadde «fått til» «vanskelige grupper», eller hvordan de

hadde handlet i ulike situasjoner for å skape gode opplevelser for turister. Erfaringen fra guidebrakka og steder som puben der guidene møttes på kveldene, bidro til, slik både Fangen (2004) og Thagaard (2009) anbefaler, at jeg besluttet å holde grensene for feltarbeidet åpne gjennom hele prosjektet, og ikke utelukke arenaer hvor naturguiders kunnskap kunne komme til uttrykk.

5.4.1 Snøscootertur i mars

Som tidligere nevnt ble den deltakende observasjonen av guider og turister på turer knyttet til to «langturer». Jeg vil her gi en nærmere beskrivelse av konteksten for de to turene, da jeg vil henvise til disse i analysene.

Den første «langturen» var en tredagers snøscootertur i midten av februar. Turen ble ledet av Ståle, en av guidene i kategorien «erfarne guider». Turen ble i programmet til reiselivsbedriften kalt for «Østkysten–3 dager» ettersom turen skulle gå til østkysten av Spitsbergen, en av de minst besøkte områdene på øygruppen. Denne turen blir i analysene referert til som «Turen til østkysten». Etter programmet for turen var planen å kjøre scooter fra Longyearbyen til en bukt på østsiden av Spitsbergen, en tur på ca. 10 mil, og etablere leirplass der den første dagen. Dag to var planen å kjøre opp langs østkysten av Spitsbergen og se etter isbjørn, for deretter å returnere til leiren. Dag tre skulle bestå av å pakke leir og returnere til Longyearbyen. Men på grunn av et stort snøfall på østkysten rett før vi skulle reise, besluttet Ståle å legge om ruten og planen for turen. Turistene ble tildelt hver sin snøscooter for turen, og på flere av scooterne ble det festet scootersleder med all den mat og utstyr som følget var avhengig av å ha med seg for å leve og bo ute i tre dager. Den første dagen av turen gikk ferden til en fjord sentralt beliggende på Spitsbergen, ca. fem mil nord for Longyearbyen. Innerst i fjorden, som var omkranset av fjell med flate platå på toppen og rette lagdelte fjellvegger, valgte Ståle en leirplass på en avsats oppe i en sidedal med god utsikt. Teltleiren besto av et større oppvarmet «hovedtelt» som ble brukt som oppholdsrom, kjøkken og spiserom, og to mindre uoppvarmede «småtelt» som ble brukt til overnatting. Fra leirplassen kunne vi se innover fjorden mot to store brearmer som strakk seg fra bunnen av fjorden og inn over land mellom rette fjellvegger, med «endeløse» hvite snøflater, kun brutt av mørke, tverrgående skygger av bresprekker. Utover fjorden kunne vi se et nettverk av snøscooterspor i snøen på fjordisen, og midt i fjorden lå en gammel seilskute frosset inne i isen.

Bak leiren reiste en loddrett svart fjellvegg seg mot en himmel som om natten var fylt av stjerner. Dag to var en dagstur til østkysten, innover snødekte daler, over isbreer og på fjordis. Vi fikk se brefronter, isfjell og dyreliv som seler og isbjørner. Dag tre rigget vi ned leir og kjørte over fjell og daler til en nedlagt russisk gruveby, der Ståle tok turistene med på en omvisning. Fra denne byen gikk ferden videre over isdekkede fjorder og over nye fjell og daler før vi ankom Longyearbyen. Totalt tilbakela vi ca. 20 mil på snøscooter disse tre dagene.

Bilde. 1. På bildet ser vi scooterfølget i ute på sjøisen, på østkysten av Spitsbergen. Bak scooterne ser vi scootersledene med utstyret for turen.

Turistene deltok i arbeidet med å rigge og pakke leir, og i arbeid med rutiner som bjørnevakt, matlaging, oppvask og tanking av snøscootere. På turen deltok det en kameratgjeng bestående av fire nyutdannede leger, alle menn i slutten av tjuårene, med pakistansk, tyrkisk, polsk og norsk bakgrunn, i tillegg var det to middeladrende italienske menn som også reiste sammen, og en eldre

svensk mann som var pensjonist og som reiste alene. Turistgruppen besto slik sett bare av menn, men med stor aldersmessig og nasjonal/kulturell spredning.

5.4.2 Sommertur med baseleir

Den andre langturen jeg deltok på, var en tredagers tur i starten av juli. På denne turen bodde vi i en «baseleir», en type leirplass som står over lengre tid på samme sted, som selskapet jeg var på tur med, setter opp hver sommer. Turen ble av bedriften gitt navnet «villmarkscamp», en benevnelse jeg anvender om denne turen i analysene. På denne turen deltok det to guider, Per og en guide som ikke er nevnt i denne studien. Begge er erfarne guider med lang fartstid på Svalbard og sorterer i det metodiske utvalget i kategorien «erfarne guider». Av de to guidene var det Per jeg hadde avtale om å følge i arbeidet med turen.

Turen startet med at turistene ble fraktet med båt fra Longyearbyen, over den store Isfjorden som nærmest deler Spitsbergen i to på midten. Vi ble satt i land i en liten avsidesliggende sidefjord, på nordsiden av innløpet til Isfjorden, omtrent fem mil i luftlinje fra Longyearbyen. Den ene siden av fjorden besto av en rekke med alpine fjelltopper som sto tett som tenner på et sagblad, omkranset av flere små hengebreer som lyste i hvit kontrast mot de svarte fjellene. På den andre siden av fjorden lå et stort, flatt slettelandskap der vi kunne se svalbardrein og flokker av hekkende sjøfugl. Ettersom dette slettelandskapet ikke raget særlig høyt over havet, åpnet den for utsikt mot nord og øst innover den store Isfjorden og dannet under gode værforhold et panorama av himmel, hav og fjerne fjelltopper. Innerst i denne sidefjorden strakk en stor brearm seg ut i fjorden, med en høy, turkis brefront der bre og hav møttes. Fra brefronten hørtes det med jevne mellomrom dumpe drønn når isen fra brefronten kalvet ut i fjorden. I fjorden lå det små isflak og rester av is som hadde kalvet fra brefronten, som sel og sjøfugler brukte som hvileplasser. Midtveis inn i fjorden, på den siden med de alpine fjelltoppene og de små hengebreene, lå baseleiren, denne var utstyrt med eget messetelt, utstyrt med enkel inne-do, bensindrevne varmeovner og egne telt for soving. Leiren hadde med andre ord jevnt over høyere komfort enn det som er vanlig på leirplasser hvor en må frakte med seg alt en trenger, slik det var på snøscooterturen. Turistene ble i likhet med snøscooterturen, også her inkludert i arbeidet med leirrutiner som å sette opp «sovetelt», gå bjørnevakt, lage mat og vaske opp.

«Villmarkscampen» var et turkonsept der turistene bodde og sov i baseleiren, mens nærområdet rundt leiren ble brukt til guidete dagsturer. På denne tredagers turen ble det gjennomført tre ulike dagsturer, en bretur, en kajakkstur og en fottur, en tur for hver dag.

Bilde 2. På bildet ser vi baseleiren som ble brukt på den tre dager lange «villmarkscampen». De to store teltene til høyre i bildet er messeteltet og utstyrsteltet. De litt mindre teltene som ligger samlet midt i bildet, er teltene som turistene og guidene sover i. Rundt «soveteltene» er det spndt opp «snublebluss» som forebyggende sikkerhetstiltak mot angrep fra isbjørn. Til venstre innover i bildet ser vi morenelandskapet som breen har lagt igjen etter hvert som den har trukket seg tilbake. Lengst inne i fjorden ser vi den store isbreen som kommer ut.

Med på turen var det elleve turister bestående av: fire svensker – et middelaldrende ektepar der mannen arbeidet med finans og kvinnen var hjemmearbeidende, og to middelaldrende samboende menn, der den ene var forfatter og den andre fikk jeg aldri vite hva drev med, tre finner – to menn og en kvinne i trettiårene, der den ene mannen og kvinnen utgjorde et par, disse tre som alle var leger, reiste sammen som gruppe, et ektepar fra New Zealand som begge arbeidet innenfor media,

og to østerrikere, et par i tjueårene som arbeidet som guider om bord på et cruiseskip. Det var slik sett relativt stor spredning i kjønn, alder og bakgrunn mellom deltakerne på turen.

5.5 Den situerte forsker

Jeg vil her gi en nærmere beskrivelse av min posisjonering på turene med hensyn til det Naumann og Neumann (2012) benevner som «feltsituering», hvordan feltforskeren opplever og oppleves av de menneskene han eller hun samhandler med og observerer i feltet (s. 17), og «selvbiografisk situering», min refleksjon over egen sosial posisjon og erfaringsbakgrunn (s. 18). Jeg har valgt å vie min situering i feltet oppmerksomhet ettersom dette får betydning for hvordan mine informanter velger å handle eller ikke handle, eller som Neumann og Neumann sier: *«for det vil være med på å bestemme hva de andre snakker om, hvordan de snakker om det, og hvor mye de snakker om det»* (s. 17).

I forbindelse med de to turene inngikk jeg i en rolle som andreguide, eller «inngjerdet» (Wadel 1991, s. 33) rollen som forsker i rollen som andreguide. Andreguiden er slik jeg har beskrevet den i kapittel 2 (s. 37), vanligvis en benevnelse som brukes om en mindre erfaren naturguide som arbeider sammen med en mer erfaren naturguide, som vanligvis kalles for førsteguiden. Andreguidenes rolle er tilsvarende lik rollen som lærlinger har i arbeidslivet (Dreier, 1999; Lave & Wenger, 1991; Wadel, 1991). Wadel (1991) fremhever lærlingerollen som en særlig anvendelig rolle innenfor studier av arbeidssituasjoner hvor arbeidsoppgavene er av en slik art at forskeren har kompetanse til å utføre dem.

Både statusen som forsker og andreguide ble gjort kjent for turistene i forkant av turene. Både Ståle og Per hadde i e-postkorrespondanse informert turistene om at det kom til å delta en forsker på turene, og at denne forskeren hadde vært naturguide på Svalbard tidligere. Det ble gjort klart at min rolle som forsker skulle bestå i å delta i samhandlingen på turene og observere naturguidene og den samhandlingen som finner sted mellom guider og turister. I møte med turistene i forkant av turene fikk jeg mulighet til å presentere meg selv og mitt prosjekt. I slike møter ga jeg muntlig informasjon om prosjektet, at jeg var med for å undersøke hvordan guider og turister samhandler, og at jeg kom til å samle inn data i form av feltnotater (i tråd med

innmeldte opplysninger og godkjenning fra NSD). I tillegg fortalte jeg om mitt tidligere arbeid som guide og at jeg ville være med som en ekstra guideressurs, i rollen som andreguide.

At både guidene og turistene var informert om at jeg deltok som forsker, ga meg stor handlefrihet på turene. Det bidro til at jeg kunne «utforme rollen» (Aase 1997) som andreguide på måter som ga mulighet til pendle mellom nærhet og distanse underveis. Jeg kunne trekke meg til side og gjøre feltnotater i teltet eller utenfor leiren om kvelden, uten at det ble stilt spørsmål ved det. Jeg kunne også relativt fritt samtale med hovedguiden og stille spørsmål ved hans handlinger underveis, og både turister og guider henvendte seg ofte til meg med informasjon som de tenkte det kunne være nyttig for en forsker å få del i. Rollen som andreguide bidro også til at jeg kunne lytte til turistenes samtaler når guiden ikke var til stede eller ute av høreavstand.

Det at turistene var informert om min fortid som naturguide på Svalbard, bidro til at de tidvis også henvendte seg til meg med forventninger om å få hjelp til saker som det å starte opp snøscootere, feste steggjern til brestøvler eller til å sjøsette kajaker. I tillegg stilte de spørsmål om isbjørn, fjordis og andre emner som de mente en andreguide burde kunne svare på. Slike henvendelser viser at måten jeg handlet på i min rolle som andreguide ble gjenkjent av turistene, og at de på sin side gjennom sine handlinger overfor meg også «plasserte meg» (Aase 1997) i denne posisjonen. Disse henvendelsene kunne jeg bruke for å få mer data i prosjektet. Som jeg senere skal vise, fikk dette frem at det oppsto utfordringer med å trekke skiller mellom mitt og hovedguidens arbeidsoppgaver og ansvarsområde. Overfor Ståle som var hovedguiden på scooterturen til østkysten, opplevde jeg ikke dette som noen utfordring, da han i kraft av sin alder og status som en av de mest erfarne guidene i feltet hadde en «pondus» vis-à-vis meg som aldri levnet noen tvil hos turistene om hvem som var hovedguiden og leder for turen. Her fikk jeg øye på noe om hierarkier og hvordan «makten» i guiderollen uttrykkes i form av erfaring og praktisk kunnskap. Overfor Per, som var hovedguiden på villmarkscampen, var problemstillingen noe annerledes. Selv om Per hadde mer erfaring som guide enn meg, så var han yngre enn meg og hadde ikke den samme erfaring som han visste at jeg hadde med aktiviteter som brevandring og kajakkpadling, to aktiviteter som var sentrale på denne turen. Jeg merket at han noen ganger ble usikker på seg selv når vi var i gang med slike aktiviteter, og at han da hadde en tendens til å hevne seg til meg med spørsmål som indikerte overfor turistene at jeg kanskje visste mere enn

ham. Igjen ble det synlig hvilke kunnskaper som verdsettes og gjøres gyldige, og at den praktiske kunnskapen har en særlig forrang i møtet med turistene. Turistene henvendte seg mer til meg som andreguide på denne turen enn på turen med Ståle. Jeg ble oppmerksom på «maktforholdet» mellom meg og Per tidlig på turen og besluttet derfor å posisjonere meg på måter som kunne bidra til å gi Per den plassen som var hans, og meg selv slik at jeg ikke ble like tilgjengelig for Per og turistene. Dette innebar for eksempel å gå sist i taulaget på breen og til å dele en dobbelkajakk med en av turistene fremfor å padle egen kajakk, slik guider vanligvis gjør. Jeg opplevde at slike trekk fra min side bidro til at Per kom frem som tydelig leder og hovedguide, og at dette «smittet» over på turistene ved at de da rettet oppmerksomheten mer mot Per og mindre mot meg.

Andre erfaringer fra rollen som andreguide var at jeg gjennom turistenes henvendelser til meg ble oppmerksom på sider ved guiderrollen som jeg gjennom forskerrollen min som «andreguide» kunne reflektere over. Det å generere data ut fra slike erfaringer er hva Wadel (1991) kaller for å være sin «egen informant», der forskeren tolker den relasjonelle betydningen som samhandlingen mellom personer i feltet og forskeren har (s. 62).

Min erfaring er at posisjonen som andreguide inngjerdet i en forskerrolle er en feltrolle som gir rike muligheter både til å delta, observere og erfare den samhandlingen som finner sted på guidete turer.

5.6 Å produsere materiale i naturmiljø

Det å produsere kvalitativt materiale i feltarbeid på lengre turer i naturmiljø og lagre disse i en form som gjør det mulig å ta dem med seg ut av feltet, er en lite utforsket side innenfor kvalitative metoder (Stonehouse, 2007). For meg ble dette en problemstilling jeg måtte ta stilling til i forkant av feltarbeidet. Min erfaring fra feltet og de ulike aktivitetene som inngår på guidete turer, tilsa at en den «klassiske» feltdagboken, der forskeren noterer med penn og papir, ikke var en god løsning på turene. På snøscooterturen kunne det forventes temperaturer ned mot -40, vind og snø, noe som ville gjøre det vanskelig å jobbe med bare hender. De lave temperaturene ville

bli en utfordring for elektroniske apparater, som kamera og båndopptakere, ettersom mange batterier får problemer med å fungere når de blir kjølt ned til under -15. I tillegg bidrar lave temperaturer til at oljen i mekaniske deler blir «seig», og at apparatene derfor virker dårligere, båndopptagere går saktere og opptakene får laaanngggsssooommm stemme, lukkermekanismen på kameraer kan bli tregere og bildene bli overeksponerte. Deltakelse på turer ville også bety deltakelse i ulike typer av aktiviteter som krever at oppmerksomheten rettes like mye mot aktivitetene som mot det å observere deltakerne. Det å kjøre snøscooter krever at blikket rettes den veien du kjører, det å gå på isbre innbundet i tau krever at du beveger deg når de andre beveger seg. Med andre ord måtte jeg reflektere over hvordan det å utføre feltarbeid med deltakende observasjon på guidete turer på Svalbard ville by på utfordringer for det å skape gode data fra hendelser underveis på turene.

En måte å løse utfordringene på var å bruke en digital lydopptaker av typen Olympys DS-50 og lage en «lyddagbok». Lydopptakeren ble oppbevart i et støtsikkert og vanntett etui, på innsiden av jakken nært kroppen, slik at apparatet holdt seg varmt og tørt, og for at ikke batteriene skulle bli utladet av kulden. Lydopptakeren hadde en avtakbar mikrofon som gjorde det mulig å beholde apparatet nært kroppen samtidig som det var mulig å ta opp tale. Opptakeren hadde begrensninger med hensyn til hvor lenge den kunne stå på av gangen, og hvor mange timer lydopptak den kunne lagre, så innlesing av observasjonsdata ble konsentrert til ettermiddager og kvelder, og til korte «stikkordsbeskjeder» om hendelser som oppsto underveis. På kveldene gikk jeg ofte en tur ut av leiren og fant et sted jeg kunne sitte i ro og fred og snakke inn mine observasjoner, erfaringer og refleksjoner fra dagen. Disse «stundene» var strukturert på følgende måte: Først spilte jeg de korte «stikkordsbeskjedene», som var lest inn i løpet av dagen, disse fungerte som «huskelapper» til meg selv for å sikre at jeg fikk «oppfrisket» sentrale temaer fra «dagen i dag». Etter dette gjorde jeg opptak og fortalte om dagens hendelser i kronologisk rekkefølge slik jeg husket turen. Jeg stoppet opp ved hendelser som jeg hadde blitt særlig opptatt av underveis, og reflekterte rundt mulige tolkninger av disse og egne følelser knyttet til hendelsene. Slike opptak varte vanligvis fra 45 minutter til 1,5 time.

Bilde. 3. På bildet ser vi en av deltakerne på turen til østkysten fotografere. Temperaturen på denne turen varierte på dagtid mellom -25 og -35. Deltakerne var avhengig av å ta ut batterier og oppbevare disse innenfor klærne for at de ikke skulle bli slått ut av kulden. Leg merke til at personen bruker hansker, bar hud mot metalleder på et kamera bidrar i slike temperaturer raskt til frostskafer.

På kveldene når jeg lå i soveposen, eller om natten når jeg gikk bjørnevakt og hadde «alenetid», dukket det ofte opp tanker og episoder fra dagen, som jeg leste inn på opptakeren. Slike opptak hadde vanligvis en lengde på to til fem minutter og inneholdt ofte erfaringer og refleksjoner som hadde fått ligge og «modnet», og som i slike «stille stunder» kom frem i oppmerksomheten. Det å delta på disse turene besto i å være omgitt av andre mennesker 24 timer i døgnet. Ved å alltid ha opptakeren for hånden og utnytte de mulighetene som «alenetid» og «stillestunder» ga, fikk jeg skapt litt distanse og var i stand til å produsere data som senere har vist seg som sentrale for avhandlingen. Min erfaring med bruk av lydopptaker på guidete turer kan oppsummeres med følgende sitat fra Patton (2002): «*As a good hammer is essential to fine carpentry, a good tape recorder is indispensable to fine fieldwork*» (s. 380).

Til sammen består datamaterialet av nærmere 7 timer med «lyddagbok» som siden er transkribert, og to utskrevne «klassiske» feltdagbøker, i tillegg til 16 intervjuer som er tatt opp på lydbånd og transkribert.

5.7 Intervjuene

Som jeg har vist innledningsvis, valgte jeg en intervjuform som kommer inn under det Kvale og Brinkmann (2009) kaller for «semistrukturerte dybdeintervjuer» med en utforskende og beskrivende form. Det betyr at jeg har gjennomført intervjuene med utgangspunkt i en temabasert intervjuguide som inneholdt en oversikt over hvilke temaer jeg ønsket å komme innom i løpet av intervjuene (se vedlegg 9, 12, 13, og 16). Til hver av de tre kategoriene med informanter utarbeidet jeg en egen tilpasset intervjuguide. I arbeidet med å utvikle intervjuguidene gjorde jeg slik Kvale og Brinkmann (2009) anbefaler, to «prøveintervjuer» av naturguider som ikke tilhørte feltet. Tilbakemeldinger fra guidene bidro til noen justeringer av intervjuguidene for å belyse tema. Prøveintervjuene fungerte også som gode opplæringssituasjoner, med nyttig erfaring og økt trygghet i det å være i en intervjusituasjon, momenter som Thagaard (2009) fremhever for det å gjøre prøveintervjuer. Hensikten med intervjuguidene har vært slik Kvale og Brinkmann (2009) understreker, å konsentrere intervjuene rundt noen felles predefinerte temaer, samtidig som intervjuene kunne «ta sine egne veier», der nye og relevante temaer kunne dukke opp og gjøres til gjenstand for refleksjon. I praksis tilpasset jeg intervjuguiden til dem jeg snakket med, og til hvordan intervjusituasjonen forløp. I de første intervjuene opplevde jeg intervjuguiden som et nyttig redskap for å holde samtalen i gang og innenfor temaer som kunne være relevant for mitt prosjekt. Etter hvert som jeg fikk gjort flere intervjuer, ble intervjuguidene mer «veiledende», og jeg kunne forholde meg mer dynamisk og «utvunget» til dem.

Kvale (2007) understreker viktigheten av å ha en «brifing» med intervjupersonene i forkant av intervjuene der forskeren informerer om prosjektet, og om hvordan selve intervjusituasjonen vil forløpe. Samtlige av mine intervjuer startet med at jeg delte ut et skriv (se vedlegg; 9, 11 og 16) med informasjon om prosjektet. Dette skrevet gikk jeg gjennom muntlig med intervjupersonene, for å sikre at de hadde forstått hva intervjuet ville innebære (informert samtykke). Etter gjennomgangen signerte intervjupersonene på at de hadde lest og forstått betingelsene for

deltakelse i prosjektet. Etter dette redegjorde jeg for strukturen i samtale og at intervjuguiden var ment som veiledende for tema, og at de måtte føle seg fri til å komme med egne temaer, om de ble oppmerksomme på slike underveis.

Jeg opplevde at de temaene som ble gjort til gjenstand for samtale i intervjuene, engasjerte guidene, noe som bidro til at intervjuene i stor grad utviklet seg til å bli dialoger, der vi som Kvale og Brinkmann (2009) poengterer, utvekslet perspektiver (inter-change of views), gjennom å stille spørsmål til hverandre og prøve ut hverandres resonnementer. Jeg opplevde at oppfølgingsspørsmål ofte kom «av seg selv», som en konsekvens av det den andre hadde sagt, og gjennom min egen erfaring fra feltet. Kunsten å stille gode oppfølgingsspørsmål og «oppklaringsspørsmål» (Thagaard 2009) og timing av slike krever, som Kvale og Brinkmann (2009) hevder, en «følsomhet for situasjonen». Jeg opplevde at kjennskap til feltet og tema for samtale, og den etter hvert gode kjennskap til intervjupersonene, bidro til at jeg kunne «senke skuldrene» underveis i intervjuene og ha det overskuddet som jeg tror kreves for å utvikle en slik «følsomhet for situasjonen». I likhet med Nyheim Solbrækkes (2005) erfaring med intervju av reklameskapere er naturguiden personer som er vant til å prate og kanskje tidvis «glade i å prate». Kombinert med engasjement for temaene bidro dette til at vi fikk «boret» i dybden på flere av temaene, men også til at noen av intervjuene ble vel lange. De fleste intervjuene av guider lå på mellom 1 til 1,5 time. Gruppeintervjuene med turistene varte tilsvarende 40 og 45 minutter.

Utfordringen var av og til å «hanke inn» samtale og få dem tilbake på rett spor, og å gi informantene tid nok til å tenke, ved å «våge» å være stille. Som Kvale og Brinkmann (2009) fremhever, er det viktig at intervjupersonene får tid til å tenke før de svarer, og at forskeren ikke lar seg stresse av perioder med stillhet. Jeg erfarte at det å tillate pauser i samtale ofte bidro til at intervjupersonene kunne reflektere nærmere rundt tema, for så selv bryte stillheten med reflekterte tanker om temaet. Senere ser jeg at taushet i seg selv også kan brukes som data. Jeg erfarte ved flere anledninger at det ble stille før intervjupersonen brøt tausheten ved å si: «*Det har jeg i grunnen aldri tenkt så nøye over, det er bare slik vi gjør.*» Slike utsagn viser at her kom det frem sider ved naturguiders kunnskap som ligger implisitt og derfor skjult for dem. Som oppfølging til slike svar kunne det ofte hjelpe å be guidene komme med eksempler eller historier som kunne være beskrivende for tema. Eksempelvis kunne en guide si at hun *gjør* turistene interessert i det hun har å fortelle. På spørsmål om hvordan hun *gjør* dette, kunne svaret bli: «*Det*

vet jeg ikke før jeg står i situasjonen.» Da jeg ba henne om eksempler på situasjoner, fikk jeg imidlertid rike beskrivelser av hvordan guider på mange ulike vis skaper interesse for det de har å formidle.

Fangen (2004) fremhever fordelen med å anvende kombinasjoner av metoder i et feltarbeid. I mitt tilfelle benyttet jeg dette særlig overfor de to «erfarne guidene» som jeg intervjuet i forkant og etterkant av de to turene. Dette ga meg mulighet til å stille spørsmål om temaer jeg hadde blitt særlig opptatt av underveis på turene, som for eksempel hvorfor både Ståle og Per viet så mye oppmerksomhet på det å involvere turistene i beslutningsprosesser underveis på turene? Slike erfaringer fra turer kunne også tematiseres i intervjuer med de andre guidene og bidra til å generere data som jeg ellers ikke ville fått. Eksempelvis kunne erfaringene av Ståles og Pers involvering av turistene i turene få meg til å bli oppmerksom på utsagn i intervjuene som: *«Det er viktig å skape en felles visjon og gi turistene et eiendomsforhold til turene»*, eller til utsagn fra turistene som: *«Vi følte at vi var med på en ekspedisjon, og at vi var mere enn bare turister.»* I likhet med Fangen (2004) bidro kombinasjonen av metoder til å få frem materiale som kunne oppvise likheter og ulikheter mellom hva naturguidene snakket om, og hva de gjorde. I tillegg kunne observasjon bidra til at jeg kunne reflektere over spørsmål rundt validiteten av tolkningene jeg hadde gjort fra intervjuene, ved å se hvordan disse utfoldet seg i praktiske situasjoner på turer.

5.7.1 Organisering av intervjuene

Måten intervjusituasjonen organiseres, det vil si under hvilke omgivelser intervjuene gjennomføres, og hvilken posisjon intervjueren har overfor intervjupersonene, har betydning for hvilke data som genereres i intervjusituasjonen (Fangen 2004;Kvale and Brinkmann 2009;Thagaard 2009). De fleste intervjuene ble gjennomført på steder som kan betraktes som intervjupersonenes «hjemlige arena», eller på steder som verken jeg eller intervjupersonene hadde et «hjemlig» forhold til. Det vil si på steder som hjemme hos guidene, på bedriftens kontor, utstyrlageret, eller på mer «nøytrale» steder som på en flyplass eller kafé. Jeg tror valg av slike steder bidro til å utjevne noe av den «asymmetri» (Brinkmann & Kvale, 2005) som jeg tidvis erfarte kunne oppstå mellom meg som forsker, den som i utgangspunktet stiller spørsmål og bestemmer tema, og intervjupersonen som den som skal «utlevere» sine erfaringer (ibid.).

I gjennomlesing av intervjuer har det blitt tydelig at guidene og turistene plasserte meg like mye i rollen som guide som i den som forsker, underveis i samtale. Dette kommer frem i kommentarer som: «*som du vet ...*», «*... ikke sant?*» og «*dette har jo du erfaring med*», som indikerer at de går ut fra at jeg deler mye av de samme erfaringene som de har. Jeg opplevde at det å bli tildelt en slik posisjon, i likhet med valg av sted, bidro til å redusere noe av den asymmetrien i forholdet mellom meg og guidene, og til at intervjuene fikk preg av det Kvale og Brinkmann (2009) benevner som en samtale mellom to personer omkring temaer av felles interesse. Det at forholdet mellom meg og guidene i intervjusituasjonene ble preget av hva jeg vil kalle «jevnbyrdighet», tror jeg har bidratt til at guidene i liten grad har reservert seg i samtale, og at det har bidratt til at de har kommet frem med erfaringer og synspunkter de kanskje ville holdt igjen om «symmetrien» i forholdet hadde vært annerledes. På den annen side tror jeg også at deres tolkning av meg som «en av dem» kan ha bidratt til at jeg noen ganger har kommet for «nært» de fenomenene jeg undersøker i intervjusituasjon, slik at det har vært vanskelig der og da å stille seg kritisk til dem. I gjennomlesing av intervjuer, og særlig gjennom å anvende Schutz' teorier på materialet, har jeg opplevd å få større «distanse» til min egen forforståelse, og det har blitt mulig for meg å se at nettopp slike utsagn som guidene kommer med når de henvender seg til meg i rollen som guide, treffer sider ved guidenes kunnskap som de tar for gitt at de deler med andre guider.

5.8 Analysenes oppbygning

I kvalitative studier er analyser og tolkning en kontinuerlig prosess som starter i det første møtet med feltet (Fangen 2004; Thagaard 2009). I mitt tilfelle vil det være riktig å hevde at en slik prosess allerede var startet idet jeg begynte å planlegge og utarbeide prosjektet. Med utgangspunkt i mine tidligere erfaringer fra feltet hadde jeg allerede «insiderens» perspektiv med meg i utforming av forskningsspørsmål, intervjuguider og feltarbeid. En kritikk som kan rettes mot et slikt utgangspunkt, er hvorvidt jeg som forsker har vært i stand til å få tilstrekkelig avstand til den sosiale virkeligheten jeg studerer. Hvorvidt jeg har klart å stille meg utenfor i arbeidet med å velge ut, kategorisere og analysere de erfaringer som gjøres, på en mer systematisk måte enn det som gjøres i dagliglivet? Som jeg har vist innledningsvis i dette kapittelet, innebærer

generering av data at forskeren pendler mellom et innsideperspektiv og et utsideperspektiv. Det er ikke et mål i seg selv å få mest mulig avstand, i den tro at avstand gir forskeren en mer «objektiv» tolkning av feltet, men å få et «rom» å pendle i mellom nærhet og distanse. Selv om jeg reiste tilbake til Svalbard der jeg hadde arbeidet som guide ni år tidligere, opplevde jeg at mye var endret. Som jeg har vist i kapittel 2, er ni år relativt lang tid i reiselivssammenheng i Longyearbyen. Min erfaring var at veksten i antall guider og turister, utskifting av guider, modernisering og forbedring av utstyr, og endrete krav til formalisering av guiders kunnskap, hadde bidratt til endringer i naturguidenes arbeidsbetingelser og slik sett endringer i deres kunnskap om å lage turer. Selv om jeg reiste til Svalbard i geografisk forstand, visste jeg nødvendigvis ikke hvordan guider på Svalbard tenkte om det å lage guidete turer i dag. Med Schutz vil jeg si at mitt eget og naturguidenes sosiale kunnskapsforråd ikke «overlappet» i samme utstrekking som tidligere. Jeg kunne med andre ord ikke stole helt på den kunnskapen jeg hadde med meg. Eksempelvis ble det synlig for meg at økt trafikk av grupper med guider og turister ut i naturen bidro til at guidene måtte tenke nytt og annerledes om hvordan de skulle skape inntrykk av naturen på Svalbard som «vill» og «urørt» for turistene (kapittel 10). Mine posisjoneringer i feltet slik jeg har redegjort for i forrige avsnitt, har også bidratt med distanse. I forkant av feltarbeid har også lesing av teori og metode, samt fremlegging av prosjektet for kolleger og andre forskere, bidratt til at jeg har kunnet utvikle et mer «distansert blikk» (Thagaard 2009). I etterkant av feltarbeid har tilsvarende runder, eller det Wadel (1991, s. 129) kaller for «runddans» mellom teori, materialet, metode og innspill fra kolleger og veiledere, bidratt å gjøre «rommet» mellom nærhet og distanse større.

Fangen (2009) påpeker at forskere ofte kan bli utfordret når de får spørsmål om hvordan de har gått frem i analysene, ettersom arbeidet har pågått over flere år der en stadig må «fordøye» materialet og lese det på ulike måter i lys av andre undersøkelser, teorier og egne begreper/kategorier som utvikles og justeres underveis. Dette er imidlertid hva analyse handler om, slik (Finlay, 2011) omtaler som å «dvele» over data. Slike innspill fra forskningslitteraturen ga meg inspirasjon til å ikke «konkludere for raskt», noe som har vært en opplagt utfordring for meg, som i utgangspunktet står feltet nært. I analysene har valget av Alfred Schutz' teorier og begreper bidratt til å gi meg et alternativt «blikk» (Bengtsson 2005). Ved hjelp av Schutz har de fenomenene jeg har blitt opptatt av i feltarbeidet, blitt sett og tolket fra et annet «ståsted». Et

«blikk» alene løser imidlertid ikke analyseutfordringene, forskerne må bruke seg selv og finne et rom mellom materialet og teori på sitt spesielle felt (Bengtsson 2005).

Den analytiske tilnærmingen jeg har anvendt, kan best ses som en kombinasjon av det Thagaard (2009) kaller for «temasentrerte» og «personsentrerte» tilnærminger. I temasentrerte tilnærminger plasseres de temaene som forskeren blir opptatt av i materialet, i sentrum for analysene.

Forskeren søker å gå i dybden på utvalgte temaer gjennom å sammenlikne eller få frem nyanser i hvordan informantene uttrykker seg om temaene (ibid.). I personsentrerte tilnærminger rettes oppmerksomheten mere mot enkeltpersoner eller grupper av personer, for å få frem hva forskeren ser som typiske trekk ved disse (ibid.). En slik kombinasjon bidrar ifølge Thagaard (2009) til å utfylle de svakheter og styrker som hver av metodene har når de brukes alene. Der hvor temasentrerte analyser går i dybden av temaer og står i fare for å miste den helheten som temaene samlet må forstås i lys av, kan de personsentrerte analysene bidra til å få frem en slik helhet (ibid.).

Både temasentrerte og personsentrerte analyser innebærer en kategorisering av materialet (Thagaard 2009). I dette ligger det at forskeren ut fra egen «førforståelse» og «tendenser i materialet» velger ut temaer som hele materialet kategoriseres i forhold til, og at hver av kategoriene inneholder enheter som handler om det samme temaet (s. 151). De temaene/kategoriene som har vokst frem i mitt materiale underveis i feltarbeidet og i den nærmere analysen av data distansert fra feltet, har vokst frem på følgende måte: I etterkant av hvert intervju gjorde jeg det til en vane å bruke tid på å reflektere over hvilke temaer som jeg opplevde hadde kommet til uttrykk i intervjusituasjonen. Ved å skrive ned det som kom ut av denne typen refleksjoner, endte jeg etter hvert opp med en mengde temaer, men også med en oversikt over hvilke temaer som viste seg å gå igjen, det utkrystalliserte seg etter hvert noen tendenser hvor noen temaer fremsto som mer sentrale/tematiserte enn andre. Som allerede nevnt inneholdt «feltlydboken» tilsvarende refleksjoner over dagene der jeg tenkte høyt, det vil si snakket inn mine tanker om hva vi hadde gjort i løpet av dagen, i tillegg til foreløpige tolkninger av hva jeg opplevde at guider og turister forsøkte å oppnå gjennom samhandlingen som fant sted underveis. I prosessen med transkribering av intervju og «feltlydbok» gjorde jeg en tilsvarende notering av refleksjoner, der nye temaer oppsto, mens temaer jeg tidligere hadde blitt oppmerksom på, fikk utvidet eller redusert betydning for meg. Etter at materialet var transkribert,

satt jeg med en oversikt over hvilke temaer som fremsto som særlig sentrale i materialet og for meg i forhold til de spørsmålene jeg stiller i undersøkelsen. De temaene jeg endte opp med å velge ut, ga jeg benevnelse som ligger nært opp til, eller som er de samme som, guidene eller turistene selv bruker når de beskriver sin situasjon. Slike hovedkategorier/temaer utgjør overskriftene på de ulike analysekapitlene: «Kartlegging», «Å få til gruppen», «Å skape en felles visjon», «Å komme i turmodus» og «Å skape interesse». Slike temaer/kategorier kan forstås som det Geertz (1973, s. 14) kaller «erfaringsnære begreper». Den videre tolkningen av materialet med utgangspunkt i slike erfaringsnære begreper kan forstås som det Fangen (2004, s. 170) kaller for «førstegrads fortolkninger»: «(...) at du fortolker begivenheten med begreper som er nært opp til eller identiske med de som deltakerne selv benytter».

Alt transkribert materiale ble lastet inn i tekstbehandlingsprogrammet «Maxqda 11», de temaene jeg hadde valgt ut som kategorier, ble også skrevet inn i dette programmet. Materialet ble så gjennomlest på nytt, der utdrag av tekst ble kategorisert i henhold til de ulike kategoriene. I denne prosessen ble det også gjort endringer ved at kategorier ble splittet opp og sortert i under- og hovedkategorier. Eksempelvis fikk hovedkategorien «hvordan naturguider skaper seg en forståelse av hvem turistene 'er' i forkant og underveis på turene» benevnelsen «kartlegging». Videre ble all tekst som omhandlet «kartlegging», merket på måter som gjorde det mulig for meg i ettertid å lese gjennom alle utdragene som omhandlet dette temaet. Dette bidro til at jeg kunne danne meg et helhetsinntrykk av hvordan de ulike temaene kom frem i materialet, og til oppsplitting av disse i underkategorier» (Kvale and Brinkmann 2009). Eksempelvis i underkategorier som: «kartlegging som foregår før møter mellom guider og turister» og «kartlegging som foregår i møte mellom turister og guider».

I kvalitativ metodelitteratur er det vanlig å skille tolkning og analyse i to faser, mellom de som gjøres i felt, og de som gjøres i etterkant av feltarbeid, der forskeren kan sitte i ro og mak med god avstand til feltet og lese gjennom feltnotater og lytte til intervjusamtalene på bånd (Fangen 2004;Kvale and Brinkmann 2009). (Thagaard 2009) kaller en slik todeling for en «deskriptiv fase» og en «fortolkende fase». Dette er en begrepsbruk som kan være noe misvisende, da det som sagt foregår tolkninger i hele prosessen. I mitt arbeid har de analysene som har funnet sted i god avstand fra feltet, i stor grad skjedd gjennom selve skrivingen. Thagaard (2009) fremhever at selve fremstillingen av materialet, det å skrive ut analyser, er en videreutvikling av analysen (s.

218). Tekstskapingen i analysekapitlene bidro i seg selv til en skjerping av mine tolkninger, den tidvis uklare forståelsen jeg hadde, møtte «motstand» idet den ble festet til skrift, og resultatet ble ofte en ny gjennomtenkning/refleksjon og presisering. Vekslingen mellom de erfaringsnære begrepene jeg utviklet i første del av analysene, og Alfred Schutz' mer «erfaringsfjerne» (Geertz, 1973 s.15) begreper har i selve skriveprosessen bidratt til å ta analysene et steg videre. Veksling mellom erfaringsnære og erfaringsfjerne begreper er hva Fangen (2004, s. 173) benevner som fortolkninger av «andre grad»: *«Når du bruker erfaringsfjerne begreper i tillegg til erfaringsnære, aktiviseres andreordens kunnskap.»* Andreordens kunnskap innebærer å innhente kunnskap fra allerede eksisterende teorikonstruksjoner og at jeg tilfører materialet en forståelse som overskrider guider og turisters sunn-fornuft-forståelse. Andregrads analyser bygger på Schutz' forståelse av at forskerens tolkninger er en tolkning av en allerede fortolket virkelighet, en innsikt som Anthony Giddens (1976) har brukt i sin utforming av begrepet «dobbel hermeneutikk», og Geertz (1983) i utformingen av et tilsvarende begrep om at forskerens oppgave er «understanding of understanding» (s. 5). Geertz (1973, s. 26) understreker at utviklingen av erfaringsnære begreper kun er første del av den fortolkningsprosessen som ligger bak det han kaller for «tykke beskrivelser». En tykk beskrivelse inkluderer en beskrivelse av selve handlingen, hva forskeren tror personene selv kan ha ment med handlingen eller hvilke fortolkninger personen selv ga, samt forskerens egne fortolkninger Geertz (1973, s. 26). Eksempelvis kan det at guider og turister tar hverandre i hendene når de møtes i forkant av lengre turer, utgjøre første steget i en slik analyse. Min tolkning av hva de legger i en slik handling, er at de håndhilser. Ved å anvende Schutz' begreper, får guider og turisters «håndhilsning» en utvidet betydning, der jeg tolker håndhilsingen som en type handling som har til hensikt å «bryte isen», skape intimitet, tillit og grunnlag for kommunikasjon i det videre arbeidet med turene.

I mine analyser fremkommer også det Fangen (2004, s. 183) kaller for «tredjegrads fortolkninger», underliggende, skjulte interesser og drivkrefter: *«De fortolker ikke bare deltakernes fortolkninger, de stiller seg også kritisk til disse, eller leter etter skjulte agendaer og behov.»* Eksempelvis kan det at det er guidene som tar initiativet til å håndhils, også handle om underliggende motiver som makt og kontroll over turistene, for å «ta føringen» og uttrykke hvem sin forståelse av turene som skal legges til grunn for utviklingen av turene. Dette innebærer at jeg ikke kun tolker undersøkelsespersonenes tolkninger av egen virkelighet, men stiller meg kritisk

til disse, tilsvarende det Alvesson og Sköldberg(2008, s. 221) kaller for en «trippel hermeneutikk».

Analysene slik de fremstilles i kapitlene i del 4, har generelt en oppbygging der jeg starter empirinært med en «personsentrert fremstilling» der tema og dets kontekst i hovedsak presenteres ved bruk av «erfaringsnære begreper» på et analytisk nivå innenfor det Fangen (2004) kaller for førstegrads fortolkninger. En slik innledning skal bidra med en kontekstualiseringen av temaer som ikke blir like tydelige i en «temasentrert» analyse (Thagaard 2009). Deretter løfter jeg ut utdrag av tekst hentet fra bredden av utvalget, som kan bidra til å utdype temaet, og knytter disse an til «erfaringsfjerne begreper», i hovedsak begreper hentet fra et utvalg av Alfred Schutz' teoretiske univers. I denne delen av analysefremstillingen presenteres det som i hovedsak kan kalles for analyser av «andre grad» og «tredje grad». Analysekapitlene avrundes med en oppsummering av sentrale funn.

5.9 Ethiske refleksjoner

Gjennom feltarbeidet og intervjuer har jeg fått innblikk i og deltatt i den kommunikasjonen og de samhandlingsprosessene som guider og turister inngår i på guidete turer. I den første delen av forskningsprosessen har guider og turister hatt mulighet til å tilpasse sine handlinger til min tilstedeværelse som forsker og slik sett hatt en viss innflytelse over tolkningsprosessen. Den andre delen av analysearbeidet har imidlertid informantene ikke hatt tilgang til, noe som pålegger meg som forsker et særlig ansvar for de tolkninger jeg gjør, og hvordan disse presenteres (Brinkmann and Kvale 2005;Fog 2004;Thagaard 2009).

Som fortolker og formidler av naturguiders kunnskap og den samhandling som finner sted på turer er jeg utstyrt med det som Hviid Jacobsen og Kristiansen (2004) kaller «forskermakt», en makt til å definere andres virkelighet, og som Bourdieu (1996) hevder kan gi grunnlag for «symbolsk vold», der forskeren kan bidra til en degradering av en utsatt gruppe. En slik makt har jeg forsøkt å være meg bevisst i etiske, moralske og samvittighetsmessige overveielser underveis i feltarbeidet og i de senere analyser av data. Et spørsmål jeg har stilt til meg selv underveis er: «Kan det jeg skriver på noe vis få uheldige konsekvenser for mine informanter?» Svaret på dette

kan jeg ikke alene gi, ettersom sosial virkelighet er kompleks og sammensatt. Men jeg tror at min dyptgående kjennskap til feltet, lesing av metodelitteratur og ekstern kontroll av forskningsprosjektet gjennom innmelding og godkjenning av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) har bidratt til å redusere muligheten for uheldige konsekvenser betraktelig.

Ettersom kvalitative forskningsprosesser aldri fullt ut kan garantere deltakerne mot uheldige konsekvenser (Fangen 2004; Thagaard 2009), har jeg gjort deltakerne i prosjektet oppmerksom på dette gjennom det «informerte samtykket» (Fangen 2004, s. 155) i forkant av studien. Informert samtykke innebærer i dette prosjektet at guider og turister har fått skriftlig informasjon (se vedlegg 7, 10, 14 og 17) og muntlig gjennomgang av denne med meg, slik at de kunne stille spørsmål til momenter de lurte på, og slik at jeg kunne «sikre» at de var innforstått med hva deltakelse innebar. Alle guider som har deltatt på intervjuer, eller som jeg har observert på turer, har gitt skriftlig samtykke til dette (vedlegg 11, 15 og 18). Tilsvarende har det vært for turister som har deltatt på intervjuer (vedlegg 8). Sentralt i den informasjonen som er gitt, står det at informantene kan trekke seg fra deltakelse på et hvilket som helst tidspunkt, uten å måtte oppgi grunn, og at informasjon jeg får fra feltet, vil bli behandlet «konfidensielt» (Fangen 2004, s. 153). Hvordan konfidensialitet er ivaretatt, kommer jeg tilbake til under neste punkt (5.9.1 Anonymisering).

Det å trekke en klar linje mellom hvem som utgjør informanter, og hvem som ikke gjør det i et feltarbeid med deltakende observasjon, er ikke lett og bidrar til at det oppstår «gråsoner» i forbindelse med idealet om informert samtykke (Fangen 2004). For meg kunne data oppstå til tider, steder og fra personer som ikke hadde fått noe eksplisitt skriftlig informasjonsskriv fra meg, eksempelvis på puben der guider ofte møttes på kvelden, eller i andre sammenhenger der guider møttes. For å komme slike situasjoner i forkjøpet fikk jeg som nevnt tidligere (5.3.1 Godkjenning fra ledelsen) lederen for Svalbard Reiselivsråd til å sende ut et informasjonsskriv til alle reiselivsbedriftene i Longyearbyen (vedlegg 6), med informasjon om mitt prosjekt. I tillegg ble jeg intervjuet av lokalavisen (Svalbardposten), hvor det kom frem at jeg skulle gjøre feltarbeid med deltakende observasjon. Slik sett har jeg fulgt retningslinjer om å opplyse «feltet» om min tilstedeværelse og rolle i feltet.

Prosjektet ble som allerede nevnt meldt inn til NSD (vedlegg 1) og godkjent (vedlegg 2), før igangsettelse av feltarbeid. Sammen med prosjekttinnmeldingen ble samtlige intervjuguider,

informasjonsskriv og samtykkeerklæringer vedlagt (vedlegg 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 og 18). Aktuelle endringer av prosjektet underveis er tilsvarende meldt inn til NSD og godkjent (vedlegg 3 og 4).

Alle data er oppbevart på passordbeskyttet PC og vil i tråd med retningslinjer fra NSD anonymiseres eller slettes når avhandlingen er levert (vedlegg 5).

5.9.1 Anonymisering

Alle deltakerne har fått informasjon om at jeg vil anonymisere informasjon fra feltarbeidet. En slik anonymisering er ivarettatt ved å gi deltakerne nye navn, slik at sitater og hendelser ikke kan knyttes til konkrete personer. I tillegg har jeg fulgt anbefalingen fra Thagaard (2009) om å ikke gjengi dialekt og språk som på ulike måter kan bidra til å koble utsagn mot respektive personer. En slik «korrigering» av utsagn har jeg så langt det har latt seg gjøre foretatt uten å berøre meningsinnholdet i teksten.

I arbeidet med analysene har jeg noen ganger ønsket å gjøre en nærmere presentasjon av utvalget og da særlig guidene, eksempelvis hvor gamle de er, hvor de kommer fra, hva slags utdanning de har, hvor lenge de har drevet på, og hva som har vært deres vei inn i guideyrket (jamfør 4.1 Veier inn i guideyrket, kapittel 2). Men med utgangspunkt i mitt kjennskap til feltet har jeg vurdert det slik at dette ville øke muligheten for gjenkjennelse betraktelig, og at deltakerens krav på anonymitet må komme foran mine behov for en nærmere kontekstualisering av utvalget.

Der jeg har anvendt bilder i teksten, er anonymisering ivarettatt gjennom å retusjere ansikter, bruke bilder der personer står med ryggen til, bruke bilder der personer har på scooterhjelmer eller skjerf som dekker ansiktet, eller bilder som er tatt så langt fra at personene ikke kan gjenkjennes. Der ansikter kan gjenkjennes, er det kun avbildet turister som har gitt godkjennelse for dette (vedlegg 19 og 20). Samtlige bilder brukt i avhandlingen er jeg fotografen. Også bedriftene er anonymisert i undersøkelsen ved at eventuelle firmalogoer er retusjert vekk fra bilder, og ved at ulike steder som kan knyttes til de respektive firmaenes virksomhet, ikke er navngitt. Longyearbyen er en liten plass der «alle kjenner alle», i alle fall innenfor reiselivsnæringen. En garanti om fullstendig anonymisering er slik sett vanskelig å få til. Særlig gjelder dette deltakernes mulighet for å gjenkjenne egne sitater og situasjoner der de har vært

involvert. I sammenheng med dette har jeg vært opptatt av hvilken betydning en redusert anonymisering eventuelt vil ha for informantene. Slik jeg vurderer det, kommer det ikke frem noen form for kompromitterende informasjon i mine analyser, og jeg kan heller ikke se at noe av det som er skrevet, kan bidra til noen form for uheldige konsekvenser for deltakerne. Særlig gjelder dette fordi det jeg er opptatt av i mine analyser, er den *felles kunnskapen* som naturguider tar del i (jamfør min bruk av Schutz' forståelse av kunnskap som sosialt forankret i et felles sosialt kunnskapsforråd), og ikke så mye den enkelte naturguides særskilte praksis.

Med dette har jeg redegjort for de metodiske og etiske sidene ved prosjektet. Vurdering av prosjektets reliabilitet og validitet vil presenteres til slutt i avhandlingen, da disse må ses i sammenheng med analysene, som er tema i neste del.

DEL III

6. KARTLEGGING

Hvordan guider konstruerer typeforståelser av turister

«Og med i gruppen var det to sånne karbonpadlere» (Erik).

Dette kapittelet handler om hvordan naturguidene skaper seg en forståelse av enkeltturister og turistgrupper i forkant av turene. Her viser jeg hvordan guidene plasserer og tolker turistene og gruppene ved hjelp av typologier de har laget, der turister tillegges ulike egenskaper, verdier og holdninger. I arbeidet med å «plassere turistene» har guidene utviklet ulike former for rutiner og bruker blant annet telefonsamtaler med turistene, mailutveksling, spørreskjemaer, utspørring av andre guider som har vært på tur med de samme turistene, «prøveturer» og møter med turistene i forkant av turene, for å innhente «informasjon» om turistene. Flere av guidene benevner det å innhente «informasjon» om turistene som «kartleggingsarbeid». Gjennom «kartleggingsarbeidet» kommer guidene frem til typologier som eksempelvis «DNT-turisten», «professoren», «tøffe-tøff», «slitere», «sprekinger» og «karbonpadlere», «vennegruppe», «sammensatt-gruppe», «nerdegruppe», «firma-gruppe», «friluftsgruppe» eller «gutteklubben kjekk og grei-gruppe». De ulike benevnelsene gjenspeiler typologier som inngår i guidenes dagligtale når de utveksler og deler erfaringer seg imellom, noe som indikerer at benevnelsene rommer en kommuniserbar virkelighet som guidene tar del i.

Innledningsvis vil jeg vise hvordan Ståle, guiden som jeg observerte på scooterturen til østkysten²⁶, går frem i sitt «kartleggingsarbeid». Deretter drøfter jeg Ståles handlinger i lys av Alfred Schutz' begreper «persontyper», «kunnskapsforråd» og «relevans», og drar inn eksempler fra flere informanter og får frem hvordan temaet «kartlegging» viser seg på ulike vis i bredden av materialet. Særlig er jeg opptatt av å få frem hvordan naturguidenes kartleggingsarbeid baseres på guidenes identifisering av noen egenskaper ved turistene, som kvalifiserer for at guidene skaper ulike typologier. Typologiene fungerer som et utgangspunkt for naturguidenes forståelse av turistene og noe som blir formende for hvordan turene forløper. Avslutningsvis vil jeg vise

²⁶ Se kapittel 5 (s. 98).

hvordan guidenes typologier av turister deles av guidene og blir en del av deres felles hverdagsvirkelighet som guider.

6.1 «Spionasjetaktikk»

I dette avsnittet er det særlig fenomenet «spionasjetaktikk» og hvordan det er vokst frem og brukes, jeg vil vise. Jeg starter med en situasjonsbeskrivelse:

Det er midten av mars, og vintersesongen er for alvor i gang. Lyset har kommet tilbake etter at solen har ligget fire måneder under horisonten, og dagene er nå såpass lange at det igjen er sesong for de lange scooterturene. Men selv om dagslyset har bidratt til å gjøre Svalbardnaturen mer tilgjengelig for guider og turister, holder fremdeles den arktiske vinteren et hardt grep om naturen og menneskene, med temperaturer langt inne i den «mørkeblå» enden av temperaturskalaen.

Jeg er på besøk hos Ståle, det er to dager til vi skal reise på scooterturen til østkysten, og jeg hjelper med pakking og forberedelser til turen. Deltakelse i arbeidet gir meg mulighet til å få et innblikk hvordan Ståle planlegger og forbereder turer. Mens vi leter frem utstyret vi skal ha med oss, forteller Ståle uoppfordret om turistene som skal være med. Han forteller at gruppen består av åtte menn; en eldre svenske i syttiårene, tre italienere i midten av førtiårene og fire nordmenn i slutten av tjuårene. Tre av nordmennene mener han har utenlandsk opphav, ettersom de tre har hva Ståle tolker som typisk pakistanske og østeuropeiske navn. Han forteller videre at to av de tre italienerne har bestilt turen sammen, så han går ut fra at de kjenner hverandre fra før, men er usikker på hvorvidt tredjemann er sammen med de to andre, eller alene. Svensken reiser alene, sier han, mens de fire nordmennene er en kameratgjeng som har studert medisin sammen og booket turen som en avslutningstur for legestudiene.

Ståle dreier etter hvert temaet inn på hva slags tanker han har om turistene som gruppe. Han benevner gruppen som en «individuell gruppe» og mener med dette at gruppen i vesentlig grad består av turister som har booket turen uavhengig av hverandre, og dermed ikke kjenner hverandre fra før. Ståle reflekterer videre over gruppens sammensetting og forteller at «*selv om det bare er menn med i gruppen, så er det allikevel et visst spenn i den*». Med «spenn» viser Ståle

til at gruppen er sammensatt av turister som han antar har ulike forutsetninger, preferanser og forventninger til turen. Jeg spør Ståle om hvordan han har tilegnet seg all denne informasjonen om turistene? Han smiler, ser på meg med et «lurt blick» og sier: «*jeg bruker en slags spionasjetaktikk*». I intervju med Ståle dagen etter kommer temaet «kartlegging» opp på nytt, og her utdyper han hva han legger i dette med spionasjetaktikk:

Når du jobber alene, da begynner du å bygge hjemmefra, da sender du 10–15–20 mail frem og tilbake før en kunde kanskje kjøper en tur som koster 20 000 kroner. Da vet du også, da utvikler du også en sånn spionasje-, bevisst spionasjetaktikk og finner ut hvem dette mennesket er. Hvem de er, hvilke erfaringer de har, og hvilken tur som passer dem og så videre. Og da vet du på en måte hvilke mennesker du har foran deg før de kommer. Det kan være feil, men som regel er det når du har pratet i telefonen og ser hvilke typer av spørsmål de stiller, ikke sant? Sånn ehheh – vi vil ta en hundesledetur om sommeren [latter], eller, skjønner? Eller – kan vi ta med [holder frem mobiltelefonen] eller – er det mulig å lade batteri i leir på vinter? [latter](Ståle).

Ståle forteller at han begynner å «bygge hjemmefra», og sikter med dette til at arbeidet med å lage eller «bygge» den guidete turen starter hjemme, idet han får den første kontakten med turistene. Han forteller at han har utviklet en «bevisst spionasjetaktikk» i dette «byggearbeidet». Taktikken handler om at han tolker spørsmålene som turistene kommer med i mailutveksling og telefonsamtaler før turene. Han sier at det kan være snakk om mellom 10 og 20 e-posterutvekslinger før en kunde kjøper en tur, og at et slikt antall e-poster gir ham en god mulighet til å skape seg en forståelse av turistene før de ankommer Svalbard. Han sier at hans tolkninger noen ganger kan være feil, men indikerer at spørsmålene som turistene stiller, som regel gir ham tilstrekkelig grunnlag til å kunne plassere dem. Spørsmålene som turistene kommer med, blir slik sett sentrale for det tolkningsarbeid han gjør og har bruk for.

Ståle gir to eksempler på spørsmål han ofte får fra turister. Det ene handler om muligheten for å få en hundesledetur om sommeren, og det andre om mulighet for å lade mobiltelefoner når de er ute på langtur og bor i teltleir om vinteren. Når turister stiller slike spørsmål, tolker guidene dette som at turistene har lite kunnskap om Svalbard og om det å være ute om vinteren. Ståle ler da han forteller om spørsmålene han får, og han plasserer turistene nokså raskt i kategorien «slike som har lite erfaring». At Ståle ler når han forteller hva turistene kan finne på å spørre om, indikerer at for ham er det opplagt at slike spørsmål «avslører» dem som svært uerfarne. Hvorvidt turistene

har kunnskap om Svalbard eller har «vært ute en vinternatt før», er noe Ståle i likhet med de andre guidene tillegger en særlig betydning i sitt kartleggingsarbeid.

I denne samtalen med Ståle plasserer han meg i rollen som tidligere guide på Svalbard. Idet han gir eksempler på spørsmål han pleier å få fra turister, starter han med å si: «*ikke sant?*» eller «*skjønner?*», og viser at jeg som tidligere guide skjønner hvordan disse spørsmålene skal tolkes. Jeg bekrefter Ståles plassering av meg ved å le sammen med ham og viser at jeg forstår «humoren» i spørsmålene fra turistene.

6.1.1 «Gamlinger» og «råkjørere»

Ståles «spionering» på turistene har, som vist i forrige avsnitt, resultert i at han vet navn, alder, nasjonalitet og hvem som kjenner hverandre fra før. Slik sett har Ståle en del opplysninger om den enkelte turist. Fra disse opplysningene skjer en videre tolkning og typifiseringen, som munner ut i alle karakteristikkene jeg nevnte innledningsvis. Den svenske turisten på over 70 år benevnes etter hvert som «gamlingen». Grunnen til denne betegnelsen er ifølge Ståle at han er usikker på hvorvidt svensken vil klare å holde følge med resten av gruppen. Ettersom svensken er en del eldre enn de andre, tror Ståle at han vil bli sliten før de yngre deltakerne. Som en kompensasjon for alder vet samtidig Ståle at «gamlingen» er en sånn type «som har reist på flere lange turer alene», til Afrika og andre steder. Dette har kommet frem gjennom korrespondansen med svensken. Slik sett antar Ståle at den svenske turisten bør ha erfaring nok til å vite hva en scootertur til østkysten vil kreve. Ståle forteller at han har sansen for turister som har reist litt, og han har erfaring med at disse ofte er genuint opptatt av naturen og ønsker å lære noe om Svalbard. Han sier videre at slike «som har reist litt», ofte har realistiske forventninger til hvorvidt vi kommer til å møte isbjørn, og at de er mer avslappet til dette enn andre turister, som han ofte opplever som «masete» om dette med å få se isbjørn. Han sier at: «*Turister som bare er fokusert på den jævla isbjørnen, mister alt annet ved turen av syne.*» Det finnes, ifølge Ståle, minst like spennende opplevelser som det å se isbjørn, men han mener at det krever en litt mer avslappet og åpen innstilling til turen. «*Det oppstår mange flere muligheter for opplevelse, dersom ikke fokus på å se isbjørn dominerer*», sier han.

Når det gjelder de italienske turistene, kaller Ståle dem bare for «italienerne». Han sier at disse neppe har så mye vintererfaring, *«ettersom personer som kommer fra sørlige strøk som Italia, ofte mangler erfaring med vinter»*. Han sier videre at: *«Italienere i motsetning til en del nordmenn, ofte er fine å ha med på tur, fordi disse om regel viser større interesse for naturen og har mer respekt for guidenes anvisninger og beskjeder enn det nordmenn bruker å ha.»* Forskjellen mellom nordmenn og italienere, sier Ståle, *«ligger i at turister som reiser så langt som fra Italia, oftere har et mer genuint ønske om å oppleve selve Svalbard og naturen [...] Man reiser ikke så langt bare for å kjøre scooter»*. For nordmenn er Svalbard bare en time og tretti minutter unna med fly. Det betyr at mange nordmenn kun ser Svalbard som et sted med en mer liberal lovgivning på scooterkjøring, hevder Ståle. Når det gjelder å vise respekt for guiden, er Ståles erfaring at forskjellen ligger i at «nordmenn flest» har mer erfaring med å være på tur enn «italienerne», og at nordmenn derfor har «flere egne meninger» om hvordan ting skal gjøres. At turistene har «egne meninger» er, som jeg senere skal vise i kapittel 7 (Å få til gruppen), både noe guidene arbeider for å få frem hos turistene, og noe de erfarer som utfordrende.

Når det gjelder de fire norske turistene, kaller Ståle disse for «legegutta». Han sier at han kun har vært i kontakt med én av dem, ettersom denne ene har påtatt seg arbeidet med booking av turen, på vegne av gruppen. Ståle sier at han har fått inntrykk av at disse fire er det han kaller *«sånne som er mest opptatt av selve scooterkjøringen»*, og at det virker som om de tror at de skal på en «guttetur» hvor de skal leke og kjøre villmann med scooter. Han sier at han har fått dette inntrykket etter at personen han kaller «reiselederen» til «legegutta», har stilt spørsmål av typen: *«hvor store scootere kan vi få kjøre? hvor fort går scooterne?»* og *«hvor langt skal vi kjøre hver dag?»* Ståle har oppfattet «legegutta» som det flere av guidene benevner som «råkjørere» og «gutteklubben kjekk og grei», og at det å ha disse sammen med «naturelskende italienerne» kan bli en utfordring for å holde gruppen samlet. Med samlet mener han både å være samlet i tid og rom, samt samlet med tanke på til trivsel og det guidene kaller for «å få en felles forståelse» av hva turen skal handle om, et tema jeg vil komme tilbake til i kapittel 8. Guidene har erfaringer med at når ulikheten mellom turistene i gruppene blir stor, kan det bli utfordrende å få til trivsel og en slik «felles forståelse».

Som jeg får frem i det Ståle sier, tillegger han turistene ulike typer av egenskaper og holdninger som han ut fra sin tidligere omgang med turister mener å gjenkjenne. På bakgrunn av slike trekk

plasserer han turistene innenfor mer eller mindre ferdige kategorier. Den svenske turisten blir plassert i kategoriene «gamling» og «såne som har reist litt», italienerne ser ut til å være en egen kategori – «italienere» – mens de fire norske, «legegutta», foreløpig er plassert i kategorien «såne som er mest opptatt av snøscooterkjøringen» eller «råkjørere» og kategorien «nordmenn». Schutz og Luckmann (1973) hevder at personers fortolkning av andre personer hviler på et lager av tidligere erfaringer av personer i liknende situasjoner. Dette lageret av erfaring består både av personenes egne erfaringer og erfaringer personer har fått overlevert fra andre (ibid.). Dette lager av erfaring er sentralt i det Schutz og Luckmann (1973) kaller for «kunnskapsforrådet», og de mener at kunnskapsforrådet fungerer som en «referanseramme for personers tolkning av verden, i form av for-hånden-værende kunnskap» (s. 137).

Schutz og Luckmann (1973) hevder at personers gjentatte erfaringer av verden organiseres i avgrensede enheter i kunnskapsforrådet og danner «typer» (s. 229). Med «typer» mener de at personers kunnskapsforråd rommer åpne forventninger om at verden kan erfares tilsvarende eller på samme måte fra gang til gang. «Typer» er derfor idealiserte forestillinger (idealtyper), bestående av alle de ulike trekk og egenskaper som personer erfarer at bestemte gjenstander i verden kan ha. Schutz (2005) hevder at personer også typifiseres og danner det de kaller for «persontyper». «Turisttyper» kan forstås som «persontyper» som guider konstruerer på bakgrunn av egne og andre guides erfaringer med turister på ulike typer av turer.

Når guidene innhenter informasjon om turister gjennom sitt «kartleggingsarbeid», trekker de på tidligere erfaringer, både egne og dem de får «overlevert» fra andre. Dette gjør at de gjenkjenner bestemte trekk og egenskaper ved turistene. Guidenes kartleggingsarbeid er slik sett et tolkningsarbeid, der guidene tillegger turistene bestemte egenskaper og holdninger. Da Ståle eksempelvis får spørsmål fra «reiselederen» til «legegutta», om hvor store snøscooterne er og hvor fort de går, er dette spørsmål Ståle har fått flere ganger tidligere. Hans erfaring tilsier at turister som stiller denne typen spørsmål, har til felles at de er mest opptatt av selve kjøringen, og at de ofte tøyser Ståles grenser for hva han mener er forsvarlig kjøring på hans turer. De fire «legegutta» utgjør også det guidene kaller for en «vennegjeng». Ståle har erfaring med at «vennegjenger» som inngår i større individuelt sammensatte grupper, kan være vanskelige å lede, særlig hvis de er «nordmenn» og bare menn.

Schutz (2005) hevder personer i det han benevner som hverdagslivets pragmatiske sunn-fornuft-innstilling, kun er interessert i et begrenset utvalg av de egenskapene som definerer en persontype (s. 29). Hvilke egenskaper som trer i forgrunnen og hvilke som forblir utematiserte, bestemmes ut fra kontekst og det prosjektet som handlingen inngår i (ibid.). I forbindelse med turen til østkysten er derfor Ståle mest interessert i de egenskapene ved turistene som han vurderer som relevant for at han skal kunne gjennomføre en lengre scootertur sammen med dem. Om Ståle derimot bestemmer seg for å gjennomføre en skitur, vil konteksten endre seg og andre sider ved turistene bli relevant for Ståle. Når Ståle plasserer turistene etter bestemte persontyper, handler dette om at han forventer at turistene som han ennå ikke har møtt, vil være på bestemte måter som han tidligere har erfart får betydning for de turene han ønsker å lage. Tidligere erfaring med «lignede typer turister og turer» har med andre ord stor innflytelse på arbeidet som guidene gjør med typologisering og kartlegging.

6.2 Typeinndeling av turister og videre planlegging av turer

Ståle sier i det tidligere brukte sitatet om spionasjetechnik at han kan ta feil, men er samtidig klar på at spørsmålene som turistene stiller, gir ham en ganske stor sikkerhet for hva slags typer turister han mener de kan være. Schutz og Luckmann (1973) understreker at personers fortolkning av verden er hva de kaller for «*governed by the pragmatic-motivet*» (s. 14). Hverdagslivets kunnskapsideal er ikke absolutt sikkerhet, men tilstrekkelig sikkerhet, hva personer med rimelig sannsynlighet kan forvente (ibid.). Sett i lys av dette får Ståles karakteristikk av turistene et usikkert preg, og den informasjon han får og tolker i forkant av turen, vil stadig kunne modereres, og turisttypene kan utvides til å inneholde nye egenskaper eller splittes opp i nye undertyper av turister. Guidenes forståelse av turistene i forkant av turene er med det Schutz og Luckmann (1973) kaller for «*until further notice*» (s. 8). Guidene vet at deres forståelser av turistene kan utvides, det er alltid mer å vite om dem, i fall det skulle være behov for dette. Like fullt er deres tolkninger «endelige» i en pragmatisk forstand, idet de danner grunnlag for handling. På bakgrunn av det de vet gjennom forarbeidet til turen, begynner guidene å utforme planer for hvordan de kan organisere turen med utgangspunkt i sine foreløpige tolkninger av turistene, eller som Ståle sier: «begynne å bygge hjemmefra». Kunnskapsforrådets

typer er slik sett både endelige og bevegelige (ibid.). I neste avsnitt vil jeg vise hvordan Ståle bruker informasjonen han har av turistene i forkant av turen, i sin planlegging.

Hvem sover hvor og med hvem?

Mens Ståle og jeg pakker teltene, sier Ståle at han har tenkt litt på hvordan han vil organisere fordelingen av hvem som skal bo i telt sammen under overnattingene. Han sier at vi skal ha med oss flere telt. Ett av disse er det han kaller for «samlingsteltet». I dette skal vi spise frokost og middag. Han har med seg en stor ovn som han vil plassere i dette teltet, slik at det blir mulig å slappe av der inne, og at vi kan spise uten å fryse. I samlingsteltet er det plass til alle turistene for overnatting, men han ønsker likevel å ha med seg flere telt, sier han. Han vil at vi skal ta med det han kaller «vanlig fjelltelt» til de tre italienerne. Han sier at det å ligge i et fjelltelt gjør at en kommer nærmere naturen, og forklarer dette med å si: *«Når det bare er tre personer i et lite telt uten oppvarming, vil de føle den arktiske kulden og ikke bli forstyrret av alle lydene som er i det store samlingsteltet. De får oppleve stillheten, og det blir mere realistisk.»* Ståle fordeler her turistene på overnattingssteder ut fra typeforståelsene han allerede har skapt av turistene. Italienerne får et eget fjelltelt ettersom han tillegger dem en særlig interesse for det å oppleve Svalbard og naturen. «Legegutta» som Ståle tillegger motiver som det å være mest opptatt av selve scooterkjøringen, kan sove i hovedteltet. Ettersom Ståle ser «legegutta» som «råkjørere» som han tillegger lite interesse for naturen, trenger ikke de et slikt fjelltelt. Han regner med at det vil være viktigere for dem å få pleie det sosiale aspektet ved å være venner på tur, og at et oppvarmet samlingstelt derfor vil passe bedre for dem. «Gamlingen» kan også sove i hovedteltet, mener Ståle, ovnen vil holde varmen i teltet og gjøre det lettere for ham som er «så gammel og svak». I likhet med Holloway (1981) får jeg frem at guidene erfarer at hver ny tur bringer et nytt og annerledes «publikum», og at guidene anvender et register av ulike grep for å skape variasjon mellom turene og interaksjon mellom turistene.

Så langt har jeg vist eksempler på hvordan guider «kartlegger» og handler ut fra dette, før de møter turistene, i neste del vil jeg se nærmere på hva som skjer når guider og turister møtes ansikt til ansikt.

6.3 Kartlegging i det første møtet med turistene

Det første møtet med turistene skjer ofte under det guidene kaller for «brifingen». «Brifingen» er et møte guidene organiserer med turistene i forkant av turen. Da samler de turistene og gir informasjon om turen de skal på, sjekker at alle har det utstyret de trenger, og svarer på spørsmål som turistene måtte ha. På kortere turer arrangeres som regel «brifingen» i reiselivsbedriftenes lokaler rett før avgang, på lengre turer arrangeres den gjerne dagen i forkant av turen på hotellet der turistene bor. Turistene får vite at intensjonen med brifingen er å gi dem den informasjonen de trenger i forkant av turen. I mitt materiale kommer det frem at «brifingen» også handler om å gi guidene en anledning til å verifisere, avkrefte eller utdype den forståelsen de har av turistene.

Iselin, en av guidene som jeg har plassert i kategorien «erfarne naturguider»²⁷, fortalte meg hvordan det å finne ut hvilke typer hun forestilte seg at turistene kunne være, inngikk som en sentral del av planleggingsarbeidet hennes, og hvilken plass brifingen hadde i dette arbeidet:

Iselin: Og så er det jo å hente gjestene og på en måte finne ut da hva slags typer de er, finne ut hva de har tenkt seg med turen? Hva slags forventninger de har?

Thomas: Det finner du ut når du ser dem?

Iselin: Nei, ikke med en gang jeg ser dem, da henter jeg dem bare og kjører dem til hotellet slik at de får sjekket inn. Før en så lang tur som det der da [16 dagers skitur på våren], så har vi et møte der vi tar frem kart og forteller hva vi har tenkt, og hvordan det fungerer med våre rutiner og med isbjørn og litt sånn, og så har vi gjerne en runde med turistene hvor de svarer på: hvem er du? Hvor er du fra? Hva jobber du med? Hva har du tenkt? Hvorfor kommer du?[tenkepause] Ja en sånn presentasjonsrunde da.

Iselin forteller at hun pleier å ha en «brifing» med turistene etter at de har fått sjekket inn på hotellet. Hun starter vanligvis «brifingen» med å fortelle turistene om turen de skal på, vise på kartet og informere om leirrutiner og isbjørnsikkerhet, slik turistene har fått informasjon om i forkant av brifingen. Deretter går hun over til å ha det hun kaller for en «presentasjonsrunde» der turistene i plenum må fortelle om seg selv til resten av gruppen gjennom å svare på flere spørsmål om seg selv. Det første spørsmålet hun stiller, «hvem er du?», er et spørsmål hun ikke stiller

²⁷ Se kapittel 5 (s. 96) om kategorisering av utvalg.

direkte til turistene, men mer til seg selv i intervjuet. Det gir henne en mulighet til å reflektere over hva hun forventer å få ut av spørsmålene til turistene. Hvor turistene kommer fra, hva de jobber med, motiver og forventninger for å delta på turene, er informasjon Iselin og de andre guidene tolker og plasserer i henhold til preetablerte «turisttyper», slik jeg har vist at Ståle gjør. Når turistene er «plassert» i henhold til guidenes typeinndeling, har guidene skapt seg en «oversikt» over gruppen. En slik «oversikt» bruker guidene i det videre arbeidet med å justere forholdet mellom turen slik de ser den, og turistene slik de blir tolket. Hvem guidene ser turistene som, har slik sett betydning for hvordan de guidete turene gjøres. Turene er ikke et ferdig produkt som turistenes «tas med på» uavhengig av hvem guidene ser turistene som, men et «produkt» der guidenes forståelse av turistene tillegges betydning for utforming av turene.

En annen måte som guidene bruker brifingen i sitt kartleggingsarbeid på, er ved å stille spørsmål om hvilke ønsker og forventninger turistene har til turen. Gard, en av de «erfarne guidene», forteller hvordan han går frem for å få frem ønsker og forventninger som han kan tolke, gjennom spørsmålstilling:

Og så går du litt dypere inn i programmet og forteller hva som er planen. Og kommer da gjerne med spørsmål som: Er det noen som har noen spesielle ønsker? Er det noen som har lyst til å gå opp på en fjelltopp? Prøver å kartlegge litt gruppens dynamikk også, hvis dette er forskjellige individer. Og det er det ofte også, at det er forskjellige individuelle som booker seg på en fellestur (Gard).

Ved å stille spørsmål til turistene forsøker Gard å få frem sider ved den enkelte turists preferanser til turen, slik at han kan danne seg «et klarere bilde» og utvide sin forståelse av hva slags «type» turister han kan plassere dem som, i henhold til sitt repertoar av turisttyper. Men han sier også at det handler om å få frem det han kaller dynamikken i gruppen. Med dynamikken i gruppen refererer han i denne sammenhengen til omfanget av ulike «turisttyper» i en gruppe. Guidene benevner ofte omfanget av det de tolker som ulike turisttyper i en gruppe, som gruppens «spenn». Det å fremme spørsmål om ulike aktiviteter på turene, som det å gå på en fjelltopp, kan få frem ulike preferanser i gruppen og gi guidene en indikasjon på «spennet» i gruppen. I likhet med Ståle og de andre guidene har også Gard erfaring med at ulike/motstridende interesser innad i en gruppe («grad av spenn») får betydning for hvordan gruppen fungerer når det gjelder samhandling på turene. Det er gruppens fungering Gard sikter til når han bruker benevnelsen

dynamikk. Hvordan guidene arbeider med å skape «dynamikk» i grupper de tolker som grupper med spenn, blir behandlet spesifikt i kapittel 7.

6.4 Individualitet og typikalitet

Schutz (1967) fremhever at avstanden eller nærhet mellom personer i tid og rom får betydning for hvordan de tolker og plasserer hverandre i henhold til «persontyper». Ifølge Schutz (1967) oppfatter personer den sosiale verden som ordnet i «lag» omkring dem, med dem selv i sentrum. Disse «lagene» har både en tidslig og en romlig struktur (ibid.). I den tidslige orden skiller Schutz mellom «samtidige», «forgjengere» og «etterfølgere», som personer på ulike vis og i ulik grad kan påvirke og bli påvirket av (ibid.). I denne sammenhengen er jeg først og fremst opptatt av de innbyrdes forholdene som eksisterer mellom «samtidige», slik guider og turister fremtrer for hverandre på guidete turer. Personer som deler både tid og rom, kaller Schutz (1967) «konsosiater» og sikter med dette til personenes mulighet til gjensidighet. Turistene og guidene deler tid og er slik sett «samtidige». Når de også deler rom, for første gang på «brifingen», blir de med Schutz også «konsosiater». Schutz (2005) kaller forholdet mellom «konsosiater» for et «ansikt-til-ansikt-forhold» og viser til at i et slikt forhold er en viss del av verden («omverdenen») tilgjengelig for begge parter til samme tid, og at en slik samtidighet bidrar til at personer kan iaktta hverandre og tolke hverandre. Schutz (2005) sier om dette: «Hver partner kan iaktta den andens kropp, bevegelser, gang og ansigtsudtryk direkte (...) som tegn på den andens tanker» (s. 39). Schutz (1976) bruker benevnelsen «uttrykksfelt» om dette og viser til at «den andres» kropp og handlinger uttrykker mening som blir tilgjengelig for personer som deler tid og rom. Eller som Iselin sier idet hun møter turistene:

Man blir litt sånn menneskekjenner, man ser an folk på en eller annen måte. Man finner fort ut om de her er noen som er veldig alvorlige, eller om de er veldig redde, eller om de er lit sånn tøffe tøff, eller om de [kort tenkepause] altså hvordan de har det (Iselin).

Det som muliggjør en slik tolkning av den andres tanker, er ifølge Schutz og Luckmann (1973) at «konsosiater» i et «ansikt-til-ansikt-forhold» også kan ta del i det han kaller hverandres «indre tid» (s. 90). Schutz (2005) viser til en tidslig dimensjon som skiller mellom det han kaller «indre»

og «ytre tid». «Ytre tid» er det som vanligvis benevnes som kronologisk tid eller en «objektiv standardtid», den tid som kan måles og plassere hendelser i en kronologisk rekkefølge ved hjelp av klokke og kalender. «Indre tid» er ifølge Schutz (2005) en «subjektiv tid», som reflekterer individets subjektive opplevelse av hendelser. Eksempelvis subjektive erfaringer som det å oppleve at «tiden flyr» når personer har det gøy, eller «snegler seg avgårde» når de har det kjedelig (ibid.). Når «konsosiater» deler tid og rom, deler de ifølge Schutz (2005) rommet, «indre tid» og «ytre tid» samtidig. Når dette skjer, oppstår ifølge Schutz (2005) en tredje tidsdimensjon som han kaller for «levende nutid». I «en levende nutid» hevder Schutz (2005) at personer tar del i hverandres «fremadskridende liv», og de kan følge hverandres tanker i takt med at de bygges opp. En slik relasjon mener Schutz (2005) muliggjør at «konsosiater» kan dele hverandres forventninger til fremtiden i form av planer, håp og bekymringer, eller som han sier i Schutz (2005): «*Konsosiater er kort sagt gensidigt engageret i hinandens biografi; de bliver ældre sammen; de lever i hvad vi kunne kalde et rent Vi-forhold:*» (s. 39). Schutz (2005) fremhever at i et «vi-forhold» er det mulig å oppfatte den andre som et unikt individ. Vi ser at guidene «gjør» turistene mer til «turisttyper» enn til unike individer i første omgang, og at det å bli forstått både som et unikt individ og «turisttype» kan romme et paradoks. «Turisttyper» er en side ved individet som trer i kraft nettopp i relasjon til en guide og ved besøk på en destinasjon som Svalbard.

Så langt har jeg vist at guidene, så lenge de bare deler tid, men ikke rom med turistene, kun ser turistene som «persontyper» som de tillegger bestemte egenskaper og væremåter. En slik måte å skille turistene fra hverandre på brukes av guidene i forarbeidet med å organisere turene og opprettholde deres måter å handle på. På «brifingen» samles alle i en ring med en «presentasjonsrunde» hvor alle kan se og høre hverandre. Guidene organiserer presentasjonsrunden som et ansikt-til-ansikt-forhold. Her legger de opp til det Schutz (2005) kaller en «vi-relasjon». I en slik «vi-relasjon» får guidene anledning til å erfare den enkelte turists individuelle ytringer, handlinger og reaksjoner i det sosiale samspillet med de andre. Det samme gjelder også for turistene, hvem guidene blir for turistene både som rolle og individ, blir «synlig» for turistene, og turistene danner seg meninger om hvem guidene kan være. Begge parter kan i dette konkrete møtet også erfare hverandre som unike individer, noe som kommer frem i sitatet til Gard, der han forteller at brifingen gir ham mulighet til å finne ut mer av turistenes individuelle ønsker og forventninger til turen. Guidene har slik sett i «ansikt-til-ansikt-

relasjonen» med turistene mulighet til å justere sin forståelse eller utdype sin forståelse av turistene for sitt kartleggingsarbeid. Men som Schutz (2005) legger til:

I common sense-tenkningens konstruksjoner fremstår den Anden i bedste fall som et delvist selv, og selv i det rene Vi-forhold indgår han kun med en del af sin personlighed (s. 41).

Guider og turistenes tolkning og forståelse av hverandre i ansikt til ansikt på «brifinger» kan slik sett forstås som både typifisert og individuell.

Et vesentlig poeng i Schutz' teorier er i denne sammenhengen at jo mer anonym en typologi er, jo mer løsrevet er den fra den gjeldende persons særegenhet. Typologien «turist» er en slik anonym typologi som sier lite om hvem turistien kan sies å være, en turist er i grunnen hvem som helst og kan byttes ut med en annen turist uten at det får betydning på noe vis. Men jo nærmere guidene kommer den enkelte turist i tid og rom, jo mere innholdsfylde får typologiene i guidenes «for hånden værende formål» (ibid.) med turene, og kategorien turist splittes opp i underkategorier. Å bytte ut en «naturelskende italiener» mot en «råkjører av en nordmann» har som vi så langt har sett betydning for guidene, ettersom guidene er avhengig av å ha en «tilstrekkelig» klar formening om hva slags «typer» av turister de har med seg på tur. Jo nærmere guidene og turistene kommer hverandre og den guidete turen, i tid og rom, jo flere sider ved turistene som individer har guidene mulighet til å bli kjent med, og jo mer «innholdsfylde» (ibid.) får typologiene. Dette blir særlig synlig i starten av selve turen, noe som er tema i neste avsnitt.

6.4.1 Å «kle av» turistene

Selv om «brifingen» brukes av guidene til å plassere turistene i henhold til «turisttyper», opplever guidene noen ganger at deres forståelse av turistene ikke er tilstrekkelig klar til at de «vet» hvordan de kan handle i det videre arbeidet med å lage turene. I slike situasjoner lager guidene hva jeg tolker som «tester», der de søker å få frem nye sider ved turistene. Til noen turer stilles det ferdighetskrav knyttet til bestemte aktiviteter, og til andre turer må turistene være i god nok form til å kunne gjennomføre turene slik de er beskrevet for dem ved kjøp av turene. En lengre skitur krever at turistene kan gå på ski, og en topptur må gjennomføres på den tiden som er satt

av til turen. Guidene erfarer imidlertid at en del turister overvurderer egne evner og ferdigheter når de melder seg på, og at de ikke kan stole på turistenes egne vurderinger av ferdighetsnivå og utholdenhet. Dersom en guide er alene på slike turer, risikerer vedkommende å måtte endre turen vesentlig i forhold til det turistene har vært lovet, eller i verste fall avbryte turen, dersom det skulle vise seg at noen av deltakerne har problemer med å henge med. I begge tilfeller risikerer guiden at de «spreke/flinke» deltakerne får sin tur ødelagt, blir misfornøyd og kanskje krever pengene tilbake. Guidene må derfor finne ut om turistene som skal delta på en fysisk krevende eller teknisk krevende tur, er i stand til å delta, og i så fall til hvilket nivå.

«Å gå på litt»

Sverre, en av de «erfarne guidene», forteller hvordan de i det firmaet som han arbeider for, har funnet en løsning på hvordan de kan få «avklart» turistenes fysiske kapasitet. Turen det gjelder, er en topp som ligger i nærområdet til Longyearbyen. Løsningen ligger ifølge Sverre i å «gå på litt» i starten av turen:

Når vi går på [navn på fjelltopp] med truger, så pleier vi å si at det er litt greit å gå på litt i den første bakken opp fra elva og opp der. Og hvis det er noen som virkelig sliter der. Da er det som regel bare én guide. Hvis det er noen som virkelig sliter der, så går det an å si: ok, nå følger jeg deg litt ned, og så går [naturguiden og den turisten som sliter] til Nybyen. For den turen her, den tror jeg ikke passer for deg i dag, med den gruppen vi er med. Det er et sånt klassisk dilemma da (Sverre).

Sverre forteller hvordan det å «gå på litt» i den første bakken opp fra elva gjør det mulig for guidene å vurdere hvilke turister som de mener egner seg eller ikke egner seg, til å delta på turen. Hvis noen turister viser tegn til at de ikke klarer å holde følge med resten av gruppen eller på andre måter gir uttrykk for at dette er tungt, tar guidene dette som et tegn på at de det gjelder, vil få problemer med å fullføre turen. I «ansikt-til-ansikt-relasjonen» mellom guider og turister på tur blir det mulig for Sverre å se hvem som sliter når turistene settes på prøve. Guidene bruker uttrykk som at fjellet, bølgene eller breen «kler av turistene» og viser hvem de «er». Med metaforen å «kle av» mener de at gjennom å stille turistene overfor en slik oppgave avdekkes den reelle kapasitet for turene. I og med at guidene og turistene deler tid og rom på turene, blir deres «utrykksfelt» (Schutz, 1976) gjensidig tilgjengelig for deltakerne. Turistenes kroppslige

utholdenhet og styrke kommer til uttrykk og blir «synlig» for alle når guider og turister deler det Schutz (2005) refererer til som «en felles levende nutid», og de blir «avkledd» og trer gjennom sin kroppslige kapasitet frem som «slitere» eller «sprekinger» for guidene. Alle merker at de blir sett av guidene og de andre turistene som inngår i gruppen. Når guiden henvender seg til «sliterne», «vet» begge hva som er «problemet», og guiden bekrefter dette overfor dem det gjelder og sier: *«Den turen her, den tror jeg ikke passer for deg i dag.»* Ved at Sverre legger til *«med den gruppen vi er med»*, spiller Sverre på det at «sliterne» både ser sin egen tilkortkommenhet og det at de andre turistene er i bedre form, og slik sett opplever seg selv som et problem som hele gruppen ser. Sverre tvinger frem en «erkjennelse» hos dem som «sliter», om at dette er en tur som ikke passer for dem, og tilbyr så å følge dem det gjelder ned til Nybyen, som er nærmeste bebyggelse. Ved å følge «sliterne» til Nybyen, kan Sverre fortsette turen med de andre turistene, uten at dette hefter for mye tid.

Det er vesentlig å understreke at Sverre sier at dette er noe de pleier å gjøre når de guider slike turer alene. Når det er flere guider med, sier han (lenger ut i intervjuet): *«Løser slike problemer seg ved at naturguidene deler gruppen opp, slik at én guide kan gå med sliterne og en annen kan gå med sprekingene»*. Like fullt må «sprekingene» og «sliterne» gjenkjennes og sorteres, og dette lar seg vanskelig gjøre, ifølge guidene, uten at en skaper situasjoner der turistene blir «testet» og «avkledd».

«Kartleggingstur»

For Ståle ble det aktuelt å sette turistene på prøve før scooterturen til østkysten.²⁸ Det handlet mindre om fysisk kapasitet og mer om hvilke ferdigheter turistene hadde i det å kjøre snøscooter. Jo klarere inntrykk han kunne få av turistenes kjøreferdigheter, jo tydeligere kunne han skape seg et bilde av hva slags tur dette kunne bli, det vil si hvilke steder de kunne kjøre til, og slik sett hva turen kunne inneholde. For å skaffe seg en slik oversikt fikk han en annen guide til å ta turistene med på en is-grottetur²⁹ med innlagt scooterkjøring. På denne grotteturen er det vanlig å kjøre turistene med bil mesteparten av veien, for så å gå den siste biten frem til grotten. Men denne

²⁸ Se nærmere beskrivelse av denne turen i kapittel 5 (s. 98).

²⁹ En is-grottetur er en tur hvor turistene blir guidet inn i smeltevannstuneller som elvene lager inni isbreene om sommeren. Om vinteren når elvene «tørker inn» og tunellene blir stabile, blir det mulig å bevege seg inni disse tunellene.

gangen hadde han bedt guiden om å kjøre snøscooter med turistene til grotten, slik at guidene kunne danne seg et inntrykk av turistenes kjøring. Før grotteturen fortalte Ståle guiden hvilket inntrykk han så langt hadde fått av turistene, han ba guiden følge spesielt godt med på «legegutta» og ønsket å få hennes generelle vurdering av turistene, i tillegg til en vurdering av deres kjøreferdigheter.

Etter grotteturen bekreftet guiden flere av inntrykkene som Ståle så langt hadde av turistene. Hun fortalte at «legegutta lot til å være flinke til å kjøre, men at han nok burde holde et ekstra øye med de fire nordmennene, ettersom de helt klart var slike «som var mest opptatt av selve kjøringen». Hun fortalte at de hadde «råkjørt» med scooterne, og at hun hadde vært tvunget til «å sette dem på plass» i løpet av turen. Hun sa også at den eldre svensken hadde vært litt forsiktig med kjøringen, og at han hadde hatt trøbbel med å holde følge med gruppen. Han var heller ikke så sterk, sa hun, og hun hadde vært nødt til å dra i gang snøscooteren for ham hver gang de hadde stoppet. Italienerne hadde fungert «fint nok» som hun sa, men trengte litt hjelp til å forstå at ulike typer snø og is har ulik innvirkning på snøscooterens manøvreringsevne.

På bakgrunn av det Ståle fikk vite av «grotteguiden», gjorde han følgende prioriteringer i fordeling av scootere, sleder og plassering i scooterfølget for turen til østkysten: Den eldre svensken plasserte han nærmest seg, som nummer to i følget. På den måten kunne han sikre at svensken ikke ble frakjørt, samtidig som en slik plassering ga ham mulighet til enkelt å kunne hjelpe svensken med oppstart av scooteren. Svensken fikk også den letteste scooteren, den med lavest vekt som krevde minst styrke for å manøvrere, han slapp også å trekke slede, noe som gjør selve kjøringen enklere. «Legegutta» ble plassert som nummer tre, fire, fem og seks, slik at Ståle hadde dem innenfor synsvidde, i fall de skulle prøve seg på «grisekjøring». De fikk også de største og tyngste scooterne med de største og tyngste sledene, ettersom disse var de vanskeligste scooterne å kjøre. Det at de fikk tunge sleder, ville kanskje også legge en demper på iveren til å kjøre fort. De tre italienerne havnet så bak legegutta, og jeg havnet bakerst. Ståle ba meg spesielt om å følge opp italienerne, ettersom de havnet så langt bak at han ofte ville miste dem av syne under kjøringen.

For Sverre og Ståle handler «avkledningen av turistene» om å få frem sider ved dem som er avgjørende for hvordan det videre forløpet av turen blir seende ut. For Sverre ble løsningen å avvise dem som ikke lever opp til den standarden hans firma har satt for turister som skal delta på

toppturer. Ståles vurdering var at alle turistene kunne få delta, men at han var avhengig av å gjøre justeringer med hensyn til hvem som kjørte hvilke scootere, og hvor i følget disse skulle plasseres. Sverre forteller at han opplever det å sortere ut turister som ikke får bli med på turer, som et klassisk dilemma. Dilemmaet handler om at han i likhet med de turistene det gjelder, opplever situasjoner hvor han må avvise turister som ubehagelig. Han vet at han «avkler» turistene i full offentlighet, og at turistene mest sannsynlig opplever dette som ubehagelig. Samtidig vet han at om ikke turistene det gjelder trekker seg fra turen, så kan det ende med at hele turen må avlyses. Han vet at han må ta et valg, og har laget rutiner for å kunne skille mellom turistens selvverdier og den konkrete kroppslige kapasiteten. Dette er ferdigheter som guiden må våge å ta i bruk for å kunne realisere krevende turer. Ifølge artikkelen «Eventyr over styr» i A-magasinet 31.05.2013 forteller Sigrid S. Meløy at det tilbys stadig lengre og mer krevende turer på Svalbard. Ifølge henne har sysselmannen registrert 21 grupper som har forsøkt å gå Spitsbergen på langs de siste 5 årene (en tur på opp mot 70 mil, på ski). Bare ni grupper har fullført, og seks ekspedisjoner har måttet reddes ut med helikopter, de resterende har måttet legge om turen, sier Meløy. I 2013 var det seks grupper som forsøkte seg på denne turen, og ingen som greide det (ibid.). Blant disse 21 ekspedisjonene var det også grupper som var på guidet tur. Guidene vet at om det blir for mange redningsaksjoner, vil det kunne få konsekvenser for næringen som de selv er en del av. De må derfor også tåle å stå ansikt til ansikt med skuffelse og brutte forventninger hos noen av turistene. Å kunne romme dette er også en del av guidenes kunnskapsforråd.

6.5 Turer og turister gjensidig konstituerende

Hvem turistene blir for guidene i form av «turisttyper», handler som jeg har vist, om hvilke egenskaper ved turistene som guidene opplever som viktige for deres forståelse av hvordan de guidete turene skal gjøres. Konstruksjon av «persontyper» er noe Schutz (1970) hevder henger sammen med hva personer opplever som «relevant» ved personer i ulike sammenhenger. Schutz (1970) hevder at personers kunnskapsforråd rommer «relevansstrukturer» eller «relevanssystem» som inngår i personers typifiserte tolkning og forståelse av verden. Han hevder det er personers «relevanssystem» som avgjør hvilke temaer som i en gitt situasjon blir sentrum for personens

«her og nå», og hvilke som blir værende i det han kaller for «horisonten» av situasjonen (ibid.). Sentralt i Schutz' forståelse av relevansstrukturer ligger det at enhver situasjon har en historie («biografi») (Schutz, 1970). I dette legger han at en hver idealtipe som en situasjon tolkes og forstås ut fra, rommer referanser til de situasjonene og kontekstene som bidro til å konstituere dem som typer (ibid.). Hva oppmerksomheten ble rettet mot i tidligere situasjoner og hvorfor, inngår i den prosessen som former «typene», og gir slik sett retning for fremtidige handlinger. Schutz (Schutz, 1962) sier om dette: *All types are relational terms carrying, to borrow from mathematics, a subscript referring to the purpose for the sake of which the type has been formed* (Schutz, 1962, s. 234). Naturguidene tolker turistene med utgangspunkt i erfaringer om hva som har vist seg å være relevant i tidligere liknende situasjoner. Det er dette Schutz (1970) sikter til når han hevder at «relevansstrukturer» er vevd inn i typifikasjonene. Når guidene plasserer turistene etter ulike «persontyper» som «slitere» og «sprekinger», handler dette om at de forventer at turistene på ulike vis vil kunne bidra til eller redusere muligheten for guidene til å gjøre turene slik de vanligvis pleier å gjøre dem. Guidenes «turisttyper» bidrar til en «filtrering» av egenskaper ved turistene i forkant og underveis på turene. Ettersom guidene har et bestemt sett av typiske forståelser av turister, vil noen egenskaper ikke bli registrert – de vil som Schutz (1970) sier være «ubemerket». Det er slik sett guidene selv som skaper disse idealtypene. Når idealtypene er etablert som del av guidenes «kunnskapsforråd», utgjør guidenes tidligere erfaringer av turister og tilhørende «relevansstrukturer» det «blikket» eller den virkelighetsforståelsen som guidene anvender i sitt kartleggingsarbeid. Turistene «konstrueres» av guidene som «karbonpadlere»; «turister som hjemme driver med treningspadling i lette raske kajaker bygget av karbon, og som guidene tillegger verdier og holdninger som det å være opptatt av å padle langt, fort og rett frem», «professoren»; «slike som har dybdekunnskap og interesse for bestemte felt som botanikk, historie eller geologi, og som guidene tillegger interesse i å fortelle og vise dette til de andre turistene», «nerdegrupper»; bestående av turister med særinteresser for et bestemt tema som historie, geologi, fugler, sopp og lav, eller «gutteklubben kjekk og grei»; bestående av menn i alderen 30–50 år som guidene mener er opptatt av å vise hverandre at de fremdeles er «unge», og oppfører seg som uansvarlige «unggutter» med drikking, grisekjøring og en fleipete og tidvis autoritetsutfordrende tone. Guidenes forståelse av turistene forteller slik like mye om konteksten og guidens formål med turene som om turistene «i seg selv».

Guidenes «virkelighetsforståelse» av turister i form av «turisttyper» er ikke bare en subjektiv virkelighet, det er også som jeg har antydnet flere steder i dette kapitlet, en delt (intersubjektiv) virkelighet. Turisttypene slik jeg har beskrevet dem, er noe guidene deler og kommuniserer med hverandre. Dette er tema for neste avsnitt.

6.6 En delt virkelighet

Som vi så i eksemplene med Ståle og «grotteguiden» på kartleggingsturen, og Sverre og guidene i firmaet han jobbet for når det gjaldt toppturer, er guidenes forståelse av turister noe de deler og kommuniserer med hverandre. «Turisttypene» blir med Schutz og Luckmann (1973) en del av guidens «sosiale kunnskapsforråd» og repertoar. Når «grotteguiden» forteller Ståle at «legegutta» er slike «råkjørere», forstår Ståle umiddelbart hva hun mener med denne benevnelsen. Ståle og «grotteguiden» forstår hverandre og utveksler sine erfaringer av turistene. I selskapet som Sverre arbeider for, har de skapt en felles forståelse av «slitere» og «sprekinger». Erfaringsdeling skaper en felles kunnskap, som alle guidene som arbeider på Svalbard, i større eller mindre grad tar del i.

Guidenes erfaringsdeling foregår i ulike fora hvor guidene møtes. To av de «nye guidene»³⁰ Stella og Gøril, som begge arbeidet om bord på cruisebåter som seiler i farvannene rundt Svalbard om sommeren, forteller at hver kveld pleier guidene om bord å spise felles middag. Under middagen forteller de at samtaletemaet som regel er guidenes erfaringer med turistene fra dagen som har vært. Middagene om bord blir slik sett et samlingspunkt for erfaringsdeling der guidene skaper en felles kommuniserbar forståelse av turisttyper. Andre samlingspunkter for erfaringsdeling er bofellesskap som «guidebrakka»³¹ der jeg bodde under feltarbeidet, ute på «stampuben»³² der guidene møttes om kvelden, eller hotellobbyen i Barentsburg der guidene ofte møtes, mens turistene får omvisning i byen av russiske guider. Iselin forteller hvordan slike møter på hotellet i Barentsburg kan utarte seg:

Det kan jo være mye tullehistorier om hva som har skjedd, og om hvem som har veltet [på snøscooter] og sånne ting. Men det er jo også, altså man prater jo mye i lag og det er jo...

³⁰ Se kapittel 5 (s. 91) for nærmere beskrivelse av utvalget.

³¹ Se kapittel 5 (s. 97) for nærmere beskrivelse.

³² Se kapittel 5 (s. 98) for nærmere beskrivelse.

eller du vet: – Åh, i dag hadde jeg en gruppe som var sånn her, Å ja? da bruker jeg å gjøre slik og slik (Iselin).

Når Iselin forteller at guider pleier å si at i dag så hadde jeg en gruppe som var «sånn her», refererer hun til bestemte egenskaper og væremåter ved turister som hun har erfart. Hun viser med dette at guidene kommuniserer sin erfaring og den mening de tillegger disse til andre guider. Iselin forteller videre at de andre guidene pleier å respondere med å fortelle hva de pleier å gjøre når de har turister som de tolker som «typiske» på den ene eller andre måten. Her får jeg frem at det ikke bare er «turisttyper» som skapes og deles, men også bestemte måter å handle på overfor turistene, tilsvarende hva Schutz og Luckmann (1973) benevner som «handlingstyper».

Berger og Luckmann (2000) har videreutviklet Schutz' innsikter om hvordan sosial virkelighet skapes, gjennom utvikling av begrepene «eksternalisering», «objektivering», «internalisering» og «institusjonalisering». Idet guidene uttrykker sin forståelse/erfaring av turister til hverandre på steder som middagen om bord i båtene, puben eller hotellet i Barentsburg, «eksternaliserer» (synliggjør) de for hverandre den meningen de legger i sin forståelse/erfaring. Gjennom «eksternalisering» av erfaring i slike fora skaper guidene også benevnelser på turistene som støtter opp under at de kan fastholde deler av sin kunnskap. Med Berger og Luckmann (2000) kan slike måter å fastholde sin forståelse av andre være «objektivering» ved at guidene knytter et bestemt meningsinnhold til måtene de benevner turistene. «Objektiveringen» innebærer en hierarkisering og rangering som fungerer for guidens organisering av sitt arbeid. Ved at et tilstrekkelig antall guider deler (internaliserer) slike benevnelser, kan disse få status av å være en sosial og objektivert virkelighet eller det Berger og Luckmann kaller for en «institusjonalisert virkelighet». I en slik virkelighetsforståelse «glemmes» («reifikasjon») ofte måten typologien er skapt på, og typologiene får karakter av å være varige, stabile og «sanne» beskrivelser av hvordan virkeligheten er, uavhengig av hvem som ser på den (ibid.)

For guidene blir deres objektiverte forståelse av turistene styrende for hvordan de velger å handle overfor dem. Over tid mener Schutz og Luckmann (1973) at slike mønstre for handling blir underlagt vane og oppfattet som «selve måten» å handle på («common sence»). Slike mønstre for

handling er hva Schutz og Luckmann (1973) kaller for «reseptkunnskap», ferdige oppskrifter på typiske handlinger i typiske situasjoner (ibid.). Schutz og Luckmann (1973) sier om dette:

My stock of experience serves me for the solution to practical problems [...] The explication sedimented in my stock of knowledge have the status of actional directions: if things are thus and so, then I will act thus and so [...] Their continuous «practical» success guarantees their reliability, for me, and they become habitualized as recipes (s. 14–15).

«Reseptkunnskap» er i likhet med typifisering av turister typifiserte handlingsalternativer som guidene skaper og «har for hånden» forut for situasjonene. Når «typifiserte handlingsalternativer» knyttes til språket og deles slik Iselin viser i eksemplet fra hotellet i Barentsburg, kan slike også inngå som en felles forståelse av hva som er «måten» å handle på for guider generelt, tilsvarende det Schutz og Luckmann (1973) benevner som sunn-fornuft-forståelse. Dette ble illustrert i eksemplet med Sverre der benevnelsen «å gå på litt» rommer en mening som alle guidene i firmaet han jobber i, forstår – «standardprosedyren» for å «sile ut» «slitere», som skaper «problemer» for guidene i det å gjennomføre toppturer slik guidene ser dem.

En slik delt kunnskap er hva Schutz og Luckmann (1973) vil kalle for det «sosiale kunnskapsforrådet» (s. 261). Det «sosiale kunnskapsforrådet» refererer til all den kunnskap som medlemmer i et samfunn deler og tar for gitt i sine daglige gjøremål, og som danner grunnlag for en delt og kommuniserbar virkelighet (ibid.). Det sosiale kunnskapsforrådet forstås av Schutz (2005) som et lager av typologier der språket utgjør en sentral betydning som lagringsenhet og som medium for formidling av kunnskap. Slike språksatte typologier rommer som vi så langt har blitt kjent med, et meningsinnhold, som vi ser at guidene deler.

6.7 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg fått frem hvordan guidene skaper seg en forståelse av turistene i forkant av turer. Det å skape en slik forståelse starter ofte i god tid før guidene treffer turistene «ansikt til ansikt», og fortsetter videre inn i de guidete turene. Guidene kaller de handlingene de foretar seg for å skape seg en forståelse av turistene, for et «kartleggingsarbeid». I guidenes

«kartleggingsarbeid» har jeg fått frem at guidene anvender et register av predefinerte «typeforståelser» av turister, som de plasserer turistene inn i. Jeg har også vist at guidene bruker den «typifiserte forståelsen» de gjør av turistene, til å foreta bestemte standardiserte «typer av handlinger» i utformingen av turene. Slike handlinger spenner mellom alt fra tilrettelegging for turistenes deltakelse og opplevelse til ekskludering av turister fra turene. De ulike typeforståelsene utgjør guidenes virkelighetsforståelse av turistene i en praktisk forstand, idet de blir styrende for guidenes måte å handle overfor turistene på.

Guidenes typeforståelse av turister er konstruksjoner som guidene selv skaper. Typeforståelsene oppstår på bakgrunn av de erfaringene som guider gjør seg av turister på turer. Som jeg har vist, henger guidenes erfaring av turister sammen med «relevansstrukturer» knyttet til guidenes forståelse av hvordan guidete turer gjøres, og disse «veves» sammen med guidenes erfaringer og bidrar til å konstituere turisttypene. Hva guidene opplever som relevante egenskaper ved turistene, er slik sett knyttet til deres forståelse av turene. Guidenes forståelse av hvordan turene vanligvis gjøres, skaper slik sett typologiene og den virkelighetsforståelsen som de anvender for å avklare hvem de mener turistene «er». Typologiene bidrar på sin side til å opprettholde guidenes forståelse av hvordan turer gjøres. Det eksisterer slik sett et gjensidig (dialektisk) forhold mellom guidenes forståelse av turer og turister.

Typeinndelingene av turister skapes av guidene og gjøres kommuniserbar ved at de tillegges ulike språklige benevnelser som knyttes an til typene. De ulike typeforståelsene kommuniseres mellom guider der guidene møtes, og bidrar med dette til å skape en felles typeforståelse av turister og en egen terminologi. En slik felles terminologi utgjør et felles «lager» eller det Schutz og Luckmann (1973) refererer til som et «sosialt kunnskapsforråd». Guidenes felles typeforståelser blir etter hvert erfart av guidene som en objektiv virkelighet, forstått som: det er slik turister er, og initierer og legitimerer som jeg har vist, ulike typer av standardiserte handlinger overfor turistene.

Hvordan turistene forstås, er svært viktig for guidenes organisering og gjennomføring av arbeidet. Turene er ikke av typen «one size fits all», og guidene er avhengige av å skaffe seg en «tilstrekkelig forståelse» av turistene for å kunne gjennomføre turene i overenstemmelse med sin egen forståelse av hvordan guidete turer gjøres.

7. Å FÅ TIL GRUPPEN

Kommunikasjon og avklaring av roller

Om du får en gruppe bestående av totalt forskjellige personer til å fungere i lag, da mener jeg at du har gjort en god jobb som guide. For jeg mener det er en del av guidens oppgave, å prøve å skape en god gruppekjemi på tur (Gard).

Dette kapittelet handler om hvordan guider og turister inngår i relasjoner og former grupper som kan fungere sammen på tur. Relasjonsarbeidet mellom guider og turister omhandler temaer som det å skape gjensidig oppmerksomhet, i tillegg til å avklare roller mellom turister og guider.

Guidene kaller dette arbeidet «å få til gruppene».

Kapittelet er delt i tre deler. Den første delen har overskriften «Fra du til vi». Her vises hvordan guider og turister gjensidig bidrar til å skape kommunikasjon i gruppen. Alfred Schutz' begreper «ansikt-til-ansikt-relasjon», «Du og Vi-relasjoner» og «gjensidig stille inn-relasjon» trekkes inn i analysen. Den andre delen har overskriften «Rolleavklaringen». Her viser jeg hvordan turister og guider tar ulike roller, og hvordan samhandlingen utspiller seg. Herunder vises også hvordan guider som er kvinner, blir «sett» av turister som er menn, og hvordan kvinnene forhandler frem egen status i rollen som guide. Alfred Schutz' begreper «persontype» og «selvtypifisering» blir sammen med Erving Goffmans rolleteori trukket inn i analysene. I den siste delen med overskriften «Turistene imellom» viser jeg hvordan guidene gir turistene arbeidsoppgaver som bidrar til kommunikasjon og avklaring av roller mellom turistene.

7.1 Fra Du til Vi

I dette avsnittet er jeg særlig opptatt av hvordan guider og turister blir oppmerksomme på hverandre idet de møtes for første gang, og hvordan guidene går frem for å forme en samling individuelle turister til en gruppe. Jeg innleder med en situasjonsbeskrivelse:

Jeg står og venter på Per utenfor hotellet der turistene som skal være med på villmarkscampen,³³ er innlosjert. Det er midten av juli, og sommeren har omsider kommet til Svalbard. Fra fjellsiden bak hotellet høres lyden av hekkende sjøfugler, og flokker med svarte og hvite alkekonger kaster seg utfor klippene og skaper stadig skiftende formasjoner i hvitt og svart mot de gråbrune klippeveggene som preger Longyeardalen. På den andre siden av hotellet høres buldringen fra breelva som løper gjennom dalen, og som på godværsdager som i dag har det travelt med å frakte smeltevann, steiner og slam ned til fjorden, der den farger det turkisblå sjøvannet med en brun stripe som strekker seg utover fjorden. Lyden av sommer på Svalbard brytes av idet en varebil dekket med firmalogoer svinger inn på den gruslagte parkeringsplassen foran hotellet. Det er Per som kommer. Idet støvskyen fra bilen er i ferd med å legge seg, smeller Per igjen bildøra og kommer meg i møte. Jeg legger merke til at Per er kledd i en godt brukt turbukse og en slitt Gore-Tex-jakke, begge er falmet i fargene og provisorisk reparert med sølvtape på flere steder. Både buksen og jakken har store firmalogoer plassert godt synlig. På høyre skulder har han i tillegg et rundt tøymerke som viser tre gule valmuer mot en bakgrunn av spisse fjell og hvite isbreer. På merket står det med hvit skrift: «Autorisert Svalbardguide». Per er ubarbert med en ukes langt skjegg, det skaper et inntrykk av at han kommer rett fra tur. På meg virker det som om han kommer rett fra «villmarken», og han utstråler erfaring og autoritet der han går med (selv)sikre skritt mot hotellet, og det virker som om han gleder seg til at han snart skal stå ansikt til ansikt med en ny gruppe turister.

Per forteller at vi skal møte turistene inne i hotellobbyen, og ber meg slå følge med ham inn. Da vi kommer inn i lobbyen, ser jeg at turistene sitter spredt rundt i rommet, og det virker som de ikke har rukket å hilse på hverandre eller blitt kjent med hverandre. Idet Per kommer inn, reiser flere av turistene seg før han får presentert seg. Det virker som om turistene umiddelbart skjønner at Per er guiden de har ventet på. Per stiller seg midt i rommet og sier med sterk og klar røst: «Er det noen her som skal på villmarkscamp til [navn på sted]? Turistene samler seg rundt Per, og han håndhilser på hver av dem med et fast håndtrykk og et direkte blikk. Han sjekker bookinglisten han har med seg, og teller over at alle har kommet.

Møtet mellom Per og turistene på hotellet er typisk for hvordan guider og turister treffes første gang. Turistene sitter lett spredt og har søkt sammen med dem som de kjenner fra før. De virker

³³ Se kapittel 5 (s. 100) for nærmere presentasjon av denne turen.

avventende og spente på hvem guiden og de andre turistene kan være. Det første møtet mellom Per og turistene består av personer som kan virke fremmede for hverandre, og som før Per ankommer, virker lite «oppmerksomme» på hverandre. Etter kort tid skal Per og disse turistene ut på tur og leve tett på hverandre, avskjermet fra «resten av verden» i tre dager. På turen vil deltakerne inngå i ulike former for samhandling, og som jeg skal vise, skape den guidete turen sammen. Personer som er «fremmede» for hverandre, skal bli en gruppe som gjennom flere typer samhandling skaper en guidet tur. Arbeid med «å få til gruppene» starter i det første møtet og impliserer som jeg vil vise, at deltakerne retter sin oppmerksomhet mot hverandre. Guidene benevner dette som: «det å få turistene interessert i dem» eller som «det å få gruppens oppmerksomhet». Jeg skal vise hvordan de gjør dette og bruker Schutz og Luckmanns (1973) begreper «Du-orientering» og «Vi-relasjon», samt Schutz' (2005a) begrep «stille inn», for å belyse dette temaet.

7.1.1 Å skape kommunikasjon

I det første møtet mellom Per og turistene stiller Per seg midt i rommet og bruker høy røst i det han spør: «er det noen her som skal på Villmarkscamp til [navn på sted]? Ved å ta stemmen, kroppen og rommet i bruk gjør Per seg synlig for turistene og fanger umiddelbart deres oppmerksomhet. Alle ser på Per idet han begynner å snakke, og flere har allerede reist seg fra sine plasser og trukket nærmere Per. Idet Per får turistenes oppmerksomhet, samler han dem rundt seg og håndhilser på hver av dem. Han hilser slik på hver i sær og etablerer kontakt med hver enkelt. Gjennom hilsningen gir Per hver enkelt mulighet for å rette sin oppmerksomhet mot ham. Den kroppslige berøringen som håndtrykket utgjør, bidrar til å gjøre relasjonen konkret og nærværende. Det «å få turistenes oppmerksomhet», som guidene kaller det, handler slik sett like mye om at guidene viser turistene oppmerksomhet. Det handler med andre ord om en gjensidig oppmerksomhet mellom turistene og guidene. De fire turistene som Ståle i kapittel 6 kalte for «legegutta», forteller hvordan Ståles håndtrykk i likhet med Pers bidro til en gjensidig oppmerksomhet og en følelse av et «Vi»:

«Legegutt 1»: Fra det helt elementære, med å hilse, ordentlig, håndtrykk og se deg i øynene når han snakker til deg og lytte med en gang. Virket som han var reelt interessert i deg.

«Legegutt 2»: Inkluderer deg fra første stund.

«Legegutt 4»: Med en gang han hilser på deg. Og, det er det viktigste. Han skaper egentlig tillit bare ved førsteinntrykket.

Turistene forteller at de føler seg inkludert av Ståle gjennom måten han opptrer med håndtrykk og øyekontakt i deres første møte. Slike kroppslige kontaktmåter kan med Schutz (2005a) ses som det han kaller for å bli bevisst «den andre», gjennom en «stille inn-relasjon» (ibid.). Schutz (2005a) fremhever at en «stille inn-relasjon» er en «prekommunikativ» relasjon «*der udgjør selve grundlaget for al kommunikation, og som man kunde kalde «relationen, hvor man stiller ind på hinanden»* (s. 222). Det er med andre ord en form for kommunikasjon som danner grunnlag for videre kommunikasjon og samhandling. En stille inn-relasjon kan både være «unilateral», det vil si ensidig, eller «reciprocal», gjensidige (ibid.), slik legegutta opplevde situasjonen idet de håndhilste på Ståle. I denne sammenhengen er jeg først og fremst opptatt av den «gjensidige stille inn-relasjonen» (2005a), og hvordan guider når de møter turister for første gang, forsøker å åpne opp for kommunikasjon med turistene gjennom direkte kroppslige møter der gjensidig oppmerksomhet blir mulig.

Schutz (1967) hevder at en slik «stille inn-relasjon» skjer gjennom det han kaller en «Thou-orientation» (Du-orientering), og sier om dette:

«In order to become aware of [a face-to-face] situation, the participant must become intentionally conscious of the person confronting him [...] The Thou-orientation can thus be defined as the intentionality of those acts whereby the Ego grasps the existence of the other person in the mode of the original self» (Schutz, 1967, s. 164).

En «Du-orientering» handler slik sett om en intensjonell handling der personer retter bevisstheten eller blir bevisst andre personer som de deler tid og rom med, og som de kan inngå i en «ansikt til ansikt-relasjon» med. I en slik «Du-orientering» hevder Schutz og Luckmann (1973) at «Den andre» erfares «immediate» (direkte) og «ufortolket», det vil si som en hvilken som helst person. Hva slags person denne «Du» kan vise seg å være for den som stiller seg inn på vedkommende, kommer i andre rekke, eller som Schutz og Luckmann (1973) sier «mediate» (indirekte), etter at en slik bevissthet er etablert. En «Du-orientering» belyser her de handlingene som indikerer

gjensidigheten mellom guidene og turistene. Gjensidighet opptrer *før* tolkningen av turistene i typologier, og motsatt.

Når en «gjensidig stille in-relasjon» etableres mellom personer, hevder Schutz (2005a) at et sosialt forhold konstitueres, og at personene inngår i en «Vi-relasjon» (følelse). I kapittel 6 (s. 130) viste jeg hvordan personer (konsosiater) som inngår i en «Vi-relasjon», deler hverandres uttrykksfelt. Om uttrykksfeltet sier Schutz:

Den Andens uttrykksfelt ligger fuldstendig åbent for mulige tolkninger, og aktøren kan umiddelbart og direkte kontrollere, hvilken virkning hans egne sociale handlinger har, ud fra sin medspillers reaktion» (Schutz, 1976).

En «Vi-relasjon» handler slik sett om å åpne opp for kommunikasjon slik at guider og turister gjensidig kan «lese» hverandres reaksjoner på hverandres handlinger. En slik grunnleggende kommunikasjonsform er, ved å følge Schutz og Luckmann (1973), noe guider og turister skaper gjennom måten de opptrer i det første møtet på brifingen.

Bruk av håndtrykk, blikk og lytting er kontaktskapende og bidrar til å skape tillit. Schutz og Luckmann (1973) viser til at «Vi-relasjoner» (Vi-følelser) varierer i styrke og intensitet, og at denne avtar med økt distanse i tid og rom. Et håndtrykk blir av Schutz og Luckmann (1973) brukt som eksempel på *nærhet* i en sosial relasjon (s. 69). En slik nærhet kommer frem i Ståles og Pers håndtrykk som bidrag til å øke opplevelsen av å være et «Vi». «Legegutta» får tillit til Ståle og opplever det som trygt for dem å «stille seg inn» på ham. Slik inngår Ståles og Pers handlinger i en bevegelse fra «Du til Vi», der gjensidig kontakt betyr at begge parter kan vise seg for hverandre og kommunisere.

«Å by på seg selv»

Gjensidig oppmerksomhet kan også være forbundet med en viss «sosial risiko». Flere av de «nye guidene» forteller at de opplever det som utfordrende å «få til gruppene», og at de ser opp til de mer erfarne guidene som de mener løser dette bedre enn dem selv. Både Gøril og Kåre forteller om «erfarne guider» som de mener kan komme inn i et rom, møte en ny gruppe turister og i løpet av

et øyeblikk «eie gruppa», som Gøril sier det, eller som Kåre sier: «ha dem i sin hule hånd». Da jeg spurte Kåre om han visste hva disse erfarne guidene gjør for å få til et slikt forhold til turistgrupper, fortalte han følgende:

Så det er jo noe som har gått opp for meg at det er mer å kommunisere med gruppa liksom. Og så det å være ovenpå situasjonene. Være litt selvsikker og trygg og, ja hvis ikke alle ler av alle vitsene, så liksom bare fortsette, ikke bli usikker da. Å være liksom en, ja, likandes kar. Det er liksom det viktigste da (Kåre).

Kåre vektlegger her det «å være ovenpå situasjonen» og vise seg som «selvsikker og trygg». Han sier at det har gått opp for ham at det handler om å kommunisere med gruppen. Det å skulle møte en ny gruppe med turister er en situasjon guidene ofte forbinder med usikkerhet. Kåre sier lenger ut i intervjuet: «Du må tørre å drite deg ut, for det skjer støtt og stadig.» Det er ikke alltid at turistene ler av vitsene hans, og han føler at han «driter seg ut», men dette er noe han mener guider må leve med, og at det å fortsette uten å vise «at en blir usikker», blir en måte å være «seg selv» i situasjonen. Guidene snakker om at de må «tørre å gjøre seg synlige», være «ovenpå situasjonen», som Kåre sier. Det handler slik sett om å kommunisere en form for trygghet og tydelighet som er kontaktskapende og tillitsvekkende. Som jeg har vist i kapittel 2 (s. 30), er de fleste av turistene på Svalbard for første gang, og de vet at naturen på Svalbard inneholder isbjørner, isbreer og andre sider ved seg som er potensielt farlige. I en slik kontekst er guidene avhengige av å kommunisere trygghet, eller som Sverre sier: «Turistene kommer opp hit og er usikre på mange ting, og da er det greit at vi fremstår som ryddige og trygge.» Egen plassering i rommet, bruk av stemmen og kroppen for å kommunisere trygghet, slik jeg har vist at Per gjør i møte med turistene, inngår i naturguidenes kunnskapsforråd. Kåre forteller at det handler om å være en «likandes kar», en som er «trygg og sterk og som det er lett å komme i kontakt med», en som «byr på seg selv», og ikke blir usikker og lar seg «vippe av pinnen» om turistene ikke ler av vitsene hans. Å være «en likandes kar» er et uttrykk flere av turistene bruker om guider. Motsatt er det ingen som snakker om ei «likandes jente», noe som indikerer at det å være naturguide ligger nærmere det å være en «kar» en ei «jente». Mer om guiderollens kjønnet lenger ned i dette kapittelet.

Samtlige av de «nye guidene» fremhever i oppfølgingsintervjuet at den største endringen de opplever i forhold til egen guiding fra deres første sesong til andre/tredje sesong, er at de har blitt tryggere på seg selv i kommunikasjonen med turistene, og at denne tryggheten gjør jobben lettere. Det å fremstå som trygg og med selvtillit i «ansikt-til-ansikt-relasjoner» med forventningsfulle turister, er nødvendig for å opprette den kontakten og tilliten som guidene er avhengige av for «å få til» kommunikasjon med turistene. Kåre forteller at det å bli tryggere på seg selv er noe han opplever henger sammen med det å tilegne seg *egen erfaring*. På tross av at de nye guidene observerer hvordan de kan opptre «som selvsikre og trygge» av andre mer erfarne guider, fremhever de at egen erfaring med å stå i situasjonen og kjenne på de ulike følelsene dette skaper i dem, er avgjørende for å tilegne seg kunnskap om hvordan de kan kommunisere trygghet og skape tillit hos turistene. Schutz og Luckmann (1973) hevder at mesteparten av det personer «vet» og lagrer i sine kunnskapsforråd som «forhånden værende kunnskap» – tatt for gitte «ferdige oppskrifter» på hvordan personer kan handle i ulike situasjoner», er kunnskap de har fått «overlevert» fra andre. Guidene erfarer imidlertid at det å vite hvordan andre guider handler i møte med turister, ikke er tilstrekkelig for at de kan opptre på samme måte, kunnskapen må også knyttes til egen erfaring.

Den første delen av det «å få til gruppen» kan slik jeg har vist, forstås som en bevegelse fra «Du til Vi», der gjensidig oppmerksomhet mellom guidene og turistene oppstår ved bruk av blikk, håndtrykk, kropp og stemme. Disse pre-kommunikative væremåtene oppstår når guidene opptrer med en viss «selvtillit» og «tydelighet» overfor turistene, noe særlig nye guider opplever som utfordrende. Gjensidig oppmerksomhet er noe som gjendrives gjennom hele turen, og som guidene bygger på i arbeidet med «å få til gruppene». Med dette er jeg over på neste tema, hvordan guider og turister avklarer ulike roller idet de møtes, og hvordan en slik rolleavklaring inngår i det «å få til gruppene».

7.2 Rolleavklaringen

I det første møtet mellom Per og turistene har jeg vist hvordan Per blir gjenkjent som guiden spontant via klær og måten han fremtrer med bruk av stemme, bevegelser og posisjonering i rommet. Bekledning med logoer og merker av ulike slag utgjør et fellestrekk i påkleddningen hos

guidene. Guidene tar i bruk velbrukte og litt falmete turklær, noe som skaper et inntrykk hos turistene om at de er erfarne guider som stadig er ute på tur, og er noe som vekker tillit. Flere av guidene forteller at det å kle seg slik som Per gjør, i tillegg til å være litt solbrent, ubarbert og bære våpenet godt synlig, er noe de kan gjøre for å skape tiltro hos turistene om at de har å gjøre med erfarne og trygge guider. Uformelt kaller guidene en slik påkledning for «guideuniformen».

I likhet med at guidene justerer og plasserer turister inn i bestemte «persontyper», slik jeg har vist i kapittel 6, bidrar guidenes presentasjon av seg selv i møtet med turistene til at turistene tolker og plasserer guidene som persontyper. Schutz (2005) hevder at når en «Vi-relasjon» etableres, vil personer spontant og gjensidig tolke «Den andre» som en «persontype», en person som tillegges en typisk væremåte, et typisk mønster av underliggende motiver og typiske holdninger (s. 39). Schutz (2005) hevder videre at kun deler av den andres individuelle personlige biografi vil kunne gripes av «Den andre» i en «Vi-relasjon». For å kunne tolke «Den andre» er personer avhengig av det Schutz (2005) kaller «forestillingens bidrag til hypotetiske betydningsdannelser» (s. 39). Det vil si de sosialt etablerte forestillingene som turistene har om hvordan «typiske guider på Svalbard» forventes å være, og som turister og guider bærer med seg i sine «kunnskapsforråd». Schutz og Luckmann sier om dette:

My experience of my fellow-man in the we-relation is thus in a complex meaning- and interpretational-context: it is the experience of a man, it is the experience of a typical actor on the stage of the social world, it is the experience of this completely determined, unique fellow-man in this completely determined situation (Schutz og Luckmann, 1973, s. 67).

Guider og turister kan dermed gjenkjenne hverandre som «typiske» guider og turister, og plassere hverandre i hvilke bestemte «typer» av guider og turister de ser hverandre som. Schutz (2005) hevder at en slik innsikt er grunnleggende for forståelsen av begreper som «sosial rolle». I arbeidet med «å få til gruppene» inngår som jeg nå vil vise, hva guider gjør / hva som er deres repertoar for å bli gjenkjent som guider, og hvordan de ved at ulike sider blir fremtredende i møte med ulike typer turister, bidrar til å forme turistenes utforming av sine roller som turister. Jeg velger her å anvende Erving Goffman (1922–1982) og hans rolleteori (Goffman, 1992) for å belyse handlinger mellom guider og turistene.

Goffman (1992) er opptatt av hvordan sosial samhandling i hverdagslivet kan forstås som et «rollespill». Han bruker teateret og teaterforestillingen som metafor for å beskrive hvordan personer i hverdagslivet «spiller» roller på «livets sene», og slikt sett fremstår som bestemte «persontyper». Pers opptreden og «guideuniform» er hva Goffman (1992) kaller for «den personlige fasade», med dette forstår han «*uttrykksmidler av en fast type som bevisst eller ubevisst tas i bruk av en person under opptreden*» (ibid. s. 27). Det Goffman (1992) kaller «uttrykksmidler», deler han inn i to hovedkategorier: «fremtoning» og «manerer», og han mener at «tilskuerne», i denne sammenhengen turister, forventer et samsvar mellom «fremtoning» og «manerer» når guider «opptrer», selv om det ikke alltid er slik. Når Per «opptrer» i den slitte og falmede guideuniformen og har latt være å barbere seg, gir han en «fremtoning» som faller inn under turistenes forventninger til hvordan en «typisk» guide på Svalbard skal fremstå. Jeg har vist at det er flere av turistene som spontant gjenkjenner ham som guiden de har ventet på, idet han kommer inn i rommet. Det at han i tillegg er en hvit mann, høy og muskuløs med dyp røst, bidrar til at «fremtoningen» hans blir ytterligere troverdig overfor turistene. Videre viste jeg at Per fremstår som selvsikker der han plasserer seg selv i midten av rommet og påkaller turistenes oppmerksomhet med høy røst, og «opptrer» på denne måten i henhold til de manerer turistene forventer at han skal ha for «å falle inn» i den sosialt konstruerte forståelsen som turister har til rollen som guide på et sted som Svalbard.

Å bli gjenkjent som guide er imidlertid ikke like opplagt for de guidene som er kvinner. Hvordan kvinnene erfarer dette, og hvordan de «forvalter eget kjønn» (Butler, 1999) i møte med turistene, blir tema for neste avsnitt.

7.2.1 Guidens kjønnede rolle

Samtlige av kvinnene som er guider, fortalte at de opplever å få spørsmål fra turistene, som sjelden eller aldri blir stilt til mennene. Kvinnene opplever å bli utprøvd eller «testet» av turistene, noe som får frem at det «typiske» ved å være guide også er å være mann. Dette ble særlig synlig i materialet fra Pers første møte med turistene. Stella som er lav av vekst, med langt lyst hår og lys stemme, forteller hvordan hun og Gøril, den andre kvinnen i kategorien «nye guider», opplever å bli «testet» av turister gjennom spørsmålstilling:

- Thomas: Ja. Interessant det du sier det der med hva slags forståelse turistene har i det øyeblikket de ser deg og Gøril for eksempel.*
- Stella: Ja, ja, ja [latter]. Ja, du aner ikke hvor mange sånne her geværspørsmål man må svare på.*
- Thomas: Å ja?*
- Stella: [Ler]*
- Thomas: Du får flere av dem enn de mannlige guidene får, eller?*
- Stella: Ja, å herlighet! Første dagen på land med rifle, da kom alle de gamle syttiåringene som har sett et gevær før da, og sier: – Du har ikke sikringen på. [Stella svarer] Nei, vi bruker ikke sikring. For vi bruker å ha dem halv-ladet.*

Stella forteller at hun opplever å få mange «geværspørsmål», særlig fra eldre menn. Geværene som guidene bruker er vanligvis av typen «tyske Mauser», eller geværer med tilsvarende mekanismer. Etter andre verdenskrig ble slike gevær brukt i en årrekke i det norske forsvaret. Eldre menn som har avtjent verneplikt med «tyske Mausere», kjenner derfor geværtypen som guidene bruker, og kan som Stella forteller skille mellom et «sikret» og et «usikret» gevær. Men guidene som er menn, bærer også geværene «halv-ladet», uten at de opplever å få tilsvarende spørsmål fra «våpenkyndige syttiåringer». Slik sett handler geværspørsmålene om noe mer enn hvorvidt kvinnenes geværer er tilstrekkelig sikret og forsvarlig oppbevart. Det at kvinner får flere spørsmål om gevær enn menn, illustrerer at det å være kvinne og guide skaper brudd i turistenes forventninger til det jeg med Goffman (1992) kan kalle guidenes «fremtoning». Forventningsbruddet arter seg ofte ved at turistene «tester» kvinnene, for å undersøke om kvinnenens «manerer» (ibid.) svarer til deres forventninger til hvordan de ser for seg en typisk guide på Svalbard. Særlig eldre menn er opptatt av å «teste» unge kvinner med spørsmål om gevær og liknende, ikke ulikt andre stereotype samfunnsfelt (Solbrække, 2006). Det å håndtere våpen på forsvarlig vis er en form for kunnskap som turistene spontant tillegger menn og ikke kvinner. Kvinnene faller «utenfor» den etablerte forståelsen av guiderollen og bryter slik sett med den kjønns spesifikk normen som Per og de andre mennene forvalter.

Mye kan tale for at guiderollen slik den fremstilles i brosjyrer, bilder og fortellinger, der guiden ofte er en typisk maskulin, stor og sterk mann, med kunnskap om våpen og snøscootere, bidrar til å skape en slik kjønnet forståelse av rollen som guide. Svalbard og Longyearbyen som sted kan også bidra til at det konstrueres en slik forståelse av guiderollen blant turistene. Som jeg har vist i kapittel 2 (s. 29), har Longyearbyen historisk sett vært et mannssamfunn knyttet til fangstmannsliv, gruvedrift, polarekspedisjoner og vitenskapelige ekspedisjoner som i hovedsak har vært utført av menn, der kvinner har vært i et klart mindretall (Hauan, 2012). Svalbards maskuline historie veves inn i den informasjonen og de «fortellingene» som skapes om Svalbard som sted, og dette er allestedsnærværende når en beveger deg rundt i Longyearbyen. Der er statuer av mannlige gruvearbeidere, der er William Barents pub, og hotellrommene har ofte navn etter kjente mannlige polarhelter og fangstmenn. Selv på turen «villmarkscampen» fikk turistene utdelt hvert sitt krus for turen, med navn på kjente «polarhelter», kun ett av navnene på de 14 koppene var en kvinne. Den sosialt konstruerte typeforståelsen av en guide på Svalbard ligger nærmere en som Per; stor mann med skjeggstubber, som har slitte og falmete klær.

Det å bruke forventningsbrudd i guidingen

Å være guide og kvinne er imidlertid ikke en ulempe i arbeidet, slik jeg kanskje har skapt et inntrykk av. Stella forteller at det kan være tvert imot, at hun kan bruke turistenes forestillinger om guiderollen som en typisk maskulin rolle, som en fordel:

En av mine fordeler da, og kanskje for Gøril òg, det er at vi er små jenter, liksom, og folk forventer ikke at vi skal bære våpen eller at vi skal kunne mange ting. Men så gjør vi det, og så blir folk litt overrasket da. Så kommer de til oss og snakker med oss bare på grunn av det liksom. Vi er liksom ikke sånne store brautete menn som helt klart kjemper med isbjørnen med bare nevene, eller noe sånt da. Nei, men jeg tror kanskje det også er en liten fordel. Men ikke om det bare hadde vært sånne som oss da. Sånne entusiastiske små biologer som springer rundt omkring da (Stella).

Stella forteller at det å være lav av vekst og jente, slik som hun og Gøril, også har sine fordeler. Hun forteller at turistene ikke forventer at jenter som henne og Gøril verken kan bære våpen eller ha annen kunnskap om Svalbard. Men som hun sier, så bærer de våpen og viser at de har solid kunnskap og kan mye av det som forventes, særlig innenfor biologi ettersom de begge er

utdannet som biologer. Stella viser at det å være kunnskapsrik, sammen med det å være entusiastisk, er sentrale aspekter ved turistenes forventninger til guidens «manerer» (Goffman, 1992), og at dette blir deres måte «å gjøre» guiderollen på. Det kan til og med være en fordel å være kvinne, sier hun. Dette begrunner hun med at det å være kunnskapsrik kvinne med våpen vekker oppsikt. Forventningsbruddet som skapes hos turistene, bidrar til at turistene blir nysgjerrige på hva slags guider dette kan være. Stella og Gøril bruker den oppmerksomheten de får av turistene, til å inngå i «Vi-relasjoner» (Schutz and Luckmann, 1973) med turistene, der de innenfor «uttryksfeltet» (ibid.), kan vise at de også er guider som turistene kan ha tillit til. Kvinner må «gjøre» guiderollen på andre måter, sier Stella:

Alle har sin måte å gjøre det på. Man må gjøre det på forskjellige måter. Fordi man er forskjellige personer. Sånn som jeg og Gro må kjempe mer for det enn, enn han [navn på en stor mannlig guide] for eksempel.

Det at kvinner i serviceyrker må kjempe hardere enn menn for å få tilliten og autoriteten av kundene, er dokumentert i arbeidslivsstudier (Solbrække, 2006). Solbrække hevder at en slik forskjellsbehandling på bakgrunn av kjønn henger sammen med kulturelle forventninger om at menn «er» av en mer fornuftig og rasjonell karakter enn kvinner. Guiderollen på Svalbard konstrueres av turistene der Svalbard som sted og stedets historie inngår i den sosiale konstruksjonen av guiderollen, og det blir fra turistens side stilt spørsmål ved om kvinner som er guider, kan «fylle» en slik rolle. De må derfor, som Stella viser, foreta seg andre ting enn mennene, for «å bli» den guiden de skal være i turistens øyne. Her er eksempel på at kvinnelig og mannlig ikke er noe «i seg selv», men at det er noe som «gjøres» (Butler, 1999), og forvaltes av personer som blir vurdert i sosialt samspill.

Jeg har så langt vist at guidene blir sett, tolket og plassert av turistene i henhold til kulturelt konstruerte forståelser av hvordan «en typisk» guide på Svalbard skal fremstå. Videre at guidene vet at de blir sett på bestemte måter, og at dette inngår som en grunnleggende og tatt for gitt del i deres kunnskapsforråd, og bidrar til at guidene spontant isenesetter seg selv på ulike vis. I neste avsnitt vil jeg vise hvordan guidenes isenesettelse av seg selv og utforming av guiderollen influerer på og bidrar til turistenes utforming av sine roller som turister.

7.2.2 Korrespondanse mellom guider og turistets roller

Flere av guidene forteller at de tilpasser måten de opptrer i rollen som guide ut fra hvordan de tolker turistene. Stian sier: «Du kan ikke behandle to grupper likt, alle grupper er forskjellige», og Gard utdyper: «Du må tilpasse guidingen din etter gruppen, det som fungerer med én gruppe, kan bli helt feil med en annen.» Iselin gir et eksempel på hvordan hun «tilpasser guidingen etter gruppen» i følgende utdrag fra intervjuet:

Iselin: Det var for kanskje to–tre uker siden, da skulle jeg til Kapp Linné, på en todagers dagers tur med seks karer. Og det var en sånn tur som fort kunne blitt en slik råkjørertur, de ga litt av det samme førsteinntrykket som jeg har erfart hos slike før da. Og jeg følte at de testet meg veldig allerede på brifingen, altså: – jaha ja, det er du som er guiden? Antakeligvis fordi at jeg er kvinnelig guide. De spurte alt om våpenet, om kaliber og typisk sånn: – hvor mange kubikk er det i scooteren? og hvor mange hestekrefter? Og liknende: for vi har kjørt før! og hvor fort kommer det her til å gå? og sånn. Og da tenkte jeg at jeg skulle ha disse i to dager, og jeg fikk på en måte ganske tidlig fokusert over litt på naturen følte jeg, og gjort dem interessert veldig sånn, guidet så godt jeg kunne på alle stoppene, og jeg fikk ganske tidlig fram at jeg har vært her lenge, og hva jeg har gjort da, jeg måtte skryte av meg selv, jeg måtte liksom duse på med alt jeg kom på av ting jeg hadde gjort da. Og så liksom gikk den her skepsisen deres over til litt sånn respekt følte jeg etter hvert da, at de syntes det var litt kult, og at det ble litt sånn at jeg liksom: – ja, men når vi kommer dit, så blir det veldig bra utsikt over dit, og kanskje vi kommer til å se en rein litt nærmere?! og fortalte grundig om alt, og så ble de veldig sånn interessert i det rundt oss.

Thomas: Ja, ja.

Iselin: Isteden for å fokusere bare på den herre kjøringen da. Og det ble en veldig trivelig tur. Og det var veldig en sånn derre god stemning på Kapp Linné. Gruppen ble veldig samkjørt. Det hadde jeg ikke trodd, sånn førsteinntrykk-messig da.

Iselin forteller hvordan hun på en «brifing» med en gruppe bestående av seks middelaldrende norske menn, eller «karer» som hun kaller dem, gjenkjenner dem som typiske «råkjørere»³⁴. Turistene gir det samme førsteinntrykket som hun har erfart at det hun benevner som råkjørere pleier å gi. Hun opplever, slik jeg fikk frem i forrige avsnitt, å bli «testet» med spørsmål om

³⁴ Jamfør guidenes konstruksjon av turisttyper, kapittel 6 (Kartlegging).

våpen og scootere, og mener dette er fordi hun er kvinne. Hennes «typifisering» av «karene» tilsier at dette vil kunne bli en «råkjørertur». Hun ønsker ikke at «karene» skal få definisjonsmakt over turen og henne, særlig med tanke på at dette er en todagers tur der de kommer til å tilbringe mye tid sammen. Hun bestemmer seg for å ta i bruk og spille ut sin kunnskap om Svalbard og vise sin erfaring og fartstid på Svalbard. Flere av guidene benevner denne typen kunnskap som Iselin spiller ut, for «svalbardkompetanse». Hun vektlegger at hun har bodd lenge på Svalbard, og forteller om lange, krevende turer hun har guidet. Hun sier hun «skryter av seg selv og duser på med alt hun kan komme på av ting hun har gjort». Hun vet, i likhet med mennene, at «svalbardkompetanse» gir status i rollen som guide. Skepsisen og «testingen» hun ble utsatt for, går over til respekt. Etter hvert endres turistene syn på henne som kvinne fra skepsis til at «det er litt kult» som hun sier, at hun som kvinne og guide har så mye kunnskap og erfaring med lange og krevende turer, og viser i likhet med det Stella og Gøril viste i forrige avsnitt, at forventningsbrudd hos turister er noe hun kan bruke til sin fordel.

Iselin forteller videre at hun på turen forsøker å flytte oppmerksomheten bort fra kjøringen og over på naturen. Hun skaper forventninger hos turistene ved å fortelle om utsikt og rein som de sikkert vil møte. Hun stopper scooterfølget oftere enn hun pleier, og går grundigere til verks enn det hun vanligvis gjør med andre grupper, og velger å fortelle om natur og kulturhistorie på Svalbard. Hensikten er å vende turistens oppmerksomhet bort fra selve kjøringen og over til naturen. Turistene som Iselin har tolket som typiske «råkjørere», og som hun forventer vil bidra til å lage en «råkjørertur» mot hennes vilje, blir etter hvert mer samkjørte og samarbeidsvillige. De opptrer ikke lenger like utprøvende og utfordrende overfor henne, men blir med på turen på hennes premisser. Endringen i «karenes» innstilling til henne og turen bidrar til at det i hennes øyne ble en veldig trivelig tur med god stemning, og hun «får til gruppen», noe hun ikke tror ville vært tilfelle om hun ikke hadde valgt å gjøre det guidene kaller å «tilpasse guidingen til gruppen».

Både guider og turister vet at de blir «sett» og vurdert av «Den andre» i «Vi-relasjoner» (Schutz og Luckmann, 1973) og at deres «fremtoning» og «manerer» (Goffman, 1992) bidrar til å skape forestillinger hos «Den andre», som plasserer dem i henhold til sosialt etablerte roller eller «persontyper» (Schutz og Luckmann, 1973). Som Iselin viser, handler det å «tilpasse guidingen etter gruppene» om å «iscenesette» seg selv på måter som får frem bestemte sider ved hennes

rolle som guide, og at dette bidrar til at turistene tilpasser seg henne. Det å tilpasse guidingen handler slik sett også om å kommunisere hvordan Iselin forventer at turistene skal opptre i deres rolle som turister. Det «å få til gruppen» kan her videre utdypes ved hjelp av det Schutz og Luckmann (1973) kaller for «den sosiale fordeling av kunnskap» og «selvtypifisering».

Innenfor det Schutz og Luckmann (1973) kaller for «den sosiale fordeling av kunnskap», hevder de at personers viten om at kunnskap er ulikt sosialt fordelt, inngår i deres kunnskapsforråd og «sunn fornuft-tenkning» i hverdagslivets verden (ibid.). I «innstillingen av sunn fornuft» vet personer at de er «eksperter» på et lite område, mens de er «lekmenn» på mange andre, og at dette gjelder for alle personer (Schutz og Luckmann, 1973, s. 326–331). Schutz og Luckmann (1973) hevder videre at i møte mellom personer konstrueres «persontyper» ut fra «Den andres» «kunnskapsfelt» samt omfang og beskaffenhet av vedkommens kunnskap. Personer tillegger og tar for gitt at «persontyper» vil være styrt av «intensjonelle relevansstrukturer» som kommer til uttrykk i et sett av antatt uforanderlige motiver og særlige handlingsmønstre (ibid.).

Iselin fremhever og synliggjør omfanget og kvaliteten på kunnskapen hun besitter, når hun «duser på med alt hun kan komme på av ting hun har gjort», og viser gjennom handlinger som det å gjøre oppmerksom på naturen og skape forventninger om utsikt og reinsdyr, sine motiver for turen og hva hun fremhever som «relevant». Slike handlinger kan bidra til at turistene konstruerer en forståelse av henne som en «kunnskapsrik og erfaren» guide, eller hva Schutz og Luckmann (1973) kaller en «ekspert» (s. 326–331). Dette kommer frem i det Iselin sier om at skepsisen til turistene «etter hvert går over til respekt», og at hun opplever at de synes det er «kult» at hun som kvinne kan være så erfaren og dyktig. Det Iselin erfarer som en endring i holdning overfor henne, fra turistenes side, kan med Schutz og Luckmann (1973) tolkes som en styrking av deres egen erkjennelse av å være det de benevner som «lekmenn», en som har kjennskap til ekspertens kunnskap, men som ikke selv besitter den kunnskapen som eksperten har (ibid.). «Lekmannens» avhengighet av eksperten og den åpenbare forskjell i status som oppstår mellom dem i samhandling (Schutz og Luckmann 1973), er noe Iselin får frem når hun «tilpasser guidingen til gruppen». Ved å synliggjøre asymmetrien mellom hennes og turistenes kunnskap befester hun og styrker sin rolle som guide overfor turistene, og turistene faller inn i en turistrolle som hun kan kontrollere. Schutz (2005) kaller en slik tilpasning av roller for «selvtypifisering» og sier om dette:

Når jeg definerer den Andens rolle, påtager jeg meg samtidig selv en rolle. «Når jeg typifiserer den Andens adferd, typifiserer jeg samtidig min egen, der er forbundet med hans idet jeg gjør meg selv til passager, forbruker, skatteyder, læser, tilskuer osv.» (Schutz, 2005, s. 42).

Schutz (2005) viser til at det eksisterer en gjensidighet mellom roller. Begrepet «selvtypifisering» kan bidra til å kaste ytterligere lys over den innsikten som Iselin får frem i det sosiale samspillet med turistene. Schutz (2005) hevder at når personer konstruerer og typifiserer «Den andre» som en person som utøver en typisk rolle eller funksjon, og inngår i samspill med disse, tar de samtidig på seg en rolle som motsvarer «Den andres». Når turistene definerer Iselin som en kunnskapsrik og erfaren guide, faller de samtidig inn i en turistrolle som motsvarer og korresponderer med hennes. Et sentralt poeng hos Schutz er at rollenes gjensidighet skaper forutsigbarhet og interpersonlig forståelse i samhandlingen, og letter denne. Natanson (1970) utdyper Schutz' forståelse av dette:

In taking a role I am able to give an intersubjective weight to myself both as subject and as object, for demands and rewards of role-taking are based on the lasting truth that I can make sense of the Other and he of me by allowing for a meaningful order of typification in which the form of experience is intended in such a way that it can be grasped apart from experiential immediacy of concrete, individual existence. Roles are types; role-taking is a mode of typification; and from these roots arises the social world (Natanson, 1970, s. 48).

Som Natanson (1970) viser, kan roller forstås som «typer», og når roller spilles ut mellom personer hvis «kunnskapsforråd» overlapper i tilstrekkelig grad (Schutz, 1970), handler roller om å vise til «typiske» forventninger til samhandling som personene deler, slik at interpersonlig forståelse (intersubjektivitet) og forutsigbarhet kan etableres. Iselin og turistenes respektive kunnskapsforråd «overlapper» i tilstrekkelig grad til at de kan ha en gjensidig forståelse av hverandres roller og vite hva som vil være sosialt anerkjente måter å samhandle på i forholdet mellom en erfaren guide og mindre erfarne turister. Iselins måte å handle på bidrar til å skape en slik rolleavklaring, og hun opplever at hun «får til gruppen» ved å etablere et asymmetrisk, men gjensidig forhold mellom henne og turistene.

Det at guidene «tilpasser rollen etter gruppen» for å få turistene til falle inn i en turistrolle som guidene foretrekker, er del av naturguidenes kunnskapsforråd og anvendes i arbeidet med «å få til gruppene». Men samkjøring av roller fordrer som Schutz (2005) poengterer, at personer deler en tilstrekkelig forståelse av en felles sosial virkelighet. Guidenes «hverdagsvirkelighet» (Schutz & Luckmann, 1973) består imidlertid også av møter med turister som ikke imøtekommer deres forsøk på rolleavklaring, eller deler deres forståelse av hvordan guider og turister kan opptre. I neste avsnitt vises hvordan ulike individualiteter støter mot «gruppetilhørighet» og gjensidighet.

7.2.3 Kulturkollisjoner og kuppmakere

Rolleforventninger er et gjengangstema i samtaleene som guidene har seg imellom der de møtes. Rundt middagsbordet på «guidebrakkka» handlet en av samtaleene om hvordan guidene erfarer ulikheter mellom skandinaviske og amerikanske turister. Ifølge guidene kunne de ikke forvente at amerikanske turister ville ta del i fellesarbeid som oppvask og matlaging i teltleiren, slik det er vanlig praksis for på turene. I motsetning erfarte de at skandinaviske turister nærmest forventer å ta del i den typen av oppgaver. Guidene fortalte at «amerikanske turister» kunne bli fornærmet og gi uttrykk for at de ikke betaler penger for å delta på turer der de må gjøre det de anser som guidenes arbeid. «Amerikanere» forventer å få service og full betjening i form av å bli servert ferdig mat, «mens guiden tar oppvasken med et smil», ble det sagt. Til gjengjeld gir amerikanske turister tips/ekstra penger for «god service», noe guidene sjelden erfarer fra skandinaviske turister. At det eksisterer slike ulikheter, er blitt en del av guidens kunnskapsforråd, og kunnskap de bruker i forkant av turene i dialogen med turistene, for å unngå misforståelser blant annet om oppgavefordelinger. Gard sier det på følgende måte:

På de skiturene er det ofte slik at de må smelte sitt eget vann, slå opp sitt eget telt. Folk må jo fikse sitt selv. Vi er jo bare der og passer på, hvor vi skal gå, liksom holder styringen litt. Så der gir det jo seg litt selv, men det vet de jo og før de skal ut på en slik tur. At vi kommer ikke med te på morgningen, som i Nepal (Gard).

Gard sier at han gjør turistene oppmerksom på hva som skal inngå i både deres og guidenes oppgaver i forkant av turene. Turistene kan ikke forvente «full service», det ville bli en uholdbar situasjon for ham med altfor mye arbeid, og indikerer dette med å si: «Så der gir det jo seg litt

selv.» Hans jobb er å passe på, holde styringen, finne vei, ikke det å servere te om morgenen slik det gjøres i Nepal. Han indikerer med dette at stedet og menneskene som turkontekst får ulik betydning, og at rollen som guide og turist er kontekstuell og kulturell. En slik kunnskap kommer til overflaten i arbeidet med å «få til gruppene». Hvordan guidene møter ulike forventninger generelt, og hvordan felles forståelse av turen kan bli utfordret, er noe jeg vil utdype i neste avsnitt.

«Kuppmakerne»

Selv om både guider og turister skulle dele en «sunn-fornuft-forståelse» (Schutz & Luckmann, 1973) av hvordan forholdet mellom guider og turister vanligvis ordnes, så settes en slik forståelse på prøve og noen ganger til side. Det hender at turister avfeier guidene som ledere for turene og «kupper» turene, som guidene sier. Eksempler på dette kommer frem i guidenes refleksjoner i etterkant av turene, der guidene av ulike grunner synes at de ikke har gjort grundig nok arbeid i det «å få til gruppen».

Guidene vet at det finnes turister som utfordrer deres rolle som guider og ledere for gruppene. Jeg har tidligere nevnt³⁵ kategoriene «gutta på tur-grupper» og «råkjørere» som eksempler på slike «typer» turister. Flere av guidene forteller om turer der slike turister «kupper» hele turen, og hvor turene blir en lang og utmattende «dragkamp» mellom dem og «kuppmakerne». Iselin forteller om en slik opplevelse:

Iselin: Da kjørte jeg bare på, ikke sånn fort at det var uforsvarlig, men fortere enn jeg egentlig var fornøyd med. Altså, jeg er jo ikke fornøyd med at jeg ikke fikk de til å komme inn i den herre at vi er mer interessert i det du sier og naturen, enn å kjøre så fort. Pluss at jeg tror tre til fire stykker i den her gruppen var ganske interessert i å se naturen og høre på det jeg sa. Men det var spesielt en som utmerket seg da og som tok veldig mye plass og pratet veldig høyt. Og det var han som på en måte fikk styre dagen litt da [banker i bordet med hånden]. Altså, jeg følte at han snakket høyst, han avbrøt alle, og han var mest på meg, på at vi skulle kjøre fort, og dermed så fikk han viljen sin over de andre som kanskje skulle ha noe annet? Ja, som faktisk [pause], ja det var en turist som sa: – men jeg synes nesten det går for fort. Ikke sant? Og allikevel kjørte jeg ganske fort da. Og det kjente jeg da jeg kom hjem at: Ahh!. Jeg måtte liksom si det til han som var andre guiden, han

³⁵ Se kapittel 6 (Kartlegging) om guidenes konstruksjon av turisttyper.

kjørte bakerst at: Ahh! I dag så følte jeg at jeg ikke tok nok hensyn til hele gruppa da, og på en måte kjørte fortere enn jeg egentlig hadde tenkt til.

Her havner Iselin i en situasjon der hun opplever at en av turistene overtar styringen. Dette er en mann som prater høyt og som avbryter alle, han er «på henne», og han maser om å få kjøre fort. Hun føler seg presset og lar ham få viljen sin, og kjører på. I etterkant er hun misfornøyd med at mannen får ta styringen over turen, og at hun velger å la turen bli en tur der det å kjøre fort med scooter havner i forgrunnen, mens naturen som hun ønsker å formidle, havner i bakgrunn. Da hun fortalte om situasjonen, slo hun hånden i bordet og viste med dette at hun var tydelig oppgitt over at hun hadde gitt etter for presset og latt kjøringen gå altfor fort. Hun forteller at andre turister også uttrykte skepsis til farten, men at hun ikke klarte å ta ledelse over «råkjøreren». Turistene som ønsket å oppleve naturen og høre på hva hun har å fortelle, var skuffet – og hun selv bebreider seg for at en mann får dominere gruppen, på bekostning av de andre.

Iselin forteller senere i dette intervjuet at hun hadde vært sliten denne dagen før turen startet, og at hun derfor ikke hadde lagt ned tilstrekkelig arbeid i det å «få til gruppen». Manglende forarbeid og oppmerksomhet på gruppedynamikk fikk konsekvenser. Hun fortalte at på slutten av turen hadde hun «gitt helt opp å guide», og bare «kjørt på» for å komme hjem for «å bli ferdig» med turen. I likhet med det de «nye guidene» forteller om det å «by på seg selv» i møte med nye grupper av turister³⁶, illustreres her at det å inngå i «ansikt-til-ansikt-relasjoner» med turistene kan være krevende, og at det å forhandle om guiderollen er et utfordrende arbeid som innebærer at guidene bruker tid og krefter i forarbeidet og underveis på turene.

I likhet med Larsen og Megeds (2013) undersøkelse av interaksjon mellom turister og guider på turer viser mine funn at forholdet mellom turister og guider er en relasjonell praksis som involverer kroppslige og verbale forhandlinger, flytende maktrelasjoner og interaksjon mellom turister og guider og mellom turister. I Larsen og Meged (2013) konkluderer de med at turene kan ses som «*an interactive, communal service performance where the audience sometimes takes control of the stage*» (s. 100). Larsen og Meged (2013) får frem hvordan turister «co-produserer» turene og lager sin egen «habitable version» av turene ved å «logge av og på» turene slik guidene presenterer dem. Det at turistene noen ganger «tar kontroll over scenen» blir av Larsen og Meged

³⁶ Se det guidene kaller «å by på seg selv» (s. 149).

(2013) fremstilt ved at turister «logger av» guidenes presentasjon av turen og retter oppmerksomheten mot andre aspekter ved turene, som de selv finner mer interessant. I det jeg har fått frem i interaksjonen mellom Iselin og «kuppmakerne», tar ikke turistene bare over scenen, de tar tidvis over hele turen. Det handler ikke kun om at individuelle turister «logger av» og deltar på turen på egne premisser, de tar noen ganger over styringen på turen og dreier den inn på et spor som får konsekvenser for alle som deltar.

Så langt har jeg vist hvordan gjensidig oppmerksomhet mellom guider og turistene oppstår, hvordan roller avklares, og hva konsekvensene av mangelfull rolleavklaring kan innebære for utforming av turer. I det «å få til gruppen», inngår imidlertid også handlinger som bidrar til å skape gjensidig oppmerksomhet innad i gruppen, mellom turistene, der turistene får mulighet til å iscenesette seg selv og plassere hverandre i henhold til roller/persontyper.

7.3 Å gjøre turistene kjent med hverandre

I likhet med at guidene skaper situasjoner for kommunikasjon og avklarer roller mellom seg og turistene, skaper også turistene «egne samspill». Dette er delvis initiert av at guidene ønsker å «gjøre turistene kjent med hverandre». Guidene er opptatt av at kommunikasjonen flyter mellom deltakerne, og at turistene samhandler og bidrar til å skape turene sammen med dem, som Ståle sier: *«Jeg trenger turistene, jeg kan jo ikke lage en guidet tur alene.»*

En situasjon der turistene har mulighet til å finne ut av hverandre og inngå i samspill, er «presentasjonsrunden» på «brifingen». Som jeg har vist i kapittel 6 (Kartlegging), blir turistene oppfordret til å fortelle om seg selv og om sine forventninger til turen på møter i forkant av turene. Slike «presentasjonsrunder» organiseres ved at guidene ber turistene om å forme en ring. På de to «brifingene» jeg var til stede på, ble turistene oppfordret til å fortelle alder, hvor de kom fra, hva de jobbet med, hvilken erfaring de hadde med turer, og hvilke ønsker og forventninger de hadde til turene. Én og én turist presenterte seg for gruppen og sendte deretter ordet videre til sidemannen, til ordet hadde gått runden rundt. Ved å organisere turistene i en ring blir turistene synlige overfor hverandre, og de får anledning til som Schutz (2005) viser til, å «stille seg inn på hverandre». I «ansikt-til-ansikt-relasjonene» som skapes idet alle er vendt mot hverandre i ringen,

gjøres turistenes «utrykksfelt» (ibid.) gjensidig tilgjengelig, og turistene kan etablere «Vi-relasjoner» (ibid.). Turistene kan gjennom «Vi-relasjonene» som skapes i presentasjonsrunden, iscenesette seg selv og skape seg et inntrykk av «Den andre». Den forståelse som turistene skaper av hverandre gjennom presentasjonsrunden, kan de bygge videre på i arbeidet med å finne ut av hverandre, plassere hverandre og skape et utgangspunkt for samhandling. Presentasjonsrunden er starten på at turistene «stiller seg inn» på hverandre og samhandler om deltakelse i gruppen.

Rom for å gjøre noe sammen

Flere av guidene er opptatt av at prosessen der turistene «blir kjent med hverandre», starter tidlig og fortsette utover i turen. Sverre, en av de «erfarne guidene», forteller hvordan det å dele arbeid og opplevelser, særlig den første dagen, bidrar til å forme gruppen:

Og så får de rom til å prate sammen, rom til å kanskje sette opp teltene sammen eller være med og hente vann eller lage mat eller... Altså, vi prøver å kanskje få noen arbeidsoppgaver i starten sammen. Vi går på tur den første dagen, vi padler en tur. Og jeg føler at det å dele sånt, hvis det dukker opp en sel eller en rev... Altså så er det en fin opplevelse å dele det sammen? ... Jeg opplever at det er ganske fint i forhold til å forme den gruppa da, første dagen (Sverre).

Sverre sier at turistene må gis «rom» til å prate sammen og til å gjøre nødvendige arbeidsoppgaver sammen, som det å sette opp telt, hente vann og lage mat i starten av turen. Han vet at turistene trenger «å føle seg frem» overfor hverandre, og at det å skape rom til dette med slike arbeidsoppgaver bidrar til å «forme gruppen», som han sier. Det er ikke opplagt at turistene vet hvordan et telt skal settes opp, og det ville antakelig gått fortere om guidene satte opp teltene selv eller instruerte turistene i dette, men da forsvinner «rommet». Poenget er ikke selve teltoppsettingen, men hva prosessen med det å gjøre noe sammen gir med hensyn til det «å få til gruppen». Jeg observerte at turistene på «Villmarkscampen» brukte relativt lang tid på å få satt opp teltene sine, og at de var avhengige av å kommunisere, eller som en av de finske turistene sa: «Ja, man fikk automatisk en anledning til å prate sammen.» De snakket sammen, prøvde og feilet, snakket sammen igjen og prøvde på nytt. Til slutt sto teltene ganske bra, og turistene virket svært fornøyde med hva de hadde fått til. Noen av dem ga til og med teltene sine et eget navn, som «casa polaria» og «bjørnehiet».

Bilde 4. Turister som samarbeider om å sette opp telt på villmarkscampen.

Ved å se fordeling av arbeidsoppgaver og deling av opplevelser i lys av Schutz' teorier om sosialt samspill kan dette forstås som et forsøk på å øke graden av «intimitet» mellom turistene (Schutz, 2005b). Schutz er opptatt av den rollen som intimitet spiller i sosialt samspill (ibid.). Med intimitet forstår han: «*Graden af den pålidelige viden, vi har om en anden person eller om et socialt forhold, en gruppe, et kulturmønster eller en genstand*» (Schutz, 2005, s. 210). Når turistene samarbeider eller deler felles opplevelser som det å padle en felles tur, se en sel eller rev, slik Sverre gir eksempler på, utfordres turistene til å kommunisere med hverandre. Gjennom kommunikasjonen som skapes i «ansikt-til-ansikt-forholdet» mellom turistene, tar de del i hverandres «indre» og «ytre» tidsstrøm (Schutz, 2005). De deler hva Schutz (2005) kaller en «felles levende nutid», og blir «eldre sammen» (ibid.). Gjennom å ta del i hverandres biografiske her og nå blir turistene både unike individer og «typer» for hverandre (ibid.). Gjennom samhandlingen gjennomleves «Vi-relasjoner» der turistene «viser»/«får frem» hverandres ulike

perspektiver i form av «relevansstrukturer» og «typifikasjoner» (ibid.), dette bidrar til at turistene kan «plassere» hverandre og stille naturlige forventninger til hverandre i det sosiale samspillet.

Turistene inngår i gjentatte «ansikt-til-ansikt-relasjoner» med hverandre i løpet av turene, og arbeidsoppgavene blir som jeg etter hvert vil vise mer krevende. Det å gjøre turistene «kjent med hverandre» *tidlig* i turen, kan bidra til å forme grupper som er i stand til å løse arbeidsoppgaver som er mer krevende, noe som gir både guider og turister større handlingsrom i hvordan de velger å «løse» turen.

7.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist hvordan kommunikasjon og samhandling mellom guider og turister, og mellom i turister innad i gruppene, fremkommer i starten av turer. Arbeidet med å «få til grupper» er sentralt for guidene, og dette starter i det første møtet, på «brifgingen». I arbeidet med «å få til gruppa» er gjensidig oppmerksomhet sentralt, og her inngår kroppslig posisjonering, stemmebruk, blick og berøring i form av håndtrykk. Slike handlinger inngår i kommunikasjonen og skaper tillit og inklusjon.

I det «å få til gruppen» inngår også som analysene får frem, det å avklare roller mellom guider og turister. Det sosiale samspillet som finner sted på de guidete turene, fordrer at turister og guider etablerer en interpersonlig forståelse av hverandre, der de gjensidig plasserer hverandre i forhold til preetablerte forestillinger av «persontyper»/«roller». En slik gjensidig plassering av hverandre får betydning for hvordan turene arter seg, og for hvordan turene gjøres. I situasjoner der turister og guider drar ut på tur uten en slik avklaring av roller, fremkommer det eksempler på at samhandlingen utfordres, og at guidene gir fra seg ledelsen til «kuppmakere» og «råkjørere», kjønnede posisjoner, som kvinnene blir særlig klar over. Analysene får frem at de rollene som guider og turister får/tar på turer, er noe det forhandles om. Hvilke roller som skapes, bidrar til å regulere/justere den innvirkningen som partene får i henhold til utforming av turen.

Guidenes rolle på Svalbard er kjønnet, og det «typiske» med å være guide på Svalbard er å innta en maskulin rolle som norm. Normen blir synlig i samhandlingen mellom kvinner som er guider, og turister. Særlig eldre turister som er menn, har en tendens til å teste ut kvinner for å se om de

fremstår med den samme kunnskap og autoritet som de forbinder med menns kunnskap. Svalbard som sted og kontekst bidrar til å sementere og opprettholde forståelser av guiderollen som en rolle som først og fremst tillegges menn og «mannlige egenskaper». Dette skjer gjennom en sammenveving av Svalbards kulturhistorie, som først og fremst tar for seg menn, Svalbard som sted og reiselivsproduktene slik de markedsføres og fremstilles for turistene på turer. En slik kjønnetthet av guiderollen bidrar til at kvinner må arbeide hardere enn menn for å få aksept for sin rolleutforming. På den andre siden opplever kvinnene det som en styrke for dem, ved at de gjennom å fremstå som selvsikre, kunnskapsrike og erfarne guider skaper forventningsbrudd hos turistene. Slike forventningsbrudd gir dem ekstra oppmerksomhet fra turistene, noe de bruker aktivt i formidlingsarbeidet på turene.

En tilsvarende prosess som det guider initierer mellom seg og turistene for å skape gjensidig oppmerksomhet og avklare roller, bidrar guidene til å etablere mellom turistene. Guidene er opptatt av at det skapes kommunikasjon og samhandling mellom turistene i gruppene, da de er avhengige av å ha med seg turistene i arbeidet med å lage turene. Gjensidig oppmerksomhet og rolleavklaring mellom turistene er noe guidene er opptatt av å få til så tidlig som mulig, helst i forkant av turene og den første dagen på tur. Situasjoner som presentasjonsrunder, der turistene presenterer seg selv gjennom predefinerte spørsmål fra guidene, eller felles arbeidsoppgaver som det å sette opp telt, bidrar til at turistene kan skape seg et inntrykk av hverandre og plassere hverandre. Dette gir turistene et utgangspunkt for videre samhandling og danner grunnlag for turistenes videre avklaringer av roller og forming av gruppen.

I dette og foregående kapittel har jeg vist hvordan guider og turister handler/samhandler i forkant av turene. I de to neste kapitlene vil jeg ta analysene med ut i selve turen og beskrive og analysere hvordan turene gjøres underveis, og hvordan det sosiale samspeilet mellom deltakerne på turene utvikles. Fremstillingen av analysene følger slik sett turens løp, der temaer som kommunikasjon og roller gjendrives, utvikles og endres – samtidig som det guidene foretar seg initielt, blir en tydelig ingrediens i deres kunnskapsforråd.

8. EN FELLES VISJON

Hvordan guider og turister skaper en felles forståelse av turen

Du har jo en løpende dialog rundt både forventninger og opplegg gjennom hele turen da. Og det er jo mange forskjellige individer, og det er jo det som jeg synes er veldig spennende da. Jeg synes det er veldig artig å jobbe med mennesker (Gard).

Som jeg har vist i de to foregående kapitlene, kan turistene ha svært ulike ønsker og forventninger til turene, noe guidene opplever som utfordrende. Dette kapitlet skal handle om hvordan guidene og turistene forsøker å løse en slik utfordring gjennom å skape en «felles forståelse» eller «enighet» i gruppen om hvordan turene kan gjøres, og hva turene skal handle om. Guidene kaller dette for «å skape en felles visjon» og som jeg vil vise, inkluderer de en rekke «møter» i forkant og underveis på turene der guider og turister utveksler erfaringer og forventninger.

Kapitlet er delt i to deler. I den første delen viser jeg hvordan guidene arbeider med å få frem turistenes forventninger i forkant av turene, hvordan guidene tolker det turistene forteller, og bruker dette til å «justere» og «vende» turistenes forventninger. Herunder skapes også nye forventninger, som kan bidra til å skape et felles utgangspunkt for turene for både turister og guider. I del to viser jeg hvordan det å få til en felles forståelse er en løpende prosess gjennom hele turen, der denne jevnlig revideres og tilpasses endringer som oppstår i gruppen, eller endringer som oppstår i rammefaktorer som vær og føreforhold.

Jeg får også frem hvordan samtalen og språket brukes til å skape det guidene kaller «en felles visjon». Her benytter jeg Alfred Schutz' begrep «den generelle tese om perspektivers gjensidighet» («the general thesis of the reciprocity of perspectives»), sammen med Schutz' teorier om «sosial fordeling av kunnskap», til å analysere utveksling av erfaringer og forventninger mellom guider og turister i sosial samhandling.

8.1 Å etablere et «felles» utgangspunkt for turen

Som jeg har vist i de to foregående kapitlene, arrangerer guidene «brifinger» med «presentasjonsrunder» der turistene i forkant av turene presenterer seg selv og forteller hvilke ønsker og forventninger de har til turene. Som jeg har vist, bruker guidene turistenes fortellinger fra presentasjonsrunden til å «kartlegge» dem (kapittel 6) og til å avklare roller i arbeidet med «å få til gruppene» (kapittel 7). I denne første delen av kapittelet vil jeg vise hvordan guidene også bruker «brifingen» som utgangspunkt i arbeidet med det de kaller «en felles visjon». Temaet henger slik sett sammen med de to foregående kapitlene om «kartlegging» og «det å få til gruppen». I likhet med de to forrige kapitlene velger jeg også her å starte feltnært med å presentere et eksempel fra brifingen som ble gjort i forkant av turen «villmarkscampen».

På hotellet i Nybyen er turistene ferdige med presentasjonsrunden, alle har fulgt Pers oppfordring om å presentere seg selv, fortelle «hvem de er», og hvilke ønsker og forventninger de har til turen. Per har lyttet til det turistene har fortalt, og det virker som om han har dannet seg en forståelse av hva slags turister og gruppe dette kan være. Per tar frem et kart, folder det ut og legger det midt på bordet, slik at alle turistene som sitter samlet rundt bordet, kan se kartet. Han fisker frem en penn fra brystlommen på guidejakka og peker på kartet med denne. «Her er vi», sier han og tegner en sirkel med pennen rundt Longyearbyen. «Dit skal vi», sier han og løfter pennen over til den andre enden av kartet og tegner en ny ring der han mener leirplassen skal ligge. Deretter begynner Per å fortelle om programmet for turen, som blant annet inneholder en kajaktur, en brevandretur og en fottur, én tur for hver dag. Han peker på fjorden som leirplassen ligger ved, og viser hvor han tenker å legge ruten for padleturen. Innerst i fjorden ligger en isbre, og han trekker en blå strek med pennen på kartet, innover breen der han tenker å legge ruten for breturen. En av turistene rekker opp hånden og stiller spørsmål til Per om hvor fort han regnet med at vi kommer til å padle på kajakturen? Turisten som stiller dette spørsmålet, er en svensk man som reiser sammen med sin kone, under presentasjonsrunden fortalte han at de to, i likhet med flere av de andre turistene, ikke hadde padlet før, og at de derfor var litt spente på hvordan dette ville gå. Per svarer at det ikke vil bli vanskelig padling med bølger og slikt, og at ingen trenger å bekymre seg for at det skal bli for tøft. Naturen vil være i sentrum både på brevandringen og padlingen, sier han, og turene vil gå i et rolig tempo slik at

alle får mulighet til å se seg rundt og tid til å slappe av og bare nyte det å være på tur. Det svenske ekteparet nikker til det Per forteller, og begge ser fornøyde og lettet ut. Per forteller videre at ettersom det kun er planlagt én tur ut fra leieren per dag, vil det bli god tid på ettermiddagene og kveldene til å sitte ute sammen og bare slappe av rundt bålet, ta en pils eller et glass vin og prate sammen. Men om det er noen som kjenner at de har overskudd, så kan vi også ordne med kveldsturer, for dem som måtte ønske det, eller vi kan lage villmarksbadstue og bade mellom isflakene, sier Per. Per vet at det er spredning i gruppen når det gjelder interesse for aktivitetene. To av turistene, et ungt østerriksk par i slutten av tjuetårene, fortalte på presentasjonsrunden at de hadde mye erfaring med isbre fra Østerrike, og at de har sett spesielt frem til å padle kajakk. Han holder derfor muligheten åpen for at turister som ikke er tilfreds med «å slappe av» og «ta det med ro», kan komme med innspill på hvordan de ønsker turen.

Per avslutter med å fortelle at når vi er så mange på tur sammen, over så lang tid, må alle bidra i arbeidet med leirrutinene. Dette arbeidet inkluderer som han sier, matlaging, oppvask, vekking om morgenen og bjørnevakt om natten. Idet Per nevner bjørnevakt, er det flere turister som «sperrer opp øynene». Per ser dette og legger til at selv om det på denne tiden av året er liten sannsynlighet for å møte isbjørn, kan en aldri være helt sikker, og at det derfor er fast rutine med bjørnevakt på alle turene. Idet han sier dette, retter han blikket mot de tre finske turistene, disse tre fortalte på presentasjonsrunden at de hadde et ønske om å få se isbjørn på denne turen. «Finnene» virker noe skuffet over det Per forteller. Per ser dette og legger til at det derimot finnes mye annet dyreliv som det er mer sannsynlighet for at vi vil få møte, han forteller at det alltid er svalbardrein der, og at disse kanskje er mer unike i verdensmålestokk enn isbjørner, ettersom disse bare finnes på Svalbard. I tillegg er det masse sjøfugl på denne tiden av året, og om det er isflak inne ved brefronten, får vi sikkert se sel og muligens hvalross, sier han.

Presentasjonsrunden er ferdig, og Per og turistene har fått innblikk i hvilke forventninger og ønsker som finnes til turen. En slik presentasjon av den enkelte bidrar som jeg har vist i kapittel 7 (Å få til gruppen), til at turister og guider «stiller seg inn på hverandre» (Schutz og Luckmann, 1973), inngår i «Vi-relasjoner» og skaper gjensidige forståelser av hverandre som inkluderer «persontyper» og individuelle aspekter ved personene. En slik gjensidig tolkning/plassering av hverandre bidrar også til å skape en kollektiv oppmerksomhet om hvilke likheter og ulikheter som finnes i gruppen, det guidene kaller for «spennet» i gruppen. Som jeg viste i kapittel 6

(Kartlegging), bruker guidene benevnelsen «spenn» for å betegne hvorvidt det er spredning i bakgrunn, individuelle ønsker og forventninger innad i gruppen. Guidene vet at stort «spenn» kan føre til at turen «trekkes i ulike retninger» med misforståelser og konflikter som konsekvens. Guidene er derfor opptatt av å få frem det de tolker som «ulikheter» og «likheter» mellom turistene. Dette er begreper som guidene tar i bruk og tar for gitt i «kartleggingen». De tenker i «likhet/ulikhet» angående turistene, ettersom utfordringen ligger i hvordan guider og turister kan få til turer der turistene har ulike ønsker og forventninger som vanskelig lar seg realisere eller er motstridende. Det å «kartlegge» «spennet» i gruppen er noe guidene ønsker å gjøre så tidlig som mulig, eller som Sverre sier: *«Så det er i hvert fall viktig å få avklart de her forventningene på forhånd. Og også å gi et bilde av hvordan denne turen bruker å være.»* I utsnittet jeg har tatt med fra «brifingen», får jeg frem hvordan forventningene «avklares», og hvordan «spennet» i gruppen ser ut. «Avklaring» av forventninger kan i denne sammenhengen ses i lys av Schutz og Luckmanns (1973) forståelse av kunnskap i «hverdagslivets verden» som «pragmatisk motivert». Det er ikke «sikker viten» guidene søker å få frem om turistene når de «avklarer» forventninger, men en «tilstrekkelig viten», en viten «som rekker til de praktiske formål» – det videre arbeidet med å lage en guidet tur sammen med turistene. Ifølge Schutz og Luckmann (1973) er en slik «pragmatisk viten» alltid et «inntil videre» (s. 10), det vil si at guidene tar for gitt at det alltid finnes mer å vite om turistene «om det skulle vise seg nødvendig», det vil si om situasjonen skulle endre seg og nye utfordringer i samhandlingen skulle dukke opp. I denne sammenhengen og på dette stadiet i turen handler det om å få frem «tilstrekkelig viten» (ibid.) om «likheter og ulikheter» i motivasjon, forventninger og bakgrunn, slik at guidene kan danne seg en formening om hvordan de kan handle i det videre arbeidet med turen, og det å skape en «felles visjon».

Idet Per samler turistene rundt kartet, har han slik Sverre forteller, «avklart forventningene», og i likhet med Sverre skaper Per «et bilde av hvordan turen bruker å være», det vil si hvordan villmarkscampen «vanligvis ser ut», og hva turen «vanligvis» handler om. Per gjør dette ved å lage en gjennomgang av turen på kartet, der han tegner, peker og gestikulerer med kartet som partner mens han forteller turistene hvordan han «ser for seg» turen. Hvordan turene «pleier å være», beskrives med forbehold, og guidene legger vekt på å presentere turene som fleksible. Turistene har i det første møtet med seg forventninger og bilder av turene som produkt. De har lest brosjyrer og vært inne på firmaenes nettsider og sett hvordan turene presenteres. Turene er beskrevet for turistene ved innsalg gjennom brosjyrer og hjemmesider på nettet, og turene kan

virke noe fastlagt. Per forteller i intervjuet i forkant av denne turen: «*Det er jo et fast opplegg, villmarkscampen, men det er jo mange måter å løse det på.*» Per holder turen «åpen» slik at han har mulighet for å tilpasse eller justere turen ut fra sine tolkninger av gruppen, eller som Kåre, en av guidene i gruppen «uerfarne guider», sier:

Hvis det er en gjeng med mannfolk som er på guttetur, så kanskje de er like interessert i å kjøre båt som å se på fugler. Kanskje, det er ikke sikkert. Og da kan en kanskje kjøre mer båt, og fortære. Men hvis det er en gjeng gamle damer som kanskje synes det er mye kjekkere med noen fangsthistorier inne i Adventfjorden, enn det å kjøre i bølgene ute i fjorden, eller det kan være alt mulig så klart. Men, hvis en klarer liksom plutselig å finne ut «– Å ja, det er en gjeng med fuglekikkere.» Så vet en jo hva en skal gjøre (Kåre).

Kåre ser an gruppene han har med seg på båtturene sine, og han tilpasser turene etter det han tolker som gruppens interesser. Ved å vise sine ønsker og forventninger til turene på brifinger, og gjennom det å gå i dialog med guidene med spørsmål og hentydninger knyttet til guidenes gjennomgang av turene, får turistene innflytelse på hvordan de guidete turene gjøres. Hver tur har som Holloway (1981) viser, et nytt og annerledes publikum. Guidene tolker turistenes spørsmål og forventninger og forsøker å tilpasse turene etter de ulike turistgruppene. Turistene som aktive medskapere av turene handler også om å fremme egne perspektiver på turen slik at disse kan inngå i det guidene kaller «en felles visjon».

8.1.1 En «felles forståelse», språket og samtalen som verktøy

Et sentralt tema hos Schutz og Luckmann (1973) er spørsmålet om hvordan en «felles forståelse» i pragmatisk forstand (det vil si noe som er tilstrekkelig for hverdagslivets praktiske formål), kan oppstå når erfaring, kunnskap og motivasjon er ulikt fordelt mellom personer? På brifingen i forkant av villmarkscampen kommer det frem at «spennet» i erfaring, kunnskap og motivasjon varierer mellom turistene, og at turistene har ulike forståelser av hva turen skal handle om. Det å få frem slike likheter/ulikheter, eller det guidene kaller for «spenn», trekkes inn i det videre arbeidet med å skape en felles forståelse av hva turen skal være. «Presentasjonsrunder» på «brifingen» er en situasjon som guidene bruker for at den enkelte turist kan få frem sitt perspektiv på turen. Hver og ens perspektiv blir dermed tilgjengelig for alle som er til stede. En slik tilgjengeliggjøring av perspektiver brukes videre av turister og guider for å bli kollektivt

oppmerksom på de ulikheter og sammenfall som eksisterer for hvordan den enkelte ser for seg turen. En slik kollektiv oppmerksomhet i gruppen bruker guidene og turistene til å «forhandle frem» en felles forståelse eller «enighet» om hva turen skal være. Schutz og Luckmann (1973) hevder at en «felles forståelse» muliggjøres gjennom det de kaller for «grunnleggende strukturer» i personers «kunnskapsforråd». Slike strukturer mener de går utover kunnskapsforrådets typifiseringer, ettersom dette er «kunnskap» som er til stede i *enhver* situasjon «on hand», og ikke bare potensielt til stede «at hand», fra situasjon til situasjon (Schutz & Luckmann, 1973, s. 137). Slike grunnleggende strukturer hevder Schutz og Luckmann (1973) inngår i personers «sunn fornuft-innstilling», og er til stede i den «tatt-for-gitte» måten som personer erfarer verden og andre personer:

The fundamental axioms of the social, natural attitude are, first, the existence of intelligent (endowed with consciousness) fellow-men and, second the experienceability (in principle similar to mine) by my fellow-men of the objects in the life-world. The second must include modifying moments because of the experience of the spatial arrangement of the life-world, the experience of one's individual zone of operation, and the experience of one's biographical articulation. It is from the experience of these structures that I know that «the same» objects must necessarily show different aspects to each of us. First because the world in my reach cannot be identical with the world in your reach, his reach, etc.; because my here is your there; and because my zone of operation is not the same as yours. And, second because my biographical situation with its relevance systems, hierarchies of plans, etc., is not yours and, consequently, the explications of the horizon of objects in my case and yours could take entirely different directions (Schutz and Luckmann, 1973, s. 59).

Schutz og Luckmann (1973) viser til at personer tar for gitt at de, og andre, at «Vi», har den samme tilgang til verden og derfor i prinsippet kan erfare den likt. Men at det samtidig tas for gitt at personers kroppslige plassering i verden bidrar til at personer erfarer «gjenstander»³⁷ forskjellig. Tilsvarende tar personer for gitt, ifølge Schutz og Luckmann (1973), at egne og andres tidligere erfaringer, kunnskap og tilhørende «relevansstrukturer» bidrar til at den samme situasjon kan fremstå svært ulik, slik jeg viser at turen gjør for turister og guider på «brifingen» i forkant av turer. Schutz og Luckmann (1973) hevder at slike motsetninger kan overvinnes i sosial samhandling gjennom to idealiseringer som inngår i personers «sunn-fornuft-tenkning». Disse er

³⁷ Schutz poengterer at gjenstander må forstås i en utvidet betydning, til å inkludere alt som bevisstheten kan rettes mot i ulike situasjoner.

«idealiserings av perspektivenes ombyttelighet» («the interchangeability of standpoints») og «idealiserings av relevanssystemets overenstemmelse» («the congruence of relevance systems») (s. 60).

I forbindelse med «idealiserings av perspektivenes ombyttelighet» hevder Schutz (2005) at personer tar for gitt og går ut fra at andre gjør det samme:

«at hvis jeg bytter plass med han, således at hans «her» bliver mit, da vil jeg stå i det samme forhold til genstandene og se dem med den samme typicalitet, som han aktuelt gjør; endvidere vil de samme ting ligge indenfor min rækkevidde, som aktuelt ligger inden for hans» (Schutz, 2005, s. 33).

Personer tar ifølge Schutz for gitt «den andres» ståsted og «den andres» perspektiv når de samhandler, og at dette bidrar til å løse samhandling på en måte som rekker til praktiske formål. Videre hevder Schutz (2005) at «idealiserings av relevanssystemets overenstemmelse» på tilsvarende måte kan overskride de ulikheter i perspektiv som personers biografisk betingede situasjon bidrar til å skape, i form av ulikheter i erfaring, kunnskap og motivasjon:

He and I learn to accept as given that the variances in apprehension and explication which result from differences between my and his biographical situations is irrelevant for my and his, our, practical goals. Thus, I and he, we, can act and understand each other as we had experienced in an identical way, and explicated the Objects and their properties lying actually or potentially in our reach. And ... we learn to accept as given that we can in principle proceed in this manner, that is, we learn that not only is the world that we have experienced in common socialized, but also that the world I have still to experience is in principle socializable (Schutz og Luckmann, 1973, s. 60).

Personer tar ifølge Schutz og Luckmann (1973) for gitt at de kan «sette til side» de ulikheter som deres erfaring, kunnskap og motivasjon utgjør i sosial samhandling, og at de kan handle som om hver i sær har utvalgt og fortolket de samme potensielt felles «gjenstander» på en måte som rekker til praktiske formål. En slik tatt for gitt forståelse av seg selv og «Den andre» bidrar ifølge Schutz og Luckmann (1973) til at personer allerede vet og tar for gitt at de kan inngå i fremtidig samspill i situasjoner, med personer de ennå ikke har møtt. Den guidete turen er en slik situasjon, der møtes guider og turister for første gang, og de må skape den guidete turen sammen.

Utfordringen som begge parter erfarer, er at den guidete turen er et relativt åpent prosjekt der det ikke finnes en «ferdig løsning» som begge parter kjenner og kan orientere seg etter i det sosiale samspillet. En slik «løsning» må skapes, og både guider og turister tar for gitt at dette kan gjøres gjennom å vise sin forståelse av turen for hverandre. Turistene fremmer sine perspektiver gjennom presentasjonsrunder og ved å komme med spørsmål til guidene under gjennomgangen av turen på kartet. Guidene på sin side tolker og plasserer turistene inn i «turisttyper» og presenterer det de ser for seg vil passe for gruppen som helhet. «En felles visjon», slik den kan se ut i starten av turen, kan slik sett ses som et «kompromiss» mellom turistenes forståelser av turen og turen slik guidene «vanligvis» gjør dem.

Sammen utgjør «idealiserings av perspektivenes ombyttelighet» og «idealiserings av relevanssystemets overenstemmelse» det Schutz og Luckmann (1973) kaller for «den generelle tese om perspektivenes gjensidighet» («the general thesis of the reciprocity of perspectives»).

This thesis [the general thesis of the reciprocity of perspectives] is for its part the foundation for the social formation and linguistic fixation of objects of thought which replace, or better, which substitute for the Objects of thought present in my presocial world. To prevent one from mistaking these Objects of thoughts as result of a contract social it must be emphasized that they are already encountered in language by every individual born into a historical situation. The fact that individuals can acquire the life-world's linguistic (that, is social) formation as the basis of their worldview, rests on the general thesis of reciprocal perspectives (Schutz og Luckmann, 1973, s 60).

Guider og turister kan i et slikt perspektiv anses som noen som inngår i en «forståelse» som kommer *forut for* og som utgjør en nødvendig forutsetning for at det i det hele tatt kan skapes en prosess der deling av mening er mulig. Et slikt perspektiv vil støtte opp under muligheter som eksisterer for at guider og turister kan få tilgang til hverandres forventninger og forståelser av turene gjennom språk og dialog, slik det kommer frem på brifingen. Språket rommer ifølge Schutz (2005) de idealtypiske forståelser av verden som personer har felles, og som erstatter personers private erfaringer i konkrete sosiale situasjoner som brifingen er et eksempel på, og gjør en felles forståelse mulig. Schutz (2005) hevder at kun en liten del av personers viten om verden har opprinnelse i personers private erfaring. Størstedelen er sosialt avledet, den har en sosial opprinnelse, det vil si at den er noe de fleste innenfor en sosial «inn-gruppe» «arver», deler

og gjør eksplisitt gjennom språket (ibid.). Språket er i seg selv typifiseringer, eller som Schutz sier:

Hverdagslivets eget sprog bestående af navngivne ting og begivenheder, og ethvert navn indbefatter en typificering og en generalisering, der referer til det fremherskende relevanssystem i den lingvistiske in-gruppe, som har fundet den benævnte ting viktig nok til at give den en selvstændig betegnelse (Schutz, 2005, s. 35–36).

Språket og kroppen med dens mimikk som bærer av mening er en grunnleggende del av personers kunnskapsforråd (Schutz og Luckmann, 1973) og er implisitt til stede i enhver situasjon (ibid.). Dette er kunnskap som ikke bare er «at hand», tilgjengelig om nødvendig, men «on hand», til stede i enhver sosial situasjon (ibid.). I et slikt perspektiv får jeg frem at guider og turister tar det for gitt at de kan gjøre seg forstått gjennom bruk av språk og kropp. Språket som turister og guider har felles, i alle fall til en viss grad, rommer hvis vi bruker Schutz' (2005) typifiserte meningskonstruksjoner som kan erstatte den enkeltes turists og guides private erfaringer og forståelse av den kommende turen. Ved å skape/bruke situasjoner som «presentasjonsrunder» og felles gjennomgang av turer på kart, skaper guidene muligheter for dem og turistene til få frem og utveksle perspektiver. Gjennom å «sette til side» de ulikheter i perspektiver som eksisterer mellom turistene og guidene, kan en felles forståelse eller «enighet» om «hvilken tur» de skal lage sammen, realiseres. Det som også er en implisitt side ved det å skape en tur, er at både turister og guider vet og forstår at de må skape en felles forståelse/enighet eller et samlet utgangspunkt for turen, ellers blir det ingen tur – ingen kan gjøre en tur uten hverandre. Begge parter må på et ontologisk nivå ta for gitt at de kan kommunisere sin forståelse til hverandre, og at den andre kan forstå det som formidles, uten dette ville ingen samhandling skje.

En slik felles forståelse eller «enighet» om hva turen skal bli, må nødvendigvis innebære at guidene/turistene må være villige til å tilpasse/endre sine forventninger. Hvordan turen «blir en tur», og hvem som tilpasser seg hvem, er tema i neste avsnitt. I og med at en tur selges inn som et produkt som turistene kan kjøpe, kan det at de selv er med på å skape turen (produktet), komme i bakgrunnen. Jeg skal ta dette nærmere opp.

Bilde: 5. I likhet med Per samler Ståle også turistene ved et kart over Svalbard og går rutinemessig gjennom turen med turistene etter at turistene har presentert seg og sine forventninger til turen.

8.1.2 Å tilpasse turen til turistene eller turistene til turen?

Ved å organisere gruppen rundt kartet og lage en gjennomgang av turen sammen med dem viser Per at han ønsker å gi en oversikt over turen, samtidig som han åpner opp for å involvere turistene i planleggingen. En av de svenske turistene spør Per om hvor fort han tror at vi kommer til å padle? Turisten hadde under presentasjonsrunden fortalt at han og kona ikke hadde padlet tidligere, og uttrykt usikkerhet. Usikkerhet på egne ferdigheter er et tema som guidene ofte møter i forkant av turene. Mange av turene innbefatter aktiviteter som turistene har lite erfaring med, og turene slik de fremstilles i brosjyrer og på firmaenes hjemmesider, kan bidra til å skape forventninger om at turene krever særlige kunnskaper og ferdigheter. Per har registrert at det er et flertall av turistene i denne gruppen som har lite erfaring med de planlagte aktivitetene. Pers svar til den svenske mannen og resten av gruppen i denne situasjonen er at aktivitetene vil bli

gjennomført slik at alle vil kunne «henge med», noe som betyr at det ikke vil bli «vanskelig padling» eller «for tøft», sett fra Pers perspektiv. Turenes krav blir med andre ord moderert ut fra turistens innspill (perspektiv) og guidenes forståelse av hva slags «turisttyper» guidene ser dem som. Per legger vekt på at aktivitetene på turen ikke skal handle om å padle/brevandre fort, langt eller under krevende forhold. Snarere tvert om, turene skal gå i rolig tempo, som han sier, og naturen skal være i sentrum både på brevandringen og padlingen. Ved å plassere naturen i sentrum for turene gis aktivitetene mindre prestasjonspreg. Aktivitetene blir fremstilt som et «middel» for å oppleve/oppdage natur, fremfor å være et «mål» i seg selv. Aktivitetenes betydning på turen tones ned. Det skal være «et rolig tempo», og det skal ikke padles/vandres fortere, lenger eller vanskeligere enn at turistene får mulighet til å «se seg rundt». Det vil si at turistene skal ha overskudd til å løfte blikket og få med seg naturen og lytte til det Per har å fortelle om natur og kulturhistorie på Svalbard. For å få brukt sin kunnskap trenger Per at turistene har et slikt overskudd. Han forteller dem at de skal få tid til «å slappe av» og «bare nyte» det å være på tur. Det å «være i turen» som opplevende subjekter som får tid til å nyte, blir fremholdt som et viktig perspektiv av Per. Han tillegger det «å nyte» på tur, det å ha god tid, slappe av og være opptatt av naturen og fellesskapet i gruppen. Slike aspekter ved en tur samsvarer med sentrale verdier i nordmenns forhold til friluftsliv, der kontemplative motiver som det å «oppleve naturens stillhet og fred», «komme bort fra mas og stress» og det å «være sammen med venner og familie» utgjør hovedmotivene på turer (Miljøverndepartementet, 2001, s. 30). Slike motiver kommer frem hos Per idet han sier at det bare vil bli én tur per dag, og at det derfor vil bli god tid på ettermiddagene til å sitte ute sammen med leirbål, vin og samtaler. Det er turen som tilpasses turistene, og Per beroliger dem ved å tilpasse turen til det han antar er i majoritetens interesse, eller slik Ståle forteller: «*Så tenker jeg: – Hvilken tur passer best til denne gruppen her?*» Ved å tilpasse turen på denne måten bidrar Per til å avdramatisere at «turen» er et «objekt» som turistene skal tilpasse seg eller «være med på». Det betyr at de konkrete forventningene som turistene har til turen, «turen som noe som skal mestres», «justeres», slik at de som har uttrykt engstelse, kan oppleve at det er dem som er viktige – ikke turen i seg selv.

Flere av guidene forteller at det å få turistene samlet om et perspektiv på turene, der det å ha god tid, slappe av og ha oppmerksomhet på naturen og fellesskapet i gruppen, ofte bidrar til at turister som de gjennom «kartleggingen» (kapittel 6) tolker som typisk opptatt av aktiviteter, eksempelvis «karbonpadlere», «fjellgeiter» og «råkjørere», justerer sine forventninger til aktivitetene og

tilpasser seg gruppen og turen, slik guidene og majoriteten av turistene perspektiverer den. Guidene ser imidlertid at en slik tilpasning til turen kan «gå på bekostning» av turister som ser turenes aktiviteter som noe de ønsker å mestre og bli utfordret av. Eirik, en av guidene i gruppen «erfarne guider», forteller at han opplever det å gjøre slike prioriteringer som et dilemma:

Det er et sånt dilemma synes jeg, så føler jeg vel òg at man som guide har en viss tendens til å være på de svakes side. (...) For det er klart at han eller henne som er supersterk, har jo betalt like mye for det her. Jeg som guide har vel et ansvar i å sørge for at vi hører på dem òg? (Eirik)

Det å skulle tilpasse turen etter turistene og turistene etter turen innbefatter at guidene må prioritere, og alle turistene får ikke sine forventninger innfridd. Guidenes arbeid omhandler å kunne endre og justere forventninger uten å gå i forsvar eller bli insisterende. Ved at turene og turistene ses som gjensidige størrelser, synliggjøres det relasjonsarbeidet som foregår. For å føle seg som «gode» guider føler guidene et ansvar for at alle turister skal bli møtt og sett av dem. Slik Stella sier det: «Guiden må jo være på lag med alle. Det er viktig at du ikke fryser ut noen.» Som leder for turene havner guiden i en posisjon hvor han eller hun må kunne balansere den enkelte turists ønsker og forventninger opp mot andre turistenes ønsker og forventninger, samtidig som guiden må «være på lag med alle», slik Stella formulerer det. Dette er følelser som guidene kjenner i det daglige arbeidet. Per har et slikt «dilemma» når det gjelder det unge østerrikske paret, som på brifingen forteller at de har mye erfaring med brevandring og særlig ser frem til kajakkpadlingen. Han ser at han ikke kan møte deres ønsker og forventninger gjennom de felles dagsturene ut fra hovedleiren, men siden det er to guider med på turen, åpner han opp for mulige kveldsturer. Gard forteller at dette er noe han også pleier å gjøre på sine turer:

På skitur, for eksempel, så har jeg ofte god erfaring med at vi stopper en dag. Og har en hviledag. For da kan de som er spreke, de kan bli med på en lang dagstur, på en topptur, mens de som ikke er så spreke, kan ligge i teltet å hvile. Men det er begrensningen på Svalbard da, for da må det være to guider, det må være noen med begge type gjester (Gard).

Det å «være sprek» er et fenomen som guidene bruker mye, og en kategori de kjenner de må håndtere overfor de «mindre spreke». De som har «overskudd og forventninger» om tøffe turer, må balanseres mot dem som ikke er like «spreke» eller opptatt av aktiviteter. Ved å åpne opp for

at turistene kan fremme ønsker om aktiviteter på kveldene eller på «hviledager», blir de «spreke» invitert inn i utformingen av turen, og guidene gir turistene forventninger om at det er mulig for dem å være med på å utforme turen, og til å føle seg inkludert. Her kommer også kategorier som gir status inn, noe som det å være blant de «spreke» innbyr til. Her kan guidene tilby tilleggsaktivitet. Andre forventninger er vanskeligere å innfri, noe jeg skal ta opp i neste avsnitt.

8.1.3 Å vende forventninger

Det er ikke alle typer av forventninger som det er opp til guidene å avgjøre om turistene kan få innfridd eller ikke. Et eksempel på en slik type forventning er det å få se isbjørn på turene, en forventning som turistene ofte har. Guiden vet at på turer som for eksempel «villmarkscampen» er sannsynligheten for å få se isbjørn svært liten. Isbjørnene følger bestemte trekkruter på ulike tider av året, og dette kjenner guidene til. Guidene kan derfor si noe om sannsynligheten for å få se isbjørn på de ulike turene. Guidene erfarer at turister kan «henge seg opp» i forhåpninger om det å få se isbjørn, og at slike forhåpninger kan ta stor plass hos mange. På presentasjonsrunden kommer det frem at flere turister har forhåpninger om å få se isbjørn. Guidene vet at om slike forventninger får bli med på turene ubearbeidet, kan dette bidra til at turistene låser seg i forventningen om å få se isbjørn og ikke «klarer å se» alt det andre som formidles, slik Per sier i intervjuet før turen: «Store deler av turen blir på en måte å vise de alt det andre.» Guidene erfarer at turistene kan bli misfornøyde med det som ellers kunne blitt en fin tur, på grunn av at en del turister er svært opptatt av isbjørn. Turistene klarer ikke vise interesse for de andre tingene som guidene forsøker å formidle, eller som Gard sier:

«Utfordringen er å få gjestene til å ta del i nuet, altså nyte nuet, situasjonen, og nyte alle situasjonene som dukker opp underveis, og legge bort lite grann de forventningene, spesielt her oppe, dette med isbjørn» (Gard).

Ofte blir turistene skuffet når de får høre på briefingen at det er lite sannsynlig at de får se isbjørn, slik tilfellet er med de finske turistene på briefingen før «villmarkscampen». Guidene forsøker i slike tilfeller å erstatte turistenes tapte forventninger ved «å vende» disse over til andre temaer. Per trekker for eksempel frem svalbardrein som kanskje er vel så unike i verdenssammenheng, som han sier. Ved å gi svalbardrein en slik status, forsøker han å vende

eller erstatte turistenes tapte forventninger med noe som kan veie opp for dette, og som han samtidig vet at det er større sjanser for at turistene vil kunne få oppleve.

«Isbjørnforventninger» rommer flere motsetninger og ambivalenser. Guidene forsøker å tone ned turistenes forventninger til det å få se isbjørn, samtidig som de «holder liv» i slike forventninger ved å la isbjørnfortellinger inngå som en sentral ingrediens på turene. På turen «villmarkscampen», der Per hadde gjort det klart for turistene i forkant av turen at isbjørn neppe var noe vi kom til å se, ble isbjørnhistorier «servert» ved flere anledninger. Det å «fortelle bjørnehistorier» er noe guidene vet gir dem status i rollen som guide. Det å «holde liv» i forventningen om at isbjørner kan dukke opp «når man minst venter det», blir en måte å skape og vedlikeholde «spenningen» i turen og fremme en opplevelse av naturen på Svalbard som uforutsigbar og krevende. Et slikt perspektiv på naturen bidrar til å gi status og legitimere guidenes rolle, der deres kunnskap om hvordan man håndterer bjørnemøter, «garanter» for turistenes sikkerhet. Flere av guidene forteller at om det ikke hadde vært isbjørner på Svalbard, kan det tenkes at turister ikke hadde sett samme verdien av å ha med seg guider på tur, eller at de ikke hadde vært villige til å betale like mye for guiden som de gjør i dag. Guidene har slik sett en egeninteresse av å vedlikeholde og pleie forventninger knyttet til møter med isbjørn. Når det er sagt, skal det ikke underslås at isbjørner utgjør en reell trussel mot personers sikkerhet på turer på Svalbard, men det er like fullt en «trussel» som guidene kan anvende på ulike måter overfor turistene i sitt arbeid.

Ved å anvende og skape situasjoner som åpner opp/inviterer til dialog, utveksler og deler turister og guider hverandres «perspektiver». Ønsker og forventninger som deles, blir etter hvert et sentralt kunnskapselement i naturguidenes kunnskapsforråd. Så langt har jeg vist hvordan guidene gjør dette i forkant av turer. Men også underveis er gruppene av ulike grunner avhengige av å vedlikeholde, endre eller skape nye forståelser av hva turen skal handle om. «En felles visjon» blir slik sett noe som det arbeides kontinuerlig med gjennom hele turen.

8.2 En «felles visjon» som en løpende prosess gjennom turen

På turene ble jeg oppmerksom på at guidene og turistene ofte brukte tiden i forlengelse av frokost og middag til å snakke sammen og utveksle perspektiver på det de hadde vært igjennom så langt, og på hva de forventet fremover. Guidene kaller disse møtene og samtalene for «morgensamlingen» og «kveldssamlingen». Typisk for slike samtaler er at de oppstår i situasjoner som lett innbyr eller «inviterer» til dialog. Frokostene og middagene på «villmarkscampen» og «scooterturen til østkysten» ble inntatt i oppvarmede fellestelt. Etter at sulten var stillet og varmen fra mat og ovn bredte seg i kroppen, var det lett å «finne roen», og det virket som om samtalene liksom kom i gang av seg selv. Det å bruke eller skape situasjoner der turistene «finner roen», later til å være en innarbeidet praksis hos guidene på «kvelds-» og «morgensamlinger». På turen «villmarkscampen» arrangerte Sverre «kveldssamlingene» rundt et bål. Sverre forteller om betydningen av det å bruke/skape en ramme som innbyr til samtale:

Pluss at det kan være veldig fint på Svalbard, foran bålet, drivvedbålet, å få til en sånn samtale som kanskje ikke jeg trenger å gjøre så mye for, som liksom går av seg selv. Etter hvert som gruppen blir bedre, og hvis det er folk som trives sammen, så kan vi snakke om og ta opp veldig mange interessante ting som jeg tror nettopp i det forumet der, etter å ha opplevd mye gjennom dagen kan det være en sånn ... som kan gi gjestene veldig mye (Sverre).

Sverre vet at bålet blir et «naturlig» samlingspunkt. Idet bålet brenner, kommer turistene av seg selv og setter seg, leirbålet er et sted hvor guider og turister kan holde varmen uten å måtte bevege seg, rundt bålet finner de roen. Sverre har erfaring med at bålet skaper stemning og «inviterer» til dialog, eller som han sier, det er mulig å få til en samtale som han ikke trenger å gjøre så mye for å skape, som Sverre sier så «går [samtalene] liksom av seg selv». På villmarkscampen er det brenning av bål begge kveldene, og turistene samler seg rundt bålet uten at Per eller Idun³⁸ trenger å gå rundt og fortelle at det nå er «kveldssamling». Stemningen rundt bålet er slik Sverre beskriver den, trivelig og avslappet hvor samtalene «liksom går av seg selv». Den første kvelden vi sitter rundt bålet, erfarer jeg at turistene, uten direkte oppfordring fra Idun eller Per, tar initiativ til å fortelle og dele erfaringer med hverandre fra det de har vært med på i løpet av dagen. Samtalene er uformelle og går på kryss og tvers mellom turistene og guidene. De

³⁸ Idun er den andre guiden som deltok på denne turen. Idun er ikke intervjuet og er ikke sortert i noen kategori.

som har vært med Idun på Bretur denne dagen, forteller om smeltevannsgrotter³⁹ de har sett, om dype bresprekker og om utsikten fra brefronten der den stuper loddrett ned i havet. En av deltakerne forteller at han ble fascinert over hvor viktig samhandling og koordinering av gruppen var for å få taulaget til å fungere, og at en slik Bretur måtte være en god «øvelse» å bruke i «team building», for å skape samarbeid i bedrifter. De som har vært på kajakkstur med Per, forteller at kajakkpadlingen gikk lettere enn de hadde forventet, at de var overrasket over hvor stødig båtene hadde virket. De fortalte også om hvordan de ved å følge Pers anvisninger hadde klart å komme tett på noen fugler, uten å skremme dem. En av de finske turistene fortalte at hun var så nær at hun mente hun kunne ha strukket armen ut og klappet den.

Rundt bålet eller i de oppvarmede teltene bruker guidene den muligheten som felles middag og frokost gir, ved at gruppen er samlet og ved at turistene har fått dekket basale behov som mat og varme, til å få frem og utveksle perspektiver i gruppen. Det å få dekket slike kroppslige grunnbehov har stor betydning på turene. Det er blant annet viktig for at turister og guider kan finne «roen» og det overskuddet som behøves for å engasjere seg i hverandre og inngå i «Vi-relasjoner» (Schutz and Luckmann, 1973), der de kan ta inn over seg den andres perspektiver. Gjennom den oppmerksomheten som turistene og guidene har på hverandre i slike «Vi-relasjoner», blir det mulig for partene å gjensidig tolke hverandres perspektiver på turen og «forhandle frem» og vedlikeholde en felles forståelse eller «enighet» i gruppen om hvordan turens videre forløp kan se ut. Dette skjer ut fra en kroppslig trygg situasjon med overskudd, som bål, mat og varme telt bidrar til å skape, og som guidene velger å bruke.

«Kveldsmøtene» utvikler seg ofte slik at turistene og guidene starter med å utveksle erfaringer fra «dagen i dag», der de forteller hverandre hvordan de har opplevd steder og hendelser. Gjennom å dele felles erfaringer skapes nye forventninger, og samtalene glir etter hvert over på hva som skal være planen for morgendagen. Slik er det også den første kvelden rundt bålet på villmarkscampen. Etter hvert begynner turistene å komme med spørsmål til Per og Idun med forventninger om turene for morgendagen. Idet slike spørsmål begynner å komme, hever Idun stemmen et hakk og får alles oppmerksomhet, hun forteller at om været holder seg og alle er i form til det, vil det bli aktivitetsbytte i morgen, hvor de som har vært på Bretur, drar på kajakkstur og motsatt. Hun forteller at værvarslet for morgendagen ser bra ut, og at hun regner med at begge

³⁹ Tuneller i breene som vannet som smelter fra breene om sommeren, graver ut.

gruppene vil kunne gjennomføre turene på samme måte som i dag, uten større justeringer.

«Men!», legger hun til, «*alternative justeringer og endringer får vi ta etter frokosten i morgen, når vi kan se hvordan været er, og ser om alle er i uthvilte og i form til å dra på tur.*»

Idun har tolket det som har kommet frem av erfaringer og synspunkter på de to dagsturene, som noe begge turistgruppene har vært fornøyde med, og at gruppene har forventninger om liknede opplevelser i morgen. Hun bruker det hun oppfatter som en enighet i gruppen om at turene i morgen kan gjennomføres på tilsvarende måte som dagen i dag, og «oppsummerer» samtalen med å fremme et forslag om dette. Men hun legger inn et forbehold og holder samtidig morgendagen åpen, ettersom hun har erfaring med at endringer i vær eller gruppen kan bidra til at planene endres.

8.2.1 Endring av planer

Flere av turene markedsføres med bestemte mål som det å komme til toppen av et bestemt fjell, Svalbard på langs, Svalbard på tvers eller 80 grader nord, noe som i seg selv bidrar til å skape bestemte forventninger hos turistene om å nå noen bestemte steder. Her er et utdrag hentet fra hjemmesiden til en av reiselivsbedriftene, som tilbyr en tur de kaller «Spitsbergen skiekspedisjon»:

Bli med til Svalbards høyeste fjell! Ingen går ned herfra uten å smile. Fra Svalbards to høyeste fjell, Newtontoppen (1713 moh.) og Perriertoppen (1712 moh.) har du eventyrlig utsikt over uberørt natur. Mot nordvest ser du Austfjorden, Wijdefjorden og de vakre, alpine Atomfjellene. Vender du blikket mot nordøst, kan du se det isolerte Nordaustlandet.

I dette som er innledningen på turbeskrivelsen, skapes det forventninger om at på toppen av fjellene så vil turistene få oppleve «eventyrlig utsikt» mot alpine fjelltopper og uberørt natur, som ingen, ifølge teksten, forlater «uten å smile». Utfordringen for guidene er at slike forventninger ikke alltid lar seg realisere. Faktorer som gruppen ikke rår over, eksempelvis dårlig vær, sykdom i gruppen, skade på utstyr, føreforhold som dyp snø, mangel på fjordis og liknende, kan bidra til at turen må avbrytes eller endres på måter som gjør at de «forventninger» som er skapt i forkant av turene ikke lar seg realisere. Stian forteller om en slik tur der gruppen var tvunget til å endre målsetting underveis:

Altså, det var den siste skituren som vi hadde nå i fjor sommer, i mai/juni, når vi skulle gå til 80 grader nord [Spitsbergens nordligste punkt]. Men vi måtte snu på 79 grader, fordi det ikke var isforhold til å bli hentet med båt. Og når man da, når målet med turen forsvinner halvveis i turen, så er man jo selvfølgelig fornøyd med at man har klart å forklare det her på en god måte, og gjort om på planene underveis. Som gjør at folk blir storfornøyd allikevel (Stian).

Stian forteller at til tross for at turfølget valgte å snu på 79 grader nord, én grad fra det som i forkant av turen er holdt frem som «selve målet» for turen, Spitsbergens nordligste punkt, så er turistene «storfornøyd allikevel». Grunnen til at turistene ikke er misfornøyd over å måtte snu og gi opp målet, er ifølge Stian at han har klart å forklare dette til turistene «på en god måte». Hva en «god måte» innebærer, ble tydelig for meg på «scooterturen til østkysten», der turen startet med at vi måtte gjøre om på hele planen om å dra til østkysten.

Dagen før «turen til østkysten» fikk Ståle vite fra to lokale scooterkjørere som nettopp hadde returnert fra østkysten, at et stort snøfall hadde skapt store mengder løssnø og overvann på sjøisen på østkysten. Overvann oppstår når vekten av store mengder snø presser sjøisen under vann. Når dette skjer, vil vann strømme opp fra sprekker i isen og legge seg som et lag mellom snøen og isen. Utfordringen med overvann er at det er vanskelig å se, og at det er lett å kjøre seg fast, særlig om scooterne trekker på tungt lastede sleder, slik tilfellet var for oss. Denne nyheten viste seg å være dårlig nytt for Ståle. Han hadde «solgt inn» turen som en tur til østkysten og skapt forventninger hos turistene om dette, men nyheten om overvann gjør at han ser det som nødvendig å legge turen til et annet sted ettersom turer på østkysten forutsetter mye kjøring på sjøis. Men om han gjør det, er han redd for at turistene kanskje vil kreve kjøpet opphevet og pengene tilbake. Ståle fortalte meg at han hadde et dilemma, han ser det som avgjørende viktig å få turistene med på hans plan om å legge turen til et annet sted, men han kan ikke fortelle turistene dette direkte, i forkant av turen på brifingen. Måten som Ståle løser dette dilemmaet på, er ved å bruke «brifingen» til å fortelle turistene om det store snøfallet og problemene med løssnø og overvann. Han bruker god tid på å beskrive og forklare turistene hva overvann er for et fenomen, og hvilke utfordringer dette og store mengder løssnø kan gi for scooterkjørere. Han nevner ingenting om sine planer om å endre turen, men sier at vi får starte turen «*og se an hvordan forholdene utvikler seg underveis*».

Bilde: 6. Underveis på scooterturen stoppet Ståle med jevne mellomrom og diskuterte alternative veivalg med turistene.

Ved å fortelle turistene om overvann og hvilke utfordringer dette gir scooterkjørere, introduserer Ståle turistene for kunnskap som han og de andre guidene bruker i sitt arbeid med å vurdere veivalg ved ferdsel i naturen på Svalbard. Ved å gjøre dette forsøker han å gjøre turistene i stand til å se de samme utfordringene som han selv gjør. Problemet hans er imidlertid at turistene mangler erfaring med scooterkjøring, og slik sett ikke kan ta hans perspektiv og leve seg inn i hva det vil si for dem at det er løssnø og overvann på østkysten. Ved å starte turen og la turistene få erfare hvordan «forholdene utvikler seg underveis», kjøper Ståle seg tid slik at han kan utsette spørsmålet om endring av turen til turistene har gjort seg egne erfaringer med hva det vil si å kjøre snøscooter med tunge sleder. Ståle vet at østkysten ligger ca. 10 mil fra Longyearbyen, og at en slik distanse gir turistene mulighet til å tilegne seg «tilstrekkelig» erfaring med scooterkjøring, før en eventuell beslutning om det å endre turen må bringes opp. Underveis på de

første milene av turen observerte jeg at flere av turistene hadde utfordringer med scooterkjøringen, under det jeg vil betegne som moderate føreforhold, sammenliknet med det å kjøre i løssnø og overvann. Flere av turistene opplevde å kjøre seg fast eller «spinne seg ned» når de skulle starte opp scooterne og dra i gang de tunge sledene. Etter et par slike situasjoner fortalte Ståle at forholdene kom til å bli en god del vanskeligere på østkysten, og at det kanskje kunne være en idé å legge ruten lenger vest hvor han viste at kjøreforholdene var bedre, og campe der istedenfor? Legegutta forteller hvordan de opplevde Ståles spørsmål om det å endre turen:

På tross av at vi innså at det var et valg som han helst ville gjøre, og som vi kom til å gjøre. Så ville han gi oss en mulighet [til å være med å bestemme], han var veldig åpen, og når han spurte, så lot vi det ligge i lufta og vente, han tok god tid på tilbakemelding og tok ingen konklusjon. Så spurte han igjen om en halvtime eller time, ventet på svar, og så til slutt, da han så at det hadde modnet nok. Da sa vi, selvfølgelig gjør vi det, vi så det som det eneste logiske. Vi følte oss veldig inkludert da selv om vi så gjennom det («legegutta»).

Turistene forteller at de skjønnte at Ståle ønsket å gjøre om turen og velge et annet sted enn østkysten å sette leir. De opplevde også at Ståle ønsket å inkludere dem i en slik beslutning ved å fremme en slik mulighet for gruppen. Men som «legegutta» sier, tok ikke Ståle noen «konklusjon», det vil si noen beslutning i dette spørsmålet. Han lot det bli opp til turistene «å bestemme». Ved å la spørsmålet «ligge i luften» som de sier, ga Ståle dem tid til å tilegne seg den kunnskapen og de erfaringene som han mener ville være tilstrekkelig for at de skulle se hans perspektiv og akseptere hans plan. Dette kommer frem idet «legegutta» uttaler at Ståle så at det hadde *modnet* nok, og at de da så dette som den eneste logiske løsningen. Turistenes nyervervede kunnskap om føreforhold og erfaringer med det å kjøre scooter måtte få tid til å «modnes», slik at de kunne trekke den samme slutningen som Ståle hadde gjort før turen startet. På tross av ambivalensen som ligger i det at turistene opplevde å «gjennomskue» Ståles «plan», følte de seg likevel inkluderte og delaktige i avgjørelsen.

Guidene viser sin kunnskap og gjør den tilgjengelig for turistene. Ved å gi turistene innsyn i denne kunnskapen blir turistene kjent med hvilke muligheter og begrensninger guidene ser i turene, og de ender opp med å trekke de samme konklusjonene som guidene gjør. Med

kunnskapen som turistene tilegner seg, følger det også et ansvar, turistene ser at det ikke bare er opp til guiden å innfri forventninger. Idet turistene besitter «den samme» kunnskapen som guidene, ser de at det er opp til deres «felles sunne fornuft», den kunnskapen de nå har felles om scooterkjøring og føreforhold som avgjør hva som blir måten å gjøre turen på.

Eksemplet til Ståle kan bidra til å utvide Schutz' forståelse av intersubjektivitet gjennom det han kaller for «den generelle tesen om perspektivenes gjensidighet». Schutz og Luckmann (1973) vektlegger den betydningen som språket har for det å kommunisere og skape en gjensidig forståelse. Guidene viser at språket ikke alltid er tilstrekkelig for å gjøre seg forstått, særlig i situasjoner der partene ikke deler de samme erfaringene, som det å vite hva det vil si å ferdes i naturen på Svalbard med scooter under ulike forhold. Guidene erfarer at det å dele sin kunnskap om naturen på Svalbard med turistene og bidra til at turistene tilegner seg kroppslige erfaringer med aktiviteter og natur, noen ganger er nødvendig for at guidene kan gjøre seg forstått og få aksept for sitt perspektiv. Schutz og Luckmann (1973) hevder at «den generelle tese om perspektivenes gjensidighet» tar høyde for at kunnskap er ulikt sosialt fordelt, og at dette inngår i personers sunn-fornuft-tenking. Som Schutz (2005) sier: *«jeg ved, hvem jeg skal henvende mig til og under hvilke typiske omstendigheter, hvis jeg ønsker en «kompetent» lege eller advokat»* (s. 37). I Schutz' forståelse ligger det kanskje en «overdreven» tro på ekspertenes (guidenes), innflytelse vis-à-vis lekmannen (turistene) og en manglende bevissthet om den betydningen som personers egne levde erfaringer har for meningsdanning. Selv om guidene er de som besitter kunnskapen om hvordan guidete turer vanligvis gjøres, og turistene kun har en potensiell viten om dette, viser jeg gjennom mitt materiale at guider ikke alltid kan ta for gitt at turistene tar for gitt at guiden vet hva som er den beste måten å utforme turene på, og derfor er villige til å gi aksept for guidenes perspektiv på turene.

8.3 En helhetlig tur

Alfred Schutz' forståelse av handlingers tidsmessighet kan bidra til å kaste ytterligere lys over hva naturguidene ønsker å oppnå med det å skape en «felles visjon». Schutz (2005) skiller

mellom to ulike lag av tid, som personer erfarer i «virksomme handlinger» (s. 145). Disse lagene kaller han for ytre og indre tid. Schutz sier om dette:

Vi opplever våre kroppsbevegelser på to nivåer på samme tid: for så vidt som de er bevegelser i den ytre verden, betrakter vi dem som begivenheter, der finder sted i rum og i rumlig tid, og som kan måles ud fra det gennemførte handlingers forløb; for så vidt som de opleves samlet og indenfra som forandringer, der finder sted, som manifestationer af vor spontanitet, der hører til vor bevidsthedsstrøm, er de en del af vor indre tid eller durée (Schutz, 2005, s. 90).

Schutz (2005) beskriver den ytre tiden som en romlig, homogen og universell tid, som kan deles opp og måles etter objektive størrelser ved hjelp av klokke og kalendere. Denne tidsdimensjonen kaller han for «kosmisk tid» (ibid.). «Kosmisk tid» kan relateres til guidens logistikk for turen, og de benytter en slik tidsforståelse for å planlegge og å fortelle om turens ulike stoppesteder og muligheter. Den indre tiden derimot er en opplevd og subjektiv tid, slik det alltid er et opplevd her og nå (ibid.). Schutz låner begrepet durée fra Bergsson og henviser til en indre kontinuerlig strøm av opplevelser og indre begivenheter, som uifferensiert griper inn i hverandre og forbinder seg med hverandre, og bidrar til at opplevelser smelter sammen i et flytende kontinuum (Schutz, 2005). Det som turister og guider opplever underveis, kan forbindes med tidligere erfaringer, og fortid og nåtid kan forbindes med fremtiden, gjennom de forventninger en slik prosess skaper. Den indre erfaringsstrømmen kan i motsetning til den ytre kosmiske tid gå både forover og bakover på samme tid, den har ingen kronologi (ibid.). Schutz (2005) hevder at indre og ytre tid forenes gjennom personers «virksomme handlinger». Personer opplever på samme tid sine «virksomme handlinger» som en rekke begivenheter både i ytre og indre tid, som en sammenhengende strøm, som han kaller for den «levende nutid» (ibid.). Når personer samhandler, mener Schutz (2005) at den «levende nutid» blir en felles levende nutid. Personer erfarer ikke bare seg selv og sin tid, men også den andres indre og ytre tid, «Vi» opplever sammen. Schutz sier om dette:

I kraft af det således etablerede Vi-forhold lever vi begge – han, i det han henvender seg til mig, og jeg, idet jeg lytter til ham – i vor fælles levende nutid, rettet mod den tanke, der skal realiseres i og gennem kommunikationsprocessen. Vi bliver ældre sammen (Schutz, 2005, s. 95).

Ved å rette blikket både bakover og forover i tid på de ulike «møtene» som guidene konstruerer, kan turister og guider forbinde det som skjer i nuet, med det de forventer vil komme etter, i tillegg til det de nettopp har erfart, og alt de har erfart siden turen startet. Turistenes opplevelse av turen beveger seg slik sett i indre tid både fremover og bakover, men er samtidig alltid her og nå. På den måten kan den guidete turen erfares som en helhetlig og meningsskapende opplevelse. Men for at en slik helhetlig opplevelse skal bli en kollektiv opplevelse, kreves det samhandling, de må ha en felles idé om hva de holder på med, og hvor de vil med dette, og de må samkjøres. «Møtene» skaper samhandling og bidrar til at deltakerne er til stede i hverandres tid, og kan slik sett fungere meningsskapende både kollektivt og individuelt.

8.4 Oppsummering

Guidene er opptatt av å få til en «felles forståelse» eller komme til «enighet» med turistene om hvordan turene skal gjøres, og hva de skal inneholde. Guidene kaller det å få til en slik «felles forståelse» for det å «skape en felles visjon». Det å skape «en felles visjon» foregår ved at både guider og turister får frem og deler sine forståelser eller perspektiver på turene. Guidene har utviklet måter å iscenesette slike utvekslinger av perspektiver, slik at de kan ta styring og regi på hvilken «retning» en slik «felles visjon» kan ta. Utveksling av forståelser og perspektiver er særlig knyttet til situasjoner som guidene erfaringsmessig vet innbyr til dette. Særlig brukes muligheter som skapes i forbindelse med møter som «brifingen», måltider («kveldssamlingen» og «morgensamlingen») og møter underveis knyttet til veivalgsvurderinger.

Bruken av Schutz og Luckmanns (1973) begrep «den generelle tese om perspektivenes gjensidighet» får frem at møter som «brifingen», «morgensamlingen» og «kveldssamlingen», i forkant og underveis på turene, gir guider og turister en mulighet til å utveksle perspektiver og å dele erfaringer og forventninger til turene. Ved å anse språket og kroppen som bærere av mening synliggjøres hvordan guider og turister tar hverandres perspektiver, og gjør seg forstått også gjennom handling og det samarbeid som turen involverer. Slik sett skapes og vedlikeholdes «en felles visjon» både via språkbruk i eksplisitt forhandling og kroppslig handling.

En «felles visjon» innebærer både det å tilpasse turen til turistene og turistene til turen. Turistene og turene fremstår som to «likeverdige» størrelser som guidene må håndtere i «forhandlingen» med turistene om hvordan turene kan gjøres, og hva de skal handle om.

«En felles visjon» fremstår som et ideal som guider og turister forsøker å oppnå, og er ikke noe som oppstår på alle turene. Det å få til «en felles visjon» innebærer at forventninger og ønsker må justeres eller vendes slik at de kan tilpasses et slags «kompromiss» eller «middelpunkt» for gruppen. Dette kan bidra til at turister som har forventninger som «fraviker» et slikt kompromiss, føler seg mindre ivaretatt av guidene. Guidene opplever slike situasjoner som et dilemma, som de forsøker å løse gjennom å åpne opp for individuelle tilpasninger av turen underveis med egne spesialtilpassede turer for disse.

Svalbard som sted og aktivitetene som turistene inngår i på turene, kan være nye og fremmede for turistene. Dette bidrar i noen sammenhenger til at det blir utfordrende for turistene å ta guidenes perspektiv og akseptere guidenes beslutninger. Særlig utfordrende blir dette for guidene på turer der det er skapt tydelige forventninger hos turistene om å oppnå bestemte mål for turen, som av ulike grunner ikke lar seg realisere. Guidenes mottrekk er å involvere turistene i turen, dele sin kunnskap om Svalbard og legge til rette for at turistene tilegner seg kroppslige erfaringer, som gjør dem i stand til å se guidenes perspektiv og valg av løsninger. En slik involvering av turistene i turen fra guidenes side er et kjennetegn ved måten som guidene arbeider på, og er en praksis som bidrar til å skape en særegen dynamikk mellom guider og turister på turene. Dette er tema for neste kapittel.

9. Å KOMME I TURMODUS

Om det å skape turen sammen og å «bli venner»

Men det var litt sånn vi! Litt vi er best da, vi har den beste turen ... eh, vi sa ikke det, men det var litt følelsen at vi ble veldig sånn et team da, at jeg og de [turistene] var liksom en sånn kompisgjeng nesten altså, venner på tur, som gjorde det veldig bra (Iselin).

Dette kapittelet handler om hvordan forholdet mellom guider og turisters deltakelse og medskapning av turer endrer seg underveis, og hvordan forståelsen av egen og «Den-andres» rolle endres. Som jeg har vist i kapittel 7 («Å få til gruppen»), preges samhandlingen i starten av turene av at turister og guider ser hverandre mer som det jeg med Schutz kaller «persontyper». Underveis på turene oppstår imidlertid andre roller enn det jeg viste i kapittel 7. Et fenomen som får betydning, er at guidene «trekker seg tilbake» og gir turistene det de kaller for «tumlerom». Slike «tumlerom» inkluderer ansvar, arbeidsoppgaver og muligheter for turistene til å utfolde seg på egen hånd. Guidenes «tilbaketrekking» og turistenes bruk av «tumlerom» skaper økt involvering og deltakelse i utformingen av turene fra turistenes side, og «distansen» som guidene skaper i rolleavklaringen mellom dem i innledningen av turen, «bygges ned» og roller endres. Endring i involvering/deltakelse og endring av roller er temaer som griper inn i hverandre og inngår i det guidene kaller for å «komme i turmodus», et ideal som guidene arbeider mot der «alle deltar og ser hva som trengs å gjøres», og der forholdet mellom guider og turister preges av det Iselin benevner som å være et *team*, en *kompisgjeng* eller *venner* på tur.

Kapittelet består av tre deler. Den første delen har overskriften «Involvering av turistene». Her vises hvordan guidene arbeider med å involvere og øke turistenes deltakelse i utformingen av turene ved å gi dem arbeidsoppgaver, rom til å utforske naturen på egen hånd og ved å trekke seg tilbake og la turistene være alene med naturen. Guidene forteller at slike handlinger inngår i det de kaller for å gi turistene «eierskapsforhold» til turene. I analysene trekkes Schutz' forståelse av begrepene «handling», «prosjekt» og «motiv» inn, og også motivers «tidsmessighet» og «gjensidighet» i sosialt samspill.

Den andre delen har overskriften «Å bli venner». Her viser jeg hvordan turister og guider gjennom å samarbeide om turen «nærmer seg hverandre» og overskrider de rollene som etableres i starten av turene, og bygger vennsksrelasjoner. Alfred Schutz' forståelse av sosiale forhold mellom «unike personer» og «persontyper» i «Vi-relasjoner» blir trukket inn i analysene.

Den siste delen har overskriften «Turens slutt». I dette avsnittet vil jeg ta for meg turens siste fase og se nærmere på hvordan forholdet mellom turister og guider endrer seg idet turfølget vet at turen går mot slutten, og deres oppmerksomhet gradvis rettes mot «livet etter turen».

«Sistedagssyndromet», et fenomen som preger samhandlingen mellom guider og turistene mot slutten av turene, vil her bli sentralt. I tillegg reflekteres det over hvordan «gyldigheten» av de vennsksrelasjoner som oppstår mellom guider og turister på turer, erfares ulikt og blir gitt ulik betydning i etterkant av turene. Schutz' forståelse av «livsverdenen» som bestående av mange «virkeligheter» eller «virkelighetslag» blir her trukket inn sammen med Bruners (2005) forståelse av den guidete turen som en «grensesone».

9.1 Involvering av turistene

I dette avsnittet er jeg særlig opptatt av hvordan forholdet mellom guidene og turistenes deltakelse og medskapning av turene utvikler seg underveis, og hvordan guidene går frem for å involvere turistene i turene ved at turene blir noe de samarbeider om. Jeg starter med en situasjonsbeskrivelse hentet fra snøscooterturen til østkysten. Beskrivelsen starter med at turfølget skal etablere leirplass første dag:

Jeg klemmer inn gasshendelen og kjenner hvordan scooteren «setter seg» og akselererer inn mot bakken som leder opp til stedet vi skal slå leir. Hele fjellsiden er dekket av et tykt lag med luftig og «silkenyk» nysnø. Ståle har fortalt at vi er avhengig av å hente tilfart om vi skal komme opp bakken uten å kjøre oss fast. Turistene som kjører foran meg, skimtes som svarte skygger gjennom den lette snøen som virvles opp som skyer bak scooterne. Kjøringen i den myke snøen gir en følelse av å «sveve» oppover bakken. Et stykke opp i bakken ligger en liten slette eller rettere sagt en hylle i fjellsiden. Ståle har i samråd med turistene valgt dette stedet som leirplass de kommende to nettene. Idet Ståle kommer frem til sletten, gjør han en lang sving med scooteren

og lager et spor som former en stor sirkel. Han løfter samtidig venstre hånd som signal til turistene om å stoppe. Turistene, som har fått beskjed om å følge i Ståles spor, ser signalet og stopper slik at scooterne blir stående etter hverandre og danner en ring. Ståle samler gruppen og sier at vi skal sette opp teltleiren innenfor ringen av snøscootere. Scooterne kan, slik sett, fungere som vern mot isbjørner, sier han. Han går deretter i gang med å fortelle om alt som må gjøres for å etablere leiren. Han sier at vi trenger noen som kan tanke opp alle scooterne, og andre til å sette opp to «fjelltelt» og ett «hovedtelt». I tillegg sier han at alle soveposer, liggeunderlag, ovner og mat som er pakket i aluminiumskasser og stroppet på sleder, må løsnes og settes utenfor der «hovedteltet» skal stå. Ståle peker mot sledene og forteller hvor de ulike tingene ligger. Han utpeker samtidig meg til å vise dem som tar tankingen av scooterne, hvordan dette skal gjøres. Ståle avslutter med å si at om det er noe noen lur på, så må de komme til ham å spørre. Så snur han ryggen til gruppen og går til den av sledene som ligger lengst unna gruppen, og begynner å løsne på stroppene som holder bagasjen på sleden. Det blir stille i gruppen, og turistene blir stående en stund og se litt usikkert på hverandre, før to av «legegutta» bryter stillheten og sier at de gjerne kan tanke scooterne. Idet jeg viser de to «legegutta» hvordan en bensinkanne skal holdes når man tanker, ser jeg at to av turistene henvender seg til Ståle med spørsmål mens resten er i gang med å løsne kasser fra sledene.

Ståles handlinger i etablering av leiren tilsvarer det flere av guidene forteller at de pleier å gjøre, og er tilsvarende måten Per og Idun handlet på da turistene skulle sette opp telt på turen «villmarkscampen». Ved å samle turistene og involvere dem i arbeidet med å slå opp leir inkluderer Ståle dem i turen og viser hva han forventer. Ståle sier:

Ståle: Jeg tror det beste er å få dem til å delta så mye som mulig.

Thomas: Ok..

Ståle: Ikke at de er med vakt rundt på Svalbard for å se det og det og det. For det er ikke det jeg driver med. De fullfører turen selv, de kjører selv, de må slå opp leir. Så faktisk er det de som gjør det. Selv om det er med 50 guider, så er de der likevel, de er der fysisk. Altså, jeg trenger dem!

Ståle legger vekt på at han er en guide som involverer turistene og «trenger dem» for å skape turen. Ifølge Ståle tilhører turen turistene, og turistene må selv gjennomføre turen. Selv om det er

med 50 guider, så endrer ikke det at turistene selv må gjennomføre turen, hevder Ståle. Ingen guide kan således erstatte turistenes egen innsats for gjennomføringen av turen. En tur blir en tur ved at alle deltar og skaper turen sammen. Turistene må finne ut av hvordan snøscooterne skal håndteres, og hvordan telt skal slås opp. De må bli mest mulig «selvgående» slik at ikke turen «stopper opp». På turen til østkysten observerte jeg at vanskelighetsgraden på scooterkjøringen steg progressivt gjennom hele turen, ved at veivalg innebar stadig mer krevende kjøring. Ståle involverte meg i sine tanker om mulige rutevalg underveis og poengterte i slike samtaler «*at om turistene blir gode nok med scooterne, så åpner det seg flere muligheter for valg av vei og steder å reise til*». Turistene hadde liten eller ingen erfaring med scooterkjøring og tilegnet seg kunnskap om dette underveis. Turistenes tilegnelse av kunnskap og hva guidene vurderer dem i stand til å gjøre med eksempelvis snøscootere, får betydning for veivalg og hvilke steder turistene får mulighet til å oppleve. Turene er, som jeg har vist i kapittel 8 (Å skape en felles visjon), relativt åpne, og den kunnskapen som turistene tilegner seg, åpner for at turene kan ta nye retninger og endres underveis.

9.1 Eierskap til turene

Ståles handlinger i forbindelse med leirslagningen på turen til østkysten inngår i det som guidene kaller å gi turistene et «eierskapsforhold til turen». «Eierskapsforhold til turen» omhandler en følelse om at turen er noe som tilhører turistene, og noe alle er med på å utforme. Per forteller hvordan han går frem for å skape eierskapsforhold/følelse til turen hos turistene:

Man involverer dem i turen som prosjekt, sånn at dem er med på å skape et eierskapsforhold til hele turen som sådan (Per).

Gjennom å gi turistene arbeidsoppgaver i forbindelse med etablering av leir, slik Ståle gjør, eller gjøre overveielser om veivalg og innhold i turene sammen, slik jeg viste at Ståle gjør i kapittel 8 (Å skape en felles visjon), involveres turistene i det guidene kaller «turen som prosjekt». Turistene får mulighet til å erfare at turene er noe de er med på å skape, og de opplever at deres innsats har betydning for utformingen av turene. De blir inkludert og kan skape seg et

«eierskapsforhold til turen». De finske turistene⁴⁰ som deltok på turen «villmarkscampen» forteller om sin erfaring av å bli inkludert i arbeidsoppgaver underveis:

Jeg tror en skulle havnat mere utanfor om personalet skulle göra alla uppgavar. Nu er det personalet som gjør sin grei liksom, och sen står vi och ser på? Nu var det mere at vi var på tur tillsammans (finske turister).

De finske turistene forteller at de opplever å være på tur «tilsammans», at turen blir et felles prosjekt mellom guider og turister. Ved å bli involvert i arbeidsoppgavene skapes følelser av inklusjon og fellesskap. Om guidene hadde gjort alt arbeidet med turene, mener de finske turistene at de ville ha havnet mer «utenfor», som de sier.

Metaforen «eierskapsforhold» indikerer at turistene «eier» og føler ansvar for turen, noe som blir synlig idet Ståle samler turistene og forteller dem om arbeidsoppgavene som må gjøres ved etablering av leir. Som jeg har vist, overlater Ståle til turistene å fordele arbeidsoppgavene. Han sier vi trenger noen til å løse de ulike oppgavene. Ved å anvende termen *vi* og *noen*, inkluderer han alle og uttrykker at han forventer at turistene tar kollektivt ansvar i arbeidet med å få satt opp campen. Idet han er ferdig med å fortelle om arbeidsoppgavene, snur han ryggen til turistene og forlater gruppen. Ved å gå til sleden som ligger lengst unna gruppen, gjør han seg mindre tilgjengelig for spørsmål og uttrykker med kroppen og måten han plasserer seg i forhold til turistene på, at turistene må vise initiativ, ta ansvar, fordele oppgavene og komme i gang med arbeidet. Han viser at å sette opp campen skal skje i fellesskapet «VI».

Initiativ og ansvar blir slik sett en del av det å føle eierskapsforhold til turene, og noe guidene på ulike vis forsøker å få frem hos turistene. Dette vil jeg se nærmere på i neste avsnitt.

9.1.1 Tumlerom og «tilbaketrukket guiding»

Guidene skaper flere muligheter for at turistene kan delta aktivt i utformingen av turene. Én måte er å gi turisten rom til å prøve ut ting på egen hånd, en annen er å trekke seg unna gruppen, gå vekk eller ikke snakke for mye. Stian kaller slike handlinger for «å gi turistene tumlerom».

⁴⁰ Se kapittel 5 (s. 101) for nærmere beskrivelse av utvalget på denne turen.

Hensikten med å gi turistene «tumlerom» er at de selv kan oppdage ting som de blir nysgjerrige på, og skape initiativ til utforming av turene:

Emm ... Initiativ er en positiv ting. Hvis man sier for mye, hvis man dreper initiativet i starten, så [tenkepause] altså, man [ny tenkepause]. Helt enkelt – folk låser seg litt på hva lederen sier. Når man venter med å oppleve til man sier: Se her, hvor fint det er! Og så ser man hvor fint det er. Men hvis man liksom kan få litt tumlerom innenfor de sikkerhetsmarginene som vi har satt, så er de litt mer avslappet, de tør å si ifra. Så det er litt på en måte den gamle turen er målet (Stian).

Stian sier at initiativ fra turistene er positivt, og han ønsker aktive turister som stiller spørsmål, kommer med ønsker, tar i et tak når de ser at noe må gjøres, og bidrar til å skape turene sammen med ham. Han sier at turistenes initiativ henger sammen med hvordan guidene opptrer overfor turistene. Om guidene sier for mye og selv tar for mye initiativ, kan det «drepe initiativet» hos turistene. Om guidene blir for dominerende og snakker for mye, uttrykker guidene overfor turistene at det er de som har ansvaret og styringen av turen, og turistene blir tilsvarende passive. Stian sier at det som skjer i forholdet mellom guider og turister i starten, ofte setter premissene for den videre samhandlingen mellom partene, eller som han sier: «folk låser seg litt på hva lederen sier», og venter på initiativ fra guidene fremfor å vise initiativ selv. Ved at guidene toner ned sitt engasjement og ikke sier for mye, kan turistene få slippe mer til, og turistene blir mer avslappet og tør å si ifra, komme med egne meninger, forslag og ønsker, som han sier.

Stians bruk av benevnelsen «tumlerom» er at slike «rom» skaper initiativ innenfor sikkerhetsmarginene, som han uttrykker det. Med «tumlerom» sikter han til det å gi turistene mulighet til selv å få utforske naturen og aktivitetene når de er ute på tur. Men han legger til at dette «tumlerommet» har grenser, og er noe guidene setter som sikkerhet på turene. Det å avgrense og definere hva som er sikkert/usikkert i naturen på Svalbard, inngår i naturguidenes kunnskapsforråd og kommer her til uttrykk i form av å avgrense det «rommet» turistene kan «tumle» innenfor, det vil si prøve og feile innenfor, uten at de utsettes for større risiko.

Jeg fikk innblikk i flere slike «tumlerom» både på villmarkscampen og på scooterturen til østkysten. Ett eksempel er fra en bretur på villmarkscampen, der Per avgrenset et område av breen, som han fortalte at turistene kunne få bevege seg fritt innenfor på egenhånd (bilde 7).

Innenfor det avgrensede området var det stort sett bare blåis⁴¹ og ingen åpne sprekker skjult av snø, som turistene kunne falle ned i. Området var preget av vannfylte sprekker med små smeltevannstuneller⁴² mellom seg, og det virket som om turistene satt stor pris på å få bevege seg fritt rundt og utforske omgivelsene på egen hånd.

Bilde. 7. Under lunsjen på breturen på villmarkscampen skaper Per «tumlerom» for turistene. Han avgrenser et område som han betegner som sikkert og trygt, og lar dem «tumle rundt» på egenhånd. Turistene utforsker vannfylte bresprekker, smeltevannstuneller og utfordrer seg selv med å vandre i ulendt breterreng. I forgrunnen ser vi en turist på veg ned en bratt isbakke for å se nærmere på en vannfylt bresprekk. I bakgrunnen ser vi Per som har plassert seg høyere i terrenget slik at han har overblikket over turistenes «tumling».

Etter at turistene hadde «tumlet rundt» på egen hånd, kom de tilbake til Per fulle av spørsmål om ting de hadde sett og opplevd. Per samlet turistene rundt seg etter hvert som de kom tilbake, og holdt det jeg vil karakterisere som en liten «dialogpreget forelesning» om isbreer. Turistene spilte

⁴¹ Blåis opptrer på steder der snøen på breene av ulike grunner er borte. Navnet kommer av at is uten snø ser blå ut. Blåisen er ofte tryggere å vandre i, da eventuelle sprekker er synlige. På den snødekte delen av breene vil sprekkenes være skjult og slik sett potensielt farligere.

⁴² Tuneller i isbreene som vannet som smelter fra breene om sommeren, graver ut.

inn spørsmål om ting de hadde sett og undret seg over. De lurte på hvorfor sprekkene var fylt med vann? Og hvorfor det ikke var snø på denne delen av breen? Per tok tak i spørsmålene og «bakte» det han ønsket å formidle om breer på Svalbard, inn i svarene. Turistene fulgte engasjert med i det han fortalte, og «forelesningen» hans utviklet seg til en dialog mellom ham og turistene.

Turistenes «tumling» bidro til å gi Per den «drahjelpen» han ønsker fra turistene, for å skape initiativ og deltakelse og få til turen slik han vil ha den. Pers bruk av «tumlerom» har bidratt til å skape en dynamikk i forholdet mellom ham og turistene, en dynamikk som inngår i det å komme i «turmodus».

9.1.2 Turistenes opplevelse av «tumlerom»

Det å skape «tumlerom» handler også om å skape nærhet og intensitet i møte mellom turister og natur. Flere av guidene trekker frem bjørnevakten som en type «tumlerom» hvor turistene opplever å komme nær naturen og seg selv. Som jeg viste i kapittel 8 (s. xx), er det vanlig å involvere turistene i arbeidet med å holde utkikk etter isbjørner i leiren. På dagtid er dette en oppgave som ivaretas av guidene, på kvelds- og nattetid bytter guider og turister på å holde vakt. En vakt varer som regel fra én til to timer, alt etter hvor kaldt det er, og hvor mange turister som er med. Ståle sier om bjørnevakten: *«Men det er faktisk det de liker, det er det de vil huske best. Fordi de er alene og det blir stille, litt spenning.»* I tillegg til at bjørnevaktene har en praktisk funksjon i det å øke sikkerheten for deltakerne på turene, gis turistene her mulighet til å oppleve spenning. Flere av guidene fortalte at de ofte arrangerer bjørnevakter med turistene selv om de mener sikkerheten er godt nok ivaretatt gjennom bruk av andre sikkerhetstiltak som snublebluss⁴³ og vakthunder⁴⁴. Guidene vet at det å være alene ute om natten med ansvar for hele gruppen og spenningen i at det kan komme en isbjørn, bidrar til å skape intense opplevelser. På spørsmål om når de opplevde å være nærmest naturen på scooterturen svarte en av «legegutta»:

⁴³ Snublebluss er en innretning der pinner settes ned i bakken rundt leiren. På hver av pinnene settes en knallpatron (en slags rakett, som lyser, freser og smeller), og mellom knallpatronene strekkes det en tynn tråd. Om en bjørn prøver å komme inn i leiren, vil den rive med seg tråden, og knallpatronene går av. Bjørnen blir da vanligvis skremt, og guidene våkner.

⁴⁴ På hundesledeturer og fotturer brukes hundene også som sikring mot isbjørn, da de bjeffer og vekker guidene når bjørner nærmer seg leiren.

Når jeg sto bjørnevakt! Alene, en time på morgenen, kaldt, bikkjekaldt. Du har sovet et par timer fordi det er kaldt, liggeunderlaget var, eller, ja underlaget var ræva, fikk ikke sove, du bare våkner og du vet at du må. Ja, det var ikke noe problem å holde seg våken for så vidt, men bare det å sitte ute, klatre litt opp på fjellet, titte ned på leiren, titte utover fjorden, den frosne fjorden, isfronten på ene siden, skuta [en gammel seilskute som er frosset inn i isen] på den andre siden, fjellene, og ja, du sitter der oppe og du føler som om du er alene. Helt alene (en av «legegutta»).

Flere av turistene forteller om opplevelser som stillhet og følelser av å være alene og liten i en stor og «mektig natur» på bjørnevaktene. De forteller om dette i nærmest poetiske ordelag og får frem detaljer og nyanser i sine opplevelser av naturen som de sier de neppe ville blitt oppmerksom på om de ikke hadde vært alene. En av «legegutta» forteller om hvordan følelsen av kulde og det å være alene uten de andre blir en eksistensiell opplevelse. Han får løftet blikket og tar innover seg omgivelsene og kjenner på hvilke følelser dette skaper i ham. Det å være alene gir mulighet til å oppdage sider ved egne følelser og naturen på måter som ikke er like tilgjengelige når turister og guider opptrer sammen som gruppe, eller når turistene ikke involveres i turen eller må stå bjørnevakt. Guidenes bruk av «tumlerom» som bjørnevakt gir turistene mulighet til selv å oppdage og ta inn over seg naturen og til å komme i kontakt med hvilke følelser dette skaper i dem.

Gjennom det å tilegne seg kunnskap og bruke kroppen til å overvinne de utfordringene som naturen på Svalbard stiller overfor personer som ferdes på tur, kroppsliggjøres turistenes erfaringer av naturen på Svalbard. Ved å involveres i bjørnevakter, etablering av leir og interagere med naturen gjennom ulike aktiviteter som brevandring og scooterkjøring, skapes erfaringsnære og intense opplevelser i og av naturen på Svalbard.

9.1.3 Handling, prosjekt og motiv

Schutz' bruk av begrepene «handling», «prosjekt» og «motiv» kan bidra til å kaste ytterligere lys over naturguidenes og turistenes handlinger i forbindelse med det å skape en gjensidig forståelse i gruppen om at turene er noe de er sammen om å lage.

Schutz (2005) argumenterer for at en må skille mellom ferdige handlinger og planlagte/pågående handlinger, om en skal forstå den meningen som handlingen uttrykker. Han deler derfor handling

i to ulike tidsdimensjoner, som han kaller «action» og «act» (Schutz, 2005, s. 43). Med action refererer han til den planlagte eller pågående handling og det/de prosjekt(er) handlingen er del av og tar sikte på å realisere. Et prosjekt blir hos Schutz forstått som det en fremtidig planlagt eller pågående handling har til hensikt å frembringe (ibid.). Med act henviser han til den avsluttede handlingen og resultatet av denne (ibid.). Når personer igangsetter prosjekter, hevder Schutz (2005) at det ikke er den pågående handling (action) som danner grunnlaget for prosjektet, men den avsluttede handling (act), som personer retrospektivt forestiller seg utført. Schutz sier om dette:

«Jeg er nødt til at visualisere den tingenes tilstand, som jeg forventer, at min fremtidige handling vil medføre, før jeg trin for trin kan legge en plan for den fremtidige måte at handle på, der vil resultere i den i denne tingenes tilstand» (Schutz, 2005, s. 43).

Det er ikke den fremtidige handling (action), men den fremtidige avsluttede handling (act), som foregripes i et prosjekt, og den foregripes i det Schutz (2005, s. 43) kaller for «førremsid», («modo futuri exacti»), et tidsperspektiv han hevder er særegent for prosjekter (ibid.). Schutz og Luckmann (1973) hevder at acts utgjør det de kaller for personers «forhånden værende kunnskap», den kunnskap som bygger på tidligere erfaringer, og som inngår i personers «kunnskapsforråd» i form av «tommelfingerregler» eller «oppskrifter» («reseptkunnskap») på «typiske» handlinger i «typiske» situasjoner (ibid.).

I denne sammenhengen handler naturguidenes overordnede prosjekt om det å få gruppen og dem selv inn i det de kaller for «turmodus» – en idealtilstand der alle deltar, viser initiativ og ser hva som trengs å gjeres, og der forholdet mellom guidene og turistene preges av det Iselin benevner som å være «et team», «en kompisgjeng» eller «venner på tur». Guidenes handlinger (actions), som det å involvere turistene i etablering av leir uten å peke ut hvem som skal gjerre hva, ikke si så mye i starten av en tur, eller å gi turistene «tumlerom», inngår som typiske «oppskrifter» på handlinger som guidene «ser for seg» kan realisere et slikt prosjekt. Guidenes «kunnskapsforråd» rommer slike «handlingstyper» (acts), som de forventer skal bidra til å skape en følelse av inkludering og en forståelse i gruppen om at turen er noe «vi gjer sammen», slik jeg har vist at de «finske turistene» erfarer villmarkscampen.

Schutz (2005) knytter an to ulike temporære former for motiv til «actions» og «acts», som kan bidra til å kaste lys over forholdet mellom naturguidenes handlinger og turistenes respons. En pågående handling eller fremtidig «planlagt» handling (action) peker ifølge Schutz (2005, s. 45) fremover mot fremtidige meningskontekster og det han kaller «for-å-motiv» (hva personer ønsker å oppnå med en handling). «Acts», derimot, peker tilbake i tid og på de erfaringene som ligger til grunn for handlingen og det Schutz (ibid.), kaller «fordi-motiv». Det som særlig skiller disse to ulike formene for motivasjon, er ifølge Schutz (2005) at personers «fordi-motiver» ofte er «skjult» (implisitt/tatt for gitt) for personene selv idet de gjennomlever sine handlinger, mens «for-å-motiver» inngår i personers planer/prosjekter. Ved å vende tilbake til den avsluttede handling eller til det opprinnelige prosjektet for handlingen, som foregriper den avsluttede handling («førfremtid»), kan personer forstå de «fordi-motiver» som frembrakte handlingen. Men som Schutz (2005) poengterer, «så handler aktøren ikke lenger; han iagttager sig selv».

Schutz (2005) hevder at forholdet mellom «for-å-motiver» og «fordi-motiver» har en avgjørende betydning i analyser av sosialt samspill. Han hevder at enhver form for sosial samhandling baserer seg på en idealisering av at personers «for-å-motiver» blir til den andres «fordi-motiver», og omvendt (s. 47). Som Steinsholt (2014, s. 229) poengterer dette: *«Begge motivene supplerer og validerer hverandre og gir hverandre gjensidig oppmerksomhet.»* Idet Per gir turistene «tumlerom», av typen «det å vandre alene rundt på et avgrenset område av en isbre», uttrykker han overfor turistene at han vil at de selv skal ta initiativ til å oppleve naturen og delta i utforming av turen. Å kommunisere dette overfor turistene utgjør i denne sammenhengen Per sitt «for-å-motiv». Turistenes respons på Pers handling blir som jeg har vist at de utforsker breen alene og kommer tilbake og bidrar til utforming av turene gjennom å stille Per spørsmål som de har blitt opptatt av under «tumlingen». Per på sin side responderer på turistenes oppdagelser og spørsmål med å holde det jeg beskriver som en «dialogpreget forelesning» der han baker inn turistenes spørsmål i det han ønsker å formidle. Turistenes respons (fordi-motiv), på Pers handling blir slik Per hadde forventet, og han får den drahjelpen han ønsket fra turistene til å skape turen sammen med ham.

Eksemplet med Per og turistene på breen viser at samhandlingen mellom guider og turister kan ses som en rekke «sunn fornuft-konstruksjoner», i dette tilfellet konstruksjoner av turistenes forventede oppførsel, som baserer seg på idealiseringen av at guidenes «for-å-motiver» kan bli til

turistenes «fordi-motiver», og motsatt. Schutz (2005), benevner en slik gjensidighet i sosialt samspill for «idealiserings av motivenes gjensidighet» og sier om dette:

«Det er indlysende at denne idealisering beror på den generelle tese om perspektivers gjensidighet, ettersom den forudsatter, at de motiver, den Anden tillægges, typisk er de samme som mine egne eller andres under typisk lignende omstendigheter» (Schutz, 2005, s. 47).

Turistenes «respons» på guidenes handlinger forutsetter at turistene forstår og tolker guidenes handling på en måte som tilsvarer guidenes egen forståelse av handlingen, og at guidene tar høyde for dette i sine handlinger. Hvilken respons («fordi-motiv») guidene kan forvente fra turistene på sine handlinger («for-å-motiv»), kan som jeg har vist tidligere i kapittel 6, ses i sammenheng med guidenes «kartleggingsarbeid» og i kapittel 7 i forbindelse guidenes arbeid med å skape en rolleavklaring. Samtidig er det ikke slik at ikke alle «turisttyper» vil forstå guidens intensjoner. Eksempelvis har guidene erfaring med at «amerikanske turister» forventer at guidene skal lage mat, vaske opp og sette opp telt, og yte service, slik dette kom frem i kapittel 7. (s. 158). I slike situasjoner kan guidenes forsøk på å inkludere turistene i turen oppfattes av turistene som latskap og ansvarsfraskrivelse, slik flere av guidene uttrykte dette, i den før nevnte⁴⁵ samtalen rundt middagsbordet på «guidebrakka». Som Schutz (2005) poengterer, forutsetter «idealiserings av motivers gjensidighet» at personene som inngår i samspill, deler et felles «relevanssystem», som for det praktiske formål er tilstrekkelig homogent i struktur og innhold (s. 55).

Kjetil Steinholt (2014, s. 229) skriver i sin tolkning av Schutz' forståelse av handling og motiv: *«En handling kan gagne et stort antall formål eller for-å-motiver. Det motsatte kan også være tilfelle: Et enkelt formål kan tilfredsstilles av mange forskjellige handlinger.»* I dette kapittelet har jeg så langt vist hvordan et formål (prosjekt), som det å skape engasjement og øke turistenes deltakelse i utforming av turene, forutsetter en rekke handlinger fra guidenes side, som det å gi arbeidsoppgaver ved etablering av leir, overlate til turistene å fordele oppgavene mellom seg, unngå å si for mye i starten av en tur, eller ved å gi turistene rom til å utforske naturen på egenhånd, gjennom det guidene kaller for å gi turistene «tumlerom». Videre har jeg vist hvordan

⁴⁵ Se kapittel 7 (s. 152) for nærmere beskrivelse av denne observasjonen fra feltet.

en handling som det å la turistene gå bjørnevakt («tumlerom») også retter seg mot andre formål, som det å skape nærhet og intensitet i turistenes opplevelse av naturen på Svalbard.

9.2 Å bli venner

Guidenes relasjonsarbeid er en prosess der både tydeliggjøring av roller og frigjøring fra roller inngår. Som jeg har vist kapittel 7, bruker guidene «brifingen» og starten av turene til å tydeliggjøre og avklare rollene mellom dem og turistene. Både guider og turister uttrykker at forholdet som oppstår mellom dem i starten av turene, kan virke hemmende eller komme i veien for samhandling lenger ut i turene. Asymmetrien som oppstår mellom guider og turister, slik jeg har vist i kapittel 7 (s. 156), gjør det vanskelig å skape en tur der turister og guider samarbeider om turen. Asymmetrien bidrar til å skape en opplevelse hos turistene om at turen er noe guidene eier og har eneansvar for. En slik opprettholdelse av asymmetri gjør det vanskelig å skape engasjement og øke turistenes deltakelse i utforming av turene. Som del av det å komme i «turmodus» inngår det at både turister og guider frigjør seg eller overskrider de rollene som de var avhengige av, for at oppstarten av turen skulle finne sted. Etter hvert nærmer imidlertid guider og turister seg hverandre og det kan oppstå det Iselin innledningsvis kaller for «venner på tur».

9.2.1 Å «frigjøre seg fra roller»

Schutz' (1976) forståelse av begrepene anonymitet og intimitet i «Vi-relasjoner» kan bidra til å kaste lys over det relasjonsarbeidet som inngår i det å «frigjøre seg» fra roller. Schutz (1976) viser til at «Vi-relasjoner» kan utvise stor variasjon med tanke på anonymitet og intimitet (s.110). «Vi-relasjoner» eller det Schutz (1976) kaller for «rene Vi-forhold», betegner ikke annet enn at personer har tid og rom til felles:

«Yet it is important to understand that the pure we-relation refers merely to the formal structure of social relationships based upon community of space and time. It may be filled with a great variety of contents showing manifold degrees of intimacy and anonymity. To share the vivid present of the woman we love or of the neighbor in the subway are certainly different kinds of face-to-face relations» (Schutz, 1976, s. 110).

For Schutz (1976) handler intimitet om nærhet i sosiale relasjoner, der deltakerne ser hverandre mer som det han kaller for «unike personer» enn «persontyper». En slik nærhet i sosial samhandling hevder Schutz (1976) bidrar til at personene får større mulighet til å tolke og forutse hverandres handlinger og reaksjoner (s.113). Det å frigjøre seg fra roller innbefatter, som jeg vil vise, å skape intimitet i forholdet mellom guider og turister, slik at det blir lettere for dem å samarbeide om turen. En måte å skape intimitet på er gjennom det Iselin kaller for «å gjøre guidingen personlig»:

Iselin: Men det var litt sånn vi! Litt vi er best da, vi har den beste turen ... eh, vi sa ikke det, men det var litt følelsen, at vi ble veldig sånn team da, at jeg og de var liksom en sånn kompisgjeng nesten altså, venner på tur, som gjorde det veldig bra.

Thomas: Hvordan klarte du eller hvordan oppsto den?

Iselin: Ja, jeg tror det var det at de liksom var artige, og at da jeg guidet, så klarte jeg på en måte, som jeg sa; tulle med de, tulle med andre ting som hadde skjedd, fortelle om [tenkepause] ja, guidingen ble litt personlig etter hvert.

Iselin beskriver sin opplevelse av hvordan forholdet mellom henne og turistene har utviklet seg. Hun legger vekt på følelsen av det hun kaller for å være et «team», at de nærmest er en «kompisgjeng» eller «venner» på tur. En slik tilstand er også noe hun har arbeidet målrettet for å få til i gruppen, ved å gjøre guidingen personlig, som hun sier. Hun er tydelig fornøyd med at et slikt forhold har oppstått i gruppen, og uttrykker at alle liker seg på turen, noe hun relaterer til jobben hun gjør som guide. På turen opplever hun turistene («kartlegger dem») som artige, personer med humor, og hun sier at hun derfor velger å tulle med dem. Vennskapelig tulling, bruk av humor eller det å spøke med turistene er noe flere av guidene forteller at de gjør, og er handlinger jeg observerte ved flere anledninger. Denne typen handlinger kan bidra til å myke opp den «institusjonelle karakteren» som Schutz (2005) hevder preger samspill mellom personer som ser hverandre mer som «persontyper» enn «unike individer». Ved å tulle, bruke humor og spøke med turistene bygger guidene ned det Ståle kaller for en «barriere» eller «vegg», som han mener ofte preger forholdet mellom guider og turister i starten av turer. Ved å redusere slike hinder som

Ståle refererer til, gjør guidene det lettere for seg selv og turistene å være personlige. Humoren kan fungere som en «ice-breaker», skape tillit og invitere til å være dus. Guidene erfarer at humor og spøk bidrar til å skape nærhet (intimitet), og til å skape en følelse av vennskap mellom dem og turistene. Det å «vite» hvordan en som guide kan være personlig på riktig tidspunkt og på en tillitvekkende måte, inngår slik sett og i guidenes kunnskapsforråd.

Fra turistenes side blir bevegelsen mellom den mer formelle og den mer personlige måten å opptre på som guide opplevd som en dobbelthet ved guidenes rolle. Turistene som Ståle kalte for legegutta, forteller hvordan de opplever Ståle på turen til østkysten:

Legegutta: Men samtidig så var det jo det der profesjonelle forholdet vi hadde til han, og så var det ok å kunne kødde litt med han, du kunne ha pisspreik, ikke sant? Og til og med inkludere han i lekeslåssing i snøen uten at det ble noe særlig problem ut av det, ikke sant?

Thomas: Var det en måte å teste han på, eller?

Turist 1: Ja, kanskje?

Turist 2: Det er mer en tillitserklæring da. Altså an act of love! Gjør ikke det på folk du er usikker på, på noen som helst måte.

Legegutta opplever at de både har et «profesjonelt forhold» til Ståle, samtidig som de kan «kødde» og ha «pisspreik» med ham, som de sier. Turistene opplever ham både som guiden som har det formelle ansvaret og tar styringen, men samtidig som «en av dem», eller som «legegutta» sier lenger ut i dette intervjuet: «Han var som en av oss, bare at han ledet hele greia.» Det å kunne «prate piss» med Ståle oppleves av legegutta som at det også eksisterer et personlig forhold mellom dem, som går utover den mer «typiske» forståelsen de har av hvordan forhold mellom guider og turister vanligvis gjøres. Fra «legeguttas» side erfares Ståles måte å opptre personlig på som en mulighet eller oppfordring til å overskride deres roller som turister. De forteller at de i tillegg til å kunne «kødde» og «prate piss» med Ståle, inkluderer ham i «lekeslåssing». Lekeslåssingen de refererer til er en episode der en av legegutta setter seg på huk bak Ståle uten at han ser det, og en av de andre dytter Ståle bakover slik at han snubler og faller på ryggen i snøen. Idet Ståle ligger i snøen, blir det en brytekamp mellom ham og den av legegutta som satt

på huk. Jeg spør «legegutta» om deres intensjon er å teste Ståle? Teste Ståles grenser for intimitet i forholdet til dem. De bekrefter min antakelse, men legger til at for dem er det mer en «tillitserklæring» og «an act of love». Med dette som jeg oppfatter som et «lett fleipete», men like fullt ærlig ment utsagn, uttrykker de et grunnleggende element som ifølge Schutz (1976) inngår i vennskapsrelasjoner – tillit, det at de føler at de kan forutse Ståles reaksjon på deres handlinger. Gjennom lekeslåssingen viser «legegutta» og Ståle at de er trygge på hverandre, at de føler at de kjenner hverandre godt nok til å inngå i relativt intime og personlige forhold som lekeslåssing, eller som legegutta sier: «Du gjør ikke det med på folk du er usikker på.»

9.2.2 Intimitet og primærgruppe

Schutz (1976) knytter intimitet i sosiale forhold særlig opp mot det han kaller for «primærgrupper». Primærgrupper kjennetegnes ifølge Schutz (1976) av stabilitet og forutsigbarhet, idet forholdet strekker seg utover det enkelte «ansikt til ansikt forehold»:

«More precisely, the so-called «primary groups» are institutionalized situations which make it possible to re-establish the interrupted we-relation and to continue where it was broken off last time. [...] it is characteristic in primary groups as conceived by Cooley that the existence of such a change is taken for granted by all its members» (Schutz, 1976, s. 111).

I primærgrupper hevder Schutz (1976) at samhandling kan gjenopptas uten videre, der den sist ble avbrutt, personene kjenner hverandre og tar det for gitt at de ikke trenger å avklare forholdet seg imellom hver gang de inngår i samhandling. Det å overskride guide- og turist-roller og skape «vennskapsrelasjoner» kan knyttes til Schutz' (1976) forståelse av sosiale forhold i primærgrupper. Forholdet mellom venner er et av eksemplene som Schutz (1976) bruker om typiske primærgrupper/forhold (s.110). I likhet med Schutz' (1976) beskrivelse av «ansikt-til-ansikt-forhold», slik jeg har beskrevet dette i kapittel 8 (Å skape en felles visjon), deler guider og turister et felles utsnitt av tid og rom, der de er sammen om de «gjenstander» i deres omgivelser som tjener som mulige mål og midler. Ved å gå sammen om å lage turen, slik jeg viste i første delen av dette kapittelet, kan en felles interesse/forståelse for turen formes og inngå i det jeg i kapittel 8 har fått frem under temaet «å skape en felles visjon». En slik felles interesse/forståelse

av turen kan utgjøre det Schutz (1970) kaller et underliggende mer eller mindre homogent «relevanssystem», som bidrar til å ordne samhandlingen.

Schutz (1976) viser videre til at personer i primærgrupper/forhold erfarer hverandre først og fremst som «unike personer», og at et slikt forhold har en særlig betydning for samhandlingen:

Partners in primary relationship experience one another as unique personalities in a vivid present, by following their unfolding thought as an ongoing occurrence and sharing, therefore, their anticipations of the future as plans, as hopes or as anxieties (Schutz, 1976, s. 111).

Ved å bryte ned forskjellen mellom det guider og turister erfarer som mer «formelle» roller (persontyper), kommer de nærmere hverandre som personer, og det oppstår vennskskapsforhold/-følelse. Den intimiteten som preger vennskskapsforhold (Schutz, 1976), gir muligheter for turister og guider til å ta del i hverandres «indre» og «ytre» tidsflyt (ibid.). Det skapes slik sett en mulighet for guider og turister til å ta del i hva Schutz (2005) kaller en «felles levende nutid». En slik tilstand kan gjøre det mulig for turister og guider å oppleve turen sammen, slik det kommer til uttrykk når de finske turistene sier: «Nå var det mer at vi var på tur sammen», eller når Iselin forteller: «Men det var litt sånn vi! Litt vi er best da, vi har den beste turen ... eh, vi sa ikke det, men det var litt følelsen». En slik følelse av et Vi som her kommer til uttrykk, er hva Schutz (2005) refererer til som det «å bli eldre sammen», der turistenes og guidenes liv, så lenge de lever og handler sammen, blir del av hverandres biografi, «deres felles historie» om den guidete turen. Et slikt «Vi» kan bidra til å lette samhandlingen mellom guider og turister, som i et team slik Iselin sier det. Følelsen av å være et team og inngå i vennskskapsrelasjoner utgjør slik to sentrale aspekter ved det å komme i «turmodus».

Holloway (1981) finner i sin undersøkelse av guidete bussturer at guidene er opptatt av å tydeliggjøre sine roller som guider overfor turistene, gjennom hele turen, og at dette er noe de bruker mye tid og krefter på:

«In guiding however, there are few opportunities to withdraw from the spotlight. From the moment when the guide introduces himself to the passengers to the time he takes his leave, he is almost constantly on public view, and must maintain his 'idealized

performance'. This constant need for impression management poses a severe strain for the guide, who will attempt to segregate himself from the group on the rare opportunities that this is possible» (Holloway, 1981, s. 391).

Mine funn om guidenes relasjonsarbeid på Svalbard står i kontrast til dem som Holloway har kommet frem til. I likhet med «bussguidene» befinner også naturguidene seg i turistenes søkelys («on stage») så lenge de er på tur, og har svært få muligheter for å trekke seg tilbake. Men som jeg har vist, arbeider naturguidene både med å tydeliggjøre roller og frigjøre seg fra roller. Naturguidenes roller fremstår dermed som mer dynamiske og mindre idealisert enn bussguidene som Holloway studerte.

Ulikheter i form av tid og antall turister kan bidra til å kaste lys over de ulikhetene som kommer frem mellom min og Holloway sin undersøkelse. Bussturene som Holloway (1981) undersøkte, har en varighet på opptil en dag, og guidene er alene med en busslast turister. Turene på Svalbard varer slik jeg har vist i kapittel 2, fra én dag til flere uker, i tillegg finnes det lokale bestemmelser for hvor mange turister som kan delta på turene per guide. Denne forskjellen indikerer at antallet turister i en gruppe og tiden turister og guider har sammen, har innvirkning på de forholdene som utvikler seg mellom dem på turer. På turer med mange turister og få guider blir det vanskelig å gjøre guidingen det guidene kaller «personlig» og skape vennskapsforhold, og forholdet mellom dem blir preget av at guidene ser dem mer som gruppe og mindre som personer. En slik konklusjon finner støtte hos (Gelter, 2007), som hevder at turistenes medvirkning øker med synkende antall turister i gruppen. Flere av guidene forteller at det å «komme i turmodus» kan ta opptil flere dager, og Stian forteller at på turer som «villmarkscampen» (tre dager), rekker de sjelden å komme helt i turmodus før de må returnere.

Det er også andre ulikheter mellom turene ut i naturen på Svalbard og bussturer i London, som er verdt å trekke frem. Som Beedie (2003, s. 1154 - 1155) skriver: «*Differences between guiding tourists around the Taj Mahal and in mountains include exposure to the elements, isolation and a requirement for self-sufficiency in the latter.*» Som jeg har fått frem i Ståles refleksjoner over det å involvere turistene i turen tidligere i dette kapittelet, er guidene på Svalbard avhengige av at turistene deltar i utformingen av turen og samarbeider med dem om å skape turene. Utfordringene som terrenget og endringer i vær- og føreforhold stiller overfor grupper på tur på Svalbard, innbyr/krever samarbeid for å kunne løses, og aktiviteter som det å gå i et taulag på en bre eller

sette opp en teltleir krever samarbeid om turene skal kunne gjennomføres. Slik sett spiller valg av naturmiljøer og valg av aktiviteter med i det forholdet som jeg har vist kan utvikle seg mellom turister og guider på turer. Det å komme i «turmodus» handler slik sett også om å overkomme de utfordringene som aktiviteter og naturmiljø stiller overfor grupper på tur, og til å overgi seg til turen, bli innrullert i fellesskap og kjenne på rytmen som oppstår når «venner finner hverandre».

9.2.3 Vennskapsrelasjoner og det å trives på jobb

Jeg har vist at relasjonene som oppstår, også antar form av vennskapsforhold. Videre får et slikt vennskapsforhold betydning utover det guidene kaller å komme i «turmodus». For guidenes del skaper vennskapsforhold til turistene trivsel og motivasjon i jobben. Ståle som er en av dem som har arbeidet lengst på Svalbard, forteller hva slike vennskapsforhold betyr for ham:

«Jo mer jeg gir av meg selv, jo bedre respons leverer de til deg. Og jo bedre trives du med dem. Og når den barriere og vegg mellom kunde og guide forsvinner, da blir det behagelig. (...) Men samtidig hvis jeg vil være egoist, da tenker jeg at jeg får et bedre og lettere arbeid, lettere jobb, og mer glede av å guide. Så på en måte så kan jeg også bevisst involvere dem, fordi jeg ville kjede meg mindre. Eller begge deler, at jeg kjeder meg mindre, får noe tilbake fra disse mennesker, kommer tilbake fra turen med noe inni meg fra disse mennesker, og samtidig blir de mer involvert. Men ... ehh ... Jeg tror det er en mekanisme som må starte fra begge partene? (...) Dette er noe jeg etter hvert har funnet ut, sannsynligvis for å trives i jobben. Fordi bare å kjøre og så: – Bla, bla, bla, – nei, ikke gjør sånn, det er bedre at jeg gjør det, og sånn. Etter hvert blir det litt fattig. Så liksom å jobbe alene. Skjønner? (Ståle)

Ståle erfarer at den avstanden han opplever mellom guider og turister idet de møtes, reduseres ved at han gir av seg selv og får respons på dette av turistene. Han erfarer at nærheten som oppstår, bidrar til at han trives bedre med turistene, og at jobben blir behagelig og lystfylt. Det kommer frem at det å involvere turistene i turen og skape vennskapsforhold med dem ikke bare er noe han gjør for turistenes skyld, men like mye for seg selv. Han forteller at han også involverer turistene for å kjede seg mindre, og indikerer med dette at det å stå i et mer «formelt» guide–turist-forhold, ikke er givende, men snarere instrumentelt og kjedelig. Ståles uttalelser kan ses som et dialektisk forhold mellom «turen», guidene og turistene. Ved å involverer turistene kjeder han seg mindre, og at han kjeder seg mindre, skaper involvering hos turistene, og dermed

blir turen til i en relasjon som er dynamisk. Det er «begge deler» og «en mekanisme som må starte fra begge parter», som han sier. Turene som guider og turister skaper sammen, virker også tilbake på dem og former dem som guider og turister. Det har vokst frem en erkjennelse hos Ståle om at det å lage turer som involverer turistene og skaper vennskapsforhold, gjør ham til en type guide som han trives med å være, det motsatte opplever han som fattig og ensomt.

I «legeguttas» erfaring av å være på tur med Ståle kommer det frem hvordan Ståles måte å være guide på virker på dem:

Det virket som han likte det han gjorde, han hadde det moro under turen han òg. Han var som en av oss, bare at han ledet hele greia. Hadde han vært en som bare ville ha turen og bli ferdig med den, bare for å tjene de pengene, så hadde det vært helt annerledes, ja (legegutta).

«Legegutta» får et inntrykk av at Ståle liker det han gjør, at han liker å være sammen med dem, og at han har det moro sammen med dem på tur. Flere av guidene forteller at det er viktig å vise turistene at de selv har en glede og fascinasjon over å være på tur. Guidens egen «turglede» trekkes frem som vesentlig for at turistene blir interessert, og at gode opplevelser skapes. Stian sier det på følgende måte: «*Man må på en måte invitere til en bevisstgjøring av hvorfor man synes det her er fantastisk.*» Slike uttalelser støttes av flere, og «legegutta» er svært overbevist om at Ståles måte å arbeide på er den «beste måten», og at de ikke kunne tenke seg en annen måte å gjøre turen på:

«Det var en planlagt ekspedisjon uten noe livsfare. Vi opplevde kulde og den enkle måte å være ute på, eventyr! Følte seg mye mer som en, ta en ekspedisjon da, mer enn bare en turist. Jeg har vært på noen turer der vi, der alt er ferdig med sånne slaver som bærer maten og teltene og til og med vår egen oppakning for oss. Men å få litt mer ansvar og måtte gjøre litt mer sjøl:» (legegutta)

«Legegutta» opplever at turen er planlagt, men allikevel en ekspedisjon uten livsfare. Dette kan virke som en motsetning, da det å utforske det ukjente og være villig til å ta risiko fremstår som sentrale meningskonstruksjoner innenfor ekspedisjoner (Aasheim, 2010). De har meldt seg på en tur med et program som er beskrevet for dem ved innsalg, og dette bidrar til å skape en opplevelse av at turen er noe som er planlagt og forutbestemt. Men turen blir noe annet eller mer

enn det de har forventet. Gjennom å få en følelse av å være «venner på tur», bli inkludert i turen, få ansvar og måtte gjøre ting selv, opplever de turen som en «ekspedisjon» og et «eventyr». Disse opplevelsene bidrar til en endring i hvordan de opplever seg selv i rollen som turister, idet de forteller at de har opplevd seg som «mer enn bare en turist». Det å oppleve seg som «venner på tur» der alle bidrar og skaper turen sammen, kan også bidra til å skape en følelse av turen som noe «unikt». Turistene opplever at turen ikke er et ferdig produkt som de tas med på, men en tur de er med på å forme og gi et individuelt og originalt preg, deres tur. For «legeguttas» del ble turen en ekspedisjon, en reise inn i det ukjente der Ståle garanterer for sikkerheten, et eventyr de selv var med på å skape.

9.2.4 «Masseturisme» og guidenes forståelse av eget yrke

Flere av guidene forteller at reiselivsnæringen på Svalbard går i retning av stadig større volum (antall turister per tur) og ensretting (standardisering) av turene, og at dette er noe de stiller seg kritiske til. Særlig kommer dette fram hos de av guidene som arbeider ombord på de store cruisebåtene. Både Stella og Gøril som arbeider på slike båter, forteller at de største båtene som nylig har begynt å seile rundt Svalbard, preges av det de kaller for «masseturisme». Begge er bekymret for utviklingen. De forteller om «ilandstigninger» der hundrevis av turister settes i land samtidig, og at de opplever deres roller som guider blir redusert til det Stella kaller for; «bjørnevakter med gevær», eller det Gøril kaller for «foredragsholdere, som kjører samme forelesningen om igjen, og om igjen, og om igjen». Stella forteller;

Du har liksom ikke noe du skulle ha sagt. Det er en så innkjørt organisasjon på de nye båtene, så en har liksom ingenting å tilføre produktene, annet enn, enn ja, man føler at man er på en måte bare leid inn for å være isbjørnvakt. Så en har ingen innflytelse over turen, altså selvfølgelig har man det, men i mye mindre grad da. Mindre kontakt med gjester. Det blir jo så innmari mange [turister], liksom.[...] «Og det er jo innmari kjedelig når det på en måte er litt sånn, ja, ja, det er nå fint da, men vi trenger deg nå mest på grunn av geværet liksom [latter] (Stella).

Gøril opplever at den relasjonelle kunnskapen hun har om hvordan guider og turister kan møtes og «leve sammen» og skape turene, blir tillagt liten eller ingen verdi på de «nye båtene». Hun opplever at guidene får mindre innflytelse over «turismeproduktet» (turen), når antallet turister

øker og kontakten med turistene reduseres. Guidenes kunnskap om det å lage turer slik det kommer til uttrykk i mitt arbeid, er noe guidene identifiserer seg med og inngår i deres forståelse og motivasjon for å være guider. Det å lage turer der guidene opplever seg som «isbjørnvakter» eller «foredragsholdere», slik Gøril og Stella erfarer, kan virke demotiverende eller «innmari kjedelig», som Gøril sier det. Et slikt funn mener jeg er relevant sett i lys av de utfordringer reiselivsbransjen har i forhold til det å holde på og rekruttere tilstrekkelig med kvalifisert arbeidskraft (Jacobsen & Viken, 2008; Synovate, 2008).

9.3 Turens slutt

I denne delen vil jeg se nærmere på hvordan forholdet mellom guider og turister endrer seg mot slutten av turene og destabiliserer den «felles forståelse» som guider og turister har formet underveis. Videre vil jeg se nærmere på «gyldigheten» av de vennsksrelasjonene som oppstår på turene, og hvordan disse oppleves ulikt av guider og turister idet de treffes igjen i andre kontekster etter turen.

9.3.1 Sistedagssyndromet

Idet turene nærmer seg slutten, forteller flere av guidene at de opplever det de kaller «sistedagssyndromet», der de forteller at de må passe ekstra godt på turistene, da turistene har en tendens til å «skeie ut», som Per sier, eller «ikke bry seg lenger», som Stian sier det. Da scooterturen til østkysten nærmet seg Longyearbyen og slutten av turen, fikk jeg innblikk i hva guidene mener med slike uttalelser. Da observerte jeg at flere av turistene i følget begynte å bryte de reglene som Ståle hadde satt for scooterkjøring, regler som de hadde forholdt seg til hele turen. De begynte å kjøre forbi hverandre, fremfor å ligge på rekke, og de kjørte det guidene kaller «trekkspill», der de reduserer farten en stund slik at det oppstår en luke frem til neste scooter, og så trykker de gassen inn og kjører på for å tette luken. Jeg spurte «legegutta» om deres opplevelse av denne situasjonen:

«Så klarte vi jo ikke å dy oss fra å ha noen små kappløp. Men da hadde det gått såpass lang tid da, tre dager, og det hadde kanskje blitt såpass bra tillitsforhold til guiden at han

kanskje liksom så litt sånn mellom fingrene, og selvfølgelig som den «opprinnelige guiden» sa at: – Nei, det får vi ikke lov til. Men vi følte at det var liksom noe han måtte si, at det var egentlig ikke så farlig lenger. Da hadde han nok slått hardere ned på det. Jeg kan ikke tenke meg at han ikke så det» (legegutta).

«Legegutta» opplever at det har gått lang tid, tre dager, og at turen nærmer seg slutten. Lysten til å «råkjøre» har vært der under hele turen, men idet de nærmer seg slutten, klarer de ikke å holde igjen, eller «dy seg», som de sier, og de «råkjører». De opplever at Ståle ser hva de gjør, men at han velger å overse det og ikke respondere på handlingen (som tidlige på turen ville vært uakseptabel). De vet at «råkjøring» er noe guider føler seg forpliktet til å slå ned på, når de opptrer i den mer «formelle» guiderollen, eller «opprinnelige guiden», slik de kaller det. På dette stadiet av turen føler de at de kjenner Ståle og har et tillitsforhold til ham, og at de kan «ta seg friheter» de ikke kunne ta tidligere på turen. I og med at legegutta med sin status har blitt «venner» med Ståle, kan deres handling også anses som en utnyttelse av Ståles vennskap. I legeguttas mer formelle rolle som turister ville Ståle kunne slå ned på en handling, som mellom (mannlige) venner blir mer legitim. Ståle bekrefter «legeguttas» antakelse om at han hadde sett turistenes «råkjøring», han fortalte at han hadde blitt irritert over det han så, men at han hadde valgt «å se gjennom fingrene» med det. Ståle fortalte at han ikke orket å ta tak i det, og at det heller ikke var noe poeng med en «skjennepreken» ettersom turen snart var over. Det kunne ødelegge siste inntrykket av turen, mente han. Det at både Ståle og turistene velger å se bort fra de reglene de har blitt enige om på turen, viser at «sistedagssyndromet» er et fenomen som ikke bare omhandler det at turistene «bryter» regler, men også at guidene gjennom å inngå i vennskspsrelasjoner med turistene mister noe av sin legitimitet og autoritet. Den status Ståle har i den mer «formelle/idealiserde» rollen som guide, er noe han mister i rollen som venn. Derfor koster det ham mer å skulle irettesette turistene og gi «skjenneprekener». Dette blir synlig idet Ståle sier at han ikke orker å ta tak i råkjøringen. Videre vil handlinger som skjenneprekener kunne bidra til at Ståle gjeninntar den mer «formaliserte/idealiserde» rollen som guide, og endrer turistenes sisteinntrykk av turen, en tur som Ståle ønsker skal huskes mer som en tur blant venner.

«Sistedagssyndromet» kan tolkes som et uttrykk for at den «felles forståelse» (relevanssystem) som etableres i gruppen, mister noe av sin «gyldighet/kraft», at turen som en felles etablert «virkelighet» nærmer seg slutten, og at turister og guider ikke lenger føler seg like bundet til

denne. Samtidig begynner relevanser i samfunnet utenfor turen å vinne kraft eller ny gyldighet. Sistedagssyndromet kan ses som en overgang mellom ulike relevanser. De statuser leger og guider har utenfor turen, begynner å få «fornyhet» relevans. «Legeguttas» status som leger, en yrkesgruppe som står «over» guidene i samfunnsmessig status utenfor turen, «gjenopprettes» eller vinner «kraft/gyldighet» og endrer «maktforholdet mellom Ståle og «legegutta».

Schutz' forståelse av «livsverden» som bestående av ulike «virkeligheter» eller «lag av virkelighet» kan bidra til å utdype analysene av hvorfor forholdet mellom guider og turister later til å endre seg i slutten av turen. Schutz og Luckmann (1973) hevder at det finnes en mengde ulike «virkeligheter» eller «meningsprovinser» som personer kan engasjere seg i. Noen av eksemplene de bruker på slike, er: drømme-verdenen, lek-verdenen, teaterets verden og vitenskapens verden (s. 23–25). Schutz og Luckmann fremhever at hver meningsprovins har sin særegne stil eller hva de kaller «meningsstruktur», og at de derfor oppleves på helt egne og bestemte måter (ibid.). Hva som erfares som meningsfullt og gyldig innenfor en meningsprovins, vil derfor kunne tolkes som uforståelig eller ugyldig i en annen. Hos Schutz og Luckmann (1973) gis hverdagslivet eller det de kaller for «the everyday-life-world», en særstilling som den sentrale virkelighet eller «selve virkeligheten»; *the paramount reality*» (s. 6). Hverdagslivet blir gitt en slik status blant annet fordi dette er en «virkelighet» som en person deler med andre, der personer gjennom sine hverdagslige handlinger skaper mønstre av mening eller meningsstrukturer, som virker tilbake på personene og skaper en delt «sosial virkelighet» (ibid.).

Den guidete turen kan med Schutz og Luckmann (1973) forstås som en egen «virkelighet» eller «meningsprovins», i alle fall for turistenes del, da den inngår i deres «ferie-virkelighet», en form for «virkelighet» som blant andre Urry (1990) beskriver som en motsats til hverdagslivet:

«Such practices [turisme] involve the notion of 'departure', of a limited breaking with established routines and practices of everyday life and allowing one's senses to engage with a set of stimuli that contrast with the everyday and the mundane» (Urry, 1990, s. 2).

For guidene utgjør turene en del av deres daglige gjøremål og hverdagsliv, en «virkelighet» de deler med andre guider. Turene kan slik sett sies å bli til i en «turistisk grensesone» mellom hverdagsliv og ferie, slik Bruner (2005) argumenterer for. «Sistedagssyndromet», det at guider og

turister velger å se bort fra den felles etablerte forståelsen å handle på, kan med Schutz og Luckmann (1973) tolkes som en endring eller et skifte av virkelighetsoppfatning. Turen går mot slutten, og både turister og guider vet at den «virkelighet» de deler under turen, snart vil bli erstattet av andre «virkeligheter». Schutz og Luckmann (1973) hevder at overgangen fra «hverdagslivets virkelighet» til andre «virkeligheter» skjer gjennom «sprang» (leap), der personer setter «hverdagslivets virkelighet» «ut av kraft» eller «på vent» (epochè). Slike overganger hevder de ledsages av et slags «sjokk», idet personer befinner seg i en ny virkelighet og må re-orientere seg (ibid.). Schutz og Luckmann hevder at det eksisterer et absolutt skille mellom ulike former for virkelighet, eller hva de kaller for «finite province of meaning» (s. 24).

I henhold til «sistedagssyndromet», slik jeg får det frem, kan det stilles spørsmål ved om Schutz og Luckmanns (1973) forståelse av absolutte grenser mellom ulike virkeligheter holder mål i alle sammenhenger? Slik jeg tolker «sistedagssyndromet», kan grensegangene mellom turen og andre «virkeligheter» være overlappende/glidende. Andre «virkeligheter» virker inn, og følelsen av å være i turen (turmodus) erstattes gradvis av andre former for «virkelighet». Tilsvarende har jeg vist at det tar tid å komme inn i turen, og at dette kan ses som en glidende overgang mellom ulike «virkeligheter». Overgangen mellom turen og andre former for virkelighet viser seg ikke som brå skifter i form av «sprang» og «sjokk», men mer som glidende overganger. Et slikt funn overskrider Schutz og Luckmanns forståelse på dette området og kan bidra til å nyansere forståelsen av skifter mellom «virkeligheter».

9.3.2 Slutten på vennskapet

Idet turfølget returnerer til startpunktet, er det vanlig praksis blant guidene å samle alle turistene i en ring og takke for turen. Flere av guidene kaller denne delen av turen for «avslutningsseremonien» eller bare «avslutningen». Om guidene har vært tilfreds med turen, forteller de ofte hvor fin gruppe de synes turistene har vært, eller de holder det Gard kaller en «takketale» med «standardutsagn» som: «*Dere er den beste gruppen jeg har hatt med på lenge*», eller «*det har vært en glede å få være på tur med turister som dere*». Om turistene har vært tilfreds med turen, kommer de ofte og tar guidene i hånden og takker for turen, eller gir en felles applaus til guidene. Slike handlinger som det å samles i en ring, holde «takketaler», ta hverandre i

hendene og gi applaus, er handlinger som har til hensikt å markere at turen nå er slutt, og at den «virkelighet» guider og turister har tatt del i, ikke lenger har gyldighet.

Guidene forteller at de vennskapsforholdene som oppstår mellom dem og turistene på tur, opphører for deres del idet de tar farvel med turistene på «avslutningsseremonien», eller som Stian, en av de «erfarne guidene», sier: *Det er litt kynisk, men sånn er det, da er man ferdig med dem.*» Fra turistenes side er det ikke alltid slik at de føler at vennskapet er over selv om turen er slutt. Stian forteller hvordan han opplever det å møte turister igjen etter tur:

«Men det er jo en by med rikt kulturliv og vi spiser jo ofte ute og sånt, og da møter vi jo folk igjen, og den er av og til litt vanskelig for en del guider. Veldig ... altså, de som tar kontakt, er jo hyggelig og positive, og det er jo veldig hyggelig. Men samtidig så vil man bruke litt av sin dyrebare fritid på de som man treffer igjen dag etter dag, ikke bare turister. Men jeg tror for de fleste så er det bare hyggelig å si takk for en tur, og nikke og smile, og så kjøper de kanskje en øl. Så det man sier, er jo at drømmegjestene gjerne er de som kommer med en øl i hånda, og forsvinner igjen» (Stian).

Stian opplever det som utfordrende å møte igjen turister i andre sammenhenger i Longyearbyen. Det han synes er utfordrende, er at turistene gir uttrykk for at den vennsksapsrelasjonen som oppstår mellom ham og dem på tur, fremdeles gjelder, og at de derfor ønsker kontakt. Med Schutz og Luckmanns (1973) forståelse av livsverden som inndelt i ulike virkeligheter inngår livet i Longyearbyen i en annen virkelighet enn den guider lever i når de er på tur, og i denne har ikke vennsksapsrelasjoner med turister lenger noen gyldighet. Guidene vil helst bruke fritiden sin på annet enn turister, «drømmeturisten» blir den som spanderer en øl, som takk for turen, og går, slik Stian uttrykker. Som jeg har vist med Schutz og Luckmann (1973), tilhører de vennsksapsforhold som oppstår mellom guider og turister på tur, en annen «virkelighet», og som Bruner (2005) fremholder, utfolder turen seg innenfor det han kaller en «turistisk grensesone» mellom hverdagsliv og ferie. Guidene beveger seg i likhet med turistene inn og ut av turen som «virkelighet». Forskjellen mellom dem ligger imidlertid i at turen for turistenes del inngår i deres «ferievirkelighet», og at de fremdeles er på ferie så lenge de er i Longyearbyen. For guidene markerer overgangen fra arbeid til fritid et skifte av «virkelighet», der forholdet til turister gis en annen betydning. Turistene erfarer ikke skillet mellom turen og oppholdet i Longyearbyen på samme måte, og dette er noe guidene erfarer som en utfordring. Utfordringen ligger i å vite hvordan de kan være avvisende overfor turistene på riktig måte. Stian forteller at om guidene

opptrer for avvisende overfor turistene, kan dette ødelegge opplevelsen av turen for dem i etterkant. Det å vite hvordan guider kan opptre avvisende eller grensemarkerende overfor vennskapssøkende turister i etterkant av turer, inngår slik sett i guidenes «kunnskapsforråd» og er kunnskap som viser seg å ha betydning for turistenes opplevelse av turen, selv etter at turen er ferdig.

9.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg fått frem at forholdet mellom guider og turister utvikler og endrer seg gjennom hele turen. Guidene erfarer at de rollene som etableres i forkant/starten av turene, kommer i veien for at turene kan utvikle seg slik de ønsker. Guidene ønsker turer der turistene er involvert, viser engasjement og bidrar til å skape turen sammen med dem. Gjennom handlinger som det å gi turistene det de kaller for «tumlerom», og ved å selv «ta et steg tilbake», økes turistenes engasjement og involvering i turen. Slike handlinger inngår i det som guidene kaller for å gi turistene et «eiendomsforhold til turen som prosjekt».

Gjennom handlinger som inngår i guidenes forståelse av det å skape «eierskapsforhold til turen som prosjekt» og turistenes respons på disse, endres guidenes og turistenes forståelse av hvordan de ser seg selv og hverandre. Asymmetri og avstand som både guider og turister opplever mellom dem i starten av turene, brytes ned, og de nærmer seg hverandre som enkeltpersoner og inngår i vennsksapsrelasjoner. I slike vennsksapsrelasjoner føler både turister og guider at de kan opptre personlig overfor hverandre, og de overskrider eller endrer rollene som ble etablert innledningsvis. Guidenes relasjonsarbeid innbefatter slik jeg får det frem, både en tydeliggjøring av roller og en frigjøring fra roller. Guidenes relasjonsarbeid blir slik sett en bevegelse mellom distanse og nærhet i relasjonen til turistene.

Det å skape «eiendomsforhold til turen som prosjekt» og inngå i vennsksapsrelasjoner er deler av guidenes overordnede prosjekt om å få turistene og seg selv i det de kaller «turmodus».

«Turmodus» blir slik jeg analyserer det frem, en tilstand av «harmoni» der interaksjonen mellom turister, guider og naturen «flyter lett», og der alle bidrar til å skape turen sammen. En slik tilstand fremheves av guidene som et ideal de arbeider mot, men ikke alltid oppnår. Lengden på

turen i tid og den nærhet de får til turistene, er avgjørende faktorer som spiller inn. På kortere turer eller turer med mange turister opplever de det som vanskelig å komme i turmodus. For guidene fremstår det å få til nære relasjoner til turistene og det å komme i «turmodus» som sentralt i det å lykkes i arbeidet, og for motivasjonen for å arbeide som guide. Et slikt funn får frem verdier hos guidene som går utover de mer kommersielle sidene ved yrket.

I kapittelet får jeg også frem at turistenes involvering i turen har betydning for hvordan de opplever seg selv og naturen på Svalbard. Gjennom å involveres i arbeidsoppgaver som etablering av leir og bjørnevakter, og utføre aktiviteter som scooterkjøring og brevandring, kroppsliggjøres de utfordringene og mulighetene som naturen på Svalbard stiller overfor personer som ferdes og driver aktiviteter. Jeg får frem at slike kroppsliggjorte erfaringer bidrar med erfaringsnære og intense opplevelser av naturen. Videre viser jeg at turistenes involvering kan bidra til å skape en opplevelse av turen som et originalt «produkt», noe mer enn turistene forventer i forkant av turene. For «legeguttas» del ble turen et «eventyr» eller en «ekspedisjon», der de opplever seg selv som «mer enn bare turister». Ved å involveres i turen opplever turistene å sette sitt preg på turen, den blir deres tur, en tur med egenart og originalitet.

Ved å anvende Schutz og Luckmanns (1973) forståelse av livsverdenen som delt i ulike virkeligheter og Bruners (2005) begrep «turistisk grensesone» får jeg frem at turen erfares som en sosial og ordnet virkelighet, med en egen indre logikk (relevanssystem). Videre får jeg frem at turen som virkelighet er mer eller mindre avgrenset fra de «virkeligheter» turister og guider inngår i før og etter tur. Dette blir særlig synlig i slutten av turene i forbindelse med det guidene kaller «sistedagssyndromet», og når guider og turister møter hverandre i andre kontekster etter at turene er ferdig.

Gjennom dette kapittelet får jeg vist hvordan naturguider og turistenes subjektive handlinger bidrar til å forme turen som en felles «objektiv virkelighet». Samtidig får jeg frem at turen som «objektiv virkelighet» virker tilbake på dem og former/endrer deres forståelse av seg selv og hverandre som personer, og deres måte å handle på. Den guidete turen kan slik sett forstås som en dialektisk virkelighet som på den ene siden skapes av guider og turister, og som på den andre siden skaper/former guider og turister, som guider og turister.

10. Å SKAPE INTERESSE

Hvordan guider skaper oppmerksomhet og tenner interesse hos turistene

Er du på et firedagers cruise og du har skittvær, så er det en viktig rolle for guiden å klare å gjøre dette skittværet til noe positivt. Skittvær er òg eksotisk, tåke er mystisk. Og det også tror jeg blir enklere å få fram etter hvert som en får erfaring, at en prøver å bruke den situasjonen som er, for det den er verdt, da» (Gard).

I dette kapittelet vises hvordan guidene får frem og uttrykker det de ønsker at turistene skal bli opptatt av. To fenomener er særlig betydningsfulle: Det ene er hvordan guidene veksler mellom det å tiltrekke seg vs. undra seg turistenes oppmerksomhet. Sentralt her er hvordan det å oppnå turistenes oppmerksomhet både er en forutsetning for og et hinder for guidene i deres arbeid. Guidene kaller en slik veksling i oppmerksomhet for det «å være av eller å være på».

Det andre er hvordan guidene velger ut sider ved naturen som de ser som potensielle attraksjoner, eller bruker sider ved naturen som turistene selv oppdager, og hvordan de skaper oppmerksomhet rundt slike valg. De fenomenene som guidene gjør til attraksjoner i naturen, varierer med hvilke grupper og typer av turister de har med seg, skiftninger i vær, føreforhold og ville dyrs uforutsigbare tilstedeværelse. Guidene forteller at de tar utgangspunkt i de forholdene som er, og skaper interesse hos turistene ut fra det de til enhver tid ser som potensielle muligheter. I analysene får jeg frem vendepunktene og sammenhengen mellom guidenes veksling mellom å tiltrekke seg eller unndra seg turistenes oppmerksomhet, og det å skape interesse for det som velges ut.

Jeg anvender videre Schutz' teorier om hvordan skifter i personers oppmerksomhet skjer gjennom det han benevner som «tematisk relevans», for ytterligere å analysere det guider og turister gjør i forbindelse med det å skape opplevelser av og i natur.

10.1 Å tiltrekke seg oppmerksomhet

I dette avsnittet er jeg opptatt av hvordan guidene skaper interesse for ulike temaer på turene, gjennom å tiltrekke seg og å holde på turistenes oppmerksomhet. Hensikten er å få frem hva guidene gjør, og vise hvilke fenomener som inngår i dette arbeidet. Jeg starter med en situasjonsbeskrivelse fra turen «villmarkscampen». Situasjonen er hentet fra første del av turen, idet gruppen nylig har ankommet leiren, og der Per og Idun viser turistene rundt og gjennomgår leirrutiner:

Vi har kommet til «soveavdelingen»⁴⁶, den delen av leiren der teltene de skal sove i skal settes opp. Gruppen har vandret rundt i leiren i nærmere en time og fått innføring i hvilke rutiner som gjelder for livet i leiren. De har blant annet vært innom «messeteltet» og fått innføring i hvordan matlaging og oppvask foregår, og de har vært innom «utstyrteltet» og fått illustrert hvordan feltoalettet fungerer. Ved «soveavdelingen» presenterer Idun og Per siste tema på «programmet for leirrutiner»; isbjørnsikkerhet i leir. Turistene småprater seg imellom og virker mer opptatt av hverandre og omgivelsene enn det Per og Idun har å fortelle. Det virker som om de er mette på informasjon om leirrutiner. Per merker at turistenes oppmerksomhet er dalende. Han hever stemmen, samler og løfter hendene foran seg og sier mens han brer armene ut til hver side: «Kan dere danne en halvsirkel foran meg her»? Turistene slutter å prate og retter oppmerksomheten mot Per og stiller seg i en halvsirkel. Per holder blikket fast og rettet mot turistene. Blikket pendler fra den ene til den andre siden av halvsirkelen, som om han forsøker å jevne ut sirkelen, slik at han ser alle og blir synlig for alle. Idet han og turistene står slik at alle ser hverandre, forteller han en historie: «Her vi står nå, var det en turist som oppdaget en isbjørn da hun var på bjørnevakt alene om natten. Det skjedde på den første turen vi hadde hit i fjor.» Han vender blikket mot en morenehaug ca. 100 meter fra leiren, peker på den og foreller: «Der sto bjørnen og været med et nysgjerrig blick ned mot leiren.» Turisten gjorde alt riktig, sa Per. Hun hadde forholdt seg rolig og vekket ham, og fulgte retningslinjene som var gitt for slike situasjoner. Flere av turistene som lå i teltene og sov, hadde våknet da hun varslet. De hadde i likhet med bjørnevakten fulgt prosedyrene, som guidene hadde gjennomgått tidligere på dagen, og holdt seg inne i teltene. De ventet i teltene til guiden hadde fått skremt vekk bjørnen og avklart situasjonen, sa Per.

⁴⁶ Se kapittel 5, (s. 100). Se og bilde 2 (s.101) og bilde 8 (s. 221)

Turistene, som hadde vist tegn på dalende interesse for leirrutiner, spisset nå ørene og rettet oppmerksomheten mot Per. Idet han begynte å fortelle, ble alle stille, og mimikken i ansiktene deres endret seg i takt med dramatikken i fortellingen. Idet Per pekte utover i terrenget for å angi steder som var knyttet til hendelsen, fulgte samtlige av turistenes blikk i den retning han pekte. Per fortalte med innlevelse og dramatikk at isbjørnen hadde vist seg å være det han kalte en typisk nysgjerrig og litt engstelig isbjørn, og ikke en slik som var ute etter å angripe leiren.

Idet Per er ferdig med fortellingen, er det en av de svenske turistene som spør: « Nær vill ni at vi skal vakna er, om vi uptecker en isbjørn? Och hur kan man veta om det er en nyfiken eller farlig isbjørn som vill attackera oss?» Per svarer at de skal vekke ham og Idun med én gang om de oppdager noe de tror er en isbjørn, og at isbjørner flest er nysgjerrige, men at en aldri kan vite helt sikkert om den vil gå til angrep eller ikke. De er akkurat som katter, du vet aldri når de angriper, sier han. Turistene blir stille, og den dalende oppmerksomheten er snudd til konsentrert ettertenksomhet.

Situasjonen som oppstår her, viser hva Per og Idun gjør når turistene ikke lenger følger med på det de har å fortelle. De er avhengige av at alle turistene får med seg prosedyrene for «isbjørnsikkerhet i leir». Dette er en rutine for å kunne ivareta sikkerheten dersom det skulle komme en isbjørn mot leiren om natten mens de sover. Per hever stemmen og bruker hele kroppen, armbevegelser og blikk, idet han påkaller turistenes oppmerksomhet. Pers klare stemme og kropp trer i forgrunnen, og turistene retter umiddelbart oppmerksomheten sin mot Per. Ved at turistene plasserer seg i en halvsirkel foran Per og Idun, blir det mulig for Per og Idun å se hver enkelt turist, og for turistene å se dem. Det å organisere gruppen slik er en innarbeidet praksis blant guidene og bidrar som jeg tidligere har vist under «presentasjonsrunder» på «brifinger» i kapittel 7 og 8, til å skape det Schutz (2005) kaller for «ansikt-til-ansikt-relasjoner», der «uttryksfeltet» blir gjensidig tilgjengelig. Relasjonen mellom guider og turister er med andre ord det Schutz (2005) kaller en «gjensidig stille inn-relasjon».

Når Per bruker stemmen, blikket og kroppen, retter turistene sin oppmerksomhet mot ham. Han får dermed en situasjon der han kan ta opp det han ønsker, i dette tilfellet temaet isbjørnsikkerhet.

Bilde 8: Per og Idun har samlet turistene i en halvsirkel, i den delen av leiren hvor de små overnattings-teltene står («soveavdelingen»). Der gjennomgår de rutiner for hvordan turistene skal forholde seg til isbjørnfaren på Svalbard, og hvordan bruk av snublebluss fungerer. I forkant av bildet ses et av sprenglegemene i snublebluss-systemet.

Idet Per og turistene har opprettet gjensidig kontakt, forteller Per en selvopplevd historie. Historien knyttes til stedet hvor de befinner seg, og til en tilsvarende gruppe siste år. Ved å bruke en fortelling som tar utgangspunkt i selvopplevde erfaringer, guider og turister, og stedet de er på, bringer Per temaet isbjørnsikkerhet nærmere turistene og situasjonen de befinner seg i. Han skaper med dette en følelse hos turistene om at dette er et tema som angår dem, og som det er verdt å lytte til. Turistenes viser sin respons ved å rette blikket dit Per peker, og ansiktsuttrykkene endres i takt med det han forteller. De begynner å stille spørsmål om hvordan de kan vurdere om isbjørner er farlige eller bare nysgjerrige, og viser dermed Per at han har lyktes med å tenne deres interesse.

Per forteller at isbjørnen som turisten oppdaget, var en «typisk» nysgjerrig og litt engstelig isbjørn og at isbjørner flest er nysgjerrige. Per uttrykker med dette at det finnes ulike typer av isbjørner, og at ikke alle er ute etter å angripe turister. Han bidrar til å nyansere og utvide turistenes forståelse av isbjørner, som ofte er fremstilt som «rene drapsmaskiner» som har turister «øverst på menyen». Ifølge Per kan isbjørner være nysgjerrige og noen ganger engstelige og redde for mennesker, selv om han legger til at en aldri kan vite helt sikkert om en isbjørn vil angripe eller ikke. Per knytter kunnskap om isbjørners uforutsigbare væremåte opp mot væremåter katter er kjent for å ha. Han bygger på noe han tar for gitt at turistene kjenner til og forstår på samme måte som ham selv. Videre kobler han noe ukjent (kunnskap om isbjørner) opp mot noe han antar at turistene kjenner, og bidrar med dette til å meningsbelegge isbjørner og naturen på Svalbard som lunefull, uforutsigbar og noen ganger også livsfarlig. Fink (2003) fremhever at forståelser av natur som uforutsigbar og lunefull inngår som sentrale meningskonstruksjoner innenfor det som i vestlig kultur forstås som «villmark». Den kunnskapen som Per har om isbjørner og som han uttrykker over for turistene, inngår i et underliggende prosjekt som kjennetegner turene, der det å fremstille naturen på Svalbard som «arktisk villmark» blir sentralt. Mer om dette lenger ut i dette kapittelet.

10.1.1 Å tiltrekke seg turistenes oppmerksomhet gjennom å skape brudd

I samspeilet med turistene i «soveavdelingen» oppdager Per som jeg har vist, at turistenes oppmerksomhet daler. Det at turistene mister interesse eller er opptatt av andre ting enn det guidene tar opp, er et fenomen alle guidene forteller om og sier kan være utfordrende. Pers løsning er, som jeg har vist, å heve stemmen og påkalle turistenes oppmerksomhet, for deretter å organisere gruppen slik at han oppnår en gjensidig kontakt med dem. En slik måte å få turistenes oppmerksomhet på tilsvarer det som Schutz og Luckmann (1973) benevner som «påtvungen tematisk relevans». Schutz og Luckmann sier om en slik form for relevans: «*It arises from an enforced change of theme, which happens as a result of a break in automatic expectations (more generally: as a result of a cessation in lifeworldly idealizations)*» (Schutz and Luckmann 1973, s. 189). Ved å heve stemmen skaper Per et brudd i det som turistenes oppmerksomhet er rettet mot, og han påtvinger seg turistenes oppmerksomhet. Ved å organisere gruppen i en halvsirkel bidrar han ytterligere til å bryte av eller stenge for det turistene tidligere var opptatt av. Flere av guidene

viser til slike måter å tiltrekke seg turistenes oppmerksomhet på. Stian forteller at det å opptre med autoritet er en løsning som fungerer for ham. Som jeg har vist, bruker Per autoritet i form av høy stemme og oppstilling av turistene. Iselin forteller at hun prøver å finne noen turister i gruppen som virker interessert i det hun ønsker å fortelle. Ved at hun viser disse personene mye oppmerksomhet og snakker engasjert med dem, vil de andre etter hvert bryte av det de holder på med og bli nysgjerrige på hva som skjer, eller som hun sier: «*Om man får én interessert eller to interessert, så er plutselig alle interessert.*» Stella som arbeider om bord på cruisebåter, forteller at hun noen ganger bruker det hun kaller for «paparazzo-guiding»:

Stella: Ja, jeg er litt sånn paparazzoguide, liksom (latter).

Thomas: Det må du forklare?

Stella: Nja ... Hvis vi nå er på båten og så flyr det noen fugler forbi, så går jeg gjerne og spør: «Visste du hvilke fugler dette var?» Så sier folk: «Næææi, fløy det en fugl forbi?» Så venter vi til neste gang det kommer en fugl, og så sier jeg: «Der! Der er en krykkje!! Den er sånn og sånn.» Og så [turistene]: «ja og ja.» At en på en måte forteller folk ting som de ikke visste at de lurte på, da.

Om bord på cruisebåtene oppsøker Stella turister som oppholder seg på dekk, og overrumpler dem med spørsmål som bidrar til å skape inntrykk av at de nettopp har gått glipp av noe. Stella har erfaring med at det å komme brått på med spørsmål til turister som er opptatt av andre ting, bidrar til å skape et brudd eller et raskt skifte i deres oppmerksomhet over mot henne. Gjennom det å stille spørsmålene slik at turistene føler at de har gått glipp av noe, blir de i tillegg nysgjerrige på hva hun har å fortelle. I eksemplet til Stella bruker hun fugler, og hun vet at det stadig kommer nye fugler forbi båtene, og at hun kan gripe den første og beste fuglen som kommer og si: «Der er den!!» Poenget i eksemplet til Stella er at om hun først har fått turistenes oppmerksomhet mot seg og gjort dem nysgjerrige på «et eller annet» som turistene får inntrykk av at de *burde* ha sett, så kan hun bruke den kontakten som har oppstått, til på få frem det hun ønsker å fortelle. Her vises hvordan guiden konstruerer og gir sine temaer betydning ved å identifisere dem som viktige og noe turistene ikke bør gå glipp av.

I eksemplene jeg har trukket frem, blir guiderollens kjønnetthet nok en gang synlig. Felles for Stian og Per er at de bruker den autoriteten som turistene tillegger dem som menn i rollen som guider, når de forsøker å bryte av og tiltrekke seg turistenes oppmerksomhet. Stella og Iselin passer ikke inn i turistenes maskuline rolleforståelse av guider og må derfor velge andre måter å få oppmerksomhet på, eller som Stella sier:

Dette er måten jeg må gjøre det på, mens andre, for eksempel [navn på guide], som er en høy, stor mann med mørk stemme, han kan fortelle hva som helst, for han har oppmerksomheten fra begynnelsen av. For han har en naturlig autoritet, mens jeg som er liten er nødt til å få den oppmerksomheten, først få oppmerksomhet, og så kan jeg gå over til å være alvorlig da, eller begynne å snakke om fakta (Stella).

Som jeg viste tidligere i kapittel 7 (s. 152), er Stella utdannet biolog. Hun forteller der at hun og Gøril som også er biolog, tiltrekker seg turistenes oppmerksomhet gjennom å vise seg som kunnskapsrike guider. Kunnskapen de besitter som biologer, bidrar til å skape forventningsbrudd hos turister som tolker guiderollen som en maskulin rolle, der kunnskap om svalbardnaturen er noe de tillegger menn, ikke små lyshårete jenter. Sentralt i Schutz og Luckmanns forståelse av «påtvungen tematisk relevans» ligger det at et skifte i oppmerksomhet fra ett tema til et annet skjer gjennom at noe uventet oppstår i omgivelser av noe som er kjent eller tatt for gitt, og slik sett trenger seg på; «*the unfamiliar draws attention to itself within the surroundings of the familiar*» (Schutz and Luckmann 1973, s. 187). Ved å synliggjøre den kunnskapen Stella og Gøril besitter som biologer i rollen som guider, skaper de forventningsbrudd og «påtvinger» seg turistenes oppmerksomhet.

Det å skape oppmerksomhet rundt seg selv og få turistene til å bryte ut av det de er opptatt av og rette oppmerksomheten mot guidene, inngår i naturguiders kunnskapsforråd. De improviserer og bruker kunnskap de har for hånden i enhver situasjon der de ønsker turistenes oppmerksomhet, ikke kun i situasjoner hvor turister begynner å miste interesse eller går lei.

Flere av guidene forteller at om de først har fått turistens oppmerksomhet, er det lettere å holde på interessen ved å lage en dramaturgi rundt sine temaer. Eller som Gøril sier: *Er ingen interessert, så gjør du et eller annet som får folk interessert i først deg, og når du har fått liksom kontakt med folk, så kan du fortelle hva som helst. Så opplever jeg det i alle fall.*» Hvordan

guidene holder på en slik interesse etter at de har fått turistenes oppmerksomhet, blir tema i neste del.

10.2 Å skape interesse for de temaer som velges ut

Som jeg har vist i eksemplet fra turen «villmarkscampen», bruker Per en selvopplevd historie til temaet «isbjørnsikkerhet i leir» og får som forventet ny glød og interesse fra turistene. Per relaterer tema til turistenes liv ved å henvise til tidligere turister og stedet der de står. Han skaper nærhet til temaet, og turistene føler at dette angår dem. Det å skape en slik nærhet til temaet kan med Schutz og Luckmann (1973) forstås som det å skape «frivillig tematisk relevans». En slik form for relevans hevder de skapes gjennom at personer føler at dette er noe som angår dem som personer, hvor de har en egeninteresse i å involvere seg (Schutz & Luckmann 1973, s. 191).

Pers måte å bringe temaet isbjørnsikkerhet inn i sentrum for turistenes oppmerksomhet kan også med Schutz (1970) ses som «hypotetisk tematisk relevans». Ved å bruke historien om hva som skjedde da det kom en isbjørn mot leiren, skapes en opplevelse hos turistene om at dette kan være et mulig scenario også for dem. Han får turistene til å rette sin oppmerksomhet mot fremtiden og skaper forventninger til hva som kan skje dersom de møter en bjørn. Schutz og Luckmann sier om denne formen for relevans: «*Finally, many routine 'safety precautions' have originated from hypothetical relevance*» (Schutz and Luckmann 1973, s. 196). Temaet «isbjørnsikkerhet i leir» er kun ett av mange sikkerhetstemaer som guidene rutinemessig involverer turistene i på turer. Det å få turistene til å se seg selv i en fremtidig hypotetisk risikabel situasjon fremstår blant guidene som en innarbeidet måte å skape oppmerksomhet rundt denne typen av temaer, være seg velting med kajakk eller snøscooter, å falle i en bresprekk eller å bli angrepet av isbjørner.

Som jeg også har vist, dreier Per etter hvert fortellingen inn på et nytt eller underliggende tema, idet han går over til å fortelle om ulike isbjørntyper. En slik dreining av tema er det som Schutz og Luckmann (1973, s. 193) kaller for en «temautvikling» («theme development»). Schutz og Luckmann (1973, s. 194) sier om «temautvikling»: «*But what was only implicitly pregiven in the thematic field is made explicit in advertance. In other words, the main theme is further developed in varous subtematizations.*» Det å bruke et tema som turistene allerede viser interesse for, som

utgangspunkt for et nytt eller underliggende tema, eller skape interesse for et nytt tema ved å koble det mot andre temaer som turistene allerede er opptatt av, er noe flere av guidene forteller om. Eksempelvis forteller Stella hvordan hun opplever å gjøre turister interessert i lav, noe hun i utgangspunktet ikke tillegger turistene interesse for:

(...) jeg kan gjerne få en gruppe på 20 mennesker til å bli ekstremt opptatt og interessert i lav for eksempel. Lav? Ja, ja [kort tenkepause]. Men det er måten man legger frem på altså, som ikke er tull altså, men det er sannhet, liksom bare at en aldri har tenkt på det før. Jeg har bare positive opplevelser med det. Det er ingen som synes det er kjedelig og unødvendig, for det er jo en ting med landskapet som er veldig viktig, spesielt på en sånn her plass, ja (Stella).

Stella opplever at det er hun som skaper interessen for lav hos turistene. Hun forteller at det er måten hun legger temaet frem på, som skaper denne interessen, og ikke temaet i seg selv. Hun forteller at lav er veldig viktig for landskapet på et sted som Svalbard, og indikerer med dette at måten hun legger temaet frem på, er ved å knytte lav til Svalbard som sted og til den rollen lav spiller i økosystemet på land. En slik tolkning styrkes av at Stella i intervjuet refererer til lav og sier: «Siden jeg er utdannet biolog, så er det mye lettere å vite [liten tenkepause] ja hva mer som er interessant; hvorfor er akkurat den her historien interessant, jo det er fordi at en kan sette det i sammenheng med det, som igjen har sammenheng med det.» Ved å ta utgangspunkt i lav og knytte dette an til andre fenomener i naturen på Svalbard, som eksempelvis mat for svalbardrein, skaper hun seg et omdreiningspunkt for «temautvikling», der hun får frem kunnskap om det landbaserte økosystemet som hun og turistene befinner seg i på turen. Det hun forteller om lav, skaper sammenheng og får andre sider ved naturen til å tre frem som en helhet og bli gjenstand for turistenes oppmerksomhet og interesse. Eller som Stella formulerer det: «Min jobb er jo å gi dem forventninger. Eller å oppfylle forventninger de ikke hadde. Jeg må gi dem forventninger som oppfyller.»

10.2.1 Å få til turer når forholdene er vanskelige

Et tema som lav, slik Stella bruker det, utgjør sider ved naturen som er tilgjengelig, også på dager der mer opplagte attraksjoner er mindre tilgjengelig. Det kan være at tåke og nedsatt sikt skjuler landskapet, eller at ville dyr og fugler uteblir der guider og turister forventer å se dem. Guidene

opplever slike dager som utfordrende og forteller at de må være mer «på», det vil si jobbe hardere for å skape interesse for gjenstander som turistene i utgangspunktet ikke vier oppmerksomhet, eller som de finske turistene på «villmarkscampen» uttrykker det: «*Vi hadde ju inte visst hva vi skulle kolla efter.*» Turistenes manglende erfaring med naturen på Svalbard bidrar til at de ikke vet hva de skal «se etter» på dager med nedsatt sikt. Ved å bruke Schutz og Luckmanns (1973) forståelse av hvordan verden fremtrer for personer gjennom kunnskapsforrådets typifiseringer, kan det hevdes at turistene mangler erfaringer/typifiseringer å se naturen med på slike dager. På godværsdager får guidene mer drahjelp fra turistene, da sider ved naturen som turistene har forventninger om å få oppleve, «storslåtte landskap» og «ville dyr» som de har blitt presentert for gjennom «glossy» bilder og tekst i brosjyrer, blir mer tilgjengelige. Utfordringen for guidene på dager med nedsatt sikt, eller dager der det turistene har forventninger om å få oppleve uteblir, blir som jeg har vist i kapittel 8 (Å skape en felles visjon) å skape en felles forståelse av hva turene skal handle om, eller det guidene kaller for å skape en «felles visjon». På slike dager må guidene som Gard i sitatet i innledningen av dette kapittelet forteller: «*bruke situasjonen for det den er verdt*». Det å kunne skape oppmerksomhet og interesse for det som befinner seg innenfor rekkevidde, som eksempelvis steiner, planter, dyrespor eller lyder, og bruke dette ved å knytte dem til andre temaer gjennom det Schutz og Luckmann (1973) refererer til som «temautvikling», blir en måte for guidene å skape opplevelser av naturen for turistene, der hvor turistene kanskje ikke ser for seg at det er så mye å oppleve.

Schutz' (2005) forståelse av verden som ordnet i ulike romlige lag kan bidra til å få frem utfordringene som guidene opplever på dager med nedsatt sikt, eller det som Gard kaller for «skitvær». Schutz (2005) deler verden opp i to ulike romlige lag. Det nærmeste romlige laget kaller Schutz (2005) for «omverden» og består av den sonen som er innenfor personers aktuelle rekkevidde, hørevidde og synsvidde. Schutz poengterer at dette er en sone som personer kan «manipulere» og teste ut gjennom kroppsbevegelser («zone of operation») (s. 100). Schutz og Luckmann (1973) gir omverden en særlig status i personers opplevelse av virkelighet, i og med at det er i omverdenen at personer kan handle og teste ut sine forventninger til verden og erfare deres grad av gyldighet: «*Only the experience of physical objects in the manipulative zone gives us the 'fundamental test of reality', namely the experience of resistance*» (Schutz and Luckmann 1973, s. 42). Det andre romlige laget er hva Schutz (2005) refererer til som «medverden». Dette blir alt det som er utenfor personers aktuelle rekkevidde, hørevidde og synsvidde. På dager med

det Gard kaller for «skitvær», «krymper» det Schutz referer til som «omverden». Den sone («zone of operation») som guider og turister kan inngå i samspill med, blir mindre og inneholder færre «gjenstander», gjenstander som turistene i utgangspunktet ikke ser eller opplever som interessante/relevante. Stian viser til at det å lage turer i «skitvær» krever kunnskap: *«En god guide kan lage en god tur for turister i without og null sikt, en dårlig guide kan ødelegge en tur i solskinn og silkeføre»* (Stian). I det å skape en god tur i «without og null sikt» inngår som jeg har vist, å bruke det som er innenfor rekkevidde. Det blir opp til guidene å gjøre sider ved naturen tilgjengelig/meningsbærende for turistene ved å velge/peke ut sider ved naturen, skape interesse og hente frem tilgjengelig kunnskap som bidrar til å forstørre sider ved turen som ofte regnes som mindre attraktive. Som jeg har vist, bruker guidene kunnskap om det å gjøre «de nære ting» relevant for turistene. Det Stian forstår som en «god guide», er en som har slik kunnskap, ferdige løsninger på hverdagslige utfordringer som guidene møter på turer der forholdene krever formidlingsmessig dyktighet, tilsvarende det Schutz og Luckmann (1973) forstår som «reseptkunnskap». Hvordan en guide kan «ødelegge en tur i solskinn», slik Stian viser til, henger sammen med det å vite når det er riktig å unndra seg oppmerksomhet. Det å unndra seg oppmerksomhet er tema for neste del.

10.3 Å skape interesse ved å unndra seg oppmerksomhet

I denne delen er jeg opptatt av hvordan guidene velger ut sider ved naturen og får disse til å tre frem for turistene ved at de selv trer i bakgrunnen og unndrar seg turistenes oppmerksomhet. Ståle benevner slike handlinger som det å være den «stille guiden», Sverre kaller det for «tilbaketrukket guiding». Hensikten her er å få frem hva guidene gjør for å skape oppmerksomhet og interesse hos turistene ved selv å tre i bakgrunnen. Jeg starter med et sitat fra intervjuet med Gard, der han forteller hvordan han gikk frem for å skape opplevelse av stillhet på Svalbard for turistene:

Dette har jeg en liten historie på, altså, det enkle er ofte det beste. Ikke noe, ehmm, hokus-pokus-tur i det hele tatt. Det var en tredagers scootertur med internasjonale bankfolk fra hele verden. Veldig spennende gruppe å ha med på tur, for ingen hadde noen forutsetninger for, i hvert fall ikke vinter og arktisk, og snøscooter var nytt for samtlige. Så det var en veldig spennende gruppe. Og vi hadde flott vær. Var en veldig flott tur

visuelt. Jeg synes stemningen i gruppen var veldig god. Så er det en liten spesiell hendelse som jeg synes var, som var litt følelsesmessig ladet, når jeg fikk tilbakemelding. For under turen så er vi opptatt av formidling, ønsker kanskje å lære bort noe om øygruppen Svalbard, kanskje skape noen holdninger innenfor miljø og klima. Ehhmm, og ikke minst det med naturopplevelsen! Og under turen, hvor du nå kjører scooter i tre dager, så blir det jo en del tid på scooteren der du sitter og tenker og koser deg, men det er jo òg den her scooterturen og totakt da, den gang. Så stopper vi, flott, stille vær, i april. Ikke en kjeft i nærheten av oss, vi var helt alene. Og så stopper vi, så har vi bare en sånn liten informasjonspart om hvor vi er, og hva vi ser. Og så sier vi at: Nå skal vi bare legge fra oss utstyret her, og så går vi bare 15–20 meter opp i bakken. Så legger vi oss i snøen, så skal vi ha et lite eksperiment. Og vi legger oss ned, og så sier vi: Nå skal dere bare ligge ned, finn dere en god stilling. Vi har gode klær, dere blir ikke kalde, det er bare å legge seg i snøen. Og så skal vi bare være stille i noen minutter. Og selvsagt, selv med voksne mennesker så er det jo litt fliring og raping og fising. Men så blir det rolig, folk blir stille, og det er vanskelig å si hvor lenge vi lå sånn uten en lyd. Men den eneste lyden du hører her oppe på Svalbard i april, det er de lydene du lager selv, og det er vinden. Det var ingen fugler, det var ingen andre scootere, det var, altså, det var ingen lyd. Det var en stillhet. Og den lille vinden vi hørte, det er ikke støy, det er en lyd. Ehhmm, så ligger vi sånn en stund. Og etter hvert så reiser vi oss og sier: This is Arctic silence. Og så dro vi videre. Og så avsluttet vi turen, og når vi da hadde avslutningsmiddag, så kommer en av toppsjefene i en bank i [sted], eller gudene vet hvor han var fra. Og så sier han til meg på engelsk, men jeg tar det på norsk. Og så sier han: Tusen hjertelig takk for en fantastisk tur. Og det jeg husker best, det er the Arctic silence. Det skal jeg ta med meg når jeg er på mitt kontor og mine fire telefoner ringer, så skal jeg bare lene meg tilbake, og så skal jeg tenke på the Arctic silence. For det var en fantastisk opplevelse han aldri har opplevd før. Og det var en superhyggelig tilbakemelding å få. Da følte jeg at jeg hadde nådd fram med et eller annet (Gard).

Gard innleder med å si at «det enkle er ofte det beste», og uttrykker med dette det jeg har fått frem tidligere, at guidene bruker potensielle muligheter innenfor de «nære omgivelsene» som de befinner seg i. Gard skaper en mulighet for at turistene kan oppleve stillhet. Det er som han sier ingen «hokus pokus», alt han trenger å gjøre, er å skape et skifte i turistenes oppmerksomhet. Han forteller at gruppen har lite erfaring fra vinter i Arktis, og uttrykker med dette at turistene har manglende kunnskap om hva som kan være potensielle opplevelser i naturen. Dette er tilsvarende forrige avsnitt, der de finske turistene forteller at de ikke visste hva de skulle se etter på «villmarkscampen». De var avhengige av at Per og Idun pekte det ut. Tilsvarende peker Gard ut stillhet, som er et fenomen som når som helst er tilgjengelig, men som må rettes oppmerksomhet på og pekes ut for å bli opplevd som stillhet.

Gard forteller at han er særlig opptatt av å bidra til å skape refleksjon og miljøbevissthet hos turistene. Når Gard velger å la turistene legge seg ned i snøen og det blir stille, oppstår mulighet for å reflektere over sitt eget forhold til stillhet, og opplevelse av seg selv i natur sammen med andre, som også er stille. Gard bidrar til å skape en opplevelse av naturen som lite påvirket av menneskers aktive handlinger. Han skaper i likhet med Pers måte å omtale naturen på Svalbard som lunefull og uforutsigbar, meningskonstruksjoner som inngår i konstruksjon av natur som «villmark» (Fink 2003). Å skape erfaringer av «villmark» inngår i det å skulle skape miljøbevissthet, ved at turistene får oppleve en kontrast til den verden de lever i til daglig, en verden som ofte brukes som en motsats eller kontrast til den kulturelle forståelsen av «villmark» (ibid.). Gjennom Gards «kartleggingsarbeid» har han fått vite at det er «internasjonale toppsjefer innen bank» han har med seg på tur. Denne «typen» av turister tillegges en hektisk hverdag, med ansvar, stress og lite tid til avkobling. En slik forståelse bekreftes av en av deltakerne som forteller at han vil ta frem den opplevelsen Gard bidro til å skape av stillheten på Svalbard, «når hans fire telefoner ringer».

Den opplevelse som Gard bidrar til å skape av stillhet og «villmark» på Svalbard, viser at naturen ikke kan forstås som et produkt eller en ferdig vare, uavhengig av hvem som erfarer den. Produktet, i dette tilfellet opplevelse av stillhet og «villmark», er noe jeg får frem som et relasjonelt fenomen, der Gards forståelse av gruppen og typer av turister inngår i valg av handlinger og hvilke sider som derigjennom gjøres relevante og meningsbærende for turistene.

I Gards forståelse av stillhet og miljøbevissthet kan det like fullt oppspores en motsetning. Turen er en scootertur, der snøscootere med «totaktsmotorer» som han nevner, på den ene siden bidrar til å redusere guidenes mulighet til å konstruere naturen på Svalbard som «villmark», preget av fravær av motordur og menneskelig virksomhet. På den andre siden kan stillhet erfares når snøscooterne slås av. En slik motsetning uttrykkes mellom det å omtale naturen på Svalbard som noe «urørt», samtidig som de handlingene som guider og turister foretar seg i naturen, bidrar til å redusere muligheten for å oppleve naturen som «urørt». Dette kommer jeg tilbake til senere i dette kapittelet. Gard ser at det å stanse scooterne er en forutsetning for å oppnå det han ønsker. Stillheten fremtrer ikke bare som fravær av lyd, men som Gard forteller i fravær av «støy». Idet gruppen stopper og slår av scooterne, oppdager Gard at de er alene, det er ikke «en kjeft i nærheten», som han sier. Gard har erfaring med at vindstille dager i april, slik han forteller at det

er på denne turen, er ideelle for å få frem den typen stillhet som han ønsker at turistene skal oppleve. Forholdene er hva han benevner som «flotte».

Gard forteller at han vil prøve ut det han kaller for et «eksperiment» med turistene.

«Eksperimentet» går ut på å overtale turistene til å legge seg ned i snøen og ikke snakke sammen eller lage lyder. Gards «eksperiment» kan ses i sammenheng med hans forståelse av gruppen, som han benevner som «spennende». Både det at han tilskriver dem lite erfaring, og det at det oppstår hva han kaller for «en god stemning i gruppen», bidrar til at han gjør eksperimentet. «God stemning i gruppen» tilsvarer i denne sammenhengen det som jeg har fått frem i kapittel 7 (Å få til gruppen), det guidene kaller for «å få til gruppen». Det vil si at kommunikasjonen flyter lett mellom Gard og turistene, og at det oppleves som enkelt å få turistene med på det han ønsker. Gards arbeid med «å få til gruppen» har gitt resultater, og bidrar til at han ser det som mulig å få med seg turistene på «eksperimentet». Det bidrar også til at opplevd stillhet blir en kvalitet ved turen, og at begrepet «the Arctic silence» skapes i turistenes bevissthet, et område i seg selv de i starten synes er vanskelig å oppleve. De lager lyder som raping og knising og saboterer med dette Gards eksperiment. Etter hvert følger de imidlertid Gards oppfordring om å ligge rolig. Idet det blir rolig i gruppen, forteller Gard at den eneste lyden han og turistene hører, er den de lager selv og lyden av vinden. Stillhet er som Gard her viser til, ikke fravær av lyd, men som han sier fravær av uønsket lyd, eller det han kaller «støy». Han legger til at det var ingen andre scootere i nærheten eller fugler som kunne lage lyder, og indikerer med dette hva han forstår som støy i denne sammenhengen. Stillheten Gard viser til, er en stillhet som manifesterer seg gjennom det at turistene kan høre sin egen pust, hjerteslag og vinden som beveger små snøkrystaller langs snøflaten, som krasjer mot klærne og lager lyd. En slik form for stillhet er hva Nils Faarlund (1992) refererer til i rapporten «støy og stillhet i friluftslivet», hvor han skiller mellom det han ser som forskjell mellom lyd og støy i opplevelse av stillhet i friluftsliv:

«Naturens lyder har en skap som hører helskapen til, og som i sitt mangfold utdyper vårt møte med den frie natur som vårt arketypiske hjem [...] Lyd fra mekanistiske systemer er i friluftslivets forstand fremmed lyd [...] slik lyd vil altså måtte defineres som støy i friluftslivssammenheng (Faarlund, 1992, s. 18 - 19).

Faarlund (1992) utvikler sin forståelse av stillhet i en naturalistisk kontekst, der han fremstiller stillhet i natur som en egenskap ved naturen i seg selv, noe som personer i kraft av å være «naturskikkelser» er i stand til å gjenkjenne som en opprinnelig egenskap ved naturen. Gjennom det Gard forteller, får jeg frem at en slik stillhet kan forstås som kulturelt formidlet, der Gard gjennom det å «eksperimentere» med turistene skaper oppmerksomhet på fravær av det han ser som støy. Den stillheten han er opptatt av, er ikke fravær av lyder, men bestemte typer menneskeskapte lyder, og når disse stilner, kommer pust, luft, snø, himmel og alle kvalitetene i relasjon mellom mennesket og natur frem på en grunnleggende måte.

I «eksperimentet» til Gard skaper han oppmerksomhet hos turistene rundt det han ser som fravær av støy, ved å tre i bakgrunn, slutte å snakke og la «stillheten» få komme i forgrunnen. En slik måte å skape oppmerksomhet på det han ønsker å formidle, kan med Schutz og Luckmann (1973) både ses som det de benevner som «frivillig tematisk relevans» og «påtvungen tematisk relevans». Den er «frivillig» i den forstand at Gard ikke påtvinger dem stillheten, men lar dem oppdage den selv gjennom å avstå fra å snakke eller på andre måter å lage lyder som kan oppfattes som «støy» i denne sammenhengen. Schutz og Luckmann (1973) viser til at det de kaller «frivillig tematisk relevans», kjennetegnes av at personer styres av egeninteresse i det å skifte tema. Samtidig kan en slik «stillhet» ses som «påtvunget», i den forstand at den skiller seg ut og presser seg på i kontrast til all lyd som snøscooterne lager. På snøscooterturen til «østkysten» uttrykte turistene ofte at stillheten ble påtrengende i det øyeblikket scooterne ble slått av. Slike ytringer kom gjerne i form av spontane utrop som «*Wow nå ble det stille!*» eller «*Åhhh. Så deilig!*», etterfulgt av bekræftende blikk eller kommentarer fra de andre turistene. Scooterkjøringen kan slik ses som en kontrast som forsterker opplevelsen av stillhet og bidrar til å rette turistenes oppmerksomhet mot fraværet av motorlyd og mot de andre lydene som inngår i det Gard uttrykker som «the Arctic silence». Stillheten er også noe som oppleves på flere måter enn det som begrepssettes, og gir en opplevelse av å være liten og sårbar når handlinger og gjøremål reduseres til kun å ligge stille i snøen. Som jeg fikk frem i «legeguttas» uttalelser i forbindelse med bjørnevakten, inngikk også opplevelsen av å vær liten og alene i en stor og mektig natur da de var ute og passet leiren om natten.

10.3.1 Å få tema til å angå turistene

Det å skape «relevans» ved å bruke historier, skape forventninger, forventningsbrudd, temautviklinger og å relatere disse til andre turistgrupper (tilsvarende dem selv), tilsvarende turer, eller stedet gruppen befinner seg, belyses også av Tilden og Craig (2007) i det de kaller turistenes «chief interest»:

«I go upon the assumption that whatever their reasons for coming, the visitors are there. What we should determine, then, if we aim at establishing our first principle of interpretations: now that the visitor is here, in what will be his chief interest, and inevitably his chief interest, while he is with us? The answer is: the visitor's chief interest is in whatever touches his personality, his experience, and his ideals» (Tilden & Craig, 2007, p. 36).

Tilden og Craig (2007) viser til at turister har ulike motiver for å delta på turer, noe som også er tydelige i mine analyser⁴⁷. Guidene kan dermed ikke ta for gitt at de temaene som de er opptatt av, er noe turistene i utgangspunktet vil være interessert i. Poenget til Tilden og Craig (2007) er at interesse er noe som skapes gjennom samhandling. Guidene relaterer/kobler sine temaer og kunnskap til turistenes liv og skaper derigjennom en følelse av at dette er noe som angår dem. Guidene får det de skaper oppmerksomhet rundt, til å «berøre» turistene og skaper en følelse av at det handler om dem, slik Per gjør når han skaper sammenheng mellom sin historie og et mulig fremtidig scenario turistene kan se seg selv i. Det å få ulike temaer til å angå turistene er hva Tilden og Craig anser som turistenes «chief interest», og kan som jeg har vist i prinsippet være hva som helst, så lenge guidene selv klarer å skape sammenhenger som turistene blir engasjert i.

10.4 Å veksle mellom å tiltrekke seg oppmerksomhet og unndra seg oppmerksomhet

På scooterturen til østkysten og på villmarkscampen ble jeg oppmerksom på at både Per og Ståle ofte stilte seg *mellom* turistene og det de ville gjøre turistene oppmerksomme på. En slik posisjon medførte at de først skapte oppmerksomhet rundt seg selv, før de gikk over til å skape

⁴⁷ Se kapittel 6 (kartlegging) og 7 (Å få til gruppen).

oppmerksomhet mot det de ønsket å vise. Etter at de hadde klart å skape oppmerksomhet og interesse hos turistene for det de ville vise frem, trakk de seg ofte unna eller stilte seg i bakgrunnen. En slik bevegelse mellom å være i forgrunn og bakgrunn for turistenes oppmerksomhet skjer ved et skifte som guidene utnytter. På en padletur på «villmarkscampen» plasserte Per seg mellom turistene og noen sjøfugler for å skape oppmerksomhet og interesse for sjøfuglene. Sjøfuglene var noe turistene i utgangspunktet ikke hadde lagt merke til eller vist noen form for oppmerksomhet, før Per skapte oppmerksomhet omkring fuglene. Ved å påkalle turistenes oppmerksomhet og bruke stemmen og egen plassering ble fuglene et relevant kunnskapsobjekt. Sjøfuglene var to teister, en type sjøfugl som på Svalbard opptre svært fortrolig overfor mennesker. Etter at Per hadde fått turistene til å rette sin oppmerksomhet mot fuglene, ba han turistene om å padle rolig mot dem. Samtidig stilte han seg rolig på avstand og «slapp seg lenger bak» i følget. Turistene som hadde forventet at fuglene ville fly av sted når de kom nærmere, ble svært overrasket da de oppdaget at de ble værende. Turistene kom så tett på fuglene at de kunne berørt dem med padleårene om de hadde ønsket. Detaljer i fuglenes fjærdrakt ble synlige, de var illrøde inni munnen når de gapte, og det lå vannperler oppå fjærdrakten deres etter dykking. Turistene ble sittende helt stille og studere teistene inngående, og de stirret tilbake på dem. Turistene snudde seg nå og da mot hverandre og smilte med en slags «overrasket mine» (se bilde 9, s. 235), som fortalte at de ikke hadde forventet dette. Ingen av dem sa noe, det var så stille at en kunne høre lyden av fuglene når de beveget seg i vannet.

Hvor lenge turistene lå slik og iakttok fuglene, er vanskelig å si, men verken Per eller noen av turistene vekslet et eneste ord, eller laget noen form for lyd. Per ble værende i bakgrunnen. Først da fuglene ble lei av oss og svømte videre, trådte Per igjen frem i forgrunnen og begynte å fortelle om hva slags fugler vi hadde sett, og turistene responderte i likhet med hva jeg har vist i situasjonen med «isbjørnrutiner i leir», med spørsmål og tydelig interesse for hva Per hadde å fortelle.

Bilde 9. Bildet er fra en padletur på «Villmarkscampen». Per har gjort turistene oppmerksom på noen sjøfugler og skaper en situasjon der turistene blir overrasket over hvor nært det er mulig å komme fuglene uten at de flyr av sted. I forgrunnen ses en av turistene som smiler med en overrasket mine til de andre turistene som befinner seg til høyre utenfor bildet.

Det å veksle mellom å være i forgrunn og bakgrunn går begge veier. Guidene kan først være i forgrunnen og skape oppmerksomhet mot det de ønsker å vise frem, for så å trekke seg tilbake, slik jeg nettopp har vist. Eller de kan trekke seg tilbake og la turistene oppdage noe som de blir opptatt av, som guidene gjennom å tre i forgrunnen kan videreutvikle og bruke i guidingen. Sistnevnte måte å veksle på kjennetegner guidenes bruk av «tumlerom», slik jeg har vist i kapittel 9 (Å komme i turmodus). Gjennom å skape «tumlerom» trekker guidene seg tilbake og gir turistene mulighet til å utforske omgivelsene på egen hånd, innenfor de sikkerhetsmarginene de setter. Det å skape «tumlerom» kan i denne sammenhengen forstås som det Schutz og Luckmann (1973) benevner som «frivillig tematisk relevans». En slik form for relevans hevder Schutz og Luckmann (1973, s. 191) oppstår i typiske situasjoner der personer preges av en utforskende

innstilling til sine omgivelser. Et eksempel de bruker, er situasjoner der personer befinner seg i nye og ukjente omgivelser og preges av en innstilling der de er på vakt og opptatt med å tolke nye erfaringer (ibid.). Hvilke sider ved naturen som velges ut og blir til gjenstand for turistenes oppmerksomhet gjennom deres utforskning av «tumlerommene», styres av turistenes egne motiver, ut fra hva de velger å utforske. Like fullt er det en type utforskende innstilling som guidene initierer gjennom å skape «tumlerommene». Som jeg også har vist i kapittel 9 (Å komme i turmodus), veksler guidene mellom å tiltrekke og unndra seg oppmerksomhet i bruken av tumlerom. Jeg viser at turistene som har «tumlet rund» på isbreen, kommer tilbake til Per, fulle av spørsmål om ting de har oppdaget og erfaringer de har gjort seg, og at Per bruker den nysgjerrigheten og den interessen turistene viser, til å gjøre sin kunnskap om temaet isbreer på Svalbard relevant for turistene, og holder hva jeg beskriver som en engasjerende og dialogpreget «forelesning» om temaet.

Hva som kommer først og sist i guidenes pendling mellom det å tiltrekke seg oppmerksomhet og det å unndra seg oppmerksomhet, handler om timing og hvordan guidene leser situasjonen. Det å vite når de skal velge det ene foran det andre, fremstår her som en sentral side ved guidenes kunnskap.

10.4.1 Å vite når du skal være «av» eller «på»

Flere av guidene brukte ofte begreper som at en skal vite når en skal være «på» og når en skal være «av». Det å være på handlet om å jobbe aktivt med å finne saker som kunne gjøres relevante og interessante for turistene, og formidle mening til disse. Det å være av handlet om å vite når de måtte passe på å ikke overøse turistene med informasjon, og slik sett ødelegge situasjoner som har oppstått der turistene er opptatt med å ta innover seg noe de har rettet all sin oppmerksomhet mot. Stella formulerer dette på følgende måte:

«Når en er guide da, så er det veldig mye prating. Men det er fordi at jeg liker å prate. Jeg sier ikke at det nødvendigvis er bra for alle, men for mange [turister] er jo det noe de ikke forventer. Og noe som dem liksom har sagt etterpå, ja, du fikk jo sagt alle de tingene, vi hadde jo aldri sett det. Vi hadde jo ikke skjønt hva vi skulle ta bilde av engang, liksom. På mange måter, og, sånt da. Men så må man også vite balansen når man bare skal sitte i ro og bare holde kjef» (Stella).

Det at guidene velger å tre i bakgrunnen i situasjoner der turistene viser tydelig interesse for et eller annet de har oppdaget, eller som guidene har gjort dem oppmerksom på være seg isbjørner, svalbardrein, fossiler eller sjøfugler som i eksemplet med padleturen, handler *ikke* om å skape oppmerksomhet og interesse, men om å unngå å ødelegge den. Guidene vet at de kan komme i veien for de opplevelsene de ønsker å skape for turistene. Ved å prate eller stille seg imellom turistene og det de er opptatt av, påkaller de turistenes oppmerksomhet og skaper brudd til det turistene er rettet mot. Å skape slike uønskede brudd eller avbrudd er hva Stian refererer til når han forteller at en «dårlig guide» kan «ødelegge en tur i solskinn». Et eksempel på en slik innsikt hos guidene kommer frem i en situasjon som oppsto på turen til østkysten, der Ståle på toppen av et fjell trekker seg tilbake og avstår fra å snakke.

På scooterturen til østkysten ledet Ståle scooterfølget opp på toppen av et fjell, en av dagene da det var solskinn og vindstille. På toppen av fjellet kjørte Ståle en runde rundt toppen og laget et sirkelformet spor i snøen. Han fortalte turistene at de skulle parkere scooterne innenfor ringen, og at så lenge de holdt seg innenfor denne, kunne de gjør hva de ville. Han laget med andre ord det jeg tidligere har beskrevet som «tumlerom». Deretter la han seg på setet til snøscooteren med styret som ryggstøtte, åpnet opp scooterdressen, fisket frem en pakke tobakk, rullet seg en røyk, tente denne og la seg til å slappe av. Tilsvarende det jeg har fått frem som «å trekke seg tilbake». Turistene spredte seg innenfor sirkelen, satte seg alene, eller to og to, og betraktet utsikten. Fra toppen var det 360 graders utsikt der turistene kunne se milevis av hvite fjelltopper, isbreer og islagte fjorder. Turistene ble sittende slik lenge, og ingen henvendte seg til Ståle med spørsmål. Noen av turistene tok bilder, mens andre bare ble sittende og nyte utsikten. Jeg spurte Ståle i situasjonen hvorfor han ikke brukte anledningen til å peke ut fjelltopper, fjorder og breer for turistene, slik at han kunne orientere turistene om hvor vi befant oss, i forhold til Longyearbyen, som vi kom fra og østkysten, som vi var på vei mot? Ståle svarte at det å begynne å prate på steder som dette på en solskinnsdag, der turistene allerede er opptatt av utsikten, ville kunne ødelegge turistenes opplevelse. På solskinnsdager på steder som dette mente han at det var lite han kunne si eller tilføre turistenes opplevelse gjennom å snakke, snarer tvert imot, snakkingen ville bare forstyrre turistene i deres opplevelser av naturen.

Bilde 10. Bildet er fra scooterturen til østkysten. Ståle (i rød scooterdress) har gjort turistene oppmerksomme på en flokk med svalbardrein og «trukket seg tilbake», slik at han ikke lenger står mellom reinsdyrene og turistene. Fem av turistene er opptatt av å studere reinsdyrene gjennom kameralinser og kikkerter. Turisten i forgrunnen er i ferd med å hente frem kameraet sitt fra en bag bakpå scooteren. En av «legegutta» som er mest opptatt av scooterkjøringen, står med ryggen mot reinsdyrene, i midten av bildet.

Den innsikten som guidene viser ved å trekke seg tilbake og innta det Ståle benevner som «den stille guiden» og Sverre benevner som «tilbaketrunket guiding», tilsvarer det Tilden og Craig (2007, s. 119) refererer til som «gild the lily». Tilden og Craig (2007) viser til at guider kan ødelegge turistens opplevelse av «skjønnhet» om de ikke vet når de skal trekke seg tilbake og la turistenes opplevelse av skjønnheten «få tale for seg»:

«In domain of aesthetics, the interpreter must be wary. It is not good to gild the lily. Not only is the lily destroyed, but the painter has made a confession that he does not understand the nature of beauty» (Tilden and Craig 2007, s. 119).

Guider som Ståle og Per viser at det å bli stående innenfor turistenes «oppmerksomhetsfelt» og snakke om sin egen fascinasjon for isbjørner, reinsdyr, fugler eller hva det måtte være turistene blir fasinert og oppslukt av, kan bidra til å «snakke i stykker» turistenes opplevelse. Holloway (1981) observerte i sin undersøkelse av britiske bussguider at noen av guidene tidvis virket mer opptatt av å «misjonere» («missionary zeal») det de selv var opptatt av, enn å følge med på hva turistene interesserte seg for. Holloway (1981, s. 398) fremstiller slike guider som «kunnskapsfontener» («fount of knowledge») som pøser ut kunnskap uten å ta hensyn til hvor turistene har sin oppmerksomhet, og at dette kommer i konflikt med turistenes opplevelser av turene. Det å forsøke å gjøre det turistene er opptatt av mer interessant ved å snakke om det, eller med Tilden og Craig (2007) å forsøke å gjøre det «pene» «penere», kan bidra til å ødelegge det som har oppstått mellom betrakteren og det betraktede.

10.5 Om det å skape opplevelse av villmark i en natur der stadig flere ferdes

Ved at guidene bruker ord som «villmark» og kategoriser svalbardnaturen som lite påvirket av menneskelig virksomhet, skaper de bestemte inntrykk overfor turistene. Turistene kan dermed få en følelse av å være i en unik natur og at de dermed også selv er utvalgte og unike. Slik sett involveres mine informanter i meningskonstruksjoner som i guidenes verden handler om det å fremstille natur som lite påvirket av menneskelig virksomhet («urørt»), langt fra andre («ødemark»)), uforutsigbar («vill») og ukjent («motsats til hverdagslivet») (Fink 2003). Slike virkemidler i guidenes kunnskapsforråd later imidlertid til å være en stadig større utfordring for guidene på Svalbard. Bedring av utstyr, fortrinnsvis båter og snøscootere, tilgang på GPS⁴⁸ og andre tekniske hjelpemidler som gjør ferdsel i naturen enklere enn tidligere, bidrar til at stadig flere turister uten kunnskap om natur og turer gis mulighet til å reise stadig lenger ut i naturen. Sammen med en økning i antall turister og guider, slik jeg har vist i kapittel 2 (s. 30), har dette bidratt til en økning i antall turister på tur til steder der det tidligere var få som ferdes. Både på turen til «østkysten» og «villmarkscampen» ble jeg oppmerksom på at en slik utvikling

⁴⁸ Global Position System. En teknisk innretning som ved hjelp av satellitter oppgir hvor personer befinner seg. Koblet opp mot et kart er det mulig å se hvordan personer beveger seg i forhold til kartet.

representerte en utfordring for guidene. Særlig fremtredende ble nettopp det å skape opplevelser av naturen på Svalbard som «villmark». Eksempelvis fortalte Per at antall anløp av båter på dagscruise⁴⁹ i fjorden der villmarkscampen var plassert, hadde gått opp fra tre anløp i uken til nærmere tre om dagen de siste ti årene. Tilsvarende fortalte Ståle at på begynnelsen av 2000-tallet, da det bare fantes snøscootere med totaktsmotorer⁵⁰, og kart og kompass var eneste hjelpemiddel til å orientere seg med, var det færre som guidet turer til østkysten enn i dag. Ståle fortalte at der han gjennomførte én til to turer i året til østkysten, guides det nå dagsturer, én til to grupper om dagen. Ståle kalte ruten som vanligvis brukes på turene til østkysten, for en «highway». Med highway sikter han til at sporene i terrenget og det å møte andre scootere som daglig bruker ruten, bidrar til å redusere følelsen hos turistene av naturen på Svalbard som «villmark». Snarere er naturen tilgjengelig for alle. Både Per og Ståle uttrykker at utviklingen har bidratt til at det er utfordrende å skape opplevelser av naturen på Svalbard slik de ønsker å fremstille den. På turene ble jeg oppmerksom på at både Ståle og Per hadde utviklet løsninger på dette dilemmaet; å arbeide med opplevelse av natur som villmark og samtidig være vitne til kommersialisering og innsalg av naturen som objekt for opplevelse.

En måte Per arbeidet på, var at han noterte hvilke tidspunkter båtene pleide å ha anløp i fjorden. På padleturene passet han på å legge tidspunkt for utreise slik at turfølget rakk frem til brefronten innerst i fjorden og tilbake til leiren mellom anløpene. På breturene fortalte han at han passet på å planlegge turene slik at turistene var inne på breen mens båtene hadde anløp. Først etter at båtene hadde reist, tok han gruppen frem til brefronten. Tilsvarende løste Ståle det han så som utfordrende med snøscooterspor og andre turister på østkysten. Han utforsket nye ruter til østkysten, som han holdt hemmelig slik at ikke andre tok dem i bruk. Måten han holdt dem hemmelig på, var gjennom å legge inngangen til rutene i områder med lite snø, eksempelvis i islagte områder i forkant av breer. Ved å gjøre dette vistes ikke sporene, og det ble vanskelig for andre å finne ruten eller følge etter. Rutene ble også lagt til breer som er kjent for å være farlige å ferdes på, på grunn av mange sprekker. På egen hånd utforsker Ståle breer og finner veier som er trygge, og som han ikke deler med andre. Handlinger som «timing» av turer og hemmelighold av ruter bidrar til å redusere muligheten til å møte andre personer på tur og reduserer muligheten for

⁴⁹ Se kapittel 2 (s. 31) for nærmere avklaring.

⁵⁰ Totaktsscooter er en snøscooter med totaktsmotor. En slik motor bruker opp mot dobbel mengde drivstoff, sammenliknet med firtaktsmotorer på samme distanse.

å høre motordur eller kjenne lukten av eksos fra båter som har anløp eller scootere som passerer. Gjennom slike handlinger opprettholder guidene muligheten til å fremstille naturen som «urørt» eller «øde», slik også Fink (2003) viser i sin forskning. Stian forteller hvordan han løser slike utfordringer:

Nei, man stopper ikke der det har kjørt hundre og femti stykker i dag, og så kommer det 30 til mens man står der. Man at man faktisk drar en kilometer bort fra hovedtraseene, og at man ikke ser scootere og hører scootere når man snakker. Det er heller ikke så dumt. Fordi at, da reagerer jo folk litt på at: – Dæven, her var det mye scootere! Men det gir jo litt ... Altså, naturopplevelsen blir jo kanskje litt forringet/annerledes enn man hadde tenkt. Men altså, man må bruke det som er her. Men liksom å kombinere, og komme seg litt vekk fra alle de scooterne. For det er jo ... folk kommer jo opp hit for å oppleve villmark. Og det må man prøve å gi litt av selv om man drar den samme veien som 200 andre (Stian).

Både Per, Ståle og Stian opplever det å dele naturen på Svalbard med andre som er ute i samme område, som utfordrende. Som Stian og Per viser til, vil det å møte andre turister, høre motordur og kjenne lukten av eksos fra scootere eller båter bidra til å forringe turistenes opplevelse av «villmark». Stian forteller at han pleier å kjøre et stykke unna hovedtraseen når han har hvilepauser på sine turer, og forsøker dermed å opprettholde et inntrykk av naturen på Svalbard som villmark. Minst en kilometer bort fra «the highway» må han å skape slike opplevelser. Slike handlinger som jeg her får frem hos Per, Ståle og Stian, viser at guidene må ta i bruk kunnskap de har om hvem som ferdes hvor og når, slik som Per gjør, kunnskap om hvor det er mulig å ferdes alene på farlige steder, slik Ståle gjør, eller kunnskap om hvor langt unna de må kjøre fra scootertraseene for å unngå å høre eller se andre, slik Stian gjør, for å skape opplevelser hos turistene av det å befinne seg i villmarkspreget natur, der de deler naturen med andre. Det å oppleve «å være alene» i natur har stor verdi, men er i dag blitt tilsvarende vanskelige å realisere. Guidene konstruerer imidlertid situasjoner i den hensikt å skape en type «magi» som det å være «alene med naturen» er omgitt av.

Bilde 11. Per var ikke alene om å vise frem breen som kom ut innerst i fjorden ved villmarkscampen. To til tre ganger om dagen var det anløp av båter med turister på fjorden, foran brefronten. Per kjente til tidspunktene for anløpene og timet turistenes besøk til brefronten slik at de fikk være alene. På bildet vises en av turistene i taulaget på breturen, i bakgrunn brefronten som kommer ut i fjorden.

Som jeg har nevnt tidligere, erfarer guidene det som mer utfordrende å skape gode opplevelser av naturen når tåke eller snøvær skjuler landskapet og lager det guidene kaller for «dårlige forhold». Flere av guidene nevner imidlertid at slike forhold med without og nedsatt sikt kan brukes til å skape opplevelser av villmark. Stian sier om dette:

På dager som i dag [solskinnsdag], med mye spor [scooterspor] ute over dalen og alt det der, så får folk kanskje litt mindre av den herre villmarksopplevelsen akkurat der de er. Fordi det er mye trafikk og de kunne funnet veien tilbake helt på egenhånd og alt det herre. Så det blir litt tammere. Mens hvis det tæmer litt og man ikke ser noen andre i løpet av dagen, så gir det òg en fantastisk følelse av villmark. Man får på en måte ... man kommer litt tettere på elementene (Stian).

På dager med nedsatt sikt skjuler tåken eller snødrevet scootersporene og andre grupper på tur, og gjør det lettere for guidene å skape opplevelse av å være alene i «urørt» natur. I tillegg bidrar slike forhold til å skape opplevelser av naturen som mer *utfordrende* for turistene enn på solskinnsdager, som Stian uttrykker det, med opplevelser av turen som en tur de ikke ville klart å gjennomføre uten guiden som veiviser. På dager med solskinn så blir det «tammere», som Stian sier, og han legger til at på slike dager kan turistene finne veien hjem på egenhånd. Når landskapet er synlig, kan turistene følge scootersporene eller «highwayen» tilbake til Longyearbyen. Utfordringer i møte med natur inngår, som Stian viser til, som en sentral meningsdimensjon i forståelse av natur som villmark. Villmark kan slik sett også forstås som noe guider og turister gjør, og ikke som kvaliteter ved naturen i seg selv. Ved å være/handle i naturen på måter som skaper opplevelse av motstand, i form av å ferdes i nedsatt sikt eller ved å inkludere turistene i turene, slik jeg har vist i tidligere kapitler, skaper guidene utfordringer som inngår i opplevelsen av naturen på Svalbard som villmark.

Hva guidene forstår som vanskelige forhold i naturen på Svalbard, henger som jeg her har vist, sammen med hva slags opplevelser av natur de ønsker å skape hos turistene. På dager med mange andre turister ute i samme område kan «vanskelige forhold» bli «gode forhold» for å få frem opplevelser av området som villmark. Jeg får frem at det samme stykke natur både kan fremstilles som en «highway» eller som «villmark». Hvordan guidene jobber på lag med forholdene og bruker de «forholdene som er», inngår i deres kunnskapsforråd.

Viken (2008) stiller spørsmål ved i hvilken grad det lar seg gjøre å regissere turistopplevelser, og sier om dette;

«Det er mange forhold en produsent ikke rår over: turistene fysiske og psykiske form, relasjonene innad i gruppa turistene tilhører, værforhold osv. Men likevel er det et ønske og mål for reiselivsnæringen å kontrollere flest mulig produksjonsfaktorer eller opplevelsespåvirkende forhold, for derigjennom å sikre turistene gode opplevelser» (Viken 2008, s. 74.)

Mine analyser svarer på Vikens spørsmål ved at de viser dynamikken mellom det som kan planlegges og det som oppstår underveis. Ved at guidene også er klar over slike sider ved sitt

arbeid, vet de for eksempel at de må «kartlegge» (jfr. kapittel 6) turstiene i forkant av turene for å avklare det Viken viser til som turistenes kapasiteter. Relasjoner innad i gruppen er noe guidene jobber med kontinuerlig gjennom hele turen i forhold til det de kaller «å få til gruppen», (jfr. kapittel 7), «skape en felles visjon» (jfr. kapittel 8) og det «å komme i turmodus» (jfr. kapittel 9). Utfordringer med endringer i værforhold, løses gjennom den kunnskap guidene besitter i forhold til hvordan de kan bruke det som er, og skape opplevelser ut fra dette.

10.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg fått frem hvordan guidene arbeider med å skape oppmerksomhet og interesse for ulike temaer på turene. Guidene erfarer at det kan være spredning i motiver og interesser mellom turister i gruppene. Videre kan krevende værforhold bidra til at det turistene forventer å få oppleve, uteblir, og at turistene noen ganger går lei eller viser lite interesse for de temaene som inngår i turene. Guidene opplever slike situasjoner som utfordrende og løser dem gjennom å velge ut sider ved naturen som de gjør turistene oppmerksomme på, eller tar tak i sider ved naturen som turistene selv har blitt oppmerksomme på, og gjør disse interessante for turistene gjennom få temaene til å angå turistene ved å skape det Schutz referer til som «tematisk relevans».

Ved å anvende Schutz' forståelse av begrepet «tematisk relevans» får jeg frem hvordan guidene gjennom å skape refleksjoner rundt fremtidige scenarier som isbjørnangrep i leir, forventninger og forventningsbrudd i møter med sjøfugler og «paparazzoguiding», ved å gi «tumlerom» for turistene til å utforske omgivelsene, og gjennom å videreutvikle temaer og knytte nye temaer til det turistene allerede er oppmerksomme på, skaper interesse og engasjement hos turistene for det de ønsker å skape av opplevelser på turene.

I guidenes arbeid med å skape oppmerksomhet og interesse får jeg frem at det å veksle mellom å tiltrekke og unndra seg oppmerksomhet blir sentralt. Guidene opplever at det å få turistenes oppmerksomhet både er en forutsetning for å få frem kunnskap og skape interesse for de temaene som velges ut, men at en slik oppmerksomhet også kan komme i veien for turistenes opplevelser. I arbeidet med å tiltrekke seg turistenes oppmerksomhet bruker guidene stemme, blick og kropp,

og de trer i forgrunnen, gjennom å posisjonere seg mellom det de ønsker å vise, og turistene. På motsatt side unndrar guidene seg oppmerksomhet ved å slutte å snakke og trekke seg i bakgrunnen ved å posisjonere seg utenfor turistenes oppmerksomhetsfelt. En slik pendling mellom å være ut og inn av turistenes fokus kaller guidene for å være av eller på, og jeg får frem at en slik pendling handler om timing og kunnskap om å vite når det ene skal komme foran det andre.

I guidenes arbeid med å velge ut og meningsbelegge tema får jeg frem hvordan dette bidrar til å forme turistenes forståelse av naturen på Svalbard. Sentrale meningskonstruksjoner som skapes på turene, er opplevelse av «stillhet», ikke som fravær av lyd, men som fravær av menneskeskapte lyder, «urørt natur», natur lite preget av synlige spor av menneskelig virksomhet, «uforutsigbar natur», en kontrast til hverdagslivet som kjent og forutsigbart, «farlig natur» der det ukjente fremstilles som truende, og «utfordrende natur» der en får føle på den motstanden som naturen yter i form av kulde, vanskelig vær og føreforhold, eller gjennom å involveres i veivalg. Slike meningskonstruksjoner inngår som sentrale konstruksjoner i forståelsen av «villmark» (Fink 2003). Jeg får frem at erfaringer av naturen på Svalbard som «villmark» handler om måter å se og tolke og gjøre natur på, og ikke om egenskaper ved naturen i seg selv. Jeg får frem at det «ville» i «villmarken» ofte er skjult for turistene, som ikke vet hva de skal rette oppmerksomheten mot. Det «ville» i naturen, eller det Stian kaller for det «mystiske i tåken» eller det «eksotiske i skitværet», kan, slik jeg har analysert mitt materiale, ikke anses som egenskaper ved naturen i seg selv, som turistene spontant og direkte oppdager, men snarere erfaringer som oppstår gjennom måten guider og turister samhandler med hverandre og naturen i en gjensidige og dynamisk relasjon.

Det å skape interesse for det guidene ønsker å poengtere og vise frem, inngår i naturguiders kunnskapsforråd; en kunnskap de har for hånden i typiske situasjoner hvor de opplever at gruppen er adspredt i sin oppmerksomhet, når turister begynner å gå lei, eller når forholdene gjør turene utfordrende. Guidenes kunnskapsforråd rommer «ferdige løsninger» på denne typen problemer, tilsvarende det Schutz og Luckmann (1973) kaller for «reseptkunnskap». En slik «reseptkunnskap» kan imidlertid også reforhandles og nyskapes i lys av hvilke turister som deltar, og situasjoner som oppstår. Her har jeg særlig fått frem dynamikken mellom guidenes repertoar for å holde temaer som bjørnevakt, fugler, dårlig vær og stillhet fast for turistene. At

slike situasjoner og øyeblikk konstrueres av guidene, inngår i deres kunnskapsforråd, og det er gjennom å gjøre temaene relevante på stadig nye måter at turen blir en tur.

DEL IV

11. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

«Ved veis ende og veien videre»

*«Few disagree on the importance of competent guides in effecting a successful tour. But what is a competent guide? What is important about what a guide provides?»
(Pond 2004, s. 65)*

I dette avsluttende kapittelet vil jeg oppsummere avhandlingens resultater og komme med en konklusjon. Spørsmålene som belyses i avhandlingen, har vært: *«Hvilken kunnskap kommer til uttrykk i naturguiders samhandling med turister og daglige arbeid med å lage guidete turer?»* og *«Hva forteller naturguiders kunnskap om turistenes opplevelser av å være på tur, om det å arbeide som guide, og om turisme og reiseliv som fenomen?»*. Her vil jeg tydeliggjøre hvordan min forskningsstrategi, spørsmål, empiriske materiale og bruk av Alfred Schutz' fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi har spilt sammen i utvikling av kunnskap om naturguiders kunnskap. Videre vil jeg vise hvordan resultatene belyser, kontrasterer og supplerer kunnskapsstatus og forskningslitteratur om guider, guidede turer og turisme som fenomen. Avslutningsvis vil jeg rette et kritisk blikk på undersøkelsen og vurdere resultatene i henhold til begreper som validitet og reliabilitet.

Gjennom fem analysekapitler har jeg fått frem hvordan guidenes arbeid følger turens gang fra før turister og guider møtes, gjennom den samhandlingen som finner sted så lenge turen pågår og fortsetter, selv om turen formelt er slutt. Oppbyggingen av kapitlene følger slik sett turens gang og får frem hvordan forholdet guider–turister–naturen inngår i et dynamisk samspill, der hver av delene har innbyrdes betydning og ikke kan isoleres fra hverandre. Naturguidenes og turistens handlinger og forhold skapes av begges partenes forkunnskaper, de er noe som utvikler og endrer seg gjennom turen, og bidrar til at turister og guiders opplevelser kan ses i sammenhengen *seg selv–hverandre–naturen–det å være på tur*.

Jeg vil diskutere resultatene i henhold til følgende fem punkter som har blitt sentrale i mine analyser. Det første er *guidenes objektivisering av turister gjennom typologiseringer*. Det andre er

hvordan fellesskap formes i en gruppe. Det tredje er forholdet mellom turen og turistene som subjekt og objekt. Det fjerde er vekslingen mellom nærhet og distanse i forholdet mellom guider og turister på turene. Det femte og siste er naturopplevelse som produkt vs. erfaring.

11.1 «Typiske» turister

Som jeg har vist i kapittel 6 (Kartlegging), inngår det å innhente opplysninger om turistene i guidenes forarbeid med turene. Gjennom mailutvekslinger, telefonsamtaler, påmeldingsskjemaer og samtaler med andre guider skaffer guidene seg opplysninger om turistene som de tolker og bruker i det videre planleggingsarbeidet med turene. Guidene kaller dette arbeidet for «kartleggingsarbeid». Jeg får frem hvordan guidenes «kartleggingsarbeid» videreføres, men også endres i møte med turistene. Gjennom samtaler og ulike former for tester danner guidene seg en forståelse av turistenes kunnskap om det å være på tur, deres motivasjon og kapasiteter. Guidene er avhengig av – eller rettere sagt, de foretrekker turister som «klarer seg selv», og som kan inngå i konstruktivt samspill og som kan «ta i et tak» i oppgaver guidene ser som sentrale for gjennomføring av turen. Guidene utveksler erfaringer de gjør seg med turistene, og deler oppfatninger av hvordan de tror gruppene kommer til å bli, gitt turistens ulikheter på flere områder. «Kartlegging» av turistenes motivasjon, kapasitet og kunnskap om å være på tur blir dermed ansett som avgjørende for det videre arbeidet som guidene skal gjøre for å realisere «turene».

Ved bruk Alfred Schutz' begrep «idealtipe», får jeg frem at naturguidene utvikler registre av idealtypiske forståelser av turister. Slike idealtyper eller typeforståelser av turister bruker guidene i sitt «kartleggingsarbeid». Turistene tolkes og plasseres i henhold til bestemte predefinerte typer, som medvirker til at de tillegges egenskaper og motiver som guidene gjenkjenner som «typiske». Typeforståelser navnesettes av guidene og inngår i guidenes interne samspill og dagligtale. Jeg får med dette frem at guidenes typeforståelser av turister er en intersubjektiv og kommuniserbar virkelighet som de deler med andre guider. Guidenes intersubjektive deling av sine fortolkninger av turister som «typer» fremstår som en felles virkelighet, en delt forståelse av hvordan turistene «er» i en pragmatisk forstand. Forståelsene er pragmatiske i den forstand at de danner utgangspunkt for guidenes handlinger overfor turistene under planleggingsarbeidet med turene.

Turistene blir dermed, i utgangspunktet, en slags fellesnevner eller kategori, som guidene deler sin kunnskap om. Herunder blir turistene «utsatt» for guidens tolkning og objektivering av dem, basert på at enhver ny turist blir sett ut fra hvordan turister før dem har blitt sett. I en diskusjon om dette kan det hevdes at guidenes kartlegging kan virke reproduserende for de rollene som turistene blir plassert inn i. Etableringen av de idealtypiske forståelsene har altså sammenheng med hvordan guidene har erfart og tolket turer og turister tidligere. I lys av Schutz kan det hevdes at det er et dialektisk forhold mellom den virkeligheten som guidene skaper og deler seg imellom, og hvem turistene *blir* for guidene. Typologiseringen av turistene blir viktig for guidenes videre planlegging og gjennomføringen av turene. Jeg får frem at turen er en virkelighet som guider og turister bidrar til å skape sammen, samtidig som den er en virkelighet som virker tilbake og former guidenes forståelse av turistene. Typologiseringene som guidene skaper av turistene, viser seg også som en form for fastholdelse eller idealisert forståelse av turister som ikke lar seg fastholde over tid, noe jeg kommer tilbake til i avsnitt 11.4 («Nærhet og distanse»). Imidlertid fungerer de som en midlertidig støtte for guidene i planleggingen av turene. Guidenes typologiseringer av turister er slik sett *både endelige og åpne*, idet de rommer muligheter for at turistene kan vise seg å være noe annet eller mer enn det typologiene rommer, idet de møter turistene ansikt til ansikt og inngår i samhandling med dem.

Det at guider innhenter informasjon om turister i planleggingsarbeidet, er noe også Pond (1993) fremhever:

As early as possible, guides should obtain a group's name and as much information about them as is available. Details such as where they live, their approximate ages, their affinity (a school class trip, a local senior citizens' group, a national organization, a group of independent travelers) help a guide tune into the group as individuals, making the tour more rewarding for all (Pond 1993, s. 159).

For at guidene skal få brukt sine kunnskaper, må de skape seg en forståelse av hvem de har å gjøre med. Ved å vise hvordan de bruker typologisering av turistene, åpnes det også for å stille spørsmål ved hva dette gjør med turistenes muligheter til å «være seg selv», noe jeg mener kan problematiseres. Pond (2004) får frem at det er viktig for guider å finne ut hvem turistene «er» som gruppe og individer, for å kunne gjøre turen best mulig for den enkelte. Pond ser imidlertid en slik problemstilling ut fra et mer pragmatisk/realistisk perspektiv og problematiserer ikke det

at guidene leser sine tidligere erfaringer av turister inn i en slik kartlegging, og med dette konstruerer/konstituerer turistene og gruppene gjennom å tillegge dem bestemte egenskaper, holdninger og verdier. Dette er, sammen med fremgangsmåtene som guidene anvender i arbeidet med å skaffe seg opplysninger om turistene, og hvordan guidenes tolkning av turistene bidrar inn i arbeidet og utforming av turene, ny kunnskap til feltet. Dette temaet antas å være et relevant bidrag til kunnskap på feltet, særlig med tanke på refleksive prosesser som kan stimuleres ved å få øye på at slike konstruksjoner av andre både er nødvendige for å få gjennomført arbeid (her guiding), men kan også fungere reproduserende og hindre guider i å oppdage nye sider ved turistene. Konstruksjonen av guidene foregår også fra turistenes side, noe neste punkt synliggjør.

11.2 Fra Du til Vi

Som jeg har fått frem i kapittel 7 (Å få til gruppen), er guider og turister gjensidig opptatt av å avklare forholdet seg imellom. Dette gjør de ved å innta og plassere hverandre i henhold til preetablerte forestillinger de har om hvordan guider og turister forventes å opptre og samhandle (jf. forrige punkt). Både guider og turister er avhengige av en slik plassering av hverandre for å ha et utgangspunkt for samhandling og for at turen kan virkeliggjøres som tur. Guidene forsøker å få til en gjensidig forståelse mellom seg og turistene, og mellom turistene, helst i forkant av turen, og kaller dette for «å få til gruppen». Turene, selv om de kan virke slik på bedriftenes nettsider og brosjyrer («på papiret»), er ikke ferdige «objekter» som guidene tar turistene med på, snarere tvert imot: Turene blir skapt i og av samhandlingen mellom turister og guider, gjennom gjensidig kommunikasjon. For å skape en slik gjensidighet iscenesetter guidene situasjoner som presentasjonsrunder, briefing og tildeling av samarbeidsoppgaver, der turister og guider samhandler og posisjonere seg overfor hverandre. De posisjonene som guider og turister får/tar på turer, er noe det forhandles om, og bidrar til å regulere den innflytelsen som partene får i utformingen av turene. I situasjoner der turister og guider drar på tur uten en slik avklaring, fremkommer det eksempler på at samhandlingen utfordres, og at guidene «gir fra seg» ledelsen til turister som opptre som «kuppmakere» og «råkjørere».

Gjennom bruk av Alfred Schutz' begreper «persontype», «handlingsforløpstype» og «selvtypifisering» sammen med Erving Goffmans rolleteorier får jeg frem hvordan guider og

turister tar/tildeles roller ved å spille ut ulike sider av sitt repertoar. Jeg får frem at guidenes rolle på Svalbard er kjønnnet, og at det «typiske» med å være guide på Svalbard er å innta en maskulin rolle. De maskuline er normen. En slik kjønnethet kommer til uttrykk ved at turistene, og da særlig eldre menn, tester guidene som er kvinner, for å se om de kan leve opp til turistenes forståelse av hva en guide på Svalbard skal være. Guidene som er kvinner, kompenserer for sitt kjønn ved å vektlegge sin kunnskap og fremstille seg som kunnskapsrike. Ved å bryte med turistenes forventninger til guiden som mann overvinner og nyskaper kvinnene guideroller og setter seg i respekt hos (mannlige) turister.

Flere som har forsket på guiderollen, fremstiller denne som lite konstituert, i form av at guidene veksler mellom ulike måter å opptre i rollen som guide, og ved å vise til at turistene har varierende forventninger til hva guidenes rolle kan være. Et slikt forhold mellom guider og turister blir også presentert som en utfordring for guider i deres arbeid (Cohen, 1985; Cohen, 1985; Pond, 1993; Holloway, 1981; Meged, 2010). I mine undersøkelser får jeg og frem at både guiderollen og turistrollen konstitueres på en rekke ulike måter, men at dette ikke nødvendigvis er et problem, snarere tvert imot! *Det at det finnes ulike måter å opptre som guide og turist, fremstår som en forutsetning for å kunne lage individuelt tilpassede turer, der hver tur fremstår som unik.* For guidenes del erfarer de at ingen grupper er like, og at det å tilpasse rollen som guide etter gruppen er en forutsetning for å lykkes i arbeidet.

Et spørsmål som kan stilles til forskningen på guider og guidete turer, er om guiderollen har blitt gjenstand for forskning som reproducerer en utematisert forståelse av guidete turer, der det tas for gitt at turene er prefabrikkerte produkter som guidene *tar* turistene med på? En slik mistanke forsterkes av den manglende oppmerksomhet som de nevnte undersøkelsene vier konstitusjon av turistenes rolle. Mitt materiale indikerer flere brudd med dette, gjennom utfordringer jeg får frem at opptrer i relasjonen mellom guider og turister. Jeg får frem dilemmaer og forhandlinger, noe som motsier at det skulle eksistere tydelige og konsekvente måter å opptre i rollen som guide, jf. kapittel 7 (Å få til gruppen) og 9 (Å komme i turmodus). I min undersøkelse får jeg frem konkret kunnskap om hvordan guider og turister konstituerer hverandre gjensidig som guider og turister gjennom samhandling, og at det å opptre som guide og turist ikke er statisk, men dynamisk og relasjonelt. Begge parter har forhåndsantagelser, men disse endres underveis og varierer fra tur til tur. En slik dynamikk i forholdet mellom turister og guider bruker guidene i arbeidet med å skape

opplevelser av turene både som individuelle og unike, og som nyskaping av tidligere turer. I neste avsnitt vil jeg ta opp hvordan turene tilpasses turistene, og turistene tilpasses turene

11.3 Å tilpasse turen til turistene og turistene til turen

Turene slik de gjøres på Svalbard, fremstår som relativt åpne prosjekter. I dette ligger det at turenes innhold og hva turene kan handle om, er gjenstand for forhandling mellom guider og turister. Dette henger sammen med hvordan guider og turister gjensidig konstituerer hverandre på turer jf. de to forrige avsnittene. Både guider og turister har preetablerte forståelser av hva turene kan være. Guidene ut fra erfaring fra tilsvarende turer, og turistene ut fra forventninger de blant annet har fått gjennom lesing av brosjyrer og søking på reiselivsbedriftenes nettsider. I likhet med (Meged, 2010; Holloway, 1981; Pond, 1993) får jeg frem at turistenes forventninger til turene varierer, og at guidene tilpasser sin forståelse av turene i henhold til hvordan de tolker turistenes ønsker og forventninger. Mine undersøkelser viser imidlertid også at guidene ikke bare tilpasser turen etter turistene, men også turistene etter turen. Tilpasningen av turistene etter turen handler om å skape og å forhandle frem en felles forståelse mellom guidene og mellom turistene om hva turen skal handle om, og at en slik forståelse, i neste runde, blir noe turistene tilpasser seg, eller retter seg etter. Turistene inkluderes i utforming av turene (jf. kapittel 7, 8 og 9), og guidene legger stor vekt på at en felles forståelse av hva turen skal være, er en forutsetning for en vellykket tur. Guidene kaller dette for å «skape en felles visjon», og det foregår ved at både guider og turister får frem og deler sine forståelser eller perspektiver på turene. Guidene har utviklet måter å iscenesette slike utvekslinger av perspektiver, slik at de kan ta styring og regi på hvilken «retning» en slik «felles visjon» kan ta. Det guidene kaller en «felles visjon», gjøres til gjenstand for forhandling gjennom hele turen ved at guider og turister utveksler sine perspektiver og forståelser av ulike utfordringer de stilles overfor underveis. En felles visjon fremstår slik som et dynamisk fenomen, på samme måte som turen og guidene og turistenes forståelse av hverandre er dynamiske.

En «felles visjon» innebærer, som allerede nevnt, *både* det å tilpasse turen til turistene og turistene til turen. Turistene og turene fremstår som to «likeverdige» størrelser som guidene må

håndtere i «forhandlingen» med turistene om hvordan turene kan gjøres, og hva de skal handle om.

Svalbard som sted og aktivitetene som turistene inngår i på turene, kan være nye og fremmede for dem. Dette bidrar i noen sammenhenger til at det blir utfordrende for turistene å forstå og akseptere guidenes beslutninger. Særlig utfordrende blir dette for guidene på turer der det er skapt tydelige forventninger hos turistene om bestemte «opplevelser», som det å få se isbjørner, komme på det høyeste fjellet eller det nordligste punktet (slik disse har blitt presentert i innsalg av turer som ferdige produkt), og som av ulike grunner ikke lar seg realisere. Guidenes løsning på slike utfordringer er å involvere turistene i andre former for kunnskap og gjøre denne eksklusiv og attraktiv. Ved å dele sin kunnskap om Svalbard og legge til rette for at turistene tilegner seg kroppslige erfaringer, blir turistene også med på guidenes valg av løsninger, til tross for eventuelle forventningsbrudd.

Mine funn viser i likhet med Larsen og Meged (2013) at guidete turer skapes i en relasjonell praksis som bygger på og involverer kroppslige og verbale forhandlinger, flytende maktrelasjoner og interaksjon mellom turister og guider og mellom turister. Larsen og Meged (2013) beskriver guidete turer som: *«It is an interactive, communal service performance where the audience sometime take control of the stage»* (s. 100). Larsen og Meged (2013) viser hvordan turister tar kontroll over sin egen opplevelse av turen ved å «logge av og på guidingen», og hvordan de gjennom dette skaper sin egen «co-created tur», på siden av guidens fremføring av turen. Mine funn overskrider en slik forståelse av turistenes deltakelse på turer. Mine analyser viser hvordan turister og guider inngår i samhandling på en grunnleggende måte og skaper turen sammen. Det handler ikke om «å logge av eller på» guidenes «performance», men om å utveksle perspektiver slik at guider og turister kan forhandle frem en «felles forståelse» av turen, en intersubjektiv forståelse som danner grunnlag for samhandling og deling av opplevelser. Imidlertid viser også mine analyser at maktforholdet mellom guidene og turistene må ses som asymmetrisk, der guidene i kraft av den kunnskap de besitter om aktivitetene og naturen på Svalbard, tar kontroll over hvordan en slik felles forståelse konstrueres.

11.4 Nærhet og distanse

Guidene erfarer at de rollene som etableres i forkant/starten av turene (jf.. Kartlegging og Å få til gruppen), kan komme i veien for at turistene involverer seg og bidrar til å skape turen sammen med dem. Ved å velge handlinger for å motvirke at turistene kun «blir guidet» med den passivitet det indikerer, lager guidene «tumlerom» for turistene og toner ned eget engasjement ved å «ta et steg tilbake». Slike handlinger inngår i guidenes kunnskapsforråd og brukes for å øke turistenes engasjement og involvering i turene. På den måten får turistene et «eiendomsforhold til turen som prosjekt». Gjennom å involvere turistene i turene endres både guidenes og turistenes forståelse av hvordan de ser seg selv og hverandre. Asymmetri og avstand som både guider og turister opplever mellom dem i starten av turene, reduseres underveis, og de nærmer seg hverandre som enkeltpersoner og inngår i vennskapsrelasjoner. *Guidenes relasjonelle kunnskap innbefatter slik jeg får det frem, både en tydeliggjøring av roller og en frigjøring fra roller.* Guidenes arbeid blir slik sett en bevegelse mellom distanse og nærhet i relasjonen til turistene.

Posisjoner som turister og guider etablerer i starten av turene, endres underveis. Etter som turen skrider frem, løses oppgaver som krever gjensidig involvering og deling av opplevelser. Det innebærer også at et tema som vennskap gjør seg gjeldende. Å være venner på tur fremstår som en sentral meningskonstruksjon innenfor friluftslivet (Miljøverndepartementet, 2001) og er noe som også kan identifiseres på turene. Til tross for at det er kommersielle turer, som guidene tjener penger på og turistene betaler for, er ideen om å være venner på tur også gjeldende her. Å inngå i vennskapsrelasjoner inngår i et overordnet prosjekt som guidene har med turene, og som de kaller for å komme i *turmodus*. Videre har jeg fått frem at det å komme i turmodus er et fenomen som gir en følelse av å ha kommet «inn i turen», en flytfølelse der alle bidrar til å skape turen, og der oppgavene løses og «går av seg selv». Herunder viser analysene at det å forstå turen som en *etablert felles virkelighet* er relevant. Her bidrar Schutz' begreper «felles levende nutid» og «det å bli eldre sammen» til at jeg får frem erfaringer som er en kontrast til «konsum av opplevelser og prefabrikkerte turistprodukter». Jeg viser at guidenes kunnskap/relasjonsarbeid blir konstituerende for utviklingen av turen og for de opplevelsene som skapes for turistene. Turistenes involvering og medskapning av turen bidrar nettopp til å etablere en felles opplevd virkelighet der deltakerne bindes til hverandre, opplever tilhørighet og blir «venner», og slik sett bryter med og endrer posisjonene som var turenes utgangspunkt. Herunder kan det virke som

også kommersielle turer bygger på og drar inn idealer fra friluftsliv, som at i naturen er alle like, og vennskap kan oppstå til tross for sosiale forskjeller som turister og guider har i sitt hverdagsliv.

Turistenes opplevelse av turene skapes via medvirkning og at det som skjer underveis på turer, oppleves som meningsfullt gjennom at de deltar. Dette skiller mine guides turer fra «serieproduserte turer». Selv om turene til mine guider også er kommersielle og skal «selges inn», omtaler både guider og turister turene som turer som har skapt følelsen av å ha vært med på noe unikt.

Viken (2008) viser til at et vesentlig kjennetegn ved turismeprodukter er at forbruk og produksjon skjer samtidig, eller slik Sassatelli (2007, s. 19) skriver: «...*that production and consumption are just two faces of the same coin*». For å kalle en tur, slik jeg har undersøkt, for et turismeprodukt, blir det som turistene selv gjør for å realisere turen, sentralt. Dette har jeg fått frem eksempelvis gjennom intervjuer av turister som «legegutta», som erfarte turen til østkysten som en ekspedisjon og et eventyr gjennom nettopp det at de involveres og bidrar til å realisere turen som erfart virkelighet. Involvering av turistene i turen handler ikke bare om å skape opplevelser, guidene trenger turistene for å få gjennomført turene. For at guiden skal kunne gjennomføre turen, må turistene selv kjøre scooterne, padle kajakkene, stå bjørnevakt osv. En slik deltakelse fra turistenes side blir av Troye (1990) beskrevet som «prosumption», turistene er både produsenter og konsumenter. Turistene kan, fra et reiselivs- eller turismeperspektiv ses som en del av selve produksjonssystemet i en (turist)næring. Jeg får frem at turistenes mulighet til å delta som medskapere av turene ser ut til å øke på turer som fremstår som åpne prosjekter, der guider og turister får tilstrekkelig tid til å finne ut av hverandre, videreutvikle forholdet seg imellom og inngå i personlige relasjoner, og dermed bryte med at turer er produkter som eksisterer i seg selv, noe jeg tar nærmere opp i neste punkt.

11.5 Naturopplevelse som produkt

Opplevelse av natur blir av flere fremstilt som det sentrale «produktet» i norsk reiseliv (Nærings- og Handelsdepartementet, 2012; Synovate, 2008; Innovasjon Norge, 2008). Innledningsvis i

avhandlingen problematiserer jeg forholdet mellom natur og opplevelse av natur, slik denne kommer frem gjennom Innovasjon Norge (2008), markedsføringsstrategi; «merkevaren Norge». Merkevarerstrategien bærer preg av en forståelse av natur der opplevelseskvaliteter ved naturen som eksempelvis «vill», «vakker» og «endeløs», tas for gitt som egenskaper ved naturen i seg selv, noe «naturlig», «slik den bare er». En slik fremstilling skaper inntrykk av at naturen er en ferdig «vare» eller «produkt», som ligger der klar for «konsum», der opplevelsene av «urørt villmark» er noe turistene får idet de eksponeres for fjorder, fjell, vidder, skoger og det arktiske nord. Viken (2008) stiller spørsmål ved om det i en norsk reiselivskontekst kan være riktigere å snakke om naturen som en ressurs inntil noen foredler den?

Gjennom mine undersøkelser får jeg frem at naturen i en reiselivssammenheng først og fremst må forstås som en ressurs slik Viken (2008) viser til. Særlig tydelig blir dette på dager der været skaper nedsatt sikt og skjuler landskapet, eller i situasjoner der ville dyr ikke er til stede på steder der det er skapt forventninger om å møte slike. Guiden bruker de forholdene de til enhver tid har, og skaper opplevelser av naturen ut fra dette. Jeg får frem at tåke og nedsatt sikt ikke nødvendigvis trenger å være et problem, men snarere noe guidene kan utnytte. De vet hvordan tåke og nedsatt sikt kan brukes for å skape opplevelser. Tåke kan fremstilles og oppleves som mystisk, og nedsatt sikt kan inngå i opplevelse av naturen som «villmark», på steder der turister i utgangspunktet er omgitt av flere turistgrupper og landskap dekket av snøscooterspor i alle retninger. Særlig får jeg frem hvordan forståelsen av naturen som villmark skapes gjennom måten guidene ordner møtet mellom turistene og naturen. Ved å iscenesette opplevelser der turistene får erfare naturen som stille, lite påvirket av menneskelig aktivitet, uforutsigbar, farlig og som utfordrende. Det «ville» i naturen, eller det Stian kaller for det «mystiske i tåken» eller det «eksotiske i skitværet», kan, slik jeg har analysert mitt materiale, ikke anses som egenskaper ved naturen i seg selv, som turistene spontant og direkte oppdager, men snarere erfaringer som oppstår gjennom måten guider og turister samhandler med hverandre og naturen i en gjensidige og dynamisk relasjon.

Gjennom bruken av Alfred Schutz' forståelse av begrepet tematisk relevans får jeg frem hvordan ulike sider ved naturen blir gjort til gjenstand for turistenes oppmerksomhet og meningsbelagt av dem. Jeg får frem at turistene ofte ikke har forhåndskunnskaper til å vite hva de skal se etter. Dette avhjelpest ved at guidene konstituerer bestemte objekter (ting, vær, steder i naturen) som

vesentlige muligheter for opplevelse. Tilsvarende funn kommer frem i Susanne H.G. Poulssons doktorgradsavhandling med tittelen «On Experiences as Economic Offerings», som ble publisert sommeren 2014. I avhandlingen som bygger på feltstudier av 15 ulike attraksjoner, aktiviteter og guidete turer, på tre ulike kontinenter (Afrika, Asia og Europa), undersøker hun hva som bidrar til å skape det hun definerer som gode opplevelser i et reiselivsprodukt. I avhandlingen finner Poulsson at de «gode» opplevelsesproduktene er de som fremkaller engasjement og følelser som får den enkelte besøkende til selv å være med å skape opplevelsen (Poulsson, 2014). I Intervju med avisen Aftenposten (10.07.2014) summerer hun avhandlingens resultater og trekker frem syv faktorer som hun mener er av særlig betydning for kvaliteten i et turismeprodukt:

Sosial ramme. Det å være til stede sammen med andre og å føle at man hører sammen ved å dele en opplevelse, øker verdien av den. Sanselig rikhet. Mangfoldig, intens og annerledes stimulans av sansene fremkaller og øker opplevelsesverdien. Nyhetsverdi. Nyheter er med på å fremkalle og forsterke opplevelsesverdien. Utfordringer. Elementer som utfordrer den besøkende, fremkaller opplevelsesverdien. Det kan handle om oppgaver som er vanskelige, men ikke umulige, å løse. Deltagelse og interaksjon. Opplevelsesverdien øker når den besøkende får lov til å være med på leken (interaksjon). Det kan være gjennom direkte deltagelse, mulighet til å påvirke og det å få tilbakemelding. Spenning og overraskelse. Dette fremkaller og forsterker opplevelsesverdier. Det kan skje gjennom å bygge opp forventninger og utløse disse. Historiefortelling og dramaturgi. Bruk av virkemidler som plott, rollefigurer, konflikt og budskap gir struktur, kontekst og mening til hendelser og faktainformasjon, som fremkaller og forsterker opplevelsen.

Funnene i min avhandling viser en klar sammenheng mellom naturguidenes kunnskap og flere av faktorene som Poulsson hevder fremkaller opplevelsesverdi i turismeprodukter. Særlig gjelder dette faktorer som «sosial ramme», «sanselig rikhet», «utfordringer», «deltakelse og interaksjon», «spenning og overraskelse» og «historiefortelling og dramaturgi». Guidene på Svalbard besitter en både implisitt og uttrykt forståelse av slike faktorer. Deres handlinger viser at de besitter kunnskap om hvordan guider kan handle for å involvere turistene i turene og skape opplevelser med denne typen av *kvaliteter*.

Som jeg fikk frem i innledningen av denne avhandlingen, har de forslag og krav som rettes mot en standardisering og sertifisering av guiding i hovedsak vært rettet mot kunnskapsformer som

omhandler sikkerhets- og forvaltningsmessig kunnskap og i liten grad mot kunnskap om hvordan guidete turer kan gjøres for å skape *opplevelser*. Her er både Poulsson og mine funn et bidrag til å gjøre de relasjonelle og opplevde sidene ved å være på tur relevante og viktige for de kvaliteter ved naturguiding og turisme som flere (Mauren, 2012; Nærings- og Handelsdepartementet, 2012; Synovate, 2008), etterlyser.

11.6 Et kritisk tilbakeblikk på prosjektet

En fortolkende konstruktivistisk tilnærming er basert på en antakelse om at «virkelighet» ikke kan beskrives uavhengig av forskerens forståelse av denne. Forskeren har, slik jeg har vist i kapittel 5, innflytelse på den kunnskapen som utvikles, og den forståelsen som forskeren utvikler gjennom valg av teori og analyser utgjør dermed selve kunnskapsbidraget, som igjen må vurderes i lys av begrepene *reliabilitet* og *validitet*.

Spørsmålet om *reliabilitet* i kvalitativ forskning bør ifølge Silverman (2011), Corbin og Strauss (2008), og Kvale og Brinkmann (2009) vurderes med hensyn til forskningens *troverdighet* («credibility»). Med dette mener de hvorvidt forskningen er gjennomført på en måte som skaper tillit hos dem som leser. Tillit i denne sammenhengen skapes i første rekke ved å redegjøre for forskningsprosessen, eller med Silverman (2011) gjennom å gjøre forskningsprosessen «transparent», det vil si hvordan jeg har gått frem i arbeidet med å generere og tolke data. I kapittel 5 har jeg redegjort for hvordan jeg som forsker i ulike «posisjoner» i feltet har observert og samhandlet med guider og turister, og hvordan dette har bidratt til å generere data. Gjennom å gjøre forskningsprosessen transparent på en slik måte har jeg gjort mine kritiske vurderinger tilgjengelig for andres kritiske vurderinger. Fangen (2004) og Bryman og Burgess (1999) hevder at en annen måte å skape troverdighet på er ved å inkludere utdrag av intervjuetekster eller beskrivelser av konteksten der observasjoner gjøres. I analysekapitlene har jeg fulgt en slik oppfordring ved å starte empirinært med beskrivelser av kontekster, før jeg beveger meg lenger inn i analysene. En slik måte å synliggjøre materialet og tolkningsforløpet på gir en uavhengig leser større mulighet til å se hvordan jeg har gått frem i analysearbeidet, og til å gjøre egne vurderinger og se alternative fortolkninger (Fangen 2004).

Kvale (1997) argumenterer for at spørsmålet om *validitet* i kvalitative undersøkelser først og fremst må rettes mot det han kaller for forskningens «håndverksmessige kvalitet», og gjennom det han kaller for «kommunikative» og «pragmatiske» former for validering. Kvale 1997, s. 237–239) skriver at validering av håndverksmessig kvalitet handler om å «kontrollere», «stille spørsmål» og «teoretisere». Jeg vil videre se nærmere på disse tre kriteriene med hensyn til min forskningsprosess. Å *kontrollere* handler ifølge Kvale (1997) om å utvikle et kritisk blikk på egen forskningsvirksomhet, tydeliggjøre hvilket perspektiv som anvendes på forskningsemet, og finne måter for å motvirke selektive oppfatninger og ensidige tolkninger. Ved å legge frem «arbeid under utarbeidelse» i ulike seminargrupper, konferanser, for kolleger og veiledere har jeg utsatt min (før)forståelse, tolkninger og forskningsprosess for ekstern kritikk (Fangen, 2004). Slike «blikk utenfra» og den konstruktive kritikken jeg har mottatt, har bidratt til å utvide min forståelse og til å se hvor mine analyser har tendert mot å bli ensidige eller selektive. Eksempelvis har jeg gjennom å legge frem arbeider på analysekurs i kvalitativ metode blitt oppmerksom på hvor lett det har vært for meg som «innsider» (Fangen 2004) i feltet, å hoppe over det første trinnet i analysene, det som Fangen (2004, s.170) benevner som fortolkning av «første grad». Slike tilbakemeldinger har vært viktig for å få øye på sider jeg har tatt for gitt ved egen kunnskap om guiding, og bidratt til refleksjon over hvordan førsteordens kunnskap (ibid.) konstrueres i feltet. Tilsvarende har det å søke ut fra NIH og oppsøke fagmiljøer andre steder bidratt med perspektiver som har vært verdifulle. Særlig har deltakelse i reiselivsfaglige forskningsseminarer ved universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet – bidratt med kontrasterende perspektiver, som fra et friluftslivsfaglig ståsted alene har vært vanskelig å få øye på.

Å sette undersøkelsens innhold og formål *foran* valg av metode er hva Kvale (1997) refererer til når han hevder at forskningsmessig godt håndverk handler om å *stille spørsmål*. Kvalets poeng er at undersøkelsens «hva» og «hvorfor» besvares før spørsmålet om «hvordan». Hva mine analyser er svar på og hvorfor, avhenger av de spørsmålene jeg stiller til mine intervjuer og observasjoner. Ved å utvikle «erfaringsnære begreper» (Fangen 2004) og bruke disse sammen med «erfaringsfjerne begreper» (ibid.), hentet fra Alfred Schutz' fenomenologiske sosiologi og kunnskapssosiologi, blir disse styrende for hva jeg ser etter i materialet, og hvorfor jeg ser det jeg ser. Eksempelvis blir jeg oppmerksom på guidenes plassering i forhold til turistene fordi jeg bruker erfaringsnære begreper som «paparazzoguiding» og «tilbaketrunket guiding». Ved å

anvende erfaringsfjerne begreper som «gjensidig stille inn-relasjon» får jeg øye på hvordan guider og turister gjensidig retter oppmerksomhet mot hverandre og skaper samhandling.

Bruk av teori og erfaringsfjerne begreper inngår i det Kvale (1997) refererer til i håndverksmessig kvalitet som det å *teoretisere*. Validitet handler ikke bare om metode, i snever forstand, men også om valg av teoretisk perspektiv. Som Kvale (1997, s. 239) skriver: «Afgørelsen af, om en metode undersøger det, den har til formål at undersøge, indebærer en teoretisk opfattelse af det, der undersøges». Silvermann (2011) fremhever at forskeren må vektlegge det han kaller for «teoretisk gjennomskiktighet». Ved å vie et helt kapittel til å få frem Alfred Schutz' forståelse av hvordan sosial virkelighet konstrueres gjennom personers samhandling, og gjennom bruken av hans begreper direkte inn i presentasjon av analysene, har jeg bidratt til å skape en slik teoretisk gjennomskiktighet. Men bruk av teoretisk perspektiver bidrar også til at noe velges ut eller «havner i skyggen». Med valg av Schutz har sider som kjønn og maktrelasjoner blitt vanskelig å få øye på i materialet. Her har imidlertid «blikk utenfra» gjennom fremlegg av «arbeid under utvikling» og innspill fra kolleger og veiledere bidratt til å få frem også slike sider ved materialet.

Det Kvale (1997) refererer til som *kommunikativ validitet*, handler om å overprøve kunnskap i dialog. Den kunnskapen som forskeren produserer, er ikke en objektiv gjengivelse av en ekstern virkelighet i seg selv, men «objektiv» i forhold til hvordan den samsvarer med andre personers tolkninger, med andre ord i hvilken grad det kan skapes konsensus, en felles eller intersubjektiv forståelse. I intervjusituasjonen har jeg skapt en slik form for validitet gjennom bruk av oppfølgingsspørsmål av typen: har jeg forstått deg riktig om ...? mener du ...?, er det slik det ser ut ...? Tilsvarende har jeg søkt å bekrefte eller avkrefte tolkninger jeg har gjort av naturguiders handlinger på turene ved å be om deres egne tolkninger av situasjoner jeg har observert.

Hvorvidt mine resultater består sin prøve i praktisk anvendelse, er hva Kvale (1997) refererer til som *pragmatisk validitet*. I presentasjon av analysene har jeg søkt å få frem hvordan fenomenene fremkommer i praktiske sammenhenger, og vist til hvordan guidene anvender kunnskap om relasjonelle forhold og løser praktiske utfordringer de stilles overfor i arbeidet. Jeg vil slik sett argumentere for at jeg har validert mine tolkninger med å vise til hvordan den kunnskapen som jeg produserer av naturguidenes kunnskap, synliggjøres i guidenes praktiske arbeid.

Et vanlig spørsmål å stille i sammenheng med validitet er om en annen forsker ville kommet frem til de samme resultatene som meg, med en tilsvarende undersøkelse? Til dette er svaret neppe. Sosial virkelighet er mangesidig og kompleks, som Fangen (2004) poengterer, er det sjelden mulig å gjennomføre samme datainnsamling med deltakende observasjon to ganger. Eller som Fangen (2004, s. 213) sier: «*Miljøer og organisasjoner endres over tid, og de vil kunne reagere annerledes overfor en annen forsker, fordi denne kanskje ikke klarer å vekke den samme grad av tillit som deg.*» Men som Fangen (2004, s. 213) også poengterer, vil resultatene kunne støttes eller svekkes gjennom tilsvarende metodebruk innenfor andre eller liknende miljøer, organisasjoner eller kulturer. Dersom noen ville ønske å etterprøve det som er gjort, ville dette forutsette at forskeren ikke bare intervjuer og deltar på turer, men i tillegg inngår i andre sider ved guidenes hverdagsvirkelighet som har betydning for den kunnskapen som konstrueres og deles mellom guider på Svalbard, slik jeg har gjort.

11.6.1 Overførbarhet

Spørsmålet om hvorvidt forskningsresultater fra kvalitative undersøkelser kan bidra til teoriforming og gjøres gyldig utover den konteksten som undersøkes, blir i kvalitative studier ofte referert til som studiens overførbarhet (Kvale & Brinkmann, 2009; Flyvbjerg, 2011). Spørsmålet blir om de tolkningene som jeg har gjort av fenomenene i mine undersøkelser kan overføres og gjøres relevant i andre sammenhenger? Kvale og Brinkmann (2009) viser i denne sammenheng til begrepet *analytisk generalisering* og sier om dette:

Analytical generalizations involves a reasoned judgment about the extent to which the findings of one study can be used as a guide to what might occur in another situation. It is based on an analysis of the similarities and differences of the two situations (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 262).

Det handler slik sett om å se etter (analysere) likheter og ulikheter mellom de situasjonene jeg har undersøkt, og tilsvarende situasjoner. Hvem som er best egnet til å gjøre en slik analyse, er noe Kvale og Brinkmann (2009, s. 263) problematiserer: Er det forskeren, leseren eller brukeren? Som forsker kan jeg svare for meg og argumentere for at validiteten av en slik analyse må hvile på om det som sammenliknes, tilhører det samme fenomen (ibid.), og om mine beskrivelser av

fenomenene i min undersøkelse er rike, kontekstualiserte, detaljerte, eller tykke nok (Geertz, 1973) til at en sammenlikning lar seg gjøre (Kvale & Brinkmann, 2009).

Flere av de tematikkenes jeg tar opp, er tematikker som jeg vil argumentere for (kommunikativ validitet) kan gjøres relevante innenfor andre former for friluftslivsrelatert arbeid. Eksempelvis innenfor kontekster der ulike typer av friluftslivs lærere/pedagoger/aktiviteter⁵¹, kursarrangører og eventarrangører arbeider sammen med grupper av personer ute i natur, der opplevelse og læring står sentralt. Det er ikke dermed sagt at fenomenene opptrer likt i alle andre situasjoner, men at de kan tematiseres på ulike vis, og at man kan få frem ulike sider ved dem. Ved å undersøke naturguiders kunnskap blir relasjonen mellom guide–turist–natur noe som også kan gjøres relevante i andre turkontekster der personer deler tid og rom og samhandler over en viss varighet.

11.7 Konklusjon

Mitt prosjekt har vært å vise hvordan samhandling mellom guider og turister foregår, og hvordan samhandlingen virker for at opplevelser som skapes av naturen og det å være på tur, blir meningsfulle. I avhandlingen har jeg fått frem at den kunnskapen som naturguider på Svalbard uttrykker i samhandling med turister, er av avgjørende betydning for turens utforming og turistenes opplevelse av seg selv, turen og naturen. Avhandlingen har bidratt med ny kunnskap, som er svært vesentlig for den pågående debatten omkring standardisering og sertifisering av guiders kunnskap, og bidrar til en nyansering av denne, ved at den kunnskapen som guidene skaper i samspill med turister og naturen, er fremstilt og gjort relevant. Funnene gir praksisnær, refleksiv og teoridrevet innsikt om feltet, som er høyst relevante for institusjoner og organisasjoner som har med en fremtidig standardisering/utdanning og sertifisering av guider å gjøre.

⁵¹ «Friluftslivslærere» kan være personer som i hele eller deler av stillingen har ansvar for friluftslivsundervisningen for barn og unge. Dette kan eksempelvis være kroppsøvingslærere som arbeider i grunnskole og videregående skoler, eller lærere som arbeider på ulike institusjoner som leirskoler, folkehøgskoler og høyskoler/universitet. I tillegg finnes ulike typer av pedagoger/aktiviteter som arbeider med friluftslivsaktiviteter i kontekster som barnehager, barnevern, rehabilitering, rusomsorg, sosialt inkluderingsarbeid osv.

I tillegg gir avhandlingens resultater flere argumenter for at naturguidenes kunnskap om relasjoner bør kobles mot Nærings- og handelsdepartementets (2012, s. 63) oppfordring om å øke kvaliteten på norske reiselivs-«produkter», gjennom rekruttering og utdanning av guider. Kunnskap om relasjoner i guiding, slik jeg får det frem i denne avhandlingen, kan inspirere institusjoner til å utarbeide egne emner om dette i utdanning av guider, på lik linje med kunnskap om sikkerhet og forvaltningsmessige perspektiver.

En annen konklusjon, basert på mitt materiale, er at guidete turer ikke er ferdige produkter, som noe guidene tar turistene med på. Mine resultater får frem at kvalitet i turene først og fremst skapes ved at turistene gis mulighet/oppfordres til medvirkning i utforming av turene. Det er turistenes medvirkning og de erfaringene som skapes i relasjonen «turistene–guiden–naturen» som bidrar til å forme opplevelser hos turistene av kvaliteter i naturen og turen som en unik erfaring. Dermed bidrar avhandlingen i diskusjoner om begrepsutvikling og om bruk av begreper i dette feltet, og det blir dermed tvilsomt å betegne naturopplevelse som et produkt.

Mine funn får frem at omtalen av naturguider som den siste yrkesgruppen i en kjede av tjenesteytere innenfor det naturbaserte reiselivet gjør dem til en særlig viktig aktør innenfor reiselivet (Hansen, 2013; Mossberg, 1995; Nærings- og Handelsdepartementet, 2012; Pond, 1993). Jeg har fått frem at det som blir naturguidenes rolle i å realisere det opplevelsespotensialet som ligger i møtet mellom turister og norsk natur, kan ses som et spørsmål om relasjonell kunnskap. Til tross for at flere sentrale aktører innenfor den norske reiselivsnæringen er opptatt av guidenes roller (Nærings og Handelsdepartementet 2012;Solheim 2013), finnes det i dag svært lite kunnskap om dette. Mitt bidrag er dermed særlig at guider trenger kunnskap om relasjoner, og at turister og guider trenger tid sammen for å kunne skape individuelle og unike turer. Det bidrar dermed til å rette oppmerksomheten mot at guiders kunnskap bør undersøkes i kontekster der den utspilles og skapes sammen med andre, og der naturen ikke oppfattes som et produkt i seg selv, men i sin aktive medskapning av at «turen blir en tur».

Spørsmålet om standardisering og sertifisering av kunnskap gjelder ikke bare for naturguider, men er en pågående debatt innenfor de fleste former for friluftslivsrelatert arbeid, både innenfor ideelle og kommersielle kontekster. Den kunnskapen som jeg har fått frem om guiders kunnskap om relasjoner, er kunnskap jeg vil hevde kan gjøres relevant innenfor de fleste former for friluftslivsrelatert arbeid der læring og opplevelse av natur står sentralt, og er et viktig

kunnskapsbidrag på lik linje med kunnskap knyttet til sikkerhet og forvaltningsmessige perspektiver.

VEDLEGG

Liste over vedlegg

1. Innmelding til NSD
2. Svar fra NSD
3. Innmelding av endring til NSD
4. Svar om endring fra NSD
5. Bekreftelse på statusmelding
6. Informasjonsskriv til Svalbard Reiselivsråd. Videre sendt fra Svalbard Reiselivsråd til alle reiselivsbedrifter i Longyearbyen
7. Informasjonsskriv for turister
8. Samtykkeerklæring for intervju av turister
9. Intervjuguide for turister
10. Informasjonsskriv for «nye guider»
11. Samtykkeerklæring for intervju av «nye guider»
12. Intervjuguide nr. 1, for «nye guider»
13. Intervjuguide nr. 2, for «nye guider»
14. Informasjonsskriv for «erfarne guider»
15. Samtykkeerklæring for intervju av «erfarne guider»
16. Intervjuguide for erfarne guider
17. Informasjonsskriv for deltakende observasjon på turer
18. Samtykkeerklæring for deltakelse og observasjon på guidete turer
19. Brev fra meg til turister om bytte av bilder
20. Svarbrev fra turister om bytte av bilder

Meldeskjema

for forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt
(jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter)

Kopi av innsendt meldeskjema

Prosjektnummer: 19445

1. PROSJEKTTITTEL			
Naturguiding – kompetanse og profesjonell utvikling			
2. BEHANDLINGSANSVARLIG INSTITUSJON			
Institusjon: Norges idrettshøgskole			
Avdeling/fakultet: Senter for idrettsskedeforskning		Institutt:	
3. DAGLIG ANSVARLIG			
Navn(fornavn og etternavn): Thomas Vold			
Arbeidssted(avdeling/seksjon/institutt): Senter for idrettsskedeforskning Norges Idrettshøgskole		Akademisk grad: Doktorgrad	Stilling: Doktorgradsstipendiat
Adresse – arbeidssted: Postboks 4014 Ullevål Stadion		Postnummer: 0806	Poststed: OSLO
Telefon: 23262354	Mobil: 99442477	Telefaks:	E-post: thomas.vold@nih.no
4. VED STUDENTPROSJEKT (studiested må alltid være samme som arbeidssted til daglig ansvarlig)			

Navn(fornavn og etternavn) på student:		Akademisk grad:	
Adresse – privat:		Postnummer:	Poststed:
Telefon:	Mobil:	Telefaks:	E-post:
5. FORMÅL MED PROSJEKTET			
Problemstillinger, forskningsspørsmål, eller lignende.	Prosjektet har to hovedformål (i) beskrive hva som kan forstås som profesjonell kompetanse innenfor yrket naturguiding, og (ii) beskrive hvordan naturguider utvikler profesjonell kompetanse (her forstått som profesjonell utvikling).		
6. PROSJEKTOMFANG			
☒ Enkelt institusjon ☐ Nasjonal multisenterstudie ☐ Internasjonal multisenterstudie Angi øvrige institusjoner som skal delta:			
7. UTVALGSBESKRIVELSE			
<u>Beskrivelse av utvalget.</u> Gi en kort beskrivelse av hvilke personer eller grupper av personer som inngår i prosjektet (f.eks. skolebarn, pasienter, soldater).	Tre grupper vil være aktuelle som kilder i dette forskningsprosjektet: 1.Naturguider som arbeider med turister i fri natur, innenfor reiselivsnæringen, som vil inngå i casestudier. 2.Guideansvarlige ansatt ved reiselivsbedrifter. 3.Øvrige naturguider som arbeider med turister i fri natur, innenfor reiselivsnæringen.		
<u>Rekruttering og trekking.</u> Oppgi hvordan utvalget rekrutteres og hvem som foretar rekrutteringen/ trekkingen.	Utvalget rekrutteres av Thomas Vold, ansikt til ansikt ved henvendelse til reiselivsbedrifter, naturguider og guideansvarlige.		
<u>Førstegangskontakt.</u> Oppgi hvem som oppretter førstegangskontakt med utvalget.	Thomas Vold. Ansikt til ansikt		

Oppgi alder på utvalget	☐ Barn (0-15 år) ☐ Ungdom (16-17år) ☒ Voksne (over 18 år)
Antall personer som inngår i utvalget.	•4 Erfarne naturguider, 2 menn og 2 kvinner som har naturguiding som hovedlevevei. Utgjør utvalget i forbindelse med casestudier. •4 Naturguider under opplæring i bedrift, som aspirerer mot å gjøre naturguiding til levevei. Utgjør utvalget i forbindelse med casestudier. •10 til 15 Guideansvarlige ved ulike reiselivsbedrifter. •10 til 15 Øvrige naturguider.
Dersom det inkluderes personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse, beskriv denne del av utvalget nærmere.	
8. INFORMASJON OG SAMTYKKE	
Oppgi hvordan informasjon til respondenter gis.	☒ Det gis skriftlig informasjon. ☒ Det gis muntlig informasjon. Redegjør for hvilken informasjon som gis Skriftlige informasjonsskriv vil bli gjennomgått muntlig med bedriftsledere, guideansvarlige og naturguider for å sikre at personene har forstått innholdet i informasjonsskrivene.
	☐ Det gis ikke informasjon. Forklar hvorfor det ikke gies informasjon.
<u>Samtykke</u> Innhentes samtykke fra den registrerte?NB. Se veiledning for krav til samtykke.	☒ Ja Oppgi hvordan samtykke innhentes. Samtykke til å gjøre intervjuer og observasjoner av de 8 naturguidene som inngår i casestudier, innhentes både fra reiselivsbedriftens ledelse og fra den enkelte naturguide, i skriftlig form (Vedlegg 2) Samtykke til å gjøre intervjuer av de guideansvarlige, innhentes både fra reiselivsbedriftens ledelse og fra den enkelte guideansvarlige, i skriftlig form (vedlegg 5).

	<p>Samtykke til å gjøre intervjuer av øvrige naturguider innhentes av den enkelte naturguide, i skriftlig form (vedlegg 8).</p>
	<p>☐ Nei</p> <p>Gi en redegjørelse for hvorfor det anses nødvendig å gjennomføre prosjektet uten samtykke fra respondenten.</p>
<p>9. METODE FOR INNSAMLING AV PERSONOPPLYSNINGER</p>	
<p><i>Kryss av for hvilke datainnsamlingsmetoder og datakilder som skal benyttes</i></p>	<p> ☐ Spørreskjema ☒ Personlig intervju ☒ Observasjon ☐ Gruppeintervju ☐ Psykologiske/pedagogiske tester ☐ Medisinske undersøkelser/tester ☐ Journaldata ☐ Registerdata ☐ Biologisk materiale ☐ Utpøving av legemidler ☒ Annen innsamlingsmetode, oppgi hvilken: Prosjektet vil anvende kvalitative metoder som feltarbeid med deltakende observasjon og kvalitative forsknings intervjuer. </p> <p>Feltarbeidet er knyttet til studier av 8 naturguider som utgjør utvalget i forhold til casestudier i forskningsprosjektet. I feltarbeidet deltar forskeren i guidenes daglige arbeid og observerer det som skjer. Observasjoner og erfaringer fra feltet vil føres i feltdagbok og danne grunnlag for samtaler/intervjuer av naturguidene etter endt arbeid. Intervjuene vil bli tapet på digital båndopptager. I tillegg vil fotografier og videofilming av naturguidene i utføring av arbeidet bli samlet inn.</p> <p>Utover feltarbeidet, vil det gjennomføres kvalitative forskningsintervjuer av guideansvarlige ved ulike reiselivsbedrifter og øvrige naturguider som ikke inngår casestudiene. Intervjuene vil bli tapet på digital båndopptager.</p>

<p>Kommentar til metode for innsamling av personopplysninger:</p> <p>Turistene er ikke del av prosjektets undersøkelsesgjenstander. Likevel er det mulig at det gjennom intervjuer med naturguider og guideansvarlige vil kunne bli nevnt personopplysninger og andre sensitive opplysninger om turister som inngår i fortellinger og situasjonsbeskrivelser fra guidenes arbeid. Slike opplysninger vil bli anonymisert i transkriberingen av intervjuene, og opptakene vil siden bli slettet</p>		
<p>10. DATAMATERIALETS INNHOLD</p>		
<p><i>Gjør kort rede for hvilke opplysninger som skal samles inn. Legg ved spørreskjema, intervjuguide, registreringsskjema e. a., som foreligger ferdig utarbeidet eller som utkast.</i></p>	<p>I forbindelse med feltarbeidet vil fokuset være rettet mot naturguidenes handlinger i konkrete arbeidssituasjoner som kan være beskrivende for profesjonell kompetanse innenfor naturguiding.</p> <p>Gjennom intervjuene av naturguidene, vil det innhentes opplysninger om naturguidenes perspektiver på arbeidet som naturguide; hva de opplever som viktige kunnskaper, ferdigheter og egenskaper for å lykkes i arbeidet. Videre vil det innhentes opplysninger knyttet til forhold som kan være av betydning for naturguidenes læring og profesjonelle utvikling. Eks: Utdanning, tidligere arbeidserfaring, nåværende arbeidsplass og deltakelse i ulike lag og foreninger på fritiden. (Vedlegg 3)</p> <p>Fotografier og videofilm av naturguider i forbindelse med deres arbeid.</p> <p>Gjennom intervjuene av guideansvarlige, vil det innhentes opplysninger om hvilke kunnskaper, ferdigheter og egenskaper de anser som viktige for naturguider. Videre vil det innhentes opplysninger om hvilken bakgrunn; utdanninger, arbeidserfaringer og deltakelse i ulike lag og foreninger på fritiden, som de guideansvarlige mener naturguider bør ha om de skal lykkes i sitt arbeid (Vedlegg 6)</p>	
<p><i>Registreres det direkte personidentifiserende opplysninger?</i></p>	<p>☒ Ja ☐ Nei</p>	<p>Hvis ja, oppgi hvilke:</p> <p>☒ Navn, adresse, fødselsdato ☐ 11-sifret fødselsnummer</p>
<p><i>Registreres det indirekte identifiserende personopplysninger</i></p>	<p>☒ Ja ☐ Nei</p>	<p>Hvis ja, oppgi hvilke:</p> <p>Mulig gjenkjenning av aidentifiserte bedrifter guideansvarlige og naturguider, gjennom beskrivelse av sted, alder, kjønn, utdanning, yrke og deltakelse i ulike praksisfellesskap</p>
<p><i>Behandles det sensitive personopplysninger?</i></p>	<p>☐ Ja ☒ Nei</p>	<p>Hvis ja, oppgi hvilke:</p> <p>☐ Rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning. ☐ At en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling. ☐ Helseforhold.</p>

		☐ Seksuelle forhold. ☐ Medlemskap i fagforeninger.
Behandles det opplysninger om tredjeperson?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, hvordan blir tredjeperson informert om behandlingen? ☐ Får skriftlig informasjon. ☐ Får muntlig informasjon. ☐ Blir ikke informert.
11. INFORMASJONSSIKKERHET		
Redegjør for hvordan datamaterialet registreres og oppbevares.	☒ Direkte personidentifiserende opplysninger (spesifiser hvilke på punkt 10) erstattes med et referansenummer som viser til en manuell/elektronisk navneliste som oppbevares atskilt fra det øvrige datamaterialet. Oppgi hvordan koblingsnøkkelen lagres og hvem som har tilgang til denne. Observasjoner og intervjuer vil være koblet med naturguidene og de guideansvarliges navn fødselsår, adresse og arbeidsplass. Dette blir kodet om av Thomas Vold. Koblingsnøkkel/datafilen vil bli lagret på NIHs nettverksserver som er beskyttet av brukernavn og passord. Kun Thomas Vold vil ha tilgang til koblingsnøkkelen/datafilen.	
	☐ Direkte personopplysninger lagres sammen med det øvrige materialet. Oppgi hvorfor det er nødvendig med oppbevaring av direkte identifikasjonsopplysninger sammen med det øvrige datamaterialet:	
	☐ Annet Spesifiser:	
Hvordan skal datamaterialet registreres og oppbevares? Sett flere kryss dersom opplysninger registreres flere steder.	<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div> ☐ Fysisk isolert pc tilhørende virksomheten ☐ Pc i nettverksystem tilhørende virksomheten ☒ Pc i nettverksystem tilknyttet Internett tilhørende virksomheten ☐ Isolert privat pc ☐ Privat pc tilknyttet Internett ☐ ☒ Videoopptak/fotografi </div> <div> ☒ Lydopptak ☐ Manuelt/papir ☐ Annet: Hvis annen lagring, beskriv nærmere: Behandles lyd/videoopptak på pc? ☒ Ja ☐ Nei </div> </div>	
Sikring av konfidensialitet.	Beskriv hvordan datamaterialet er beskyttet mot at uvedkommende får innsyn i opplysningene? Passordbeskyttet på pc. Alt datamateriale lagres digitalt på forskerens hjemmeområde i NIH-nettverk. Informantenes og bedriftenes navn omgjøres til tallkoder sammen med annet	

	materiale hvor person/bedriftgjenkjenning er mulig. Datafilen/kodenøkkelen slettes ved prosjektslutt.	
Vil prosjektet ha prosjektmedarbeidere som skal ha tilgang til datamaterialet på lik linje med daglig ansvarlig/ student?	☐ Ja ☒ Nei	Oppgi hvilke:
Innhentes eller overføres personopplysninger ved hjelp av e-post/internett/eksternt datanett?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, beskriv hvilke opplysninger og hvilken form de har.
Vil personopplysninger bli utlevert til andre enn prosjektgruppen?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, til hvem:
Skal opplysninger samles inn/bearbeides ved hjelp av databehandler?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, redegjør for hvem som skal samle inn data og hvilke data dette gjelder:
Hvis multisenterstudie:	Redegjør for hvordan samarbeidet mellom institusjonene foregår. Hvem har tilgang til materialet og hvordan reguleres tilgangen:	
12. VURDERING/GODKJENNING AV ANDRE INSTANSER		
Er prosjektet fremleggelses-pliktig for Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK)?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Dersom det anvendes biologisk materiale, er det søkt REK om opprettelse av forskningsbiobank?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Er det nødvendig å søke om dispensasjon fra taushetsplikt for å få tilgang til data?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Er det nødvendig med melding til Statens legemiddelverk?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding/tillatelse.
Andre	☐ Ja ☒ Nei	Angi hvem.
13. PROSJEKTPERIODE		

Oppgi tidspunkt for når datainnsamlingen starter – <u>prosjektstart</u> samt tidspunkt når behandlingen av personopplysninger opphører – <u>prosjektslutt</u> .	Prosjektstart (ddmmåååå): 10.08.2008 Prosjektslutt (ddmmåååå): 01.12.2012
Gjør rede for hva som skal skje med datamaterialet ved prosjektslutt.	☒ Datamaterialet skal anonymiseres. Gi en redegjørelse for hvordan datamaterialet anonymiseres. Innsamlete opplysninger vil bli helt anonymisert ved prosjektslutt, senest 31.12.2011. Anonymiseringen innebærer at indirekte person/bedriftsopplysninger blir slettet eller kategorisert, og at alle navnelister slettes eller makuleres. Lydbåndopptak vil bli slettet. ☐ Datamaterialet skal oppbevares med personidentifikasjon Hvor skal datamaterialet oppbevares? Gi en redegjørelse for hvorfor datamaterialet skal oppbevares med personidentifikasjon:
14. FINANSIERING	
Norges Idrettshøgskole	
15. TILLEGGSOPPLYSNINGER	
16. ANTALL VEDLEGG	
Oppgi hvor mange vedlegg som legges ved meldeskjemaet.	8

Vedlegg 2, Svar fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Thomas Vold
Senter for idrettsskadeforskning
Norges Idrettshøgskole
Postboks 4014 Ullevål Stadion
0806 OSLO

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vår dato: 11.08.2008

Vår ref :19445 / 2 / KH Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 13.06.2008. Meldingen gjelder prosjektet:

19445	Naturguiding – kompetanse og profesjonell utvikling
Behandlingsansvarlig	Norges idrettshøgskole, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Thomas Vold

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2012, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Kjersti Håvardstun

Kontaktperson: Kjersti Håvardstun tlf: 55 58 29 53
Vedlegg: Prosjektvurdering

Avdelingskontorer / District Offices:
OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uiso.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kjerne.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsd@svt.no

Vedlegg 3, Innmelding av endring til NSD

Endringsskjema

for endringer i forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt

(jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter)

Meldeskjema sendes per post,
e-post eller faks, i ett eksemplar, til:

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Personvernombudet for forskning
Harald Hårfagres gate 29
5007 BERGEN

personvernombudet@nsd.uib.no / Telefaks: 55 58 96 50 / Telefon: 55 58 21 17

Vennligst les veiledning bakerst

1. BEHANDLINGSANSVARLIGⁱ			
Institusjon: Norges Idrettshøgskole		Dato for innsending: 03.07.09	
Adresse: P.O.Box 4014 Ullevål Stadion		Postnr.: 0806	Poststed: Oslo
2. DAGLIG ANSVARⁱⁱ			
Navn (fornavn - etternavn): Thomas Vold (Ph.D student), Kirsti Gurholdt Pedersen (veileder)			
Arbeidssted (avdeling/seksjon/institutt): Seksjon for kroppsøving og pedagogikk		Stilling/grad: Ph.D stipendiat	
Adresse – arbeidssted: P.O.Box 4014 Ullevål Stadion		Postnr.: 0806	Poststed: Oslo
Telefon: 23262353	Telefaks:	Mobil: 99442477	E-postadresse: Thomas.vold@nih.no
3. VED STUDENTPROSJEKTⁱⁱⁱ			
Navn (fornavn - etternavn) på studenten:			
		Grad:	
		Postnr.:	Poststed:
Telefon:	Telefaks:	Mobil:	E-postadresse:
4. PROSJEKTNUMMER OG PROSJEKTITTEL			
Nummer: 19445			

Tittel: Naturguiding – kompetanse og profesjonell utvikling.

5. ENDRING

Jeg ønsker å utvide gruppen av informanter i mitt prosjekt til også å omfatte turister som har deltatt på guidete turer.

I min tidligere søknaden til NSD skrev jeg at turistene på guidete turer ikke var gjenstand for undersøkelse i mitt prosjekt, men at det var naturguidenes yrkesrelevante kompetanse, og deres læring og utvikling av yrkesrelevant kompetanse som var undersøkelsesgjenstandene. Slik er det fremdeles, men jeg har erfart etter første runde med feltarbeid at turistenes opplevelse og forståelse av naturguidenes arbeid på guidete turer vil gi prosjektet et tilleggsperspektiv av stor verdi.

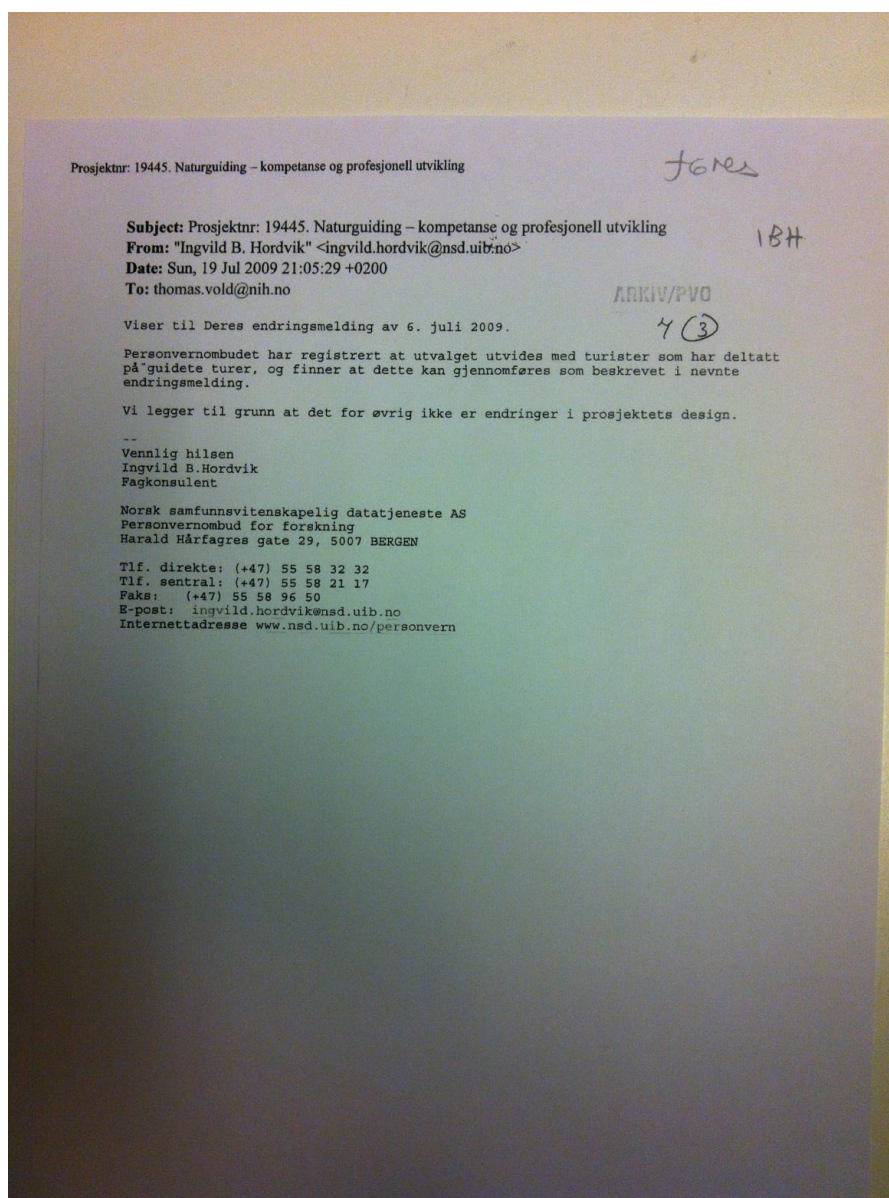
Det jeg ønsker godkjenning til, er å få anledning til å gjennomføre kvalitative intervju med enkeltturister eller grupper av turister, som har deltatt på de samme guidete turene som jeg selv har vært med på, som deltakende observatør. Jeg ønsker å få fram turistenes opplevelse av hva de har vært med på, og deres forståelse av guidens rolle knyttet til deres opplevelse av turen.

Intervjuer taes opp på digitalt lydbånd og vil oppbevares på passordbeskyttet pc, som kun vil vær tilgjengelige for forskeren. Intervjuer vil siden transkriberes og analyseres. Bruk, oppbevaring og behandling av data vil følge samme prosedyrer som de andre dataene jeg har fått godkjenning for å samle inn: Deltakelse skal vær frivillig, deltakerne skal få god informasjon om hva deltakelse innebærer gjennom eget informasjonsskriv og muntlig gjennomgang av dette, anonymisering av deltakere ved å unnlate deltakernes navn i tekst, og det skal være mulig å trekke seg fra deltakelse når som helst uten å måtte oppgi grunn for dette.

Datamaterialet anonymiseres ved prosjektslutt 31.12.2012 ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserbare opplysninger fremgår. Opptak og koblingsnøkkel/navneliste slettes/makuleres. Indirekte personidentifiserbare opplysninger fjernes, omskrives eller grovkategoriseres.

6. SPESIELLE TILLATELSER ^{iv}		
Er endringen meldt til Regional komité for medisinsk forskningsetikk?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding
Gjør endringen at prosjektet nå blir fremleggespliktig for Regional komité for medisinsk forskningsetikk (inkludert melding om forskningsbiobank)?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, legg ved eller ettersend kopi av tilråding
Gjør endringen det nødvendig å søke om dispensasjon fra taushetsplikt for å få tilgang til data?	☐ Ja ☒ Nei	Hvis ja, legg ved eller ettersend dispensasjon
7. TILLEGGSOPPLYSNINGER		
8. ANTALL VEDLEGG		
Legg ved eventuelle nye vedlegg (forespørsel, intervjuguide, registreringsskjema, spørreskjema, tillatelser og lignende).	1. intervjuguide for turister som har deltatt på guidete turer 2. informasjonsskriv for intervju av turister som har deltatt på guidete turer 3. Samtykkeerklæring for intervju av turister som har deltatt på guidete turer	

Vedlegg 4, Svar om endring fra NSD

Vedlegg 5, Bekreftelse på statusmelding

BEKREFTELSE PÅ STATUSMELDING

Vi viser til mottatt statusskjema den 17.12.2013 og bekrefter med dette at prosjektperioden forlenges fra 20.12.2013 til 30.11.2014.

Vi legger til grunn at prosjektopplegget for øvrig er uendret. Du vil motta en ny statushenvendelse ved prosjektslutt.

Ta gjerne kontakt dersom du har spørsmål.

--

Vennlig hilsen
Marianne Bøe
Seniorrådgiver
Senior Adviser

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS Norwegian Social Science Data Services Personvernombud
for forskning Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN

Tlf. direkte: (+47) 55 58 25 83
Tlf. sentral: (+47) 55 58 81 80
Faks: (+47) 55 58 96 50
www.nsd.uib.no/personvern

Prosjekt Naturguiding

1. Hva er en dyktig naturguide?

2. Hvor og hvordan lærer og utvikler naturguider kompetanse?

Jeg som lurer på disse spørsmålene heter Thomas Vold og har selv tre vinter- og sommersesonger bak meg som naturguide på Svalbard. Jeg har tidligere forsket på turister og guider på Svalbard i forbindelse med en hovedfagsoppgave, NIH 2000. De siste 7 årene har jeg jobbet med å utdanne studenter i friluftsliv (NIH OG BØ). Flere av disse jobber i dag som naturguider. Min erfaring er at naturguidene spiller en avgjørende rolle i formingen av turistenes opplevelse og læring på guidete turer, og blir derfor sentrale for realiseringen av en reiselivsdestinasjon/bedrifts mål med sin virksomhet. Nøkkelen til suksess ligger i å ha dyktige guider "the guide makes og brakes the tour".

Endringer i produktkontrollen i 2005, oppretting av nye kursstiger og standarder for ulike friluftslivsaktiviteter, veksten i reiselivsnæringen, økte krav til kvalitet, flere utdanningsmuligheter innenfor friluftsliv og muligheten for å gjøre naturguiding til helårsaktivitet har ført til en profesjonalisering av naturguideyrket, med skjerpede formelle og uformelle kompetansekrav til naturguidene.

Guidens rolle er kompleks og sammensatt, det å bli en dyktig (kompetent) naturguide er krevende og tar lang tid. Jeg tror at mye av naturguidenes kompetanseutvikling skjer andre steder enn innenfor skoler og universiteter. Jeg tror erfaringer fra å drive med eget friluftsliv, det å jobbe som "andreguide" med erfarne naturguider og det en lærer ved å guide egne turer er sentrale arenaer for utvikling av profesjonell kompetanse som naturguide.

Slik jeg ser det, finnes det i dag for lite samlet kunnskap om hva som utgjør de sentrale kompetanseområdene innenfor naturguiding, og hvordan slik kompetanse læres. Det finnes etter min mening svært få utdanninger i Norge i dag som tar for seg den komplekse rollen en har som guide.

De 7 siste årene har jeg arbeidet innenfor høyskolesektoren med utdanning av studenter i friluftsliv. Med erfaring fra arbeidet som naturguide opplever jeg at friluftslivsutdanningene i for liten grad er tilpasset den yrkesvirkelighet som naturguidene møter i sitt arbeid og at de ulike typer av kompetansegivende kurs. Så veien til mine overordnede spørsmål var kort den dagen jeg fikk tilbud om 4 år til å forske på kompetanse og naturguiding.

eller som sosialantropologen Eric Choen så treffende har sagt "the guide makes og brakes the tour".

I forbindelse med mitt doktorgradsarbeid ”Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling” ved Norges Idrettshøgskole, ønsker jeg å innhente bedriftsledelsens tillatelse til å observere og intervju 1 til 4 utvalgte naturguider i forbindelse med deres daglige arbeid. Forutsatt at utvalgte naturguider samtykker til dette.

Hovedspørsmålene i dette prosjektet er knyttet til (i) *hva er profesjonell kompetanse innenfor arbeidet som naturguide?* og (ii) *hvor og hvordan lærer og utvikler naturguider sin profesjonelle kompetanse?*

For å besvare prosjektets hovedspørsmål ønsker jeg å delta og observerer guidene i deres daglige arbeid, og intervjuer dem i etterkant. Erfaringer og observasjoner skrives inn i en feltdagbok, intervjuer av guidene tas opp på digitalt lydbånd og vil sammen med foto og eventuelle videoklipp oppbevares på passordbeskyttet pc, som kun vil vær tilgjengelige for forskeren.

Jeg har selv flere års erfaring med arbeid som naturguide fra Svalbard, og har gjort feltarbeid og intervju av naturguider og tursiter i forbindelse med tidligere forskningsarbeid. Slik sett har jeg gode forutsetninger for å kunne delta på en måte som ikke vil forringe den guidete turen.

Prosjektet er meldt til personvernforbundet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste as prosjektnummer XXX) deltakelse for naturguidene er frivillig og jeg vil behandle all informasjon som samles inn konfidensielt/fortrolig. Innsamlede opplysninger vil bli helt anonymisert ved prosjektslutt, senest 31.12.2012. En anonymisering innebærer at personopplysninger blir slettet eller kategorisert og at alle navnelister slettes eller makuleres. Lydbåndopptak vil bli slettet.

Det er mulig å reservere seg mot deltakelse i prosjektet, gjennom hele prosessen, uten begrunnelse.

Mulige positive effekter av mit arbeid på kort sikt, er at guidene jeg observerer lærer mer om profesjonell kompetanse innenfor naturguiding og blir mer bevisste på sin egen praksis/kompetanse som naturguide. På lang sikt, vil forskning på naturguiders kompetanse bidra til å utvikle bedre utdanninger for naturguider og heve deres yrkesmessige status. Håper dere derfor ser nytten av å delta i dette prosjektet.

Er det spørsmål knyttet til henvendelsen, vennligst ta kontakt med

Thomas Vold

Svalbardguide/Doctoral Research fellow

Seksjon for Kroppsøving og pedagogikk

Norges Idrettshøgskole

Box 4014 – Ullevål stadion 0806 Oslo

Tel: +47 2326 2354

Mob: +47 9944 2477

Mail: thomas.vold@nih.no

- Prosjektets formål/prosjektets tittel. Innledning med forespørsel om deltakelse.
- Navn og adresse til forsker eller til student og veileder dersom studentprosjekt.
- Hvilke opplysninger som innhentes, og hvor de innhentes fra (pasientjournal, intervjuer, SSB etc.)
- Hvilke metoder som skal benyttes for å innhente opplysninger og hva disse innebærer for deltageren.
- Hva opplysningene om respondentene konkret skal brukes til.
- Konfidensialitet, oppbevaring, eventuell gjenbruk av data. Det skal opplyses om i hvilken form opplysningene lagres (direkte personidentifiserbare eller aidentifiserte). Dersom det er mulig å spore opplysningene tilbake til vedkommende, for eksempel ved hjelp av et kodenummer, skal begrepet aidentifisert brukes, ikke anonymisert. Data som inneholder identifiserbare bakgrunnsopplysninger eller stemmer/bilder er heller ikke anonyme.
- Angivelse av prosjektets varighet, samt hva som skjer med personopplysningene etter prosjektets avslutning; sletting, anonymisering eller lagring i påvente av eventuell oppfølging. Når eventuelle lydbåndopptak og andre personopplysninger vil slettes. Ev. endelig dato for anonymisering.
- Understreking av at deltakelse er frivillig og at et samtykke kan trekkes tilbake på et hvilket som helst tidspunkt uten at man må oppgi grunn. For pasienter og andre i avhengighetsforhold må det opplyses om at det ikke får innvirkning på deres forhold til behandlere eller andre, dersom de ikke vil delta i studien.
- At forsker er underlagt taushetsplikt og at data behandles konfidensielt.
- At prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Dersom prosjektet er konsesjonspliktig skal det i tillegg eller i stedet angis at prosjektet er innvilget konsesjon av Datatilsynet. For prosjekter som er fremleggelsespliktige for REK skal de stå at prosjektet er tilrådd av Regional komité for medisinsk forskningsetikk.

Infoskriv om invitasjon til deltakelse i forskningsprosjekt om naturguiding

I forbindelse med mitt doktorgradsarbeid "Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling", ved Norges Idrettshøgskole, ønsker jeg å invitere deg/dere til å delta i prosjektet. Deltakelse innebærer tillatelse til å intervju deg, med utgangspunkt i følgende spørsmål:

(i) *Hva er "guidekompetanse" i en naturguide kontekst?*

Intervjuer taes opp på digitalt lydbånd og vil oppbevares på passord beskyttet pc, som kun vil vær tilgjengelige for forskeren.

Prosjektet er meldt til personvernforbundet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste as, prosjektnummer 19445) deltakelse er frivillig og jeg vil behandle all informasjon som samles inn konfidensielt/fortrolig. Innsamlede opplysninger vil bli helt anonymisert ved prosjektslutt, senest 31.12.2012. En anonymisering innebærer at personopplysninger blir slettet eller kategorisert og at alle navnelister slettes eller makuleres. Lydbåndopptak vil bli slettet.

Det er mulig å trekke seg fra deltakelse i prosjektet, gjennom hele prosessen, uten å måtte oppgi begrunnelse

Jeg har selv flere års erfaring med arbeid som naturguide fra Svalbard (1997 – 2001). Jeg ble sertifisert som Svalbardguide (felt sommer og vinter) i 1998. Jeg har også tidligere drevet forskningsarbeid knyttet til studier av naturguider og turister på Svalbard (Vold, 2000).

Er det spørsmål knyttet til henvendelsen, vennligst ta kontakt med

Thomas Vold

Svalbardguide/Doctoral Research fellow

Seksjon for Kroppsøving og pedagogikk

Norges Idrettshøgskole

Box 4014 – Ullevål stadion 0806 Oslo

Tel: +47 2326 2354

Mob: +47 9944 2477

Mail: thomas.vold@nih.no

Vedlegg 8, Samtykkeerklæring for intervju av turister

Samtykkeerklæring

Jeg/vi har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om forskningsprosjektet; Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling” og er villig til å delta på intervjuer.

Turist/er

Navn, sted og dato

Intervjuguide turister

- *Kort orientering om prosjektet "Naturguiding – kompetanse og profesjonell utvikling" og gjennomgang av informasjonsskrivet. For å sikre at informanten har forstått innholdet. Mulighet for reservasjon og forskerens konfidensialitet vil poengteres.*
 - *Spørsmål til prosjektet fra informanten?*
 - *Samtykke (skriftlig)*
1. Hvordan synes dere turen har vært?
 2. Var det tilfeldig at dere kjøpte denne turen, med denne guiden?
 - a. Hvis nei; Hva var avgjørende?
 3. Hvilke forventninger hadde du/dere til guiden og guidens rolle/oppgaver på turen?
 - a. I hvilken grad ble det som forventet?
 - b. Hvor hadde du/dere disse forventningene fra?
 4. Hvilke forventninger hadde du/dere til deres egen rolle/oppgaver på turen?
 - a. I hvilken grad ble det som forventet?
 - b. Hvor hadde du/dere disse forventningene fra?
 5. Hvilket inntrykk opplevelse har dere hatt av guiden?
 - a. I forkant av turen?
 - b. Første møte?
 - c. Underveis på turen?
 - d. Spesielle hendelser/episoder?
 - e. Avslutning av turen?
 6. Er det sider ved guiden som du/dere gjerne vil trekke frem som avgjørende for at turen ble slik den ble for du/dere?
 - a. Væremåter?

- b. Innstilling?
 - c. Ting guiden har gjort/ikke gjort?
 - d. Ting guiden har sagt/ikke sagt?
7. Hvis dere skal beskrive turen dere har vært med på til noen venner når dere kommer hjem, hva vil dere si da?
- a. Er det spesielle episoder eller måten turen har vært organisert på som har bidratt til å skape bestemte opplevelser av natur, aktivitet, sosilat og lignende på?
 - b. Har du eksempler?
 - c. På hvilken måte har guiden bidratt til opplevelsene dere har hatt på turen?
 - d. Har du eksempler?
8. Hva slags tur, hvilke opplevelser, hvilken "historie" opplevde du/dere at guiden ønsket å formidle gjennom sitt arbeid med dere på denne turen?
- a. Har du eksempler som beskriver dette?

Vedlegg 10, Informasjonsskriv for ”nye guider”

Infoskriv om invitasjon til deltakelse i forskningsprosjekt om naturguiding

I forbindelse med mitt doktorgradsprosjekt ”Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling” ved Norges Idrettshøgskole, ønsker jeg å invitere deg til å delta i prosjektet. Deltakelse innebærer tillatelse til å intervju deg 2 til 3 ganger de neste 2 årene, med utgangspunkt i følgende spørsmål:

(i) Hva er ”guidekompetanse” i en naturguidekontekst? Og (ii) hvordan lærer og utvikler naturguider ”guidekompetanse”?

Intervjuer taes opp på digitalt lydbånd og vil oppbevares på passordbeskyttet pc, som kun vil vær tilgjengelige for forskeren.

Prosjektet er meldt til personvernforbundet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste as, prosjektnummer 19445) deltakelse er frivillig og jeg vil behandle all informasjon som samles inn konfidensielt/fortrolig. Innsamlede opplysninger vil bli helt anonymisert ved prosjektslutt, senest 31.12.2012. En anonymisering innebærer at personopplysninger blir slettet eller kategorisert og at alle navnelister slettes eller makuleres. Lydbåndopptak vil bli slettet.

Det er mulig å trekke seg fra deltakelse i prosjektet, gjennom hele prosessen, uten å måtte oppgi begrunnelse

Jeg har selv flere års erfaring med arbeid som naturguide fra Svalbard (1997 – 2001). Jeg ble sertifisert som Svalbardguide (felt sommer og vinter) i 1998. Jeg har også tidligere drevet forskningsarbeid knyttet til studier av naturguider og turister på Svalbard (Vold, 2000).

Mulige positive effekter av mit arbeid på kort sikt, er at deltakerne blir mer bevist på sin egen rolle og praksis som naturguider. På lang sikt, vil forskning på guiderollen og læring av guidekompetanse kunne bidra til å utvikle bedre utdanninger for naturguider og heve deres yrkesmessige status. Håper dere derfor ser nytten av å delta i dette prosjektet.

Er det spørsmål knyttet til henvendelsen, vennligst ta kontakt med

Thomas Vold

Svalbardguide/Doctoral Research fellow

Seksjon for Kroppsøving og pedagogikk
Norges Idrettshøgskole
Box 4014 – Ullevål stadion 0806 Oslo
Tel: +47 2326 2354
Mob: +47 9944 2477
Mail: thomas.vold@nih.no

Vedlegg 11, Samtykkeerklæring for intervju av ”nye guider”

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om forskningsprosjektet; Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling” og er villig til å delta på 2 til 3 intervjuer de to neste årene.

Naturguide

Navn, sted og dato

Intervjuguide en for «nye guider»

- *Kort orientering om prosjektet ”Naturguiding – kompetanse og profesjonell utvikling” og gjennomgang av informasjonsskrivet. For å sikre at informanten har forstått innholdet. Mulighet for reservasjon og forskerens konfidensialitet vil poengteres.*
- *Spørsmål til prosjektet fra informanten?*
- *Samtykke (skriftlig)*

Forskningsspørsmål 2

”Hvor og hvordan lærer og utvikler naturguider guidekompetanse”?

1. Du har jobbet en sesong tidligere som guide i 2008, og er nå i gang med din andre sesong?
 - a. Hva var det som fikk deg til å søke arbeid som guide (på Svalbard)?
 - b. Hva viste du om guideyrket før du søkte?
 - c. Hvilke forventninger hadde du til det å jobbe som guide?
 - i. I hvilken grad opplevde du at disse forventningene ble innfridd?
 - d. Hva tror du var årsaken til at nettopp du fikk jobb som guide?
2. Hvilke framtidsutsikter ser du for deg selv i forhold til det å jobbe som guide?
 - a. Har dine planer/ønsker for det å satse på guiding vært stabile eller har de endret seg fra du startet og fram til nå?
 - i. På hvilken måte?
 - ii. Hva har bidratt til å endre ambisjonene?
3. Hvilke sider ved guideyrket appellerer til deg i forhold til å satse på en karriere som guide?
 - a. Hvorfor?
4. Hvilke sider ved guideyrket opplever du som begrensende i forhold til å satse på dette yrket?
 - a. Hvorfor?
5. Hvordan vil du i dag beskrive din kompetanse som guide? Hva er dine sterke sider? Hva opplever du at du må arbeide med å utvikle videre?

6. Hvilken bakgrunn hadde du i forhold til det å skulle jobbe som guide?
 - a. Utdanning?
 - b. Kurs?
 - c. Arbeidserfaring?
 - d. Ledererfaring
 - e. Friluftslivserfaring?
 - f. Annet som har vært kvalifiserende for deg i jobben som guide?
7. Hva i forhold til din bakgrunn har du opplevd som mest nyttig i forhold til ditt arbeid som guide?
 - a. På hvilken måte da?
 - b. Har du eksempler som kan beskrive dette?
8. I hvilken grad opplevde du at du var forberedt på hva arbeidet krevde?
 - a. På hvilken måte?
 - b. Har du eksempler som kan beskrive dette?
9. Hvordan forbereder du deg til en ny guide sesong?

Spørsmål som i all hovedsak tar for seg aspekter rundt læring og utvikling av "guidekompetanse" i yrkeskonteksten

1. Har din forståelse av guiderollen endret seg fra de første arbeidsdagene og fram til i dag?
 - a. Hva består forskjellene i?
 - i. Har du noen eksempler fra egen guiding som viser slike forskjeller?
 - b. Hva er det som har bidratt til disse endringene?
 - i. Har du noen eksempler som kan beskrive dette?
2. I etterpåklokskapens lys – hvordan reflekterer du over din læringsprosess fram til det at du er den guiden du er i dag?
 - a. Hva har du lært?
 - b. Hvor har læringen forgått?
 - c. Kan du beskrive på hvilke måter du har lært / hva er det som har ført til læring?
 - d. Er det noen **personer, grupper** eller **sammenhenger** som har bidratt spesielt til din utvikling som guide
 - e. Hva tenker du om denne måten å lære på?
3. Hva tenker du om din videre utvikling som guide?
 - a. Hva skal til for å bli en så god guide som mulig (på Svalbard)?
 - b. Hva kjennetegner en god guide slik du ser det?
4. Er det noe annet du tenker har vært viktig for din læring og utvikling som guide?

personalia

- Navn
 - Utdanning
 - Hvilke type turer har du guidet og hva guider du nå?
 - Ansettelsesforhold?
 - a. Ansatt/selvstendig?
 - a. Deltid?
- Alder
- Hvor har du jobbet?
- Fulltid?
- Sesong?

Intervjuguide nummer to for nye guider

Denne intervjuguiden er spesielt rettet inn mot problemstilling 2 i prosjektet:

”Hvor og hvordan lærer og utvikler naturguider på Svalbard yrkesrelevant kompetanse”?

Jeg er opptatt av hva de tar med seg inn av kunnskaper, som de erfarer som nyttige i sitt arbeid som naturguider. Videre er jeg opptatt av den kunnskapen de tilegner seg gjennom det å arbeide som naturguider. Særlig er jeg opptatt av den kunnskapen de utvikler i starten av sin yrkesutøvelse, men og deres tanker om kunnskapsutvikling

Intervjuet tar sikte på å få frem informantenes refleksjoner over ***”hvor (hvilke steder, plassen, hvilke sammenhenger, når før under og etter i forhold til arbeidet som guid) og hvordan (språk, organisering ” i forhold til deres egen læring og utviklingsprosess som naturguider, i tiden mellom første intervju (etter at de hadde arbeidet en sesong på Svalbard) og andre intervju (etter tre sesonger som naturguider).***

Generell del 1

1. Hva har du arbeidet med som guide siden sist vi møttes?
 - a. Har du fått noen nye erfaringer gjennom dette arbeidet som har vært nyttig for deg som guide?
 - b. Hvis ja. På hvilken måte?
 - i. Har du eksempler på dette?
 - c. Hvis nei. Hvorfor tror du ikke det?
2. Er det andre ting du har drevet med siden sist som du tenker kan ha hatt betydning for deg som guide?
 - a. Hva da?
 - b. På hvilke måter mener du dette har bidratt til utvikling?
3. Hva mener du utgjør den største forskjellen på deg som guide i dag, og på deg som guide da jeg snakket med deg sist?
 - a. Bidrar disse endringene til at du guider på en annen måte nå en da du startet som guide?
 - b. Hva er det som har bidratt til disse endringene?
4. Hva er det du lærer mest av som guide i dag?
 - a. Hva er det du lærer
 - b. På hvilke måter?
5. Opplever du at det er noe som begrenser deg i ditt arbeid som guide?
 - a. Hva da?

- b. På hvilke måter?

Spesiell del 2

6. Alle de nye guidene jeg har snakket med har spesielt fremhevet den betydningen andre og gjerne mer erfarne guider, har hatt for dem som guider.
Nå som du har blitt en mer erfaren guide selv, hvilken betydning har de andre guidene for deg i dag?
 - a. På hvilke måter?
7. Flere av guiden jeg har snakket med fremhever guidens personlighet og hvordan man fremstår som guide, som viktige aspekter ved guiderollen.
 - a. Hva tenker du om dette?
 - b. Hvilke personlige egenskaper mener du er viktige?
 - c. På hvilke måter er disse egenskapene viktige?
 - d. I hvilken grad opplever du at disse kan læres/formes
 - e. Er det en bestemt personlighet som passer best, eller handler det om hvordan en bruker personligheten sin?
8. Hva forstår du med begrepet Svalbardkompetanse?
 - a. Hva betyr Svalbardkompetanse for deg i ditt arbeid?
 - b. Hvor og hvordan har du tilegnet deg Svalbardkompetanse?
9. Hvilke tanker har du om å fortsette å arbeide som guide i årene fremover?
 - a. Hvilke begrensninger opplever du ligger i å fortsette med yrket?
 - b. Hvilke muligheter opplever du ligger i å fortsette med yrket?
 - c. Hva skal til for å motivere deg til å satse på yrket?
 - d. Er guiding et skikkelig yrke?
10. Er det noen guider som du mener er spesielt dyktige?
 - a. Hva er det ved dem som gjør dem dyktige?
 - b. Er dette måter å arbeide på som du kan tilegne deg?
 - i. Hvordan?

Infoskriv om invitasjon til deltakelse i forskningsprosjekt om naturguiding

I forbindelse med mitt doktorgradsarbeid ”Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling” ved Norges Idrettshøgskole, ønsker jeg å invitere deg til å delta i prosjektet. Deltakelse innebærer tillatelse til å intervju deg, med utgangspunkt i følgende spørsmål:

(i) Hva er ”guidekompetanse” i en naturguidekontekst? Og (ii) hvordan lærer og utvikler naturguider ”guidekompetanse”?

Intervjuer taes opp på digitalt lydbånd og vil oppbevares på passordbeskyttet pc, som kun vil vær tilgjengelige for forskeren.

Prosjektet er meldt til personvernforbundet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datateneste as, prosjektnummer 19445) deltakelse er frivillig og jeg vil behandle all informasjon som samles inn konfidensielt/fortrolig. Innsamlede opplysninger vil bli helt anonymisert ved prosjektslutt, senest 31.12.2012. En anonymisering innebærer at personopplysninger blir slettet eller kategorisert og at alle navnelister slettes eller makuleres. Lydbåndopptak vil bli slettet.

Det er mulig å trekke seg fra deltakelse i prosjektet, gjennom hele prosessen, uten å måtte oppgi begrunnelse

Jeg har selv flere års erfaring med arbeid som naturguide fra Svalbard (1997 – 2001). Jeg ble sertifisert som Svalbardguide (felt sommer og vinter) i 1998. Jeg har også tidligere drevet forskningsarbeid knyttet til studier av naturguider og turister på Svalbard (Vold, 2000).

Mulige positive effekter av mit arbeid på kort sikt, er at deltakerne blir mer bevisst på sin egen rolle og praksis som naturguider. På lang sikt, vil forskning på guiderollen og læring av guidekompetanse kunne bidra til å utvikle bedre utdanninger for naturguider og heve deres yrkesmessige status. Håper dere derfor ser nytten av å delta i dette prosjektet.

Er det spørsmål knyttet til henvendelsen, vennligst ta kontakt med

Thomas Vold

Svalbardguide/Doctoral Research fellow

Seksjon for Kroppsøving og pedagogikk

Norges Idrettshøgskole

Box 4014 – Ullevål stadion 0806 Oslo

Tel: +47 2326 2354
Mob: +47 9944 2477
Mail: thomas.vold@nih.no

Vedlegg 15, Samtykkeerklæring for intervju av ”erfarne guider”

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om forskningsprosjektet; Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling” og er villig til å delta på intervjuer.

Naturguide

Navn, sted og dato

Intervjuguide «erfaren guider»

- *Kort orientering om prosjektet "Naturguiding – kompetanse og profesjonell utvikling" og gjennomgang av informasjonsskrivet. For å sikre at informanten har forstått innholdet. Mulighet for reservasjon og forskerens konfidensialitet vil poengteres.*
- *Spørsmål til prosjektet fra informanten?*
- *Samtykke (skriftlig)*

Forskningsspørsmål 1

"Hvordan forstår naturguider guidekompetanse i en naturguidekontekst?"

Fokus på hva naturguider gjør i sitt arbeid som bidrar til å skape kvalitet i turistenes opplevelse på guidete turer.

1. Kan du fortelle meg om en tur du har guidet, hvor du tenkte at der gjorde jeg en god jobb som guide?
 - a. Beskriv turen og hva som skjedde slik du husker den
 - b. Hva var det som gjorde turen til en god tur?
 - c. På hvilken måte bidro du til å gjøre turen god?
2. Kan du fortelle meg om en tur du har guidet, hvor du ikke var fornøyd med jobben du gjorde som guide?
 - a. Beskriv turen og hva som skjedde slik du husker det
 - b. Hva var det som gjorde at turen ikke ble vellykket?
 - c. På hvilken måte bidro du til at turen ble som den ble?
3. Kan du beskrive hvordan du jobber med å legge til rette for turistenes opplevelser på en guidet tur, fra du mottar ett oppdrag og til du er ferdig med det? Bruk gjerne en tur du har guidet som eksempel
 - a. Hvor starter dit arbeid som guide?
 - b. Finnes det ulike stadier/faser i en guidet tur i forhold til hvordan du jobber med tanke på opplevelsesperspektiv?
 - i. Hvilke stadier finnes?
 - ii. Kan du beskrive slike stadier?
 - c. Hvor slutter dit arbeid som guide?

4. Er det noe annet du mener er viktig å fortelle om i forhold til hvordan guider jobber med å skape opplevelser for turister på guidete turer?

Forskningsspørsmål 2

”Hvor og hvordan lærer og utvikler naturguider guidekompetanse”?

11. Fortell meg hvordan du begynte å jobbe som guide?
- Hvorfor ville du jobbe som guide?
12. Guider du på en annen måte nå en da du startet som guide?
- Hva består forskjellene i?
 - Har du noen eksempler fra egen guiding som beskriver slike forskjeller?
 - Hva er det som har bidratt til disse endringene?
13. Hvor vil du si du at har lært å guide?
- Hva har du lært hvor?
 - På hvilke måter har du lært?
 - I hvilken grad har læringen din vært organisert?
14. Er det noen **personer, grupper** eller **sammenhenger** som har bidratt spesielt til din utvikling som guide?
- Hva har de bidratt med?
 - På hvilken måte har de bidratt?
 - Hvilke roller har du selv spilt i forhold til disse?
15. I hvilken grad føler du at du får utviklet deg som guide i dag?
- Hva er det som bidrar til din utvikling som guide i dag?
 - På hvilken måte?
 - Hva er det som begrenser din utvikling som guide i dag?
 - På hvilken måte?
16. Tror du din utviklingshistorie som guide er unik, eller har dette vært den vanlige måten å lære guiding på?
- Har det skjedd endringer på hvordan guider lærer guiding fra du startet og fram til i dag?
 - Hva består i så fall endringene i?
 - Hva tror du er årsaken til endringene?
17. Er det noe annet du tenker har vært viktig for din læring og utvikling som guide?

personalia

- Navn
 - Utdanning
 - Hvilke type turer har du guidet og hva guider du nå?
 - Ansettelsesforhold?
 - a. Ansatt/selvstendig?
 - b. Deltid?
- Alder
- Hvor har du jobbet?
- Fulltid?
- Sesong?

Vedlegg 17, Informasjonsskriv for deltakende observasjon på turer

Infoskriv om invitasjon til deltakelse i forskningsprosjekt om naturguiding

I forbindelse med mitt doktorgradsarbeid "Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling" ved Norges Idrettshøgskole, ønsker jeg å invitere bedrifter og naturguider til å delta i prosjektet.

Hovedspørsmålene i prosjektet er knyttet til kompetanse og kompetanseutvikling;

(i) *Hva er "guidekompetanse" i en naturguidekontekst?* Og (ii) *hvordan lærer og utvikler naturguider "guidekompetanse"?*

For å besvare hovedspørsmålene i prosjektet ønsker jeg å delta og observerer guider i deres daglige arbeid, og intervjuer dem i forkant og etterkant av turer. Erfaringer og observasjoner skrives inn i en feltdagbok, intervjuer av guidene tas opp på digitalt lydbånd og vil sammen med foto og eventuelle videoklipp oppbevares på passordbeskyttet pc, som kun vil være tilgjengelige for forskeren.

Prosjektet er meldt til personvernforbundet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste as prosjektnummer 19445) deltakelse for Bedrifter og naturguider er frivillig og jeg vil behandle all informasjon som samles inn konfidensielt/fortrolig. Innsamlede opplysninger vil bli helt anonymisert ved prosjektslutt, senest 31.12.2012. En anonymisering innebærer at personopplysninger blir slettet eller kategorisert og at alle navnelister slettes eller makuleres. Lydbåndopptak vil bli slettet. Det er mulig å trekke seg fra deltakelse i prosjektet, gjennom hele prosessen, uten å måtte oppgi begrunnelse.

Jeg kjenner reiselivet på Svalbard fra innsiden etter flere års arbeid som naturguide på Svalbard (1997 – 2001). Jeg har og tidligere drevet forskningsarbeid knyttet til studier av naturguider og turister på Svalbard (Vold, 2000). Slik sett har jeg gode forutsetninger for å delta på måter som ikke vil forringe kvaliteten på de guidete turene.

Mulige positive effekter av mit arbeid på kort sikt, er at guidene jeg observerer blir mer bevisst på sin egen rolle og praksis som naturguider i forhold til det å skape opplevelser for turister på guidete turer. På lang sikt, vil forskning på naturguiders kompetanse kunne bidra til å utvikle bedre utdanninger for naturguider og heve deres yrkesmessige status. Håper dere derfor ser nytten av å delta i dette prosjektet.

Er det spørsmål knyttet til henvendelsen, vennligst ta kontakt med :

Thomas Vold

Svalbardguide/Doctoral Research fellow

Seksjon for Kroppsøving og pedagogikk
Norges Idrettshøgskole
Box 4014 – Ullevål stadion 0806 Oslo
Tel: +47 2326 2354
Mob: +47 9944 2477
Mail: thomas.vold@nih.no

Vedlegg 18, Samtykkeerklæring for deltakelse og observasjon på guidete turer

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon om forskningsprosjektet; Naturguiding, kompetanse og profesjonell utvikling” og er villig til å la Thomas Vold følge meg som deltaker i mitt arbeid for å observere og gjøre intervjuer med meg.

Naturguide

Navn, sted og dato

Vedlegg 19, Brev fra meg til turister om bytte av bilder

Hello xxx!

Thanks for the nice trip to xxxx last summer!

A half year has gone since we spent sunny arctic summer days together in the wilderness of Svalbard, but the memory from the trip is still strong. I can still recall the heat from the improvised sauna, and the eager to get in to the kayaks for new adventures on the other side of the fjord.

After the trip XXX and XXX (the Swedish couple) wrote me an e-mail and asked me if we could exchange pictures from the trip? I said yes, and sent them my pictures on a memory stick. After a week I got my memory stick back with their pictures from the trip on. While looking through their pictures I found out that it was very interesting to see what they were focusing on, and directing their attention at on a guided trip. So then I got this wonderful idea for my project; why not ask all the participants from the trip to exchange pictures with me? So I contacted XXX and asked them for your e-mail addresses.

If you want to exchange pictures with me, then send me an e-mail with your address, and then I will send all my pictures to you on a memory stick. In the envelope I will put a new envelope with my address on, so that it will be easy to return the stick with your pictures on.

I will analyze the pictures from you in my project, to learn and hopefully understand more about the “guided tour” and guide competence in general. The pictures will not be used other places than in my Ph.D. Project. And I want that to be an agreement also when it comes to my pictures.

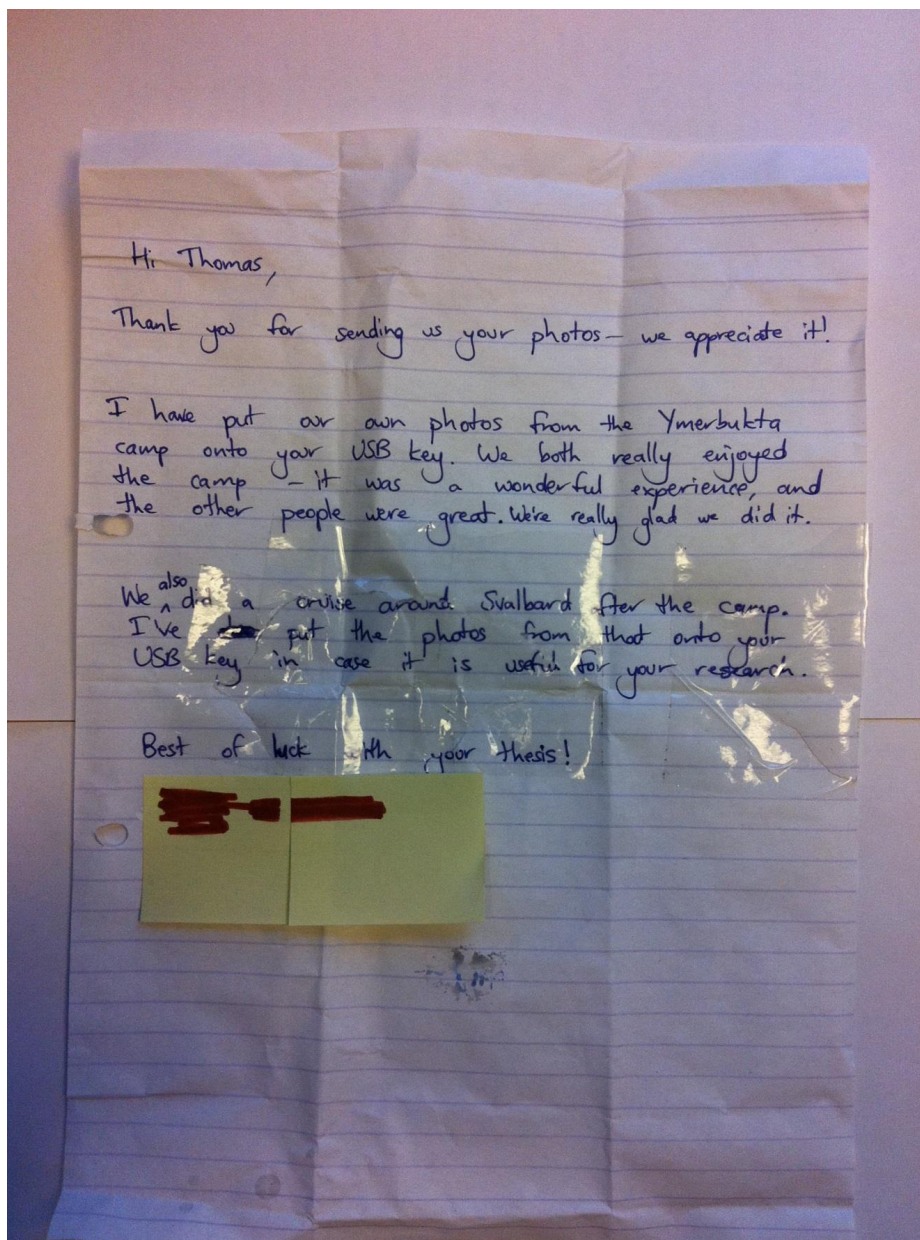
I hope you will find this offer interesting and contact me for exchange of pictures.

Anny way

I wish you a merry Christmas and a happy new year!!

Thomas Vold

Vedlegg 20, Svarbrev fra turister om bytte av bilder

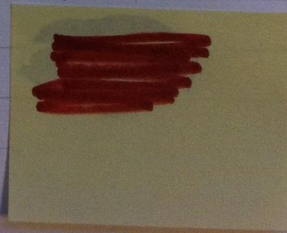
Hej Thomas !

TACK FÖR SIST - DET VAR EN
VÄRDIG PLOTT TUR .

SÄNDER ÖVER "MEMORY STICK" SOM
JAG LADDAS MED VÅRA BILDER.
KAN DU FÖRA ÖVER DINA SÅ
VORE DET TOPPEN. TA BORT DE
GAMLA BARA.

STORT TACK OCH HOPPAS VI SES
IGEN NÄRSTÄNS.

HÄLSNINGAR

Hej Thomas!

Tack för dina bilder! Här får du våra bilder från veckan i Spetsbergen. De flesta är tagna av mig, och några är tagna av [redacted]. Som du ser så har både vi och du använt samma motiv några gånger, särskilt då de där första bilderna från våra respektive flygplan. Det blev något fel vid överföringen av bilderna till datorn, och av någon anledning ligger de inte kronologiskt. Jag hoppas att det inte gör något.

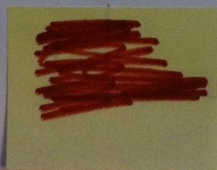
[redacted] och jag var i Longyearbyen i tre eller fyra dagar innan vi åkte ut till campen vid glaciären.

Du frågar om vi funderat på att besöka Spetsbergen på vintern. Svaret är ja. Vi frågade ganska många människor vilken tid på året som var deras favorit-tid, och de flesta pratade om februari, tiden då den svarta himlen börjar få ett svagt blått skimmer. Det skulle både [redacted] och jag vilja uppleva någon gång.

Senaste resan gick till Guadeloupe i Karibien, och det var mycket spännande. Det är också roligt med kopplingen till Spetsbergen; då de fossiler vi kan hitta idag i Spetsbergen var levande djur eller växter, låg ögruppen ungefär där Guadeloupe ligger idag.

Hoppas du får något utbyte av våra fotografier.

Allt gott!

P.S. [redacted] hälsar!

Litteraturliste

Norsk Turisme (2012). Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentrabyrå.

Aase, T. H. (1997). En status som passer for meg?: Deltagende observasjon i Pakistan. In *Metodisk feltarbeid: Produksjon og tolkning av kvalitative data* (pp. 49-69). Oslo: Universitetsforlaget.

Aasheim, P. S. (2010). Ekspedisjoner for alle! Alle gode ekspedisjonsmål er ikke brukt opp - snarere tvert i mot. In *Den norske turistforengs årbok* (pp. 136-145). Den norske turistforening.

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Ap, J. & Wong, K. K. F. (2001). Case study on tour guiding: Professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22, 551-563.

Arlov, T. B. (2001). Bør det bo folk på Svalbard? Historien om bosettingene. In T.B.Arlov, A. O. Holm, & K. Moe (Eds.), *Fra company town til folkestyre: Samfunnsbygging i Longyearbyen på 78 nord* (pp. 11-18). Longyearbyen: Svalbard samfunnsdrift.

Arlov, T. B. (2003). *Svalbards historie*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Basecamp Spitsbergen. (2013). Båten i Isen. Basecamp Spitsbergen.

Ref Type: Online Source

Beedie, P. (2003). Mountain guiding and adventure tourism: Reflections on the choreography of the experience. *Leisure Studies*, 22, 147-167.

Benckendorff, P. & Zehrer, A. (2013). A Network Analysis of Tourism Research. *Annals of Tourism Research*, 43, 121-149.

Bengtsson, J. (2001). *Sammanflätningar: Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi*. (vols. 3. rev. uppl.) Göteborg: Daidalos.

Bengtsson, J. (2002). Livets spontanitet och tolkning; Alfred Scütz` fenomenologiska samhällsteori. In J.Bengtsson (Ed.), *Den sociala världens fenomenologi* (pp. 7-24). Göteborg: Daidalos.

Bengtsson, J. (2005). *Med livsvärlden som grund: Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Black, R. & Weiler, B. (2005). Quality assurance and regulatory mechanisms in the tour guiding industry: a systematic review. *Journal of Tourism Studies*, 16, 24-37.

Boorstin, D. J. (1961). *The image: A guide to pseudo-events in America*. New York: Harper and Row.

Bourdieu, P. (1996). Understanding. *Theory, Culture & Society*, 13, 17-37.

Brakstad, H. T. (24-1-2011). Superkvinne Forlater DN: Nå skal Kristin Gyldendeskog selge norsk reiseliv. E24 MEDIA .

Ref Type: Online Source

- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2005). Confronting the ethics of qualitative research. *Journal of Constructivist Psychology*, 18, 157-181.
- Bruner, E. M. (2005). *Culture on tour: Ethnographies of travel*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bryman, A. & Burgess, R. G. (1999). *Qualitative research*. London: Sage.
- Butler, J. (1999). *Gender trouble : Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12, 5-29.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. (vols. 2nd ed.) Cambridge: Polity Press.
- Corbin, J. M. & Strauss, A. L. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. (vols. 3rd ed.) Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Dahles, H. (2002). The politics of tour guiding: Image management in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 29, 783-800.
- Dewey, J. (1922). *Human nature and conduct: An introduction to social psychology*. New York: Henry Holt.
- Dreier, O. (1999). Læring som endring av personlig deltakelse i sosiale kontekster. In I K.Nielsen & S.Kvale (Ed.), *Mesterlære: Læring som sosial praksis* (pp. 70-88). Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.

- Edensor, T. (1998). *Tourists at the Taj: Performance and meaning at a symbolic site*. London: Routledge.
- Edensor, T. (2000). Staging tourism: Tourists as performers. *Annals of Tourism Research*, 27, 322-344.
- Edensor, T. (2001). Performing tourism, staging tourism (Re) producing tourist space and practice. *Tourist studies*, 1, 59-81.
- Enger, a. (2011). *Gjesteundersøkelse Svalbard Polarnattperioden 2010* (Rep. No. 3/2011). Menon Business Economics.
- Enger, a. & Jervan, B. (2010). *Gjesteundersøkelse Svalbard Sommer 2010* Longyearbyen: Aniara Analyser.
- Eriksen, A. G. (28-4-2013). Her dør turistene i ferieulykker i Norge. TV-2 Nettavis .
- Ref Type: Online Source
- Faarlund, N. (1992). *Støy og stillhet i friluftsliv* (Rep. No. 92:39). Oslo: Statens forurensningstilsyn.
- Fangen, K. (2004). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforl.
- Fink, H. (2003). Et mangfoldigt naturbegreb. In P. Agger, A. Renberg, J. Læsøe, & H. P. Hannsen (Eds.), *Naturens verdi: Vinkler på danskernes forhold til naturen* (pp. 295). København: Gads forlag.
- Finlay, L. (2011). *Phenomenology for therapists: Researching the lived world*. Chichester: Wiley-Blackwell.

- Flyvbjerg, B. (2011). Case Study. In N.K.Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (4 ed., pp. 301-316). Los Angeles: Sage.
- Fontana, A. & Frey, J. H. (2005). The interview: From neutral stance to political involvement. *The Sage handbook of qualitative research*, 3, 695-727.
- Fossåskaret, E. (1997). Ustrukterte intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse. In E.Fossåskaret, O. L. Fuglestad, & T. H. Aase (Eds.), *Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data* (pp. 11-45). Oslo: Universitetsforlaget.
- Føllesdal, D. (2006). Husserl, Edmund. In E.Craig (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic Books.
- Geertz, C. (1983). *Local knowledge: Further essays in interpretive anthropology*. New York: Basic.
- Gelter, H. (2007). *Från Linnè till transmodern Upplevelsesguide: Analys och kunskapsutveckling av guidens betydelse inom turism* Luleå: Centrum för turism och upplevelsesproduksjon.
- Giddens, A. (1976). *New rules of sociological method: A positive critique of interpretative sociologies*. London: Hutchinson.
- Goffman, E. (1971). *The presentation of self in everyday life*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig: En studie i hverdagslivets dramatikk*. (vols. Ny utg.) Oslo: Pax.

- Haldrup, M. P. & Larsen, J. (2009). *Tourism, performance and the everyday: Consuming the orient*. Routledge.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1996). *Feltmetodikk*. (vols. 2. utg.) Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hansen, A. H. (17-6-2013). Guidenes "gåsheudansvar". Hjemmeside for forskningsprosjektet Opplevelser i Nord .
- Ref Type: Online Source
- Hauan, M. A. (2012). Polare maskuliniteter. *Nordlit*, 109-118.
- Heyerdahl Refsum AS (2013). *Karkedets behov for norske guidetjenester* Hovedorganisasjonen Virke.
- Holloway, J. C. (1981). The guided tour a sociological approach. *Annals of Tourism Research*, 8, 377-402.
- Howard, J., Thwaites, R., & Smith, B. (2001). Investigating the roles of the indigenous tour guide. *Journal of Tourism Studies*, 12, 32-39.
- Hviid Jacobsen, M. & Kristiansen, S. (2004). Den moralske dimension i deltagende observation: Sociologisk feltarbejde og forskning i, om og mellom mennesker. *Sosiologi i dag*, 34, 5-30.
- Innovasjon Norge (2008). *Hvitebok for reisemålsutvikling* (Rep. No. 1). Innovasjon norge.
- Innovasjon Norge. (2008). Merkevaren Norge: Powered by nature.
- Ref Type: Online Source

Innovasjon Norge. (6-7-2014). Om Innovasjon Norge.

Ref Type: Online Source

Jacobsen, J. K. S. & Viken, A. (2008). *Turisme: fenomen og næring*. (3. utg. ed.) Oslo: Gyldendal akademisk.

Jonasson, M., Hallin, A., & Smith, P. (2013). Editorial. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13, 85-87.

Jonasson, M. & Scherle, N. (2012). Performing Co-produced Guided Tours. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12, 55-73.

Jørgensen, B. B. (2005). Alfred Schutz og hverdagslivet. In B.Ulff-Møller (Ed.), *Hverdagslivets sociologi: en tekstsamling* (pp. 7-20). København: Hans Reitzel.

Kristoffersen, A. (10-3-2009). Intervju med Arne kristoffersen, tidligere gruvearbeider og daglig leder for den lokal reiselivsbedriften "Svalbard wildlife service".

Ref Type: Personal Communication

Kvale, S. (1997). *Interview: En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forl.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. (2 ed.) Los Angeles, Calif.: Sage.

Kvale, S., Nielsen, K., Bureid, G., & Jensen, K. (1999). *Mesterlære: Læring som sosial praksis*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

- Larsen, J. & Meged, J. W. (2013). Tourists Co-producing Guided Tours. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13, 88-102.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MacCannell, D. (1976). *The tourist: A new theory of the leisure class*. London: Macmillan.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2006). *Designing qualitative research*. (4 ed.) Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Mauren, Arnfinn (2012, February 27). Krever at norske guider må gå opp til eksamen; Bekymringsmelding fra reiselivet foran årets innrykk av turister: Norge har ikke nok gode guider. *Aftenposten*.
- McKean, P. F. (1976). Tourism, culture change and culture conservation in Bali. In Banks & DJ (Eds.), *Changing Identities in Modern Southeast Asia* (pp. 237-247).
- Meged, J. W. (2010). *The guided tour: A Co-Produced Tourism Preformance*. Doktorgradsavhandling. Department of Environmental, Social and Spatial Changes, Roskilde Uneversty, Denmark.
- Melgård, M. (25-8-0213). Vis vilje til å bygge opp andre næringer nå. *Aftenposten* .
- Ref Type: Online Source
- Menon Economics og Bedriftskompetanse AS (2013). *Konjunkturbarometer for Nord-Norge* Tromsø: SpareBanken 1 Nord-Norge.

- Miljøverndepartementet (2001). *Friluftsliv: Ein veg til høgare livskvalitet* (Rep. No. St.meld.nr 39 (2000-2001)). [Oslo]: [Regjeringen].
- Moen, C. H. (2010). *"Jess, jeg skal på tur - en inderlig glede i mitt liv": Kvinnelige naturguiders yrkeserfaringer fra Svalbard*. Masteroppgave i idrettsvitenskap Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Mossberg, L. L. (1995). Tour leaders and their importance in charter tours. *Tourism Management*, 16, 437-445.
- Mykletun, R. J. (2013). IRFGT 2013: Third International Research Forum on Guided Tours (2013). *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13, 269-271.
- Natanson, M. (1970). *The journeying self: A study in philosophy and social role*. Reading: Addison-Wesley.
- Nettekoven, L. & de Kadt, E. (1979). Mechanisms of intercultural interaction. In *Tourism.Passport to development? Perspectives on the social and cultural effects of tourism in developing countries* (pp. 135-145). Oxford University Press for World Bank and UNESCO.
- Neumann, C. E. B. & Neumann, I. B. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen: En metodebok om situering*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Norsk hotellhøgskole, U. i. S. (20-10-2014). Nasjonal utdanning og sertifiseringsordninger for profesjonelle guider.
- Ref Type: Online Source

Nærings- og Handelsdepartementet. (2010). Nyskapende studium på Svalbard.

Ref Type: Online Source

Nærings- og Handelsdepartementet (2012). *Destinasjon Norge: Nasjonal strategi for reiselivsnæringen*. Nærings og handelsdepartementet.

Overend, D. (2012). Performing Sites: Illusion and Authenticity in the Spatial Stories of the Guided Tour. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12, 44-54.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. (3 ed.) California: Sage Publications.

Paulgaard, G. (1997). Feltarbeid i egen kultur: Innenfra, utefra eller begge deler? In *Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data* (pp. 70-93). Oslo: Universitetsforl.

Polanyi, M. (1967). *The tacit dimension*. Garden City, N. Y.: Doubleday.

Pond, K. L. (1993). *The professional guide: Dynamics of tour guiding*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Poulsson, S. H. G. (2014). *On experiences as economic offerings*. Doktoravhandling. Handelshøyskolen BI, Oslo.

Prieur, A. (1994). *Iscenesettelser av kjønn: Transvestitter og macho-menn i Mexico by*. Oslo: Pax.

Reise Norge. (6-7-2014). Reise Norge.

Ref Type: Online Source

- Salazar, N. B. (2005). Tourism and globalization "local" tour guiding. *Annals of Tourism Research, 32*, 628-646.
- Sassatelli, R. (2007). *Consumer culture: History, theory and politics*. Los Angeles, California.: Sage.
- Schmidt, C. J. (1979). The guided tour: Insulated adventure. *Urban Life, 7*, 441-467.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Schuchat, M. G. (1983). Comforts of group tours. *Annals of Tourism Research, 10*, 465-477.
- Schutz, A. (1951). Making music together: A study in social relationship. *Social Research, 18*, 76-97.
- Schutz, A. (1962). *Collected papers*. (vols. 2) Dordrecht: Kluwer.
- Schutz, A. (1963). Common-sense and scientific interpretation of human action. In M. Natanson (Ed.), *Philosophy of the social sciences: A Reader* (New York: Random House.
- Schutz, A. (1963). Concept and theory formation in the social sciences. In M. Natanson (Ed.), *Philosophy of the social sciences: A Reader* (New York: Random House.
- Schutz, A. (1967). *The phenomenology of the social world*. New York: Northwestern university press.
- Schutz, A. (1970). *Reflections on the problem of relevance*. New Haven: Yale University Press.

- Schutz, A. (1976). The Homecomer. In A. Brodersen (Ed.), *Collected Papers II* (15 ed., pp. 106-119). Springer Netherlands.
- Schutz, A. (2005). *Alfred Schutz: Hverdagslivets sociologi - En tekstsamling*. København: Hans Reitzel.
- Schutz, A. (2005). Den Hjemvendte. In *Alfred Schutz: Hverdagslivets sociologi - En tekstsamling* (pp. 201-218). København: Hans Reitzels Forlag.
- Schutz, A. & Luckmann, T. (1973). *The structures of the life-world*. (vols. 1) Evanston: Northwestern University Press.
- Silverman, D. (2011). *Interpreting qualitative data: A guide to the principles of qualitative research*. (4 ed.) Los Angeles: SAGE.
- Smith, P., Hallin, A., & Solli, R. (2010). The Mis-guided Tour and the Standard Tour: A study of contrasting tourguiding practices in the city of Exeter (UK). In (pp. 100-117).
- Solbrække, K. N. (2005). *Inderlig maskulinitet: Om etablering av kjønnsmakt i "ny" økonomi*. Doktoravhandling. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Solbrække, N. K. (2006). Kjønn og arbeid. In J. Lorentzen & W. Mühleisen (Eds.), *Kjønnsforskning: En grunnbok* (pp. 177-184). Oslo: Universitetsforlaget.
- Solheim, H. C. (2013). Natur er ikke nokk. Hjemmeside for forskningsprosjektet Opplevelser i Nord .
- Ref Type: Online Source
- Spitsbergen Travel. (2013). Med kajakk på Isfjorden. Longyearbyen, Spitsbergen Travel.

Ref Type: Online Source

Steinsholt, K. (2014). *Nysgjerrighetens pedagogikk*. Akademika.

Stonehouse, P. (2007). Recording in the wilds: A reflection on research-technology needs on an expedition. *Australian Journal of Outdoor Education*, 11, 47-49.

Svalbard Reiseliv. (2013). Om Svalbard Reiseliv. Svalbard Reiseliv.

Ref Type: Online Source

Svalbard Wildlife expeditions. (2013). Sommerskitur, 8 Dager. Svalbard wildlife expeditions.

Ref Type: Online Source

Synovate (2008). *KAS 2015: Hvordan dekke kompetanse- og arbeidskraftbehovet mot 2015: Rapport fra studie gjennomført av Synovate for NHO Reiseliv*. Oslo: NHO Reiseliv.

Sysselmann på Svalbard (2012). *Reiselivsstatistikk for Svalbard 2011* Svalbard: Sysselmannen på Svalbard.

Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. (3 ed.) Bergen: Fagbokforl.

Thomason, B. C. (1982). *Making sense of reification: Alfred Schutz and constructionist theory*. London: Macmillan.

Tilden, F. (1957). *Interpreting ouer Herritage*. North Carolina : University of North Carolina Press.

- Tilden, F. & Craig, R. B. (2007). *Interpreting our heritage*. (4. Expanded and updated ed.) Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press.
- Tordsson, B. & Ydegaard, T. (2006). *Perspektiv på friluftslivets pædagogik*. Haderslev: CVU Sønderjylland.
- Troye, S. V. (1990). *Markedsføring: styring av kvalitet*. Oslo: Universitetsforl.
- UIT Norges Arktiske universitet. (28-3-2014). Arctic Nature Guide - one year programme.
Ref Type: Online Source
- Urry, J. (1990). *The tourist gaze: Leisure and travel in contemporary societies*. London: Sage.
- Van Maanen, J. (1988). *Tales of the field: On writing ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- Van Maanen, J. & Kolb, D. (1985). The Professional Apprentice: Observations on Fieldwork Roles in two Organizational Settings. *Research in the Sociology of Organizations*, 4, 1-33.
- Van Manen, M. (1997). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. (2 ed.) London, Ont.: Althouse Press.
- Viken, A. (2001). Fra company town til tourist resort. In A.Viken (Ed.), *Turisme: Tradisjon og trender* (pp. 109-124). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Viken, A. (2001). Fra gruvebus til turistbuss: Longyearbyen og reiselivet. In T.B.Arlov & A. O. Holm (Eds.), *Fra company town til folkestyre: Samfunnsbygging i Longyearbyen på 78 nord* (pp. 167-173). Longyearbyen: Svalbard samfunnsdrift AS.

- Viken, A. (2004). *Turisme: miljø og utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Viken, A. (2008). Turismeproduktet. In J.K.S.Jacobsen & A. Viken (Eds.), *Turisme Fenomen og næring* (3 ed., pp. 64-84). Oslo: Gyldendal akademiske.
- Vold, T. (2000). *Svalbardturistenes naturforståelse: En studie av hvordan norske turister som kommer til Svalbard for første gang skaper seg en forståelse av den nye og fremmede naturen*. Hovedfagsoppgave - Norges idrettshøgskole, Oslo.
- Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur: En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Seek.
- Woon, I. I. (1995). Norsk friluftsliv sett utenfra: eller: Hvordan jeg lærte å gå på tur. In *Friluftsliv: artikkelsamling* (pp. S). Trondheim: Direktoratet.
- Zahavi, D. & Overgaard, S. (2005). Fænomenologisk sociologi: Hverdagslivets subjekt. In M.Hviid Jacobsen & S. Kristiansen (Eds.), *Hverdagslivet: Sociologier om det upåagtede* (pp. 165-193). København: Hans Reitzel.
- Zhang, H. Q. & Chow, I. (2004). Application of importance-performance model in tour guides performance: Evidence from mainland Chinese outbound visitors in Hong Kong. *Tourism Management*, 25, 81-91.
- Zillinger, M., Jonasson, M., & Adolfsson, P. (2012). Guided Tours and Tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 12, 1-7.
- Øygarden, G. A. (2000). *Den brukne nesens estetikk: En bok om boksing*. Doktoravhandling - Uppsala universitet, Uppsala.

